

ЗОРЯНИЙ КОРСАР

Олесь Бердник

diasporiana.org.ua

OLES BERDNYK

STAR WARRIOR

SCIENCE FICTION

**Printing House «Good Book» № 216
Toronto, 1981**

ОЛЕСЬ БЕРДНИК

ЗОРЯНИЙ КОРСАР

ФАНТАСТИЧНА ПОВІСТЬ

Видавництво «Добра Книжка» ч. 216
Торонто — 1981

Printed by
HARMONY PRINTING LIMITED
70 Coronet Road, Toronto, Ontario, Canada M8Z 2M1

П Е Р Е Д М О В А

“Треба вирощувати зерно
подароване безмірністю”.

Олесь Бердник

„Те все дуже мене дивує. Вони любили свій нарід і пішли за те на каторгу” — слова ці висловлені чужинцем-мадяром у книзі Ол. Солженіцина „Архипелаг Гулаг” стосуються повністю до автора „Зоряного Корсара”, запропореного на 9 років у в’язницю тільки за те, що любив свій нарід, для нього жив і творив.

В інших щасливіших народів Олесь Бердник одержував би літературні нагороди і втішався б загальною пошаною, в українській трагічній дійсності він примушений йти каторжним шляхом Шевченка, лічити невільничі дні і ноги і тужити за свободою, що була змістом його життя.

Незабаром з’їдуться у Мадриді сигнатарі Гелсінсько-београдських договорів, щоб знову підписати новий присуд на наших земляків, що вирощують зерна вічності і свідчать перед усім світом, що свобода — це щастя і що доти не буде добра на землі, поки є хоч одна нещасна людина.

Хто передасть їм це послання?

* * *

Книжку „Зоряний Корсар” видаємо скорочено і без відома автора. Всі намагання встановити з ним листовний контакт не вінгалися успіхом. Не зважаючи на те видаємо цю книжку з двох міркувань: нехай наша громадськість знає кого і за що переслідують в Україні і нехай ближче познайомиться з незвичайно цікавим і талановитим письменником, книжки якого напевно залишать тривкий слід на українській культурі.

„Зоряний Корсар” є фантастичною повістю. В Америці і Канаді такі повісті називають science fiction, вони тут дуже популярні. Їх змістом є життя на інших планетах-світах і події, що збудуться колись у майбутньому, за 500 чи 1000 років.

О. Бердник йде впевнено тими фантастичними шляхами, легко переходить межі звичайної уяви змішуючи достоту дійсність зі сном, сучасне з майбутнім, реальне життя з другим світом а все те на тлі невпинної боротьби добра зі злом, правди з неправдою.

На такій дивовижній канві барвисто розсіяв автор перлини думок і афоризмів, що своєю глибиною сягають у філософське мислення найкращих мудреців світу.

Ось декілька зразків:

- Складається враження, що десь розвиток людства збочив і пішов по руйнішчючих шляхах.*
- Хто почав розривати кайдани, повинен відкинути їх геть. Недостойно для мислячої істоти замість залізних кайдан надівати діамантові.*
- Єдність — це не підкорення всіх волі одного.*
- Країна не мислить, за неї мислить правитель, в найкращому разі група людей.*
- Щастя — це свобода.*
- Тільки любов відкриває брами вічності.*
- Доки є хог одна нещасна людина, немає щастя на землі.*
- Люди — діти потоку життя. Вони живуть традиціями і законами предків.*
- Хіба смерть особи притиняє буття?*
- Чому нагромадження смішних химер називають доцільністю і прогресом?*
- Десять років пише хтось книжку а вона бездарна, сотні років формується нова система а вона немічна і реакційна.*
- Дар земного життя — то лише мить сновидіння.*
- Люди не діти землі, вони посланці неба.*
- Ненависть ніколи не будувала.*

Більше думок не наводимо, бо треба б списати цілу книжку. Але на закінчення дозволимо собі навести опис пам'ятника Матері з Дитиною:

„Тривожні, надхнені очі, тонкі, чутливі пальці поетеси, художниці, жниці, коханої. То був віковичний образ матері-України, дівчини-войовниці, яка крізь пил віків, крізь бурі

історичних, соціальних та суспільних катаклізмів передає в космічне майбуття своє серце, пісню, казку, волю до буття, заповіт своїх найкращих синів-творців. Біля ніг її — ліворуч — Тарас. Він схилив голову на її коліна, але так майстерно, так творчо водила рука скульптора, що все обличчя кобзаря стало всебагним оком духу. На його вустах замерла блаженна усмішка дитяти, в ній гулося беззвучне слово: коли мати дивиться, син може заснути. Але я готовий прийти, мамо. Ти тільки поклич мене — я прокинусь”.

У нашому світі моторошних моральних кривизн (кажу-чи словами В. Барки) книжка О. Бердника може бути цілющим ліком для людей, що шукають істини. Він є не тільки допоміжним свідком християнського вчення, але й послідовником модерної науки-теорії про ноосферу (її основником є наш земляк акад. Вол. Вернадський), що приписує людському розумові головну ролю в перетворенні світу. Нехай тільки не йде за чорним конем Апокаліпси, але за білим, символом об'єднаної думки і почування, про-свіжених неперевершеним світлом християнської мудрости.

Заохочуємо усіх, в першу чергу нашу молодь, прочитати „Зоряного Корсара”, а Канадсько-Українській Фундації ім. Т. Шевченка висловлюємо велику подяку за фінансову допомогу на видання цієї незвичайної книжки.

Ярослав Чумак

З О Р Я Н И Й   К О Р С А Р

Закон вогню, закон кохання,
Пали мене, карай мене!
Веди крізь громи і повстання
У преображення ясне!

Не дай в ілюзії заснути,
Не дай мокріти у багні,
Щоб думка, грізна і розкута,
Палахкотіла у мені,

Щоб крила, сильні і вогнисті,
Прорвали тіла мур тугий,
Щоб зорі, праведні, пречисті,
Мене взяли у світ новий!

Іще востаннє я заплачу,
Пройду незримо по землі,
І всі падіння та невдачі
Лишу впокореній золі.

І блискавицею-привітом
Сяйну у грізній синяві.
Закон Вогню гримить над світом:
У м р і т ь , м е р ц і !
Ж и в і т ь , ж и в і !

Щоб воскреснути — т р е б а в м е р т и .

(Із східних афоризмів)

БУНТ КОСМОКРАТОРІВ

До накуреної кімнати, де гурт молодих кримінологів завзято обговорював на всі лади справу про вбивство дівчини в Броварському лісі, просунулася голівка Раї-секретарки:

— Григорє, тебе до шефа.

Григір Бова, ще зовсім зелений кримінолог, встав з-за столу, де на клаптику паперу вимальовував схему гіпотетичного злочину, з насолодою хруснув затерплими руками, потягнувся.

— Що там таке?

— Не знаю. Терміново. — Руда копиця, згромаджена на голові Раї, зникла, у коридорі процокотіли сталльні шпильки її черевиків.

— Григорє, — гукнув один з товаришів. — Не інакше як доручить тобі шеф дуже романтичну справу! “Таємниця Чорної долини”! Що — підходить?

— Ідіть к бісу! — добродушно відповів Григір, зачісуючи біля дзеркала свої неслухняні біляві кучері над чистим опуклим чолом.

Він вийшов у коридор, знизав плечима: хай сміються. Знають про його захоплення легендарним детективом, якого вигадав мудрий Конан-Дойль. А може, й не вигадав. Те, що створене в уяві, вже переходить у реальний світ, живе, діє, впливає на інших. Він, Григір Бова, теж хоче стати таким, як Шерлок, — мудрим, спокійним у будь-якій ситуації, незворушним при невдачах, безпомилковим у розрахунках. Тільки погано, що досі ще не трапилося йому нічого романтичного або легендарного. Нудні, навіть часом гидкі справи. То знайти нікчемного аліментчика, який ховається від власної дитини або старенької матері, то відтворити точну картину побоїща, що сталося десь на бенкеті. Проте Григір не втрачав надії коли-небудь взятися за велику і славетну справу. Щоб вона була важлива і потріб-

на для багатьох людей. Та що там людей — для всього світу... Заради цього Бова не спав ночами, студіював безліч наук — від кібернетики до генетики, від історії релігій до таємничого санскриту, від захоплюючих проблем криптографії до тонкощів фізіології та окультиного знання. Григір гаряче вірив, що в дивовижній праці кримінолога все згодиться.

Може, ось тепер? Холодок хвилювання ворухить волосся, у грудях трішечки млосно. Григір хвилюку постояв перед дверима кабінету, набрав незалежного вигляду, ввійшов. Глянувши на заклопотану постать шефа, який схилився над якимись манускриптами, що лежали на столі, він кахикнув.

— Сідай, — сказав шеф, не підводячи обличчя. — Маю до тебе архиважливу справу.

— Індивідуальну? — з надією запитав Бова.

— Індивідуальну? — усміхнувся шеф і глянув на нього. — Сядь і слухай уважно. Я придивлявся до тебе два роки. Ти мені до вподоби...

— Дякую за комплімент.

— Не комплімент, — заперечив шеф. — Ти тямущий кримінолог. Знаю — мариш Шерлоком. От і даю тобі справу, яку може розв'язати лише геніальний слідчий...

— Правда? — аж задихнувся від хвилювання Григір.

— Цілковита правда. Тільки для цього потрібне терпіння, вигадка, почуття гумору і такту. Ну, ще й безліч іншого. Згода?

— Та я... бомбою вибухну! На шматочки розлечуся!

— А ось і ні! Ні бомби, ні вибухів не треба, — серйозно зауважив шеф. — Спокій, витримка, тонка аналіза... і, може артистичність... Де ж воно? Зараз, хвилиночку, я знайду...

Його довгі тонкі пальці витягли з-під скла великий аркуш, густо списаний дрібним почерком.

— Слухай уважно. Тут, брате мій, відкинь свою кібернетику, механіку та астрологію, у яких ти з головою загруз! Не осуджую, але й не схвалюю. Найоршився! Але ближче до діла. Курінний Андрій Пилипович горілчаного заводу число два в Опішні. Зник три роки тому...

— Як зник? — здивувався Григір.

— А так. Поїхав з друзями на полювання. Усі повернулися, а він — ні. Шукали-шукали, наче крізь землю провалився.

- Може, вовки з'їли?
- Нема вовків у тамтешніх лісах...
- Вепри?..
- Вепри не їдять людей, — повчально зауважив шеф. Роздерти можуть, а їсти — ні-ні!
- Як зголодніють, то можуть. Узимку...
- По-перше, справа була влітку. По-друге, там дубові ліси. Жолудів до біса. А не стане жолудів — вепри прямісінько підуть на поля. Свіжесенька картопля, кукурудза і всякі інші делікатеси. Вепри теж не дурні. Твоя версія, Григорє, відпадає. Тим більше, що нічого не знайдено: ні кістки, ні шматка тіла, ні рушниці, ні одягу.
- Тоді вбивство?
- Не спіши поперед батька в пекло. Ти не дослухав. Справа в тому, що на заводі виявилася розтрата. Триста тисяч. Три мільйони старими грішми. Кумекаєш? Всі нитки ведуть до Курінного.
- А до чого тут ми — кримінологи? Невже міліція хоче, щоб ми...
- Саме так. Щоб ми знайшли...
- Без агентури, без коштів?
- Дослухай, — сердито сказав шеф, уколівши підлеглого гострим поглядом сірих очей. — У Курінного була сім'я. Дружина і донька. Дружина вмерла. Інфаркт. Се, те, конфіскація майна, виселення, всілякі тривоги. Ну ясно, звикла жінка до розкоші, до пошани, а тут раптом...
- Гаразд, а що з дочкою?
- Вона живе й працює в Києві. Ось тут записано — де і що...
- То ви хочете...
- Еге, я хочу. Безумовно, дочка знає щось про батька. Він був сумлінним сім'янином. Не міг забути про дочку. Завдання в тому, щоб...
- Мені це не подобається, — перебив Бова, чухаючи потилицю. — Хай міліція запитає її...
- Наївний ти, голубе, — скептично мовив шеф. — Вони вже її сто разів запитували. Не знає, і все...
- А нам вона скаже, ви гадаєте?
- Треба діяти так, щоб сказала. Справа дуже важлива. Державна. Злочинець десь живе, напевне, має чуже ім'я. І знову може вчинити злочин. Збагнув?
- Збагнути я збагнув. Та чи не здається вам, що це...
- Що?

— Підлість.

— Чому? — Кущики-брови шефа поповзли на чоло.

— Не знаю. Підлість не завжди можна визначити по букві параграфа.

— Треба діяти. Ясно? Виконуй завдання. Ти солдат. А не можеш — прошу подати заяву про звільнення. Ти, йдучи вчитися на кримінолога, думав працювати в білих рукавичках?

— Гаразд, гаразд, — примирливо сказав Григір і важко зідхнув. — Згода. Раз треба, то треба.

— Ось візьми. Тут усе записано, що, як, де. Додаткові інструкції можеш отримати в карному розшуку, якщо вони є. Гадаю, що добути їх повинен ти сам...

— Спробую. — Узавши з рук шефа аркушик, Бова склав його вчетверо, поклав у горішню кишеню сірої спортивної сорочки. — Як тільки до неї підступитися?

— А це вже твоя справа, — повчально сказав шеф. — Учився, держава на тебе тратила грошенята, тепер покажи, на що ти здатний. Щевця не треба вчити чоботи шити, ката мишей ловити. Що — неправда хіба? Лови мишей, брате, коли ти кримінолог. Знайомся з її знайомими, з нею, з її начальством, коротше кажучи, з ким завгодно, а інформацію про її батька мені добудь...

— Термін?

— До п'ятнадцятого липня. Вважаю, що досить. Що ми сьогодні маємо? — Шеф глянув на календар. — Чотирнадцяте травня. Отже, даю, тобі два місяці. І один день, хе-хе! На роздуми. Можеш не приходити сюди. Переодягнися дівчиною, дідом, сажотрусом, коли тобі це до вподоби. Що? Ображаєшся? Ти ж полюбляєш містифікації? Ну, жартую. Якщо розкусиш цей горішок — пошлю тебе... в одне містечко. Трохи вище, ніж ми тут, грішні, сидимо. Хе-хе. Зацікавився?

— Куди? — з надією запитав Григір.

— Не скажу, — хитро підморгнув шеф. — Цікавилися тобою. Деякі люди. Високі. Тим більше, що ти кумекаєш у мовах різних, та ще в ересях окультних. Нащо воно їм потрібне — не відаю, а зацікавилися, зацікавилися. Не гіпно-тизуй мене, все 'дно не скажу. Виконаєш завдання, тоді інша річ. Бувай, братику!

Шеф потиснув Григореві руку і знову заглибився в свої папери.

— Бова вийшов у коридор.

Хлопці накинулися на нього, зашуміли, заінтриговані несподіваним викликом шефа.

— Розповідай!

— Чому мовчиш?

Григорій одмахувався, все ще збентежений, заклопотаний. Не хотілося говорити про неприємне завдання. Товариші одходили вбік, розчаровані мовчанням Бова.

— Не інакше, як у Баскервільський замок поїде наш Григорій, — насмішкувато пробубонів низькорослий Ваня Хроненко. — У Н-ському колгоспі великий чорний пес із фосфоричними червоними очима щонаочі тягає телят із фарми. Зникли також зоотехнік та дві доярки, які влаштували засідку. Знаменитий детектив Григорій Бова поспішає до місця таємничого злочину, його зустрічають вдячні колгоспники...

— Кловн, — огризнувся Григорій, замикаючи шухляду в своєму столі. — Зовсім не смішно...

— Григорчику, — невгавав Ваня, прикладаючи долоні до грудей, як у традиційному індійському вітанні, — візьми мене з собою! Хто ж опише твої подвиги?

Хлопці сміялися. Григорій промовчав, пішов до секретаріату. Рая виписала службове відрядження на два місяці. Тепер він міг не потикати носа до контори, ставши повним господарем свого часу.

Бова вийшов на вулицю, обігнав Урядовий майдан, спустився фунікулером на Поділ. Ішов понад Дніпром, розмірковував. На душі було не дуже приємно. Хоч шеф і романтизував наступне його завдання, але Григорій добре знав, що тут він зіткнеться з клубком людських трагедій. І сам він буде у всій цій історії не легендарним детективом, а замаскованим шпигуном. Якби йшлося про самого злочинця, а то, напевне, цілком невинна дівчина! Може, доки не пізно, повернутися до шефа, відмовитись? А що буде потім? Догана, кінець службової кар'єри, кінець усіх мрій...

Григорій гірко усміхнувся. Мрії! Які вони далекі від реального життя. Доки він навчався у спеціальній школі, майбутнє здавалося сторінками захоплюючого роману. І в тому романі Бова неодмінно визволяв нещасних людей від бандитів, злочинців, які вступали у складний і довгий двобій з хоробрим героєм...

Довгі, бурхливі дискусії з товаришами. Яких тільки питань вони не піднімали? Чи є свобода волі? А якщо її нема — чи можна стверджувати поняття злочину? Адже тоді ні-

якого злочину нема, а лише дія індивіда — цілком закономірна й обумовлена суворою причинністю, яка не подобається більшості. А інколи й меншості. А право — перелік суб'єктивних постанов, які не можуть вважатися законом у точному значенні цього слова. Бо закон — це те, чого ніщо й ніщо не може порушити. Як у природі: хай спробує елементарна частка чи якийсь квант вийти з-під влади закону! Ніколи! А людина порушує встановлені суспільством закони. Отже, тут явні нелади з теорією...

Григір не погоджувався з такими твердженнями. Він відстоював свободу волі і закон, який впливав з Космічного Права. Цей термін він часто вживав у дискусії, за що його прозвали на юридичному факультеті вечірнього курсу Космоправом. “Гей, Космоправе, — гукали хлопці, — а в які рамки небесного закону ти втиснеш пришельців, скажімо, з Марса? Вони наших постанов не знають, навіть прийнятих Генеральною Асамблеєю, з нашими поняттями права не знайомі... Як тоді розцінювати їхній гіпотетичний напад на Землю? Їхнє право вимагає експансії, щоб вижити, бо в них, наприклад, не вистачає ресурсів. А наше право спонукає до захисту, щоб зберегти культуру Землі. Як поєднати ці два права у спільному Космічному Праві?”

Для Бови в таких казусах не було нічого неясного. Обмежене планетарне право могло бути частковим випадком Космічного Закону. Право Всесвіту могло ґрунтуватися лише на обопільних інтересах представників різних еволюцій, на інтересах всіх мислячих істот безміру, виходити зі спільноти суцього. Як клітини організму не можуть шкодити одна одній, бо всі вони складають єдине тіло, так і різні еволюції Космосу повинні нести в собі розуміння єдиного права. Хто порушував його — вже не входив до спільноти і ставав злочинцем. Не суб'єктивним, не умовним, а справжнім правопорушником, який використав дарунок свободи волі всупереч благу інших клітин буття. Переслідувати такого злочинця, знайти, ізолювати або повернути в потік Права й Закону — прекрасне завдання. І кримінологія в такому освітленні поставала як наука космічної хірургії, що лікувала єдиний організм суспільства, оперуючи його хворих членів. Так думалося...

Та ось Григір захистив диплом на юридичному факультеті, закінчив спецшколу. Почав працювати у цивільному агентстві кримінологів. Попливали одноманітні дні. Бова зрозумів, що життя зовсім не пристосоване для романтики.

Дійсність руйнувала його юнацькі уявлення. Злочинці не вкладалися в схеми. Часто навіть неясно було, чому вони порушували право. Ба, навіть самі вони не розуміли цього. Інколи здавалося, що причина десь поза ними. Але ж тоді знову терпіла поразку концепція свободи волі.

Григір знемагав під тягарем сумнівів, заглиблювався в давні й сучасні книги, думав і... виконував рутинні завдання свого шефа. Хотілося інколи плюнути на все і шукати іншої роботи — творчої, надхненної. Але стримувала хлопця надія — щось має статися! Щось надзвичайне, цікаве, хвилююче! Та надія повисала в повітрі. Ось і тепер... Якась дурна ситуація. Підібрати ключі до дівчини, щоб дізнатися про долю її батька. Державна справа, каже шеф. Що ж, спробуємо. Легендарний Шерлок навіть у простеньких і, здавалося, нецікавих справах розкривав кримінальні глибини. Може, й тут з'явиться щось несподіване?

Григір знайшов сухий горбик у зарослях над Дніпром, сів, вийняв з кишені записи, почав знайомитися з ними.

Галя Курінна. Галя. Галина, Гарне ім'я... Дев'ятнадцять років. Ще зовсім молоденька. Цікаво, чи вродлива? Ото дурень! Яке тобі діло — гарна чи ні? Чим поганша — тим краше. А чому? Не так жалітимеш потім? Красуню жаль ображати! Мерзенник! Може, якраз навпаки! Негарну вже доля обійшла, якраз її треба жаліти. Ха! Заплутався, заплутався, братіку. Який з тебе детектив — одразу переходиш на особисті відчуття, нюні розпускаєш. Кримінолог повинен бути кременем — жорстким, безжальним, але справедливим. М'яка людина не може бути справедливою. Вона жаліє правих і винних. І навіть частіше винних. Бо невинного й жаліти нічого, у нього все гаразд, усе ясно, доля йде широким шляхом... І чого це його потягло на таку філософію? Цікаво, досить внести один якийсь елемент у роздуми — і потягся цілий ланцюжок. І так до безмежності. Досить про це. Підемо далі...

Дев'ятнадцять років. Медсестра. Працює в обласній лікарні, у відділенні професора Сенченка. Ага, це так званий біотрон. Герметичні палати з штучним кліматом. Експериментальне лікування гіпертонії та інших хвороб... Може, симулювати гіпертонію та лягти в той самий біотрон? Пару тижнів полежати. Можна познайомитися, розговоритися. Хм, плян непоганий. Тільки ж як підняти собі тиск? Порадитися з шефом? Він заборонить такий "експеримент". А звернешся до знайомих студентів-медиків — відмовляться.

Скажуть — кримінал. Ні, це не підійде, треба щось інше. Що ж?

Живе на Куренівці. Наймає кімнатку в старій самотньої жінки. Вулиця Покручена, 10. Гм, цікава назва. Покручена. Як і оця справа, що він зайнявся нею. Далі — біографія. Не вельми складна. Батько зник. Мати померла. Дівчину забрали в інтернат. Там закінчила десятирічку, потім курси медсестер. Переїхала до Києва, живе тут другий рік. Замкнута, друзів не має. Оце і все. Скупо. Майже нічого. Горішок твердий, мабуть, непросто розгризти. Що ж придумати? Хіба познайомитися з господинею? А як? Просто так — зайти: здорові були, я ваш дядько?! Вижене, не захоче розмовляти. Треба якось офіційно. Скажімо, під виглядом монтера. У вас аварійна лінія і так далі. Треба перевірити. Можна поратися скільки завгодно. І поговорити з господинею. А потім... потім час покаже... Отже, вирішено.

Григір згорнув записи, заховав. Вийшов до трамвайної лінії, сів на 28-й, доїхав до Червоної площі. Вирішив зайти додому. Він жив на Андріївському узвозі у своїх односельців, які виїхали до Києва ще в передвоєнні роки. Діти їхні загинули на фронті, а двійко старих — їм було вже за сімдесят — доживали віку, отримуючи за дітей невелику пенсію. Григора вони мали за сина.

Дід Микита був дома. Сидів у темній кухні на триногому стільчику, лагодив ветхі капці. Глянувши на Григора, усміхнувся в жовті прокурені вуса і, як завжди, хитрувато запитав:

— Ну як — піймав якусь важну птицю?

— Літас, діду, ще літас, — у тон йому відповів Григір.

— То, мо', реактивний візьмеш, щоб догнати? — невгавав дід Микита, поплывуючи в долоні.

— Обійдеться без реактивного. Пішки доженемо! — сказав Григір, щось шукаючи в комоді.

— Дивись, дивись, тобі видніше. Ех, парубче! І охота тобі було сищиком-пищиком ставати? Уже б, я поміаю, прокурором чи адвокатом; у всіх на виду, авторитет! А то трешся десь на задвірках, і ніхто про тебе не знає.

— А мені нічого й не треба, — весело мовив Григір, приміряючи потерті штани.

— Хіба що так! — скрушно похитав головою дід. — Кому що! Кому піп, кому попададя...

— А мені попівна! — підхопив Григір. — Не треба, діду Микито, мене жувати. Я вже жований-пережований. По-

ткнуся в село — мати й батько одразу: та що ти собі думаєш, краще б агроном став, он поля які, а людей все менше, всі в місто біжать, наче там на асфальті пшениця родить!..

— Точно кажуть! — схвально кинув дід Микита. — Тямуций батько в тебе. І коваль, і косар, і механік. Куди не кинь — все мастак. А ти — просто так.

— Ого! — ви вже в риму говорите! — жартівливо сказав Григір. — Може, поетом станете на старості?

— Поетом чи пенсіонером, а незгірше тебе бачу, що й як, — розсердився дід. — Куди те дрантя тягнеш на себе? Здурів? У Кирилівку захотілося?

— А чого ж воно лежатиме? — посміхнувся Григір. Одягнув штани, стару спортивну куртку. — Нині, діду, мода така...

— Еге, скоро дівчата лопухом прикриватимуть сором, — несхвально зідхнув дід. — Кінець світу настає. Ну, як хочеш. Охота тобі дражнити собак. Непуцящий ти, Григоре, хоч і люблю я тебе.

— Нічого, нічого, діду, — заспокійливо сказав Григір. — Колись я розповім, що й до чого. А тепер вип'ю чайку — та й до праці!

— Теж мені праця — не бий лежачого. Пий, пий чай, там Мокрина в термосі залишила. І сирнички із сметаною у судничку.

Григір попрощався з дідом, вийшов на вулицю. Вирішив одразу їхати на Куренівку.

До зупинки на вулиці Фрунзе Бова їхав трамваєм. Потім почимчикував вузькими стежками. Ось і Покручена. Старенькі, ще дореволюційні хати. Садки, садки. А що — непогано! Хоч і не сучасні катеджі, але жити в них, мабуть, приємно. Тиша. Молочно-пелюстково заповнили вулицю вишні. Над ними гудуть бджоли, хрущі. На лавочках сидять старі жінки, про щось гомонять, сміються. Перемелюють, перемивають кістки своїх ближніх. Серед будяків та полину весело граються дітлахи, татакають з саморобних та фабричних автоматів, викликають з небуття — не дай Боже! — війну, прокляту родом людським.

Хвіртка відчинена. Григір тихенько ввійшов на подвір'я. Біля ветхого коридора буйно цвів бузок. З призьби шаснув кіт. Під старезною грушею на саморобному ослінчику сиділа бабуся — худа, аж прозора. Тонкими синюватими

пальцями з набряклыми жилами вона перебирала на столику шавель, складала в миску. Побачивши Бову, звела ласкаві сині очі. Хлопець привітався, запитав:

— Це число десяте?

— Еге. Там же на хвіртці написано.

— Я для точності, — авторитетно заявив Бова і кашлянув. — Як ваше прізвище?

— Григорук я. Маруся Григорук. А хіба що? — затривожилася вона.

— Та нічого, — заспокоїв хлопець, знімаючи шапку і пригладжуючи чуприну. — Я з “Київенерго”. Перевіряю лінію. Од вас поступила скарга, що нелади з освітленням.

— Скарга? — занепокоїлася господиня. — Я нічого не писала. Мо', Галя?

— А хто це така Галя? — ніби знічев'я запитав Григір.

— Квартирантка моя. Дівча, сестра милосердна. Мо', вона й писала. А я — ні. Іди, хлопче, глянь, як там і що. Іди.

— Ходімо разом, — сказав Григір. “Ще не вистачало самому стирчати в будинку. Так нічого й не довідаєшся”.

— Чому? — знизала плечима господиня. — Не злодій же ти? Та й красти в мене нічого. Іди, не бійся.

— Ні, — затявся хлопець. — Тільки з вами.

— Ото впертий, — посміхнулася бабуся. — То вже піду, як хочеш. Хотілося скоріше перебрати щавлик. Моя Галя полюбляє зелений борщик. Увечері прийде. Добре, я й там почищу, на кухоньці.

Вона перекочувала до низенької веранди-коридора, де стояли закопчений керогаз і батарея каструль та глечиків. Григір почав вовтузитись біля лічильника. Увімкнув світло. Все було гаразд. Бабуся глянула на хлопця.

— Ну як?

— Ммм... Треба перевірити.

— Певно, моя голубонька щось запримітила та й писнула вам. А тобі, хлопче, клопіт.

— Нічого. Така наша служба. А що, ця ваша Галя... певно, навчається, читає вечорами?

— Еге, — озвалася господиня. — Вона тямуща дівка. На вечірньому вчиться. Важко їй. Чергує в лікарні, а потім прибіжить — і за книги. Хочє справжнім лікарем стати. І стане. Не одступиться.

— А батьки ж їй помагають? — байдуже запитав Григір, придивляючись до щитка та обмацуючи пробки.

— Сирота вона, — зідхнула бабуся. — Нема в неї нікого. Якись дядьки чи тітки є, та не обзиваються. Чому — не знаю. Не родичаються. А мати й батько в неї померли. Років зо три тому. Так що вона сирітка, і я їй за матір...

Григір скоса поглянув на господиню. Ніби щиро каже. Отже, Галя їй сказала неправду? Чому? А втім, що за дурне запитання? Не стане ж вона говорити цій старій жінці про своє лихо. Навіщо? Тим більше, вона й сама нічого не знає. Що ж, із господині, виходить, не витягнеш нічого. Треба зустрітися з Галею. Але як? Знову прикинутися монтером? Підозріло. Та й господиня що подумає?

— А коли вона дома буває? — запитав Григір. — Мабуть, пізно?

— Як коли. У неї графік. Сьогодні, наприклад, вона вдень чергує, а завтра на ніч іде, а потім — знову вдень. Післязавтра — вихідна. Ми з нею і не бачимось — вона сюди, а я туди.

— А ви хіба працюєте? — здивувався хлопець.

— Атож, — похвалилася господиня. — Ще ходжу, прибираю тут в одній конторі. Слава Богу, ще свій хліб їм. Дай Боже, щоб і не перейти на чужий.

Дивно було слухати Григореві ту мову: звичайна, буденна зустріч відкривала йому цілі світи у житті, здавалося б, зовсім непомітних людей. Він хуленько попрощався з господинею, пообіцяв, що тепер з електрикою буде все гаразд, і вийшов на вулицю. На душі було недобре. Ніби він вчинив якесь зло. Що ж, тепер треба прийти післязавтра, коли старої не буде. Грати ва-банк. Будь-що-будь!

На другий день Григір прокинувся раненько, поголився електробритвою, недбало зробив зарядку, піднявши кілька разів двопудову гирю. Миючись під душшю, напружено розмірковував, як діяти. У свідомості зненацька пролунав насмішкуватий голос шефа: “Хоч сажотрусом переодягайся, а інформацію добудь”. Сажотрусом? А чому б і ні? Смішно? Зате можна замаскуватися так, що й рідна мати не пізнає. Як її? Маруся Григорука. Так і так, мовляв, є сигнали, що у вас давно не чистили димохід. Дозвольте поглянути і потрусити. Я з протипожежної інспекції, старший сажотрус. Хо-хо! Можна ще й головним назватися для солідності. Або шефом-сажотрусом! Цілу ієрархію сажотрусів можна вигадати! Дотепно! Тільки треба трохи розпитати у пожежників, як воно робиться і що потрібно для сажотруса, щоб хоч вигляд мати професійний...

...Григір знову одягнув старе вбрання. Заскочив до кухні. Стара Мокрина — товста, кароока, жвава бабуся — поралася біля керогазу. Дід Микита читав учорашні газети, щось хмикаючи собі під ніс. Угледівши Григора, склав газету вдвоє, підняв окуляри на лоба.

— Знову опудалом убрався? Ти тільки глянь на нього, Мокрино, сищики-пищики йому надокучили, так він уже в блатні поперся.

— Блатні тепер у модерних костюмах ходять! — засміявся Григір. — Бабусю, кави мені чорненької нашвидку, бо вже йду!

— Посміховисько якесь, — бурчав дід, знову беручись до газети. — Кручене-верчене якесь покоління пішло!

— А мо', йому так треба, — докірливо озвалася баба. — Що ти прискіпався до дитини? Зараз, Григорчику, закипить, отам дістань із судничка кофейничок.

— Хочу сажотрусом стати, — пожартував Григір. — Піду сьогодні на курси.

— О, цього тобі ще не вистачало! З ниверситету в димар полізеш. А звідки вже в Кирилівку. У божевільню! Я завжди казав, що добром не кінчиш. Такі ви всі, учені-кручені!

— Не каркай, Микито! — добродушно сказала баба, ставлячи на стіл паруючу каву. — Пий, синку. Не слухай його, він і до kota буде бубоніти, бо характер такий. Мас когось пиляти.

— Напиляв я тебе. Тільки тирса скрізь валяється, зовсім звелася нінащо.

Григір підсмюювався, пив запашний напій. Йому присм-но було слухати старече буркотіння своїх господарів, бо він знав: за тими скрипучими словесами прихована велика сором'язлива ніжність, дитяча і щира, яка не хоче чомусь відкриватися, а маскується.

Цілий день Бова провів у протипожежній інспекції. Пред'явивши документи, він попрохав проінструктувати його. Молодший лейтенант, — худорлявий, невисокий хлопець, — трохи іронічно розповів Григореві про немудрі причадалля сажотруса, способи чистки димарів і техніку безпеки. Про всяк випадок Бова попросив довідку про те, що він дійсно працює старшим сажотрусом у протипожежній інспекції. Довідку дали, але з умовою, що він її поверне, коли виконає завдання.

*

Наступного дня Григір довго спав. Різкий стук у двері розбудив його. Він схопився з ліжка, протираючи очі. На порозі стояла занепокоєна баба Мокрина.

— Ти часом не захворів, Григорчику?

— Ні, а що?

— Та все спиш та спиш, наче після маківки. Ніколи ж такого не було. Я й думаю, мо', захворіла дитина!

— Не захворіла, а здуріла, — гукнув дід Микита з кухні. — Ти ж бачила — кумедію якусь строїв. Залиш його. Здоровий він. Його й палицею не доб'єш!

— Таке скажеш! — докірливо озвалася Мокрина. — Палицею! Тебе б добрячим кием за такі слова! Серця в тебе нема, Микито!

— А нема, — насмішкувато сказав дід Микита. — Нащо тепер серце? Мені в лікарні транзистори, чи як їх там, поставили...

— Завів уже своє радіо, — зідхнула баба.

Баба Мокрина причинила двері. Бова похитав головою. Так можна проспати і побачення. Вже близько дванадцятої. Треба поспішати.

Нап'явши на себе дрантя, Григір підійшов до дзеркала, глянув на себе. З огидою покрутив головою. І в такому вигляді хоче знайомитися з дівчиною? Ідіот! Вона його вижене з хати, не захоче навіть розмовляти, а якщо й не вижене, то що йому робити? Справді трусити сажу? Вона, крім того, може ще й запримітити, що тут не все гаразд, насторожиться, і тоді...

Ні, ні! К бісу димарі! Треба повернутися до попереднього пляну, хоч він і ризикований. Підняти тиск і лягти в біотрон. Шефові не скажу. Попрошу тільки, щоб подзвонив Сенченкові. Справді, це геніяльно. Не він ходитиме за нею, а вона сама прийде. Сяде поруч, заведе розмову, мірятиме температуру. Він ще, дурень, сумнівався.

За якусь годину Бова вже був на квартирі знайомого студента-медика. Той збирався їхати на Дніпро і саме заводив у коридорі підвісного двигуна. Від тріску й ревища дрижали стіни будинку, десь у низу лаялися сусіди. Григір, затуляючи вуха долонями, увійшов до коридора. Товариш вимкнув двигун, весело закричав:

— Чуєш, як реве? Звір!

— Не знаю, як двигун, а сусіди твої кості перемелюють, — сказав Бова.

— Хай! Апетит буде кращий” — засміявся студент. — До речі ти прийшов. Поїдемо на прогулянку. Я, двоє дівчаток. Ти будеш до пари!

— Служба, — похитав головою Григір.

— Не по службі ж ти до мене завітав?

— Саме так. Виручай. Делікатна справа. Злочинець симулював гіпертонію. Мені треба знати, як штучно піднімають тиск.

— Дрібниці, — знизав плечима господар. — Симулювати можна що завгодно. Тиск, температуру, запалення апендикса. Навіть дуже досвідчений лікар не завжди розбереться.

— Апендикса мені не треба, — сказав Бова. — Давай про тиск.

За півгодини Григір уже був в аптеці, купував необхідні препарати, шприц. З телефонної будки подзвонив шефові, коротко інформував про свій плян лягти до біотрону, попросив зв'язатися з лікарнею, замовити слівце.

— Ого, — схвально озвався шеф. — Одразу в атаку! Молодець. Тільки гляди — не нашкодь собі. А то ти такий.

— Який?

— Неврівноважений. А до Сенченка подзвоню. Їдь. Тебе приймуть.

Бова заскочив додому, зробив собі укол у стегно. Попередив бабу, що від'їжджає на кілька днів. Вийшовши на вулицю, спіймав таксі.

У регстратурі вже чекали. Молодесенька білява дівчина одвела його в кабінет лікаря, посадила на тапчан, укритий цератою.

— Заждіть тут. Зараз прийде чергова сестра, вона вас прийме.

— А хто зараз чергує? — байдужим тоном запитав Бова.

— Курінна Галя. Хіба вам не все 'дно?

— Все 'дно, — згодився Григір, хоч у самого серце застукало.

Білява дівчина вийшла. Хлопець відчув, як гаряча хвиля хлюпнула йому в голову, розпечений обруч незримого болю опустився на потилицю. Ось воно, починається. Це справді не жарти! Цікаво, чи варто було починати цю гру?

Може, справді, давно вже нема Курінного, а йому доводиться такими чудними й небезпечними способами ганятися за хиμεрою.

Двері відчинилися, до кабінету зайшла сестра. Пересилуючи біль, хлопець підвів голову і остовпів від несподіванки. Схопився з місця. Сестра, не звертаючи на нього уваги, попрямувала до столу. Поклала товстий журнал, розгорнула.

— Сядьте, чому ви встали? — тихо мовила вона.

Григір дивився на неї і мовчав. Як він зможе питати в неї про батька? У такої королівни? Яка вона дивна! Ніби незримий знак над її чолом — знак скорботи й краси. Обличчя худорляве, бронзове; чорне, аж синє волосся, а під бровами, схожими на крила орла, готового до польоту — прозоро-лазурні очі, ніби два небесні самоцвіти. Під білим халатом вгадується гнучке тіло, мов у лісової сарни. Він не знав, що говорити, забув про все. Сестра щось запитала. Григір не відповів, кров біла молотом у вуха.

— Ви що — оніміли? — запитала вона й одвернулася. Тепер Бова бачив її профіль — загострений, якийсь зосереджено-злий. Здавалося, що в очах її коливалися, мерехтіли іскорки гніву. Невже вона завжди така? Чому?

— Прізвище?

— Бова, — сказав хлопець. — Бова Григір.

Вона глянула на відкрите круточоле обличчя, вперше усміхнулася. Григорові здалося, що крижинки в її очах розтанули, різка зморшка біля вуст зникла.

— Бова, — повторила вона, записуючи. — Химерне прізвище. Ніби в Казці...

— А може, ми й живемо в казці? — прошепотів Григір, тамуючи біль і милуючись нею.

— Надто сувора казка, — знову спохмурніла дівчина. — Безжалісна...

— Казки бувають жорстокі, — заперечив Бова. — Героїв убивають, зраджують.

— Але в казці неодмінно є жива вода, — насмішкувато відповіла вона. — Героїв воскрешають. У житті так не буває.

Григір промовчав. Не хотів торкатися якоїсь таємної струни, яка, він відчував це, нап'ята в її душі до останньої межі. Натиснути надміру — і трісне!

— Фах?

— Юрист, — неохоче відповів Григір.

— Такий молодий прокурор — і вже гіпертонія? — здивувалася Галя. — Тоді вам не можна працювати, надто тонка організація для таких справ.

— Чому неодмінно прокурор? — знизав плечима Бова. — Юриспруденція — неосяжне поле. Це — космічна наука.

— Он як? — мовила вона. — Щось я не помічала цього за нею. Длушпається в бруді людському.

— Діти теж длушпаються в бруді. А потім будують палаци і саджають квіти.

— І тюрми мурують, і гармати майструють, — підхопила Галя. — І починають війни, палять сади, палаци.

— Правда ваша, — зідхнув Григир, — але не можна й перегинати ломаку. На світі більше прекрасного.

— Як кому, — гірко мовила дівчина, записуючи щось до журналу. — Це залежить від того місця, на якому людина стоїть. А чому це ми, власне, з вами почали філософствувати? Роздягайтеся, треба зміряти тиск. А потім — до палати!

— А мені б хотілося з вами порозмовляти по-дружньому, — сказав Григир, знімаючи сорочку. — Ось як вийду з лікарні та зустрінємось, тоді...

— Ви гадаєте, що ми зустрінємось? — здивувалася Галя.

— А ви думаєте, що... ні? — тривожно запитав хлопець.

— Галя помовчала, готуючи пристрій для виміру тиску.

— Чому ви... не відповідаєте?

— А навіщо зустрічатися? — зрештою озвалася вона.

— Важко одразу сказати, — тихо відповів Григир. — Не хочу банальних слів. Дуже кортить ще раз побачити вас.

Обличчя дівчини спалахнуло, загорілися самоцвіти очей. Вона метнула погляд на хлопця, пропекла його наскрізь, знову одвела очі вбік.

— Коли ви так хочете...

— Дуже.

— Тоді я подумаю.

— Де? І як?

— Який швидкий! — засміялася вона. — Ви тепер хворий.

— Не хворий! — заперечив він енергійно. — Не знаю, чи біотрон професора мені допоможе, а ви...

— Не треба, — попросила вона. — Не треба так.

— Як?

— Банально. Як у всіх. Хай буде в тиші. Ще час. Подумайте. Якщо передумаєте — зустрінємось...

Григір старанно поголився, одягнув сірий спортивний костюм. Виглянув у вікно — на небі клубочилися білі хмари, повітря було парке, вологе. Подумавши, Григір вирішив узяти плаща.

Баба Мокрина запросила хлопця до снідання. Він увійшов до кухні сяючий, веселий. Дід Микита схвально глянув з-під брів.

— Тепер інший табак! На людину схожий. А то як халамидник. Не інакше, як на побачення зібрався. Чи правду кажу?

— Єт, таке скажете, — махнув рукою Григір.

— Не твоє діло, — мовила баба Мокрина. — Хлопець самостійний, що хоче, те й робить!

— Самостійний! — скептично сказав дід. — Доки сам. а накинє сітку яка-небудь дівка підтикана, нафарбована, то де й самостійність подінеться! Буде танцювати під її дудку.

— Ти багато танцював? — пожартувала баба.

— Було, було, — зідхнув дід, затуляючись газетою. — У вас, жінок, відьомска сила.

— Доки молоді, — засміявся Григір, сьорбаючи чай.

— Певно, що так, — згодився дід. — Ось я: вже одною ногою в труні, а як побачу ясні оченята та все інше... де та й сила береться? Наче живчик якийсь прокидається в тобі!

— Мовчав би вже! — сердито сказала баба. — Ще тобі, сивому дурневі, про живчики варнякати? Посоромився б Григора!

— А чого ж соромитися? — здивувався дід. — Діло життєське. Я її хвалю, а вона сердиться. Ну, вже й пожартувати не можна!

— Міри не знаєш, старий грішнику!

— А де вона, та міра? Дивися, Григоре, як полюбитися фіфа намальована, то краще й не приводь її до нас, не пуцу на поріг.

— Не слухай, Григорчику, — усміхнулася заспокійливо баба, — аби до серця припала, а розмальована чи ні, то діло десяте. Умитися завжди можна, а нутро нечисте — не одмиєш!

Так із сміхом та жартами вибрався хлопець з дому. Ки- нувся одразу до найближчого квіткового магазину. На при-

лавках були лише пузатенькі кактуси та якась травичка. Григiр розчаровано пішов до Житнього базару. Там теж квітів не було. Хлопець сумно зідхнув. Доведеться йти на побачення без квітів. Жаль!

Біля воріт базару стояв хлопчина з трьома пучечками блакитних незабудьок. Григiр зрадів — оце те, що треба. Хлопчина попросив по десять копійок за пучечок. Бова дав йому карбованця. Трамвай довів до вулиці Артема. Звідти попрямував до обласної лікарні. Зустрічні дівчата оглядалися, заздрісно позирали на мініатюрний букетик голубих квітів. Григiр поглянув на годинник. До умовленого часу лишалося ще хвилин сорок. Сповільнив крок. Ішов урочисто, ніби прислухався до неясного хвилювання в серці.

Що ж сталося? Якесь диво. Банальна справа, надокучливий офіціоз — і раптом неймовірне. А може, то лише його буйна уява? І нічого нема, не буде. Він прийде, а її не побачить. А якщо й побачить, то лише для того, щоб глянути в байдуже холодні очі. “А що вам, власне, потрібно?” — “Як же так? Ми ж домовились...” — “Гаразд, домовились. Але що вам від мене потрібно?” І все. Після таких слів можна розвернутися на сто вісімдесят градусів і топтати додому.

Григiр аж зупинився, уявивши таке. А чого ж, має право так сказати. Має. Бо він грає недостойну, темну гру. Він брехун. Прийшов з підступними намірами, а потім... закохався. Але ж її не сказав правди? А якби сказав? Тоді вона прогнала б його, та ще й плюнула б услід. Зачароване коло! Хотілося сказати, але не можна! Тоді зав'яне диво, що народжується в серці! Зав'яне так, як оці незабудьки, коли їх не поставити у воду.

Підійшов до воріт лікарні, зупинився під каштаном, поглядаючи то на ворота, то на годинник. У небі застугоніло. Чорні хмари наливалися зловісною синявою. Сонце то виглядало, бризкаючи весняною радістю на розімлілу землю, то знову ховалося за гризні тучі.

Мимо пройшли дві жінки — молода і стара. Молода дивилася під ноги, обличчя в неї було сухе і зле; стара беззвучно плакала, ламаючи руки біля грудей.

— Краще б ти дома помер, синочку, — почулося нервово зідхання. — Боже ж мій, Боже, я ж і не почувала перед смертю його голосу.

— Не приказуйте, — сказала різко молода жінка. — Люди ж навколо.

За ними викотився з воріт присадкуватий повний чоловігя. Його супроводив високий худий тип у повстяному капелюсі. Він згинався низько перед своїм товстим супутником.

— Чудово! Прекрасно! Хоч до дівчат, Йосипе Семеновичу, а біотрон — чудо!..

Григір уже не слухав, що вони базікали далі, — з воріт вийшла Галя. Вона оглянулась, побачила хлопця. Усмінулась. І всі страхи розтанули. На серці стало ясно, просто. Вони йшли, зближались, ніби два звуки в мелодії, щоб утворити єдиний акорд. Вона була якась невловимо мелодійна. Дивно! Все як у багатьох дівчат — коротенька темна спідничка, вовняна кохтина, плащ “болонья”, туфлі на високому каблучку, — але чому все те звичне так гармонійно в ній поєднується? І чорне, розпущене по плечах волосся схоже на крило казкового птаха, і очі, наче усмішка після буряного неба...

Вона привіталася. Григір подав їй квіти. Галя взяла букетик, задумливо глянула на нього.

— Мені ще ніхто не дарував квітів, — тихо промовила.

— Не може бути?! — здивувався Григір.

— Чому... не може бути?

— Не знаю, — розгубився хлопець. — Усім дарують... А тим більше, таким, як ви.

Галя зашарілася, зідхнула.

— Може, й дарували б, тільки я б не прийняла.

— Чому?

— Бо це дуже важливо. Прийняти квіти.

— А від мене ж ви прийняли...

— Прийняла.

— Незабудьки, — тихо сказав Григір.

— Незабудьки, — повторила вона.

Над ними вдарив грім. Сипонули рідкі великі краплі дощу, залопотіли на ніжно-зелених листках каштанів. Галя глянула вгору, піймала розкритими вустами дощину, засміялася.

— Ви не боїтесь бурі?

— Ні, — сказав Григір. — Ось я захопив плаща.

— Тоді ходімо гуляти. Я вільна.

— Ходімо, — зрадів хлопець.

По асфальті побігли струмочки. Галя ступала впевнено й вільно, ніби під ногами і не було калюж. Вона дивилася вперед зосереджено, напружено, мов несла десь на плечі

незриму ношу. Несла і боялася впустити її. Григір дивився на неї, мовчав, глибоко вдихав озонове повітря, тамував тривожну дрижу вуст.

Люди очікували попід бальконами, у під'їздах. Вони боялися вийти під бурю. Галя осудливо хитнула головою.

— Якби можна було — люди б створили для себе герметичну сферу. Там були б ескалятори, кабінети, спальні, гідропоніка, каварні, танцмайданчики, службові приміщення. І штучне кварцове сонце.

— Ну, це вже ви...

— Що?

— Занадто.

— Підіть у метро, у підземні переходи. На Хрещатик увечері. Люди плавом пливуть. Милуються неоновими вогнями, товчуться в підземеллях, сидять у ресторанах. А на схилах дніпровських, а на луках — майже нікого. Під зорями — нецікаво людям. І пісень не чути. Пісня тепер лунає лише на сцені.

— Галю, хіба ж так можна? Це ж несправедливо, — збентежено сказав Григір. — Та пісня ж не лише на сцені лунає, а й по радіо, телевізії...

— Запхана в металеве горло, — жовчно посміхнулася дівчина, і профіль її став якимсь гострим, пташиним. — Це страшно.

— Співець хвилюється, вкладає в пісню серце, душу. Його записують на плівку чи платівку. І ось те хвилювання розмножене мільйонними тиражами. Чи чуєте? Вже не треба щирости акторської й хвилювання. Співець може пити горілку чи розповідати друзям анекдоту. Його щирість записана і розмножена. Хай живе цивілізація!

— У вас дивне мислення, — обережно сказав Бова.

— Дивне?

— Незвичне. Ви ніби йдете... на лезі ножа. Напруга і тривога. Все вас дратує, страхає.

— Ні, ні, не дратує, — заперечила дівчина. — Просто я знаю життя і дивлюся тверезо на його плин.

— Можна бачити життя однобоко, — натякнув Григір. — Може, якась травма. І тоді...

— Просто треба мати чисте око, — різко відповіла Галя, глянувши на хлопця, і в погляді її колихнувся гнів. — Люди звикли носити окуляри з кольоровими скельцями. Один надів червоні: ах, ах, яке рожеве життя, як все прекрасно! Інший полюбляє зелений колір: браво, чудово,

життя вічнозелене, нема ні зими, ні осені! Радість і благо! Ще хтось осідлав свого носа блакитними скельцями: всюди голубизна, лазурніть, нема ні жебраків, ні нещасних, ні самовдоволених, у всіх небесні шати, всі голубі герої! Хіба не так?

— А ви? — напружено запитав Григір, відчуваючи, як між ними напинається туга струна незбагненого почуття: невідомо, чим воно стане — злом чи дружбою?

— Що я? — з викликом озвалася Галя.

— Ви... яке скельце маєте?

— Не чорне. Адже ви так подумали? Правда?

— Ні.

— Не кажіть неправди. Я ж бачу. У вас на обличчі все написано. Але тут ви помиляєтесь. Я ненавиджу будьякі скельця. І чорні теж. Я хочу дивитись на світ просто. Бачити його таким, як він є.

Доць раптово перстав. З дахів злетіла зграя білих та сизих голубів, радісно хлюпалася в прозорій, ще нескаламученій калюжі. Над каштанами спалахнула веселка. Люди сипонули на вулицю. Галя зупинилася, підвела обличчя вгору. Григір зиркнув на неї. Вона милувалася райдугою.

— Отже, не все в світі погане? — тихо озвався він.

— Ця краса ще більше підкреслює гидь людську, — заперечила дівчина.

— Навіщо ж тоді ви працюєте в лікарні?

— А чому б там і не працювати? — здивувалася вона.

— Лікувати гидь людську? — в тон їй запитав Григір.

— Ми лікуємо тіло, — сухо сказала дівчина. — Все інше — справа самої людини. А прегарні слова — полова. Не вже й ви...

— Що?

— ...полюбляєте їх?

— О ні. Але мені здалося, що ви занадто чорно дивитеся на світ.

— Не чорно, а справедливо. Коли бачу блощицю, то не називаю її метеликом. Не люблю фантастів за це. Вигадують прекрасне майбутнє, рожеві планети, осяйних людей. Де вони візьмуться, з кого? Нема ніякого розуміння причинності. З поросяти не виросте лев, з курки орел.

— Ви не любите фантастики?

— Оптимістичну — ненавиджу. А серйозну люблю.

— А які ваші улюблені книги?

- Ви будете сміятися.
- А все-таки?
- Конан-Дойль. Пригоди Шерлока Голмса.
- Правда? — зрадів Григір. — Тоді ми з вами однодумці. Я змалку люблю ці книги. А що вам у них подобається?
- Сам Шерлок, — замріяно сказала Галя, дивлячись на щебетливих дітей у сквері. — Справжній лицар.
- Чому лицар?
- Аякже. Одразу поспішає на поміч скривдженим. Про себе не думає. Зневажає небезпеку. І разом з тим знає ціну світові.
- Як? — не зрозумів Григір.
- Хіба ви забули? Він скептик. Він знає, що люди підлі, нікчемні, заздрісні, брудні. А все-таки допомагає їм. Бо жаліє. Прекрасний герой.
- Кримінолог? — ніби запитуючи, озвався Бова.
- То й що? — з викликом заперечила дівчина. — Нема брудної роботи. Аби на благо. Лікареві доводиться щодня мати справу з брудом. І педагогові. А тим більше — кримінологам.
- Це правда.
- Ага, згодні. Та що я кажу — ви ж юрист. І добре знаєте про все це. Слушайте, Григоре, — зненацька підскочила Галя, — а чому б вам не стати Шерлоком? Га? Це тобі не прокурор чи адвокат. Цікаво, інтригуюче. Погоня, переслідування, розкриття тасмниці...
- Хлопець відчув, як щоби його починають палахкотіти. Чи вона щось знає, чи так, випадково? Що робити? Як вийти з ідіотського становища? Змовчати? Пізніше може статися катастрофа. Сказати — не знати, як вона zareагує!
- Я про це вже думав.
- Серйозно?
- Так.
- Це чудово! Тоді ви зможете написати розповіді про новітнього Шерлока. Бо сучасні детективи нецікаві. Поверхо-во, без психології.
- Треба ж мати талант.
- А ви пробували?
- Вірші. А прозу — ні.
- Я теж вірші пишу, — призналася Галя. — Тільки нікому не читаю.
- Чому?

— Нема подруг. Хіба своїй бабусі, так їй нецікаво. Недавно написала великого вірша.

— Про що?

— Про любов, — зідхнула Галя.

— Прочитаєте мені? — попросив Григір.

— Спочатку ви мені.

— Гаразд. Тільки який з мене поет. Так, графоманство.

— Все 'дно. Важлива не форма, а зміст. Коли читають друзям — все звучить інакше, ніж зі сцени.

— Це правда. Тільки де ж читати? Прямо на вулиці?

— Можна й на вулиці, — сказала вона. — Звернемо вбік, праворуч. Ця вулиця веде до зоопарку. Там тихо.

— Згода. Тільки спочатку зайдемо в кафе. Посидимо, пообідаємо. Я свої примітиви прочитаю вам за столиком, а ви — про любов — на вулиці. Домовилися?

— Домовилися, — ласкаво всміхнулася дівчина.

Вони зайшли до кафе. Сіли за крайнім столиком на відкритій веранді. Підкотилася повненька офіціантка, витягла з кишені бльокнот, запитливо глянула на гостей.

— Обідати не буду, — попередила Галя. — Так щонебудь.

— Вино натуральне, — сказав Григір, — тістечка, кава, яблука.

Дівчина схвально кивнула головою. Офіціантка відійшла. Григір подивився в очі своїй супутниці, радісно усміхнувся.

— Чому ви смієтесь? — здивувалася вона.

— Мені дивно...

— Що?

— Минуло менше години, а здається — пропливли роки.

— І мені так здається, — прошепотіла вона. — Гарно. Ніколи так не було. Хіба що в дитинстві. Як мати мене пестила.

Григір завмер. Прикрив очі повіками. Знову між ними щось небезпечно, ламке, як кришталь. Дівчина дивиться на нього просто, безпосередньо, ніби на хмаринку в небі. Чому ж він такий тривожний? Чому тягнеться за ним проклятий хвіст?

Офіціантка принесла вино, відкоркувала. Поставила тістечка. Хлопець налив вина в келихи.

— За зустріч.

— За зустріч, — сказала вона. — Читайте ж ваші вірші.

Він одпив золотистої рідини. Поставив келих на стіл. Глянув у блакитні очі.

— Що ж вам читати?

— Що хочете.

— Гарзд. Тільки не смійтесь. Форма недосконала. Так собі — ритмічна проза. Мініатюри.

— Ми ж домовилися, Григоре...

— Про космічну вітчизну, — сказав хлопець.

— Що це означає? — здивувалася Галя.

— Невже не розумієте? Ми ж не лише Землею сформовані. Від Землі у нас дуже небагато — прах, матеріал біологічної машини. А розум, чуття, дух сформовані космосом. Зорями, небом, вітром, блискавицею, хмарами, піснями, казкою, що передається з віків...

— Збагнула, — лагідно усміхнулася дівчина. — Це дуже правильно. Та я гадала, що ви в це вкладаєте ще більш втаємничене значення.

— Може, й вкладаю, — загадково мовив хлопець. — Проте заждіть, послухайте...

Ми не діти Землі,
ми посланці небес.
Вже еони минули, як прийшли ми з Безмежжя,
сповнені творчої сили.
Свій вогонь віддати
первозданній і дикій плянеті.
Скільки мук і страждань,
скільки дивних містерій?!
Меркне спогад про рідну країну,
частокіл лябіринту все вище,
втома павутину плете
з ілюзорних туманних видінь.
Гуллівер розіп'ятий ліліпутськими нитками
на тривимірній сфері плянети.
Інколи сняться йому чаруючі сни,
закликають летіти у невимірну глибність!
І тоді Гуллівер посилає ввісні
міжплянетні ракети,
ніби пташок паперових.
О смішні і наївні видіння!
Прометею! Трусони скелю матерії,
до якої тебе прикував нещадний Закон,
громом обізвися до братів — закутих титанів!
Ми ж прийшли — згадайте! — з ясного Безмежжя.
Ми — його діти!
Чому ж, коли ми забули про велич Вітчизни?
Про її неосяжну красу?
Зупиніться, хто юний духом,
хто старий духом, —
зупиніться і згадайте славне минуле,
згадайте казкову блакить
свого прекрасного царства,

де народилися ми,
де ми зростали під лагідним поглядом Великої Матері!
І вставайте!
На світанку вставайте, —
молоді й сильні,
відважні й непохитні!
Умийтеся сонячними променями
і починайте нове життя!
І починайте нове життя у невимірності Волі,
бо земне існування твоє, Гуллівере, —
то лише мить сновидіння...

— Дуже цікаво, — сказала дівчина.

— Справді? — зрадів Бова.

— Справді. Але звідки у вас такі ідеї? Роздвоєність людської сутності, прагнення у невимірність...

— О, мені часто сняться химерні сни, — сказав хлопець.

— Ніколи не збагнеш — звідки вони, чому?

— Я люблю слухати сни, — замріяно мовила Галя. — Є такі сни, у яких би хотілося жити.

— О ні, — заперечив хлопець. — Я не бажаю жити навіть у найкращих сновидіннях. Я хочу вибирати шлях свідомо, а не бути маріонеткою сну.

— А може, ваша свідомість — теж сон. І ваше вольове рішення — теж марення підсвідомості, — похмуро сказала Галя.

— Ну, це вже щось зловісне, — засміявся хлопець.

— Не стану сперечатись, а то ви втечете од мене. Краще прочитайте ще що-небудь. Мені дуже до вподоби, як ви читаете.

Григір полегшено зідхнув.

— Тоді ще послухайте жартівливу мініатюру. Про ребро.

— Про яке ребро?

— Адамове ребро. Ось послухайте...

Господи, колись з ребра Адама Єву ти створив.
Яка нікчемна втрата для Адама. Зате який здобуток! Яблуко пізнання Добра і Зла, любов одвічна, глибини мук і втіх!

Господи, молюсь до тебе щиро — візьми у мене дванадцять ребер, створи дванадцять Єв. Нехай вони мені дадуть дванадцять яблук із саду полум'яного Пізнання.

Прийди, прийди, о Господи, бери у мене ребра! Без них я обійдуся, але без Єв — нізащо!

Галя сміялася.

— Не стане у вас ребер — ніяка Єва не допоможе. Будете повзати, як медуза.

- Та це ж символічно, — захищався Григір.
- Тим більше. Символи повинні бути точні. Якщо вже в кого й береться ребро, тобто плоть, то це в жінки.
- Ого! Ви суворий критик.
- Та ні. Просто я не люблюблю сумнівних жартів.
- А мені здається, що без жартів взагалі жити неможливо. Можна збожеволіти. Вип'ємо?
- Налийте. Дякую. Не знаю як кому, а мені рідко який жарт подобається.
- Чому?
- Жартом найчастіше люди прикривають своє безсилля і трагедію. Життя трагічне... Трагічне в своїй основі, а вони сміються.
- Я не зовсім розумію вас, Галю, — тихо сказав Григір, торкаючись пальцями її руки. — Ви така прекрасна.
- Не треба, Григоре, — різко сказала вона, ставлячи келих на стіл. — Пробачте... але не треба так. Краще прочитайте мені ще що-небудь. Але не жартівливе.
- Добре, — сумно мовив Григір. — Прочитаю. Про рибалку.

Усі рибалки ловлять рибу вдень. А мій товариш — ні.

Дивак: як тільки зорі спалахнуть у небі, він вудлище бере і поспішає до озера.

Зірки вгорі. Зірки внизу.

Йому здається, що він пливе у вогняному безмірі. Вітрила верб шумлять тривожно, несуть, несуть незримий човник у далечінь.

Він закидає вудку. На ній немає гачка і черв'яка, лиш слово чарівне рибалка промовляє, нанизує на волосінь прозору.

Минає ніч. Рибалка терпляче сидить над океаном зоряним. Чого чекає він? Кого?

Пливе світанок, зорі бліднуть, ховаються в блакиті ясній. Рибалка згортає волосінь на вудку, задумливо вертається додому.

Надвечір знову — безнадійний лов.

А може, все-таки почепиться хто-небудь на чарівне слово?

А може...

Сидить рибалка, пливе над зоряними прірвами. Вітрила верб шумлять тривожно...

- Гарно, — сказала Галя. — І правда.
- Що правда? — не зрозумів Григір.
- Безнадійний лов. Нічого не почепиться на волосінь рибалки. Даремно люди ждуть. Хіба що риба сама захоче.
- Яка риба? — здивувався хлопець.
- Бог, — просто мовила дівчина.

- Ви серйозно? — отетеріло запитав Григiр.
- А чому б і ні?
- Ніколи не думав... що моя мініатюра збудить такі думки.
- Такі думки може збудити будь-який образ, — сказала Галя. — Навіть черв'як. Пам'ятайте — “я червь, я Бог”?
- Державін! Тільки ж ви...
- Що я?
- Невже вірите?
- Не те слово — віра. У банальному розумінні у мене віри нема, в глибинному — є. Може, це не віра, а інтуїтивне знання.
- Я вражений.
- Тоді що ж? — насмішковано запитала Галя. — Наші дороги розходяться? Чи, може, ви почнете мене перевиховувати? Приносити популярні атеїстичні книжечки? Водити в кіно?
- Галю!..
- Не будете? Тоді добре. Не бійтеся — я не сектантка. Не люблю лицемірних, забобонних зборищ, де в ім'я Бога промовляється стільки хвали і куриться фіміям. Він уже давно б помер від нудьги й жаху. Мій Бог схожий на вашу чарівну рибу, його не спіймаєш на гачок молитви або черв'яка лестощів.
- Який же він? — обережно запитав Григiр, ще не знаючи, який тон обрати в розмові з Галею.
- Не знаю. Він прекрасний — це я твердо знаю, вірю. Він герой і лицар. Він мовчазний і громовий. Він жалісливий і грізний. Він всесильний і незримий. Він скрізь і ніде...
- Це просто опоетизована людина, — сказав хлопець.
- Ви створили в своєму серці ідеал. І поклоняєтесь йому...
- Може, й так. А може, й ні.
- Дивно... Як же тоді ваш скепсис?
- Який?
- А до людей. У людях безліч поганого — це правда. Але ж причина світу, отже, і всього, що в ньому, — Бог? З скульптора питають за нікчемну статую, з шевця — за зіпсовані чоботи.
- А з Бога — за потворний світ? — насмішковано запитала Галя.
- Атож.
- Бог не має ніякого відношення до світу.
- Як так?

— А так. Ви ж освічена людина. Невже всесильний став би займатися творенням обмежених світів? Якихось кульок, плянет та сонць, а тим більше мікроскопічних мурашок, які називаються людьми?

— Я вивчав десятки різних релігійних та філософських течій Сходу й Заходу. Більшість апологетів стверджують, що світ породжено волею Творця, Логоса...

— Може, й так, — байдуже згодилася Галя, допиваючи вино. — Всякий бракороб — творець. На своєму рівні. Але до чого тут Бог? Я в це поняття вкладаю своє, заповітне. Його не можна передати. Що мені до того, як про це казали ті чи інші мудреці? Я сприймаю Сонце таким, як воно є, а не таким, як його описують астрономи.

— Звідки це у вас, Галю?

— Що?

— Таке мислення?

— Погане чи хороше?

— Не знаю. Не можу так сказати. Тривожне, хвилююче. Мені здається, ніби ви жартуєте. Автім — ні. В очах ваших — гнів. І ясність. Не доберу, не збагну. Такі думки, як у вас, з'являються тоді, коли людина переживе глибоку драму. Горе викрешує іскри нового розуміння. Але містика...

— Я не містик! — махнувши крилами в'їй, заперечила дівчина. — Медикові майже неможливо бути містиком. Кожного дня — фізіологія, нутроці. Треба дуже любити приховану суть, щоб не зненавидіти фізичну людину. Знаєте що, Григорі? Давайте облишимо цю тему... Може, колись... Добре?

— Добре, — непевно сказав Григір. — Але ви обіцяли прочитати...

— Про любов, — усміхнулася Галя. — Ходімо звідси. Підемо по вулиці Зоологічній. Там затишно, і я спробую згадати.

— Григір розрахувався з офіціанткою. Вони вийшли під крони весняних дерев. Хлопець ішов задумливий, збентежений. Галя інколи скоса поглядала на нього. Почало припікати, парило. Вони зняли плащі. Мимо мчали машини, з-під коліс бризкала ріденька грязь.

— Ну що ж, почну, — сказала дівчина. — Тільки не перебивайте. Добре?

— Добре, Галю.

— Любов, — повільно проказала Галя, ніби смакуючи це слово, ніби прислухаючись до його звучання. — Любов...

Хто ти, Любове? Що ти, Любове?
Спалах чуття? Чи дарунок таланту?
Тіла жага чи божественне Слово?
Попіл чи полум'я?
Фенікс чи фантом?
    Що ти, Любове?
    Падіння в безодню?
    Чи ейфоричний хвилюючий трюнок?
    Хижої пристрасти паща голодна
    Чи розцяцьковані квітами труни?
Котиться вир, і нема йому впину,
В ньому зливаються атоми, люди —
Драми, гротески, комедії, кпини:
Є, і було, і триває, і буде!
Грізна любов, найніжніше кохання,
Шепіт несміливий, слово шалене —
Все поспіша на олтар сподівання —
В пащу неситу, в пащу вогненну.
    Де розуміння?
    Де ти, критерій?
    Логіка мовчки навколішки стала.
    Істина Мати. Вершина Містерій.
    Ясна і темна. Мінлива і стала.
Гинуть світи. І спалахують зорі
В нових галактик вселенському громі,
Кроноси юні в нових просторах
Інші будують любові хороми.
    Хай у безмежжя пливуть одиноко
    Скелі, мов свідки космічної драми.
    Єви в Едемах ідуть яснооки
    І обнімають коханих Адамів.
Будуть і яблука, будуть і змії,
Будуть Єгови, будуть падіння,
Кайна заздрість, Авеля мрії
Чорні і світлі пустять погіння.
Крізь революції, царства, поеми
Підуть потомки Адама до неба,
Щоб написати нові поеми
І в епілозі розгадувать ребус —
    Ребус кохання...
    Що ж ти, Любове?
    Іскра прадавнього змія Ананти?
    Темна мара чи божественне Слово?
    Попіл чи полум'я? Фенікс чи фантом?

— Дивно, — сказав Григір.

— Що?

— Ви не схожі на сучасних дівчат.

— Чому?

— Вони не задумуються над такими проблемами. Люблять і все. Плачуть, коли сумно. Радіють, коли весело. Вони навіть легковажні й недбалі в коханні. А у вас...

- У мене... — ніби луна, повторила Галя.
- У вас ніби суцільна рана. Душа — скрипка. Ледве торкнувся — вже звук.
- Ви помиляєтесь, — суворо відповіла Галя, дивлячись кудись убік. — Це неправда.
- Що неправда?
- Про сучасних дівчат. Що вони легковажні. Звісно, і такі є. Але їх менше. А більшість — глибокі і ніжні. То вони здаються легковажними. Надівають захисну машкару, щоб ви, чоловіки, не поранили їх. Ви добираєтесь до серця, щоб одразу... осідлати його...
- Ви не дуже чемно говорите про чоловіків.
- Так є. А дівчата повинні зберегти свою ніжність у таємниці. Бо що залишиться потім, як чоловік зірве квітку, розтопче і піде геть? Лише пустка. Дівчата беруть заповітну квітку для принца...
- Для принца? — розгубився Григір.
- Для єдиного. Для небесного коханця, який мариться вві сні. Кожна дівчина мріє про принца. І не зустрічає його...
- А Ромео і Джульєтта?
- Що ж з ними сталося? — запитала Галя. — Світ з'їв їх. І лише після смерти оспівав. Та й то для сцени. Для грошей. Для байдужих людей, які показують у фойє театру свої туалети.
- Це правда... Я не думав так...
- От бачте. А про дівчат думайте обережніше. Не судіть за зовнішніми ознаками. У кожній людині — безодня. Те, що зовні, може бути лише попелом. А під попелом — жар...
- Говоріть, говоріть, — тихо сказав Григір. — Це прекрасно...
- Пусте, — зніяковіла раптом Галя й одвернулася. — Не треба мене хвалити. То як же вірш? Чи до вподоби?
- Гарно, — просто сказав Бова. — Куди мені. у мене так — графоманські опуси. А у вас — думка. І ніжність...
- Перехвалите, — засміялась Галя. — Нема нічого особливого. Мені самій не подобається. Те, що в серці, не передаси словом. Я ж відчуваю. Потрібний якийсь новий спосіб єднання. Може, тоді... Тільки коли це буде...
- По-моєму, він завжди був і є.
- Що?

— Інтуїція. Симпатія, антипатія. Навіть ідіосинкразія... Вроджена огида до певних речей чи явищ. Здається, так у вас в медицині це називають?

— Майже, — засміялася Галя. — Але ви правду кажете. Я відчуваю таємничий зв'язок між усім-усім на світі. Навіть між людиною і каменем, зіркою, деревом. Інколи мені любіше розмовляти з березою або з бродячим котом, аніж з людиною. А особливо люблю зоряну ніч, коли нікого нема, тиша, і над головою казковий Чумацький Шлях. Нечувана краса!

— Це й справді поетично. Ви могли б написати...

— Вже написала, — відповіла дівчина. — Я пишу. Коли є вільна хвилинка...

— І день, і ніч слухав би ваш голос. Прошу вас...

У дівчини палали щокни. Вона вдячно глянула на хлопця і почала деклямувати.

— Зорі, зорі — далекії зорі,
Що ви знаєте, зорі, про землю мою?

Що ви знаєте, ясні,

Про Єву казкову,

Що Адама любила

У правічнім раю?

Чи на ваших плянетах

Теж Едеми розквітли?

Чи ростуть у них яблуні

Зла і Добра?

Чи для вас, мої зорі,

Променисті і світлі,

теж настала

жорстокої кари пора?

Може, люди — то більше,

Ніж сонця променисті,

Може, серце — то ширше,

Ніж галактик рої.

Бо як серце вмирає —

Умирає безмірність.

Як згасають зіниці —

То немає її...

Люди, чуєте, люди!

Зупиніться на хвилину,

Спалахніть серцями,

Ваших променів ждуть.

Не проходите, мов тіні,

Метеорами в безвість,

Хай на темному небі

Нові зорі зійдуть!

Бо як сонце згасає,

То інше засяє,

Бо як гине планета — інша в путь вируша!

Бо всі атоми схожі один на одного,

І лише у людини

Неповторна душа...

— Як це прекрасно! — вигукнув Григір.

— Що?

— Те, що ви написали. Неповторність людської душі. Її унікальність. А деякі юристи намагаються все підвести під параграф закону, ніби люди — паколи в паркані. А чому ж так трапляється, що побачиш людину, і вже ніколи її не забудеш? Ось як ми з вами... Як тільки вас побачив — усе!

— Що все? — тривожно запитала дівчина, зупинившись під каштаном.

— Ну... не треба слів, — розгублено сказав хлопець. — Одразу відчув, що ви... прекрасна людина. Що ви... дуже близька, рідна...

Галю опустила погляд. Мовчала. Тільки обличчя її заливала рожева хвиля. У вітті каштанів шепотів ласкавий вітерець. За стіною зоологічного саду ревли звірі, сміялися діти. Проїхала легкова машина, зачепила бродячого пса. Він одлетів у канаву, жалібно заскавчав. Дівчина отямилася. У її очах заблищали блакитні крижинки.

— Вино, — сказала вона.

— Що? — здивувався він.

— Кажу, що то промовляє вино.

— Галю...

— Григорю, не треба. Я не бажаю химер.

— Я не буду, Галю. Але знайте...

— Краще ходімо в звіринець. Я ще ніколи тут не була.

А ви?

— Я теж не був.

— Поглянемо?

— Гаразд, — зідхнув хлопець.

Вони вийшли на Бересть-Литовський проспект, завернули ліворуч. Біля кас зоопарку юрмився люд. Григір купив Галі морозиво, став у чергу. Дівчина одійшла вбік, стала під деревом, а хлопець напружено міркував про дивне знайомство. Завдання шефа, комічна візита, побачення, розмова про Бога, вірші про любов. Що за химерний калейдоскоп? Розмаїті скельця мозаїки, а картини нема. Як її створити? А треба. Бо вже не відійдеш, не покинеш, не забудеш. Манитиме, хвилюватиме, не дасть спокою ніколи, нізащо. І різке слово її, і невдоволення, і скорбота чи іронія — вже невіддільні від неї, від манливого, тривожного образу...

Купивши квитки, Григір покликав дівчину. Вони ввійшли у ворота, попрямували ліворуч. Біля великої клітки зібралось багато людей. Діти репетували, сміялися. У клітці сиділо дві великі мавпи — самець і самиця. Він зосереджено длушпався в густій шерсті, вишукуючи паразитів, а вона гралася з автомобільною гумовою покришкою. То ховала в ній свою морду, то підсакувала і дивилася злобно і пильно на людську юрбу. Ось вона вхопилася передніми кінцівками за ґрати, просунула потворний писок між прутами клітки, витягнула губи в трубочку, ніби для поцілунку.

— Гарна молодиця, — прохрипів якийсь п'яний поруч з Галею. — Така обніме, — потім весь вік снитиметься. Йк! Бач, стерво, цілуватися хоче!

Люди реготалися. Галя зустрілася поглядом з мавпою, завмерла. Їй здалося, що з-під звірячого низького лоба на неї зиркнули розумні, ворожі очі. Уважні й пильні. Вони жили окремо від нервового тіла, вони дивилися в цей світ з тасмничих надр невідомости. Загрожували, зневажали, ганьбили і... благали.

— Ходімо, — прошепотіла дівчина.

— Що?

— Я кажу — ходімо. Мені погано.

— Ходімо, Галю. Мені теж стало важко на душі.

Йшли мовчки. Мимо веселих людей, мимо щебетливих дітей, мимо кліток з смугастими зебрами, гордими, сумовитими оленями, зневажливими верблюдами. Біля бегемотів Галя зупинилася. Довго дивилася на громаддя чорного, блискучого тіла, яке непорушно лежало на землі, поблискуючи малесенькими байдужими оченятами, знизала плечима.

— Еволюція, — сказала вона.

— Що? — не збагнув хлопець.

— Кажу — еволюція. Не вельми вона економна.

— Проба...

— Хороша проба! Гора м'яса. Кому потрібна така проба?

— Біологічний тупик. Навіть люди заходять у нього. Десять років пише книгу, а вона — бездарна. Сотні років формується нова система, а вона — немічна і реакційна. А природа діє наосліп.

— Ви гадаєте?

— А що ж Бог? — скептично запитав Григір.

— Я не сказала цього, — сухо парирувала дівчина. — Бог і творіння несумісні. Тим більше, ось таке, як ці бегемоти. Чи мавпи.

— Тоді хто ж?

— Не знаю. Якись мислячі істоти. Але безсердечні.

— Де ж вони?

— Може, тут, на Землі. Може, на інших планетах. Може, це ми самі...

— Не розумію...

— Точніше не можу. Це в мене як марення. Психіка — страшна сила. Мені інколи здається, що ми кожною думкою щось народжуємо. Прекрасне чи потворне. Квітку чи хижака. Метелика чи мавпу. Я дивилася на самицю орангутанга... У неї з очей дивиться людина. Мені стало страшно.

— Чому?

— Не знаю. Так, ніби я співучасник злочину.

— Може. Я починаю розуміти...

— Правда? — зраділа Галя. — Ходімо далі. Щось мені не подобається тут.

Вони зупинилися біля хижаків. Крізь ґрати поблискували сумні очі тигрів, левів, пантер та барсів. Пружні, сильні тіла нервово металися в тісних і брудних закапельках, міряючи грізними лапами нескінченну дорогу, яка нікуди не веде.

— Страшно, — прошепотіла Галя, глянувши на Григора. В її очах блищали сльози і пливла мука.

— Страшно? — розгублено перепитав хлопець.

— Звіринець — це злочин, — вперто сказала дівчина, ніби хтось їй мав заперечувати. — По якому праву люди полонили тварин? Хто їм дав право?

— Право, — сказав Григійр, сумно усміхнувшись. Як багато вони сперечалися про це найтуманніше поняття! Що сказати Галі? Де вона, точна формула? Ніхто не знає. — Тут лише право сильного...

— Право сильного — не право, — гнівно сказала Галя. — Право — це правдива дія. Хіба не чути цього в самому корені слова? А хіба це правдиво — полонити тварин, виривати їх з природи? Навіщо? Для чого?

— Ви ж захотіли зайти сюди... подивитися.

— Лише тому, що це існує... Я чула, але не бачила. Тепер ніколи не піду. Це гидко, аморально. Краще зробити

клітку для людей, хай їздять у ній, дивляться на звірів на волі.

— Так роблять в Африці.

— Чому ж у нас так не роблять?

— Ви забули, де ми живемо. Тут нема джунглів, нема екзотичних тварин.

— У крайньому разі... зробити просторі вольєри, хай звірі гуляють у зарослях, на луках. Втім, що я кажу? Все 'дно неволя. Ширший звіринець чи вужчий — байдуже. Ми теж у звіринці. Я це збагнула сьогодні.

— Як у звіринці? — збентежився Григір.

— У космічному звіринці. Або щось подібне до цього.

— Ви жартуєте?

— Анітрохи. Хіба так важко це помітити? Безконечне полювання людини за людиною. Кров і знущання. Обман і сподівання. Мрія і безодня реальности.

— Ви загострюєте темні аргументи, Галю. Ви не хочете бачити світлих.

— Світлі — мара. Фантом. Ось вона, дійсність. Кажіть цьому левові про вищі ідеали, про братерство. А він же — істота. Жива, тепла, розуміюча. Він не доріс до інтелекту — хай так! Але хіба інтелект дає право на перевагу в споживанні природних дарунків? Лев, тигр, мавпа — це ембріон мислячої істоти. Це — нерозвинута людина. Безсила, страждаюча. І тим більше — вона потребує захисту. А його нема. Людина — бог для тварин. Вона виявилася жорстоким богом, як і біблійний Єгова. Може, ми теж сміття якоїсь іншоплянетної еволюції, нас безжалісно викинули з космічного Едему в планетарний звіринець?

— Галю! Ваші думки архифантастичні, хоч ви недавно насміхалися над фантастами.

— Над оптимістами.

— Хай так. Але мислення ваше — дуже парадоксальне. Ви полюбляєте аналогії. Переносите їх на космічний масштаб. Так не можна. У Космосі можуть бути цілком інші закономірності.

— Які?

— Не знаю...

— Тоді не заперечуйте. Я не логік. Я інтуїтивість. І відчуваю, що в древній казочці про вигнання з раю є слушність. Всякий непотріб з інших світів виганяли на Землю. Осколки еволюцій. Тому тут таке еклектичне зібрання. Ніби паноптикум, космічний зоопарк. Ми думаємо — прогрес,

а насправді — сцена. А за зоряними лаштунками холодні, байдужі глядачі. Вони дивляться на наші війни, страждання, любов, поривання. І сміються. Регочуться. Аж трясеться безмір. Як же — їм треба розваги. У небі сумно — хай їй розважать мізерні плянетні клоуни...

— Галю, — торкнувся Григир плечима дівчини. — Ходімо звідси. Ходімо, бо ви...

— Що я?

— Збуджена... дивна.

— Я вже чула це.

— Все-таки. Не можна робити таких висновків. Для пояснення людської історії досить земних причин.

— Ні, не досить! — уперто сказала дівчина.

— І потім... не тільки ж війни та бруд на Землі. Згадайте Жанну д'Арк. Згадайте Спартака. Кампанеллю. Ціолковського. Лесю Українку. Гарібальді. Бетховена. Шевченка. Лермонтова. Ганді... Боже мій, можна згадати безліч вогняних душ! Що ж — вони теж покидьки іншоплянетних еволюцій? Я вже не кажу про невідомих. Про тих, які мовчки роблять своє непомітне, але єдино потрібне діло. Сіють хліб, малюють картини, народжують дітей.

— Винятки лише стверджують правило, — стріпнула густою гривною волосся Галя. — Може, крім злочинних душ, на Землю приходять ще й героїчні. Щоб допомогти людству. Дати хоч якийсь промінь серед п'тьми.

— Галю! Революції, науковий прогрес, всенародна освіта... Невже це все вас не переконує?

— О ні! Людина залишається незмінною. Що їй освіта? Лише модне вбрання на тварині. Мавпу теж можна навчити їсти виделкою. О ні, Григоре! Я не вірю в наукові революції! Ви вражені? Злякані? Я не сучасна? Життя розвіяло мої наївні мрії. Я не бачила того, про що мріяла.

— Розбіжність між ідеальним і практикою... Це закономірно.

— Як ви легко це промовляєте, — іронічно кинула Галя, вколотивши хлопця крижаним поглядом. — Закономірно. а тим словом — тисячі трагедій. Для когось — це абстракція. А для іншого — життя. У нестатках, без любови, без надії. Самота і смерть. О Григоре, невже ви не розумієте? Доки є хоч одна нещасна людина — нема щастя на землі. Та що я кажу? Навіть інакше... інакше. Доки болить хоч одній тварині, доки страждає хоч одна істота, зіткана з

плоті й нервів — не знати нам справедливости. Ви ж юрист. Чи ваша юриспруденція — сухий закон? Перелік параграфів?

Григір мовчав. Що він міг сказати Галі — палкій і напруженій, ніби тугий клубочок плазми у магнітній пастці? Вона ніби оголений нерв, відкритий на біль світу. Він знав, що то крик душі, він знав, що за тими болісними словами стоїть травма життя, дитячі образи, розчарування і безкомпромійний роздум над тайною буття. Але нічого не зміг протиставити їй! Нічого переконливого, нічого певного! Це не тема для легковажної бесіди. Це — сфінкс тисячоліть. Усі легенди, всі перекази, філософії та релігії клекотять тим негасимим вогнем пошуку і тривоги, сумніву і болісного запиту, на який нема відповіді.

— Я налякала вас, — сказала Галя.

— Ні...

— Не кажіть. Я бачу. Думали — дівчина. А воно — “філософ” у спідниці.

— Даремно ви так, Галю...

— Більше не буду. Я ні з ким про це не розмовляю. Тільки сама з собою. А ви... це вперше.

— Галю...

— Ходімо звідси. Я втомилася. Проведіть мене додому. Спочину трохи...

— А як же?..

— Що?

— Нова зустріч?

— Ви хочете її?

— Дуже...

— Тоді завтра. Зранку. Я маю вільний день. Кудись поїдемо.

— На Дніпро, — зрадів Григір. — На луки.

— Куди завгодно, — сказала Галя. — Аби не в місті. Ждіть мене біля причалів... О десятій.

— Ждатиму...

Поверталися додому мовчки, не сказали одне одному жодного слова. І мовчання їхнє не було обтяжливим. Попрощалися, розійшлися. Григір йшов стежиною, їхав на трамваї, прислухався сам до себе. В душі не було протиріч, про які він думав. Не було аналізи. Було мовчазне примирювання душі до душі, серця до серця. Ніби круговий політ восени перед далеким хвилюючим вирієм.

Хлопець довго гуляв по набережній, бездумно прислухався до гомону людського, намагався втишити незбагнений жар тіла. Та тасмне хвилювання не проходило. Він повернувся на квартиру десь після одинадцяти. Старі спали, загрозливо хропів уві сні дід Микита. Григiр навшпиньках пробрався до себе, лiг не роздягаючись у лiжку. Довго вовтузився, не мiг заснути.

І в безсонні він почав жити в дивному небувалому світі.

*

Григiр жив на iншiй плянетi. Звали той свiт Ара, що означало в старовиннiй етимологiї Єднiсть. І звали Григора Меркурiєм. Та найдивнiше те, що вiн звично сприймав тi новi враження. Навiть думки в нього не виникало про землю, про свiй земний фах, про знайомих людей. Психiка жила новою iнформацiєю, новими враженнями.

Ара не була у звичайному розумiннi слова плянетою. Меркурiй знав, що вже давно людство минуло перiоди плянетарної еволюцiї. Тепер схема центральної Системи мала такий вигляд: довкола зiрки оберталися гiгантськi сфери, спiралi, супутники, якi повнiстю забирали її енергiю для потреб населення та буйної рослинности. На Головнiй Спiралi був розташований Координацiйний центр, який керував життям Системи Ари. Там перебували вченi, космонавти і космократори — демiурги нових свiтiв. Їх очолював Арiман — Головний Координатор. Меркурiй був наближений до Арiмана і мав звання Космослiдчого, функцiї якого полягали у виявленнi порушень злагодженого, гармонiйного життя Системи. Як тiльки десь в однiй з ланок Ари виникала суперечнiсть, протирiччя або незадоволення, Меркурiй брав повноваження вiд Арiмана, сiдав на магнетон — корабель з позачасовою функцiєю дiї і прямував до потрібного пункту. Справи були розмаїтi: то якийсь житель Системи втрачав смак до життя і намагався щезнути з координат самосвiдомости в стан небуття; то юнi аряни виводили з ладу якiсь енергетичнi споруди. З дiтьми було легше — мислячi бiоiнструктори отримували програму лiквiдувати пошкодження, а винуватцiв певний час тримали в мiкро-Тартарi, де ними займалися спецiальнi вчителi. А в мiкро-Тартарi були рослини, тварини, будiвлi, лiтаючi апарати, школи, але вийти за обмежене гравiтацiйне коло юнi правопорушники не могли. Минав недовгий час, злочинцi

затямлювали науку гармонійного життя і знову виходили з Тартару, щоб продовжувати своє безсмертне життя під променями Світила.

Так, безсмертне. Наука Ари вже давно-давно розгадала таємниці старіння, пододала межу смерті і вивела мислячі істоти у світ нескінченного буття. Численні біоревізорні пильно стежили за плином життя людей, контролювали їхні думки та наміри і перешкоджали будь-якій спробі вийти з усталеного режиму харчування, поведінки та праці. Але казуси траплялися. Правопорушники навчилися уникати опіки дбайливих біоревізорів, і тоді по каналах зв'язку Системи Ари лунала тривога: небезпека!

Найтяжчими були випадки самогубства. Втрата смаку до життя вважалася злочином, замахом на саму ідею Буття. Щоб ця патологія Розуму не розповсюджувалась, Координаційний Центр ухвалив найсуворіше карати самогубців: повертати їх до життя, але замикати на дуже довгий час у індивідуальну гравітаційну шкаралупу, звідки вони все могли бачити й чути, але де не можна було ні рухатись, ні діяти. Така непорушність, така "смерть за життя" мала пробуджувати — за задумом космофіларів — інтерес до світового існування.

Допустити право людини на смерть Координаційний Центр не міг — це породило б ланцюгову реакцію самогубств. Статистики-психологи вже давно надсилали до Центру тривожні сигнали про збайдужіння психіки жителів Ари до праці і навіть до розваг, про деградацію мислення. Психосиноптики відзначали пониження рівня психоенергії людства, а це свідчило про інволюцію Системи. Координатори дивувалися, збиралися на симпозіуми, конгреси, наради. Спочатку це явище вважалося закономірною флюктуацією в межах певного статистичного закону, але порівняльні цифри кількох десятиків циклів показали: Ара вступила в смугу занепаду.

Про це знали лише вчені, космократори та координатори. Шукали нові шляхи еволюції. Меркурій знав про все, був у вирі подій. Сам думав про космічну загрозу, дивувався, не міг збагнути причин деградації розуму при таких неосяжних можливостях.

Справді, енергетичні ресурси Ари були майже необмежені. Космократори творили нові сонця, системи, мандрували до інших галактик. Учені Ари вміли творити нові еволюції, синтезувати життя, моделювати процеси мислен-

ня і творчості, передбачати події і зупиняти їх. Знайти смисл існування, якого вимагав пробуджений розум, неспроможні були ні координатори, ні філософи, ні космократори.

Так наступила для Ари криза буття. Тоді вирішено було скликати Вселенський Конгрес Мислителів. Він збирався на Головному Секторі, в особистому Тартарі Арімана. Система нічого не знала про Конгрес, Головний Координатор розпорядився вимкнути навколо Тартару всі канали зв'язку, оточив місце Конгресу Сторукими Аргусами — біослугами, настроєними на психіку Арімана.

Майбутні учасники з'їзду були повідомлені по індивідуальних психоканалах. Так дістав повідомлення і Меркурій. Він саме розглядав факт правопорушення.

Переглядав на стереоекрані запис, так би мовити “свідчення об'єктивного спостерігача”. З хвилюванням стежив, як у школі першого циклу розвивалася драма між учнями і біоревізором. Зчинилась суперечка.

Перед тим, як дати рекомендації Головному Координаторові, Меркурій пробував розмовляти з дітьми. Вони були мовчазні, ворожі, насуплені. Поблискували оченятами з-під брів, відповідали однозначно, неохоче.

Космослідчий терпляче викликав одного за другим, намагався збагнути приховане зерно дитячого бажання порушити усталений порядок співжиття. Ось перед ним зупинилася блакитноока золотокоса дівчинка. Кирпата, веснянкувата. На ній срібні шорти, бордова курточка з короткими рукавами. Худі рученята складені на грудях, дивиться гостро й незалежно. І навіть трохи зневажливо. Звідки це в неї?

— Як тебе звати?

— Хай скаже біоревізор, — насмішкувато відповіла дівчинка. — Він усе знає...

— Я питаю тебе, — гостро заперечив Меркурій.

— Тигриця, — відповіла дівчинка.

— Неправда, — озвався біоревізор кляси, засяявши багровими очимами. — Твоя відповідь алогічна. Її ім'я — Рона.

— Ні, Тигриця, — гордо сказала дівчинка, відкинувши за спину жмут сонячних кіс.

— Ні, Рона, — твердо заявив біоревізор, піднімаючи вгору тонкий вказівний палець. — У моїй пам'яті зберігається неосяжна інформація.

Дівчинка најачилась.

— Мене звати Тигрицею! Правда, друзі?
— Правда! — дружньо гукнули інші правопорушники.
— Її звати Тигрицею. Вона лідер загону червоношкірих.
У неї хоробре серце і мужня душа!

— Чуєте? — гнівно запитав біоревізор. — Навіть моя штучна психоструктура вібує на межі допустимого. Можна уявити собі, як реагуєте ви, Космослідчий, на таке порушення Усталеного Закону?

— Заждіть, — махнув рукою Меркурій. — Я ще не скінчив. Я мушу знати причини їхньої поведінки...

— Патологічна розбещеність, — пробурмотів біоревізор.
— В Тартар їх. Там отямляться.

— А твоє ім'я? — поцікавився Меркурій, викликаючи сусіда Рони-Тигриці.

— Орлине Крило, — спокійно відповів хлопець, заклавши руки в кишені шортів. — А це — Зміїне Око!

— Бреше, — пояснив біоревізор. — Його ім'я — Бен!

— Сам ти Бен, — чмихнув хлопець. — Я Орлине Крило!

— А я — Горлиця! — почувлося з гурту дітей.

— Я Дубовий Листок!

— Я Усмішка!

— Я Стріла!

— Я Левиний Рев!

— А я — Багрянний Схід!

“Ого, — подумав Меркурій. — Це вже не спонтанне генетичне відхилення, а свідоме повстання проти усталеного правопорядку. Просто ізоляцією в Тартарі не обійдешся. Що ж діяти? Як доповісти Координаційному Центрові? І як знайти взаєморозуміння з дітьми?”

— Я не хочу, щоб мені давали ім'я, — гордовито заявила Рона-Тигриця. — Я сама собі хочу вибрати ім'я.

— Чому? Чим погане ім'я Рона? — поцікавився Меркурій.

— Хто сказав — погане? — знизала плечима дівчинка.
— Але я не хочу його. Мені приємніше ім'я Тигриця.

— Браво! — крикнув Орлине Крило. — Хай не думають посланці Головного Сектора, що вони всемогутні.

— Ми можемо вас ізолювати в Тартарі, — миролюбно сказав Меркурій.

— То й що? — запитала Тигриця.

— Ви перевиховаетесь. Вам надокучить сидіти в Тартарі.

— Ми не змінимо своїх імен. Ми начхаємо на ваш Тартар, — сказала Рона-Тигриця. — Ми будемо грати у війну і не підемо до школи.

— Тоді ми опромінимо вас гіпнорадіяцією, — суворо сказав Космослідчий. — Ви порушуєте Закон!

— Ага, — злорадно озвалася дівчинка. — Ви чуєте, мої воїни, чим він нас лякає? Гіпнорадіяцією? Головний Сектор безсилий проти нас. Він хоче одняти нашу волю. Але тоді вже будемо не ми. Ви вб'єте нас. І створите з наших тіл слухняних ляльок. То вже буде Рона, а Тигриця втече. Втече на свободу. І ніякі ревізори не наздоженуть мене і моїх воїнів!

Рона-Тигриця вся пломеніла. Меркурівні здавалося, що перед ним не дівчинка молодшого циклу навчання, а одна з прадавніх фанатичних жінок, які піднімали людей на повстання, скликали своїх прихильників до олтарів містичних богів, змушували закоханих чинити найбезглуздіші речі. О ні, це вже не генетична патологія, а цілий вихор Минулого! Як він вірвався у згармонізований світ Ари, звідки?

— Тигрице, — м'яко сказав Меркурій, торкаючись пальцем руки дівчинки. Вона рішуче відсторонилася. — Не бійся мене. Я хочу добра тобі, твоїм... воїнам... Ми живемо в світі Ара, що означає Єдність. А ви руйнуєте цю Єдність. Ось чому всі ми, старші, збентежені. Ми хочемо вам щастя.

— Щастя? — насмішкувато перепитала дівчинка. — А що це таке?

— Умиротворення серця, гармонізація всіх бажань і здійснення бажань, — сказав Меркурій. — Ви, певно, вчили це...

— Вчили, — сказала Тигриця, кліпнувши темними віями. Тяжко зідхнула. — Але то порожні слова. Ми вмирили від суму в школі. Дивилися у широкі вікна і ненавиділи біоревізорів, які вдовбували нам нудні знання, неависні заповіді моралі та етики. Ми були нещасливі, слухаючи про щастя. А коли виривалися хоча б на якусь годинку, тоді справді ставали щасливими... Чи так, Сини Орла?

— Так, Тигрице! — дружньо відповіли учні. — Ми були щасливі!

— Чуєте? — радісно мовила дівчинка. — Щастя — свобода! А ваша гармонізація — неволя! Геть таке щастя!

— Геть! — підхопили всі.

Меркурій намагався втихомирити правопорушників.

— Хіба свобода — анархія? Ви вивчали історію минулих епох і знаєте, до чого приводили стихійні вибухи неконтрольованої енергії!

— До оновлення світу, — радісно вигукнула Рона-Тигриця. — В такі періоди з'являлися героїчні натурі!

— І гинули мільйони, — заперечив Меркурій. — Настав хаос...

— Краще хаос, ніж ваш порядок! — озвався Орлине Крило.

— Але ж хаос — не свобода! — іронічно зауважив Меркурій. — А ви ж прагнете до свободи?

— А що ж тоді свобода? — в тон йому запитала Тигриця.

— Підпорядкування волі індивідуума волі єдності, — твердо сказав Космослідчий.

— Чули! — з викликом заявила Тигриця. — Читали і вчили цю премудрість, записану в Хартії Космосу. Так вирішили творці Епохи Єдності, коли розпочався період Ари. І привели до рабства. Рабство під кличем свободи! Бо Єдність — то абстракція. А конкретний індивідуум зникає. Ми проти вашої Хартії Єдності.

— Отже, ви правопорушники, — суворо проказав Меркурій. — Бо Хартія Єдності узгоджена з усіма мешканцями системи Ари.

— Ви запитували їх?

— Спільну думку подає Синоптичний Центр у кожному циклі Часу. Ніхто не вимагає змін, — сказав Меркурій.

— Бо мережа біоревізорів не пропустить нової думки, не узгодженої з програмою, — засміялася Тигриця. — Отже, ми повстали. І ви заперечуєте нашу думку, замість того, щоб розглянути її.

— Ваш вибрик — патологічне явище, а не нова думка, — втомлено сказав Меркурій. — Треба організовано звернутися до Координаційного Центру, логічно викласти свої міркування.

— Ви знаєте, що це безнадійно, — сумно зідхнула Тигриця. — Робіть з нами, що хочете. Ми не визнаємо існуючого порядку. Вимагаємо свободи.

Так Меркурій ні до чого й не домовився з дітьми. Він з жалем розпрощався з ними, дав наказ ізолювати їх у Тартарі місцевої спіралі до рішення Головного Координатора. Симпатизуючи Тигриці, Космослідчий велів біоревізорам поселити порушників у десятикілометровому Тартарі. Там

були гори, озера й ріки, буйні джунглі та оптичний ефект неба. Хай граються. Може передумають, повернуться до нормального способу мислення.

Звіди Меркурій вирушив до третього відділу. Там його інформували про спробу самогубства. Вже зріла дівчина пробралася на територію енергетичного комплексу, кинулась у гігантський сонячний акумулятор. Вона одразу перетворилася на хмаринку розпечених газів. Підняли на ноги весь сектор. Єдиний генетичний центр повернув дівчину до життя, відновивши її тіло. Вона тепер перебувала в гравіошкаралупі, чекаючи на вирішення своєї долі.

Коли Меркурій розімкнув гравіополе і вийшов, вона не поворухнулася, не поцікавилася, хто прийшов. Дивилася вгору, не виявляючи ніякого почуття. Русяві коси були недбало зібрані у великий жмут, тонкі блідо-прозорі руки безсило випростані вздовж тіла. Меркурій глянув у глибокі, страдницькі очі. З чорних зіниць визирала змучена, розтерзана душа.

— Як вас звати? — запитав Космослідчий.

Дівчина мовчала.

— Я прибув з Головного Сектора, — сказав Меркурій. — Мені доручено...

Дівчина поворухнулася, її повіки затремтіли.

— Навіщо мене розбудили? — прошепотіла вона. — Так гарно було спати. Вселенська пітьма, небуття... Спокій... Навіщо мене розбудили?

— Ви порушили закон, — сказав Меркурій. — В Хартії Космосу сказано: “Жодна мисляча істота не має права припиняти життя. Бо життя індивідуума належить суспільному організмові”. Ви не забули цієї заповіді?

— Ні, — жалібно мовила дівчина. — Я пам’ятаю... Але що мені ваша заповідь? Одна мить — і...

— Ви стали хмаринкою.

— Я стала всім, — зідхнула дівчина, ніби й не чула його слів. — О, яке це блаженство — небуття!..

— Я ваш друг, — тихо мовив Меркурій, присідаючи на краєчок ліжка. — Я б хотів збагнути ваше почуття, щоб судити правильно...

— Судити? — простогнала дівчина. — За що мене судити?

— Не вас, а ваш вчинок. Ми — діти потоку життя. Нас живлять традиції, закони, програма попередників. Невже ви не розумієте, що відхилення від потоку викликають опір

більшості? Це реакція на неузгодженість з основним законом.

— Що мені до логіки? — сумно мовила дівчина. — Що мені до єдності? Закон, традиція, програма. Що за ними стоїть? Ще якісь закони, традиції, програми. Але чому вони обов'язкові для всіх?

— Бо ми — частина цілого. Ціле вимагає доцільних дій.

— А я не хочу цієї доцільності. То не моя ціль. Я хочу свободи...

“Знову свобода, — подумав Меркурій. — Яке дивне розуміння священного поняття. Тільки-но про це говорили діти, тепер — доросла дівчина. Нове віяння в психожитті Системи. Чи не є це симптом якоїсь розумової хвороби?”

— Про яку свободу ви говорите? — здивувався Космо-слідчий. — Адже ви припинили буття. Щезли з потоку існування. У вас уже не було вибору. Ні підкорення, ні свободи.

— О, я не так розумію свободу, — прошепотіла дівчина. — Хіба смерть особи припиняє буття? Воно залишається. Зникає Я — ефемерне і нікчемне. Доки існує особа — не може бути свободи. Свобода — це відсутність особи.

— Химери ума, — знизав плечима Меркурій. — Фантазія і марення...

— Ні. Особа завжди у поєднанні з чимось. Отже, підпорядкована комусь, комусь. Небуття — єдина свобода.

— Тепер мені ще більше ясна правомірність Хартії Космосу, — сухо сказав Меркурій. — Ваш приклад — смерть для Єдності, для Системи Ари.

— Це було б чудово, — замріяно сказала дівчина. — Вічна Тиша в Неосяжності.

— Ви божевільні.

— Хай... А що мені дає ваше життя? А що воно дає вам?

— Радість самосвідомости.

— І прокляття самосвідомости. Невже вам ніколи не хотілося втекти від самого себе? Невже ви ніколи не жахалися свого Я, яке вічно контролює діяння духу? “Вперед, вперед”, — гукає особа, хоч нікуди йти, хоч у особи, у Я немає ніякої мети, а лише ілюзорні вигадки, нагромадження смішних химер, які названо доцільністю і прогресом.

— А у вашій тиші Небуття, — іронічно сказав Меркурій, — взагалі нема нічого. Цвинтар. Ні турбот, ні боріння, ні насолоди, ні розуміння сущого.

— Все у всьому, — сказала дівчина замислено. — Ваші “боріння”, ваші “насолоди”... Нескінченна радість настане тоді, коли туман особи розвіється. Ви грубо вирвали мене зі сну... І я не можу знайти відповіді...

— На що?

— На прокляту загадку. Чому Небуття дозволяє ефемерному світові входити в царство тиші? Завіщо мене так тяжко ображено, принижено? Я обіймала Безмір, а мене знову втиснули в нікчемну плоть. О нещадні люди!

“Стіяка форма психічного захворювання, — подумав Космослідчий. — Треба порадитися з Головним Психіатром Системи і потім вирішувати, як і що. Може, доведеться вплинути на емоційний сектор мозку, активізувати логічні концептори”. Попрощався з правопорушницею. Вона не відповіла.

Меркурій дав наказ біосторожам: не турбувати дівчину, але й не випускати її. Включати мінорну музику, створювати заспокійливий зелено-блакитний фон, годувати необтяжливими овочевими стравами. Ждати розпорядження з Центру.

Саме в цей час особистий телепатичний канал приніс Космослідчому наказ: прибути на Конгрес до Тартару Арімана...

Меркурій сів у магнетон і вилетів з десятого сектора до Головного Центру.

За прозорою сферою літального апарату мерехтіла в космічній даліні феєрична куля Голубого Світила, іскрилися то там, то там у безодні Всесвіту житлові сектори Системи Ари, оповиті зеленкуватою товщею атмосфери. Іншим разом Меркурій милувався б тією неповторною панорамою, але тепер в душі була тривога. Правопорушення, які почастишали, термінове скликання Конгресу... Космослідчий був прихильником радикальних дій. Надто вже поміркованим і спокійним було життя Системи, надто безпечним і... нецікавим. Він сперечався з правопорушниками, але сам переймався скептичним настроєм, роздумуючи над сенсом життя, над перспективами поступу. Може, Конгрес щось вирішить? Адже зберуться наймужніші, найталановитіші люди Системи.

Фіолетова сфера Головного Центру блискавично наближалася. Перед магнетоном Меркурія розкрилася шлюза приймальної станції. Він влетів до гігантського перехідно-

го тамбура, звелів кіберсторожеві відчинити горішню сферу пристрою. Свіже повітря, наповнене пахощами квітів, дихнуло в обличчя Космослідчого.

*

Григір Бова отямився. Сів на ліжку. Що за чортівня? Що це йому приверзлося? Інші системи, інші люди? Інші імена...

Він засміявся. От так дивина! Розказати комусь, так і не повірять. Скажуть — вигадав! А як же таке можна вигадати? Ціла система мислення, поглядів, життя... А втім, щось є спільне... І там він кримінолог. Тільки називається інакше. Космослідчий! Ха! Розповісти товаришам — заклують, проходу не дадуть! Скажуть — космічними масштабами мислиш, замахуєшся на небесну кар'єру. Та ну їх! Але записати треба. Дуже цікаво. Жаль, що не розкрилося, як там далі... Як на Конгресі... Ха-ха! Це була б повість... А взагалі в цьому видінні є щось логічне... Високі досягнення, спокій... А тут — на тобі! Повстання, невдоволення... самогубства... А він — Григір — Космослідчий. Виконує доручення Координатора, так би мовити “наводить порядок”. І досить реакційний цей його “двійник”. Звідки це в нього? Може, десь у глибині підсвідомости прихована така суть? Га?

Бова присунувся до столика, витягнув з шухляди блокнот, намацав олівець, увімкнув настільну лямпочку. Записав для пам'яті кілька фраз. Вимкнув світло, позіхнув.

У вікно заглядав місяць. Кілька зірок мерехтіло над дахами сусідніх будинків. Десь співав самотній соловейко, нявчав невдоволений кіт.

Галя... При згадці про неї Григір усміхнувся. Сьогодні вранці — зустріч. Блакитні очі. Приглушений мелодійний голос. І вічний опір, відстоювання свого. Бог, якийсь ідеальний, героїчний і цілком людський образ. Ніби щит від бруду життя. Безумовно, в цьому дівчачому переконанні нема нічого містичного, але її розчарування, її суворість і нотки відчайдушності, що інколи прориваються в голосі, можуть привести до трагічних наслідків. Треба допомогти... Як? О, як же він забув... Незабаром відбудеться жарт-суд. Процес над богами. Над богами всіх релігій, які тільки створені людською уявою. Вже давно Григір домовлявся з друзями організувати дискусію про Космічне Право. І за-

просити на неї шефа. Щоб збити з нього скепсис. А щоб було наочніше — обрати форму суду. Будуть прокурори і захисники. Судді і засідателі. Свідки і речові докази. А що? Це може сподобатися Галі. І розвіє її відчуження. Треба розтопити блакитні крижинки в її очах. Батько зник, мати вмерла, друзі одвернулися. Ну й що з того? Хай вона збагне, що мерзенники, дворухники й зрадники не є основою світу.

Вирішено. Він запросить її на дискусію.

Прислухався. За дверима дід Микита висвистував носом. Щось бурмотіла вві сні баба Мокрина. Він знову ліг. Дивився якусь мить на світлу смужку від вуличного ліхтаря. Перевертався з боку на бік. Сон не приходив.

У голову лізла всяка всячина. То сухе обличчя шефа, то насмішкуваті лица товаришів, то дівчата, яких він цілував на університетських вечірках. Тьху, де воно й береться? Наче з бездонної торби сиплеться. Щось путнє — так і не втримається, забуваєш, а погань або дурниці — будь ласка!

Лише на світанку Григiр задрімав.

І диво — його видіння продовжувалося. Те саме —небувале, чудернацьке. Треба ж статися такому диву?

*

Меркурій сидів у першому ряді амфітеатра в Тартарі Арімана — Головного Координатора...

У центрі велелюдного зібрання в зеленкуватому сяєві штучних світил стояв Аріман. Склавши руки на грудях, він дивився на штучне небо Тартару, де пливли фіолетові блідо-блакитні хмаринки. Меркурій замилювався Головним Координатором: який дивовижний тип людини! Хоч майже всі жителі Системи Ари мали гармонійні тіла завдяки високим досягненням генетики і психотехніки, але Аріман виділявся якоюсь вражаючою неповторністю. Правда, його краса здавалася холоднуватою, іноді викликаючи навіть острах. Меркурій не міг збагнути: звідки те предковичне почуття — адже давно всіма традиціями й етичними нормами воно засуджене як ганебний анахронізм.

Про що думає Аріман? Чому він у такому напруженні? Незворушне бліде обличчя, суворо зімкнуті уста, нерухомі темно-вогністі очі, важка грива чорно-багряного волосся. Магнетична постать! Амфітеатр мовчить, очікує. Перед

вирішенням долі Системи Ари негоже перемовлятися незначними словами.

Зараз він почне промовляти. Єдине психічне поле Системи завібрувало, напружилось. В ньому відчулася поява сильного потенціалу мислі. Та щось сталося. Аріман промовчав. По психоканалу почулися слова Диспетчера Зв'язку:

— До Тартару Конгресу прибули Космократори Багатомірності. Вони повернулися з експедиції. Космічне Право вимагає їхньої участі в Конгресі.

Обличчя Арімана потепліло, м'яка усмішка торкнулася вуст. Він підняв руку, поле Тартару розімкнулося. До амфітеатру ввійшла група Космократорів. Присутні встали і радісно вітали мандрівників Безмежжя.

Меркурій відчув, як у грудях болісно защеміло. О світе, вона повернулася. Вона повернулася, а з нею і минуле! Він гадав, що все зникло у безодні часу. А воно лише затуманилося рутинною повсякденності. Кохана, кохана, прекрасна і єдина!

Семеро Космократорів, а серед них його перше кохання — Гроловиця! Буряна дівчина, яка не раз бентежила Координативний Центр химерними планами перебудови суспільства, Системи, людського ества. Її завжди відсиляли на периферійні сектори, давали найтрудніші завдання — майже на межі допустимого. Та Гроловиця неодмінно виконувала програму Координативного Центру, поверталася в Систему і знову хвилювала життя бурею парадоксальних ідей.

Вона вчилася разом з Меркурієм на третьому секторі. Довгі роки перших спіраль навчання зблизили їх. Гроловиця схвалювала юнацький вибір Меркурія — стати Космослідчим: проникнути в суть Космічного Права, аналізувати плин суспільних та природних подій, розшукувати порушення Еволюційних Законів і допомагати рідній Системі відновлювати їх — що могло бути прекрасніше? Гроловиця обіцяла завжди бути з ним, ніколи не забувати дитячої клятви вірності. Як це в них було? “У всіх світах, у мислимих і немислимих станах, у Багатомірності і поза Нею, у роздрібненні і в Єдності — серце моє з тобою, з тобою, з тобою. І ні зрада, ні помста, ні інша любов, ні віддалення Часу та Простору, ні Буття чи Небуття не розірвуть священної ниті”. Прекрасна клятва! Вони промовляли її на самоті, під зоряним склепінням Всесвіту. Як було хороше, неказанно прекрасно. Що ж сталося потім? Потім...

Меркурій досяг бажаного, став Космослідчим. Він виявив неабиякі здібності, і його взяли до Координаційного Центру. Спочатку незначні справи, потім важливіші. Потім — особисті завдання Арімана. Шана і честь. Він, Меркурій, не замислювався над деякими суперечностями між Правом і веліннями Головного Координатора. Вирив авторитетові Арімана. Думав, що не можна нескінченну мінливість Буття втиснути в Право, виявлене в слові, думці. Саме тому реальність виявляла розбіжності між задумом, мрією і здійсненням. А головна передумова законності — добре бажання, обґрунтоване благом Єдності. Він довіряє Аріманові — отже, все гаразд.

Так було спочатку. Пізніше він став сумніватися. А ще пізніше — зустрівся з Громовицею. Вона ввійшла до групи Космократів Багатомірності, очоленої Горикоренем — молодим, полум'яним ученим, прихильником найнебезпечніших експериментів у Безмірі. Група Горикореня іноді зникала з Системи Ари на десятки циклів, а коли поверталася — Аріман давав їй нове завдання. І так багато разів.

Так от... Зустріч з Громовицею. Вона була невблаганна. Згадала дитячі клятви, мрії юности.

— Ти став маріонеткою, Меркурію, — з жалем прошепотіла тоді дівчина. — Ти втрачаєш особистість.

— Ти не любиш мене, — гірко сказав Меркурій.

— Любов — піднімає. Невже ти не розумієш? Я бачу твоє лихо, я хочу допомогти тобі. Ти заснув.

— Я захоплений роботою, не маю спочинку. Про який сон ти кажеш?

— Про сон духу. Ти не сумніваєшся в собі, в Арімані. Там, де нема сумніву, — там занепад.

— А певність? — вражено запитав Меркурій. — Невже певний себе і своїх сил шукач прямує до занепаду?

— Певність не виключає сумніву, — заперечила Громовиця. — Певність — це не універсальне рішення тієї чи іншої проблеми. Певність — то віра в сенс Буття, у доцільність існування й пошуку. Але сумнів — то вибір правильного шляху. А ти не шукаєш, ти поклався на авторитет старшого.

Вони розійшлися з гиркотою в серцях. А потім вона зникла. Меркурій дізнався, що Група Багатомірності покинула Систему Ари для дуже важливого експерименту, запропонованого самим Аріманом. І ось тепер — вони повернулися...

Попереду — Горикорінь і Гроловиця. За ними — Владисвіт, Сократ, Чайка, Юліяна, Інса. Чотири юнки і троє юнаків. Блакитна тканина щільно облягає прекрасні тіла, на грудях золотіють спіралі — символи Безміру, волосся юнаків хвилями спадають на плечі, у дівчат — зав'язане тугими вузлами. Меркурій мимоволі порівняв Арімана з прибульцями. І краса Координатора померкла перед гармонією і простотою Космократорів. Чому? Де причина? Адже форми у більшості з них менш довершені, ніж у Арімана! Та є щось невловиме, щось у синтезі непомітних деталей внутрішнього та зовнішнього світу, що дає таку різючу відмінність.

Гроловиця метнула погляд понад рядами Мислителів. Її блакитні очі торкнулися Меркурія, потемніли. Радіє чи ні? Радіє чи ні? Він намагався ввійти з нею в контакт особистим психокодом, але Гроловиця мовчала. Німо в просторі, тільки чути буряне тремтіння її душі. З чим вони прийшли сюди, на Конгрес, які новини принесли для Системи?

Суворо замкнуті вуста Гроловиці, довгі вії опущені. Космократори сіли, лише Горикорінь очікує. Він стріпнув білосніжним волоссям, глянув на Арімана. Заля завмерла.

— Експеримент проведено? — гучно запитав Головний Координатор.

— Так, — відповів Горикорінь.

— Успіхи?

— Є.

— Доповіси пізніше. Я радий, — усміхнено сказав Аріман.

Він окинув поглядом аудиторію.

— Браття! Наш Конгрес обмежено мізерною кількістю учасників. Ви знаєте — чому. Проблеми гострі, небезпечні. Широке обговорення викличе небажані наслідки. Повернення Групи Багатомірності — до речі. Сьогодні я запропоную вам радикальний експеримент. Кілька слів по суті. Пізніше — слово спеціалістам.

Перше: всім відома криза Системи Ари. Ми можемо багато, ми можемо майже все. І ми безсилі. Ні творення сонця чи галактик, ні мандри у нескінченність, ні перебування Системи, ні насолоди — ніщо не врятує нас від спаду психопотенції Коло замкнулося, ми розкрили всі можливості, закладені в нашому естві. Необхідні нові шляхи пошуку — цілком відмінні від усіх попередніх. Ясно, що рішення

повинно бути парадоксальним. Звичайні проєкти не допоможуть. Хто хоче сказати.

— Я, — сказав Діон, координатор третього сектора. — Спад психопотенції пояснюється просто. Ми вирівняли можливості всіх індивідів. Все досяжно. Все є. Могутня лявіна технічних посередників виконує будь-яке тривіальне бажання. Дух заснув, для нього нема сфери боріння.

— Що пропонуєш? — запитав Аріман.

— Повернення предковічних циклів.

Амфітеатр зідхнув.

— Що це принесе для рішення проблеми? — запитав Аріман.

— Відродження психопотенції. Хай навіть на примітивній основі. Радість первісного світовідчуття. А потім можна буде повернути жителів, збагачених первісним досвідом, до попереднього рівня.

— І знову — замкнуте коло, — іронічно сказав Аріман, блиснувши вогняними очима. — Знаю: багато дітей прагне повернутися до предковічності і навіть дикунства. Запитайте Космослідчого Меркурія — у нього досить прикладів. Але ж це не рішення. Негоже нам бавитися вичерпаними циклами. Хто це?

— Я, — мовила Селена, вчителька Вищого Циклу Голлового Сектора. — Треба шукати вихід у глибших вимірах. Сформувати ще складніший організм, динамічніший і мінливіший, що приніс би нові перспективи діяння. Відомо, що кожний еволюційний ступінь, який ми долали, розширював сприйняття до неймовірності. Чому Координційний Центр не враховує цієї можливості?

— Враховує, — заперечив Аріман. — Ми думали і експериментували. Матерія має бар'єр мінливості. Ми вичерпали семеричну октаву. Ми замкнули Вселенський Цикл. Квантовий характер Часу й Простору не дозволяє нам збудувати восьмий ступінь Буття. Його практично нема. Світ форм не може перейти кордон семеричного акорду Великої Матері. Грати без музичного інструмента — ось що ти пропонуєш, любя Селено! Хіба це можливо?

— Можливо, — твердо сказав Горикорінь, порушивши напружену тишу.

— Ти, друже? — здивувався Аріман.

— Я.

— Ти відстоюєш такий абсурд?

— Істину, а не абсурд.

— Гаразд. Ти скажеш тепер свою думку! Селено, ти закінчила?

— Так, — сумно озвалася Селена, сідаючи. — Певно, ти сказав правду, Арімане. Горикорінь лише щирий товариш. Він дав мені духовну підтримку, але не реальне рішення...

— Я скажу пізніше, — суворо сказав Горикорінь. — Продовжуй, Арімане.

— Гаразд. Хто ще скаже?

— Я, — озвався Боритор, найстаріший вчений Системи, аскетичний, високий, незворушний. Він постояв трохи мовчки, пожувавши губами, ніби пробував на смак ті слова, які хотів промовити. — Я хочу з усією відповідальністю заявити, що ви, дорогі браття, ведете безплідну дискусію. Нічого Конгрес не вирішить. Нічого не принесе. Будь-які проєкти, рішення безсилі зупинити старіння Системи. Те, що почалося, — повинно вмерти. Ми зупинили фізичну смерть людини, але Природа помстилась нам. Не можна порушувати рівноваги. Занепад психіки — закономірне явище, плід нашого зарозумілого, безглузкого втручання у злагоджений хід Природи. Вона — Велика Мати — породила нас у вселенському ритмі, як органічні акорди Мелодії Космосу. Так було доти, поки ми не оволоділи власною еволюцією. Пізніше ми вийшли з її законів і почали проголошувати свої, не зв'язуючи їх з велінням природи. Незалежного світу ми не змогли створити, а порушена мелодика Матері привела до занепаду.

— Що ж ти пропонуєш, Бориторе? — насмішкувато спитав Аріман. — Теж повернення до предковічності?

— Ще далі, — одрізав Боритор. — до первісної тиші. До Небуття.

Меркурій насторожився. Що він каже? Ті ж самі слова, що їх недавно промовила дівчина-самовбивця. Мікроби психічного розладу летять у просторі, вони заражають уже мудрих і древніх учених.

— Поясни своє слово, Бориторе, — сказав Аріман.

— Поясню. Я пропоную знищити Систему. Перевести її в стан вакууму. Ми це можемо, ви знаєте, що я не висуваво нездійсненого проєкту.

Хвиля гніву й сміху хлюпнула в незримі стіни Тартару.

— А далі? — поцікавився Аріман, зберігаючи спокій і повагу до вченого.

— Далі нехай Природа діє за власними законами. Вона знову створить нові системи, галактики, зорі. А може,

щось інше. Та яке це має значення? Ми позбавимось пекучих проблем, а нові світи, де виникне молоде життя, вже не стануть замислюватися над сенсом Буття. Вони будуть жити. Просто жити, як жили наші предки...

— Але ж колись знову настане криза? — запитав Аріман.

— Може, але то вже буде не наша криза...

— Абсурд, — грізно сказав Головний Координатор. — Пробачте, але ж не можна серйозно обговорювати проєкти самознищення. Досить! Тепер скажу я. Головний Координатійний Центр підготував парадоксальне рішення, яке впливає із ситуації. Ми виходили з таких передумов: зберегти сучасні досягнення і знайти новий потенціал для згасаючої психіки. Пропоную: створити Новий Світ у першому ступені Буття, в Тримірному Безмежжі. Основа програми — наш власний космічний код. Різниця — наш світ розвивався спонтанно, створений нами світ буде під нашим наглядом. Чую запитання: яка мета? Відповідаю: цілеспрямована еволюція, що приведе до появи мислячих істот. Нам необхідна буйна психічна стихія. З протиріччями, з пошуками, революціями, піднесеннями і занепадами, з сексом, про який ми знаємо лише з відгомону історичних хронік, та зрадою, з пориванням у незмірянність. Це буде наша модель. Ми зможемо непомітно втручатися у плін подій, ставити низку експериментів. Більше того — ми використаємо їхню психічну енергію для збудження власної. Щоб змінити сонне життя Системи, щоб вдихнути нові сили, треба могутній рівень потенціалу.

З місця схопилася Громовація. Меркурій відчув, як холодок повзе в нього поза спиною. Зараз має щось статися. Вона схожа тепер на розлюченого древнього птаха. Очі палахкотять, рука простягнута до Арімана.

— Злочин! — вигукнула вона. — Злочин і ганьба! Те, що ми почули, — недостойне мислячої істоти. І це говорить Головний Координатор Системи, яка осягнула семеричний Цикл Буття? Слухайте, Космократори, слухайте, Деміурги! Невже у вас підніметься рука — творити світ для паразитарної мети? Невже наша психіка настільки деградувала, щоб спокійно прийняти канібальський проєкт, достойний передісторичних істот?

Амфітеатр мовчав. Аріман усміхався — саркастично, тонко.

— Афект! — спокійно сказав він. — Я розумію тебе, Гроловице! Це твоя давня вада — кричати не подумавши. А. коли добре помислиш — збагнеш принади нашого проєкту! Де ти бачиш злочин? У чому? Ніякого насилля, ніякого порушення космічної етики. Ми дамо життя міріадам нових істот, ми дамо їм дарунок самосвідомости, радість світовідчуття...

Гроловиця болісно сказала:

— Ти хочеш, Арімане, розв'язати проблему занепаду рабською силою іншої еволюції...

— Створеної нами, — зауважив Аріман.

— Яка різниця? — запитала вона. — Ми відповідаємо за кожний свій крок. Створивши мислячу істоту, ми не зможемо впливати на її свободу.

— Ми й не будемо впливати на неї зримо. Вона нічого не знатиме!

— Ще гірше! Таємний злочин?

— Досить, — сказав Аріман, і зловісні вогники спалахнули в його очах. — Ти внесла дисгармонію в роботу Конгресу. Досить з нас власних проблем. Моделювання нового світу вирішить безліч загадок. Проєкт схвалено Координаційним Центром. Його практично підготовлено до здійснення. Йдеться про деякі уточнення...

— І вас не цікавлять інші можливості? — вражено запитала Гроловиця.

— Я їх не бачу, — недбало сказав Аріман. — Пусті розмови. Дитячі проєкти.

— Ти деспотичний, Арімане. Ти забуваєш про Хартію Космосу. Єдність — не підкорення всіх волі одного.

— Я це вчив у школі першого циклу, — насмішкувато заявив Аріман. — Це було тисяча шістсот циклів тому...

— Тим гірше. Ти забув про Хартію. Або зневажив її.

— Ти хотіла нагадати мені про неї? — роздратовано запитав Головний Координатор. — Для цього ти тут, Гроловице? Горикорінь! У твоїй групі сваволя! Але досить про це! Я чекаю доповіді про експеримент. Звітуй перед Конгресом. Ми хочемо знати про результати експерименту.

Горикорінь зробив знак Гроловиці. Вона неохоче сіла. Тоді керівник Групи Багатомірности важко пішов до центру амфітеатру. Став поруч з Аріманом. Пильно глянув у вічі Головного Координатора. Тоді звернувся до Конгресу.

— Центр познайомив нашу групу з проєктом дві спіралі тому. Було велено провести експеримент по створенню сві-

ту в обмежених масштабах. Ми вилетіли з батьківщини. Але експерименту не провели.

— Як? — здригнувся Аріман. — Перед цим ти сказав неправду?

— Я сказав правду.

— Експеримент проведено. Експерименту не проведено. Що за дикий алогізм? Ти вирішив зайнятися на Конгресі софістикою?

— Ні! — твердо мовив Горикорінь, не звертаючи уваги на гнів Арімана. — Експерименту в об'єктивності ми не провели, але ми моделювали його в психічному полі...

— Навіщо? — скрикнув Головний Координатор.

— Щоб знати наслідки.

— І що?

— Проєкт злочинний, — холодно відповів Горикорінь. — Громовиця висловила нашу спільну думку.

— Так, — дружньо підхопили шестеро Космократорів.

Аріман спохмурнів.

— Я бачу, ви прийшли сюди з провокаційною метою.

— Ми прийшли для вияснення істини, — достойно заперечив Горикорінь. — Психомодель показала, що штучно створений світ буде суперечливий і хаотичний. До стихійних протиріч будуть додані протиріччя нашого власного розуму. Адже творіння і творці нероздільні. Ми створимо космічну в'язницю. А оскільки істоти того світу будуть відчужені від нас, то безвихід нашої психіки, наше безсилля, наші сумніви, наші проблеми стануть їхнім горем, їхньою мукою. Вони нестимуть кару за чужу провину. Я вже не говорю про те, що ми маємо намір обкрадати їх психічно. Це взагалі виходить за межі тисячолітньої традиції. Я відзначаю деградацію членів Координаційного Центру Системи. Це непокоїть нас. Ми пізніше запропонуємо Конгресові переглянути склад Управління Системою.

Присутні важко мовчали. Намагалися не дивитися один одному в очі. Наближалася буря. Аріман стримався від вибуху. Сухо запитав:

— Альтернатива?

— Буде й альтернатива, — сумно посміхнувся Горикорінь. — Ми довго думали над кризою нашого людства. Це — закономірний ступінь. Після нього або нове піднесення, або загибель.

— І ваша група бачить вихід поза проєктом? — настоєжено запитав Аріман.

— Так.

— У чому він?

— Скажу. Це єдина можливість, але вона всеосяжна. Вона не деспотична, а еволюційна. Вона важка, але перспективна. В чому корінь нашої кризи? В обмеженості індивіда. Він іскра безмежжя, але не безмежжя. Він хвиля в океані, але не океан. Отже, практично він ніщо перед безоднею Несказанного. Чому ж ми дивуємось знеоціненню сенсу Буття? Індивідуум затиснутий і позбавлений можливості далі пізнавати світ. Форма більше не приймає нової суті. Отже, треба зруйнувати тиранію форми.

— Як? — гостро запитав Аріман.

— Вихід за межі тіла. Об'єднання індивідуальної свідомості з Полем Безмежжя...

— І таким чином — втрата особистості?!

— Ні, завоювання нескінченості!

— Розчинення себе в океані безликости, — люто промовив Аріман.

— Ось чого ти боїшся? — насмішкувато сказав Горикорінь.

— Хто має особистість — той не втратить її! — вигукнула Громоваця, піднімаючи руку.

— Особистість здобуде небувалі можливості, — сказав Горикорінь. — Замість одного мозку — весь Безмір, замість одного серця — Єдине Серце Космосу, замість одного-двох друзів — вся багатоліка мінливість психічного життя Безміру. Небезпеки? Вони є! Але мета — прекрасна! Браття! Порівняйте: творення іншого світу і підпорядкування його своїй волі чи об'єднання власної психіки з Космічним Океаном? Вибирайте!

— Вибору нема! — жовчно сказав Аріман. — Закон суворий. Ми змушені йому підкоритися. Група Космократорів Багатомірності не виконала наказу Центру, свавільно змінила умови плану. Вони підлягають судові.

— Цього не буде! — закричали Космократори.

Амфітеатр невдоволено зашумів. Аріман стояв, насупивши брови.

— Повноваження останнього рішення в мене, — сказав він владно. — Беру відповідальність на себе. Експеримент по створенню нового світу почнемо негайно. Космократори і Деміурги обрані. Група Багатомірності від участі в творенні усувається. Вона буде замкнена в Тартарі до особливого рішення!

Меркурій жажнувся. Що він сказав? Як він сміє? Зачинити в Тартар найкращих Космократорів Системи? Ганьба і лихо! Це може викликати страхітливі наслідки.

— Ти застосуєш силу проти нас? — гнівно запитав Гोरикорінь. — Чи гадаєш, що ми підемо в Тартар добровільно?

— Краще було б добровільно!

— О ні, не дочекаєшся! — дзвінко сказала Громовиця. — Ми не маріонетки і, сподіваюся, такими не станемо! Іди, бери веди нас до Тартару!

Вражені члени Конгресу не встигли вимовити й слова, як розсунулися стіни Тартару і до амфітеатру вдерлися колони Сторуких. Вони оточили приміщення. Семеро з них помчали над головами Мислителів до центру.

— Зрада! — гукнула Громовиця. — Члени Конгресу! Ви бачите?

— Зрада! — заревли Космократори. — Повідомте Системі!

— Телепатичне поле ізольоване. Взяти їх! — наказав Аріман.

Сторуки облутали Космократорів щупальцями, понесли у повітрі. Меркурій побачив востаннє очі Громовиці, очі коханої. Вони палали обуренням.

Меркурій застогнав і... прокинувся. Власне, прокинувся не Меркурій. Прокинувся Григір Бова в квартирі по вулиці Андріївській узвіз...

*

У двері постукали. Баба допитувалась: — Мо', тобі пора їстоньки? Вже дев'ята година.

Григір скочив з ліжка, не в силі розібратися, що й де чого. Де він? Що з ним? Ара, Земля... Все змішалось. Що за омана? Галя... Галя Курінна! Ось кого нагадує Громовиця! Але ж Галя тут, на Землі. І вона чекатиме його на набережній, біля пристані. О десятій! Сон? Який же сон, коли він продовжувався після того, як прокинувся. Та ще й так логічно, послідовно. Ех, якби ще трохи. Щоб дізнатися про долю Космократорів. Невже вони не переможуть Арімана? Невже загинуть?

Григір хутенько облився холодною водою, витерся рушником. Геть примари! Сьогодні зустріч з нею...

*

Галя стояла, схилившись на бетонний парапет, і дивилася на жовтаві води ріки. На ній був короткий синій плащ, чорні панчохи, простенькі босоніжки. Вишита стрічка перехоплювала товстий жмут волосся на спині.

Григір зупинився кроків за десять від неї. Зараз... він підійде, зазирне у її очі. І вона поведе його. Куди? Куди захоче. На край світу чи у світ химер, чи в царство снів. Все одно, аби з нею.

Вона відчула його погляд, обернулася. Ласкаво усмінулася. Протягнула руку. Він торкнувся гарячої долоні. Тихо запитав:

— Як спочивали?

— Я не спала...

— Чому?

— Не могла. А ви?

— Я заснув, — винувато сказав Григір. — Ще й добряче. І приснився мені дивний сон...

— Ой, правда? — запитала Галя. — Ви розкажете мені? Я дуже люблю слухати сни. Тільки щоб незвичайні.

— Та більш незвичайне важко й придумати, — зідхнув Бова. — Ціла епопея...

— Чудесно, — зраділа вона. — Починайте.

— Та ні, не тут, — попросив він. — Десь на природі.

— А куди ми підемо?

— Куди захочете. Може, поїдемо десь на луки? Теплоходом?

— Згода.

— Тоді на південь. Аж десь до Вишеньок...

Григір узяв квитки на теплохід. Вони зайняли місце на носі судна. З Дніпра дихав прохолодний вітер, люди тулилися ближче до буфету, під накриття, або йшли в каюти. Біля них примостився лише старий сивовусий рибалка з вудками, в брезентовій робі та юна дівчинка в блазенькому плащичку. Вона трусилася від холоду, але хоробро стояла проти вітру, замріяно дивилася вперед.

Хлюпала весняна хвиля, пропливали мости, мерехтіло на київських горах зелене марево. Григір зачаровано дивився на Галю. І це ніби сон? Ніби сон. Може, все на світі сон? Гребені хвиль на океані життя... Гребені снів. Прокидаєшся, тужиш за минулим сном, пірнаєш у інший... І так без кінця, і так без кінця. Постривайте, не щезай.

Галя пережилилася через борт, задивилася на піну перед носом теплохода, тихо, майже пошепки продеклямувала:

Знову томління. Сумніви — знову.
Іскри на хвилі ріки.
Погляду чари.
Магія слова.
Доторк руки.

Пестоші сонця? Чи подих безодні?
Мить
чи політ назавжди?
Тиша — учора, буря — сьогодні!
Звідки? Куди?

Марево давне.
Мов сновидіння.
Щось існувало, було.
Попелом часу серця квиління
Вже занесло.

Може, воскресне? Може, розтане
Крига байдужности знов?
Вечора проміль?
Сяйво світання?
Зло чи любов?

- Звідки це? — тихо запитав Григор.
- Вночі написала...
- Чому такий сум?
- Не знаю. Дивно — правда? Ніби щастя майнуло...
- Ви сказали — щастя, Галю? — спалахнув Григор.
- Так, Григоре, — ясно глянула йому в очі дівчина. — Але звідки ж сум? І тривога... І біль. Якесь передчуття.
- Може, минуле?
- Що?
- Кажу, може, в минулому у вас було щось трагічне?
- Було, — важко зідхнула дівчина.
- Ось воно і нагадує. Ви боїтеся, щоб не зникло щастя, щоб не повторилось минуле.
- Не знаю. Моє серце ніби крижинка тепер...
- Галю! Не можна ж так...
- Як?
- Вічний трагізм. Поділіться зі мною вашим горем. Ми ж тепер друзі. А з друзями все на спілку.
- Слова, — сказала Галя. — Наївні слова. Навіть найближчий друг не візьме на себе чуже горе...
- Чуже... А якщо воно стане не чужим?
- Не знаю. Не певна.
- Розкажіть.

— Про що? Справа не в подіях. Події банальні, Григорє. Була сім'я. Батько, мати. Веселощі дитинства, мрії, захоплення. Вірилося в найсвятіше, малювалося в уяві найромантичніше. Потім батько зник...

— Зник? — неспокійно перепитав Григир. — Як зник? Куди?

— Невідомо куди. Поїхав на полювання. І не повернувся. А пізніше його обвинуватили в розтраті. Нас виселили з квартири. Ті самі люди, які усміхалися, клялися в дружбі — о, гидота!.. — ті самі пізніше не подавали руки, не віталися. Мама не витримала такої зміни, вона занадто вірила у непорушність авторитету батька, у свою забезпеченість. Химера. Я пізніше збагнула, що все було ілюзією. Мама вмерла. А я... Навіть в інтернаті — донька злодія, злочинця! А пізніше — мене допитували. Де батько? Куди він зник? Я клялася, що нічого не знаю, я плакала, просилася... Я хотіла, щоб вони розшукали його, адже я сирота... А вони не вірили. Ніхто не вірив. Зачинялися двері довіри, дружби, надії. Морок у душі... А тут ви...

— Я, — машинально повторив Григир, стискаючи руку дівчини.

— Ви. І нова надія. Я страшенно боялася, щоб знову не повернулось минуле. Я знаю — в мені поселилася зневіра. Я незлюбила світ. За що мені його любити? Знаю: є хороші люди. Але вони в абстракції. А так хочеться тепла, ласки, надії. Григорє, пам'ятаєте, ми жартували про Шерлока? Станьте кримінологом, розгадайте мою загадку.

Григир почервонів від несподіванки, закашлявся. Боже, яке безглузде становище. Ось і наступив час. Треба брехати або казати правду. Брехня — мука. А правда — знову удар для неї. І, може, удар назавжди!

Він пересів наперед, затулив дівчину од вітру, турботливо сказав:

— Вам холодно. Давайте загорну вас плащем.

— Дякую, — просто сказала дівчина. — Мені добре. Зідхнула, пішла вниз. Тільки старий рибалка байдуже курив самокрутку, спльовуючи за борт.

— Я неодмінно зроблю те, про що ви кажете, — прошепотів Григир. — І не колись... а тепер.

— Тепер? — здивувалася Галя.

— Тепер. Я познайомлюся з справою вашого батька, попрошу, щоб мені дали дозвіл на розшуки.

— Хіба так можна? Студентові?

— Можна. Як диплом, — збрехав Григір. — Мене теж зацікавила ця справа. Тасмниця. Людина зникла, мов крізь землю провалилася. Ніяких знаків. Або його вкрали, або...

— Вкрали? — знизала плечима Галя. — Навіщо?

— Може, розвідка.

— Та що ви? Кому він потрібен?

— Всяке буває. Ми ж нічого не знаємо. У всякому разі — я візьмуся за цю справу. Рано чи пізно.

Дівчина потиснула йому руку, вдячно глянула в очі. Григір полегшено зідхнув. Пронесло. І навіть наведено місточки. Тепер уже треба менше брехні. Якщо вона й знайде про мою участь у справі, то це ж за її проханням. І все-таки містифікація! Нема повної ясності.

Теплохід причалив до піщаного острівця. Серед купки високих плакучих верб стояла хатинка куговника, червоніли свіжо-пофарбовані бакени. На борт зійшла старенька бабуся, — певно, дружина куговника, який стояв на березі і кричав:

— Дивися ж не забудь первачку! Первачку четвертину! Та динатуру на ноги! Чуєш?

Капітан засміявся, виглянув у віконечко.

— Що, старий, ревматизм замучив?

— Еге, — привітно відповів куговник, підморгуючи сивим вусом. — Заїдає. А хильнеш стакан — одійде трохи!

— То ви не для розтирання? — здивувався капітан.

— А якийже дурень розтирає? — в свою чергу здивувався куговник. — Нутро продезинфікувать — це діло! А виливать на себе? Ні, це не-рен-та-бельно! О!

Пасажири реготали. Григір запитливо глянув на дівчину.

— Може, зійдемо тут? Погуляємо. А теплохід повернеться — поїдемо до Києва.

— Згода, — кивнула Галя.

— Я куплю щось у буфеті, — зрадів Григір. — А ви сходьте на берег. Капітане, хвилиночку заждіть, ми зійдемо... На зворотному шляху причалите.

— Причальному, — змовницьки моргнув капітан. — Дивися ж, хлопче!

Галя почервоніла, метнулася до трапа, перебралася на піщану косу. Григір тим часом купив у буфеті пляшку вина, паляницю та ковбаси. Загорнув усе це в цупкий папір. Підійшов до Галі. Теплохід поплив далі.

Куговник зацікавлено розглядав непроханих гостей. Хитрі очиці під сивими волохатими бровами були гострі й насмішкуваті.

— Ну, здорові були! Чого це вас принесло сюди?

— Погуляти, — миролюбно сказав Григір. — Дуже гарний острівець.

— Еге ж, — згодився дід, чухаючи п'ятірнею кудлату голову. — Острів чистий. Не запаскуджений. Не те що в городі. Гуляйте, я не перечу. А хто такі будете?

— Студенти, — сказав Григір. — Ось вона — лікарка.

— Та ще не лікарка, — усміхнулася Галя. — Майбутня лікарка.

— Ага. Це добре, — схвально мовив дід. — Больних багато. Є кого лікувати. Добру професію, дочко, вибрала. Ось мене, приміром, чиряки заїли. Що виведу одного — другий наслідє. Інколи таке висядеться на шиї, що й голови не повернеш. Чим, як ти думаєш, можна вивести?

— Важко так сказати, — відповіла Галя несміливо. — Їжа у вас, мабуть, одноманітна. Простуда вічна. Вітамінів не вистачє. Та ще, може, випиваєте.

— Буває, — усміхнувся дід. — Без цього не можна. У нас така робота. Не вип'єш — пропав. Мо', хочете самогоночки по п'ятдесят? У мене чикушечка зосталася.

— Та що ви, діду? — зніяковів Григір. — Не треба.

— Чого? Я від щирости. Мені баба ще привезе. Я її у Витачів послав. Там добру самогонку женуть. З цукру! куди там казньонка! Не годиться. А первачку смикнеш — наче в рай попадаєш!

Григір і Галя переглянулися, засміялися.

— То що — смикнемо, — запитав Григір, — щоб не образити діда? Ось у нас вино є.

— І вино піде, — схвально сказав дід. — Рибки в'яленої дам. Сам ловив, баба в'ялила. Сита рибка, смачна. А звати мене Харитоном. Харитон Сергійович Бубон. Що — смішне прізвисько? То діда мого так дражнили. Любив багато базікати, царство йому небесне. От на вулиці і дражнили Бубоном. Дід базікав, а я мовчу, і все 'дно прізвисько залишилося. Ну, нічого, хай хоч і горшком прозивають, аби в печі не сидить. То як же, голубонько-королівно, до кумпанії пристанеш? Ви панські, мо', й не звикли, погребуєте простим дідом?

— Та що ви? — розгубилася Галя. — Я з радістю...

— А коли з радістю, то прошу, — гостинно показав рукою дід у бік хатинки. — Там затишок. А сонечко вигріє земельку, тоді погуляєте, діло молоде... Хе-хе...

Рушили від берега. Неторканий пісок співав під ногами. Дід поспішив до своєї оселі, відчинив двері, зігнувшись, зайшов у хатину.

— Мені ще ніколи не було так гарно, — прошепотіла Галя.

— І мені, — озвався Григір. — Просто і люблю.

Вони зайшли до куговника. Залізне ліжко, заслане сірою ковдрою, стіл, кілька стільців. У грубі палахкотів вогонь. На стіні з пляката усміхалися космонавти. На другому плякаті — повновида доярка у білому халаті обнімала теля. Внизу текст: “Я надоїла по чотири тисячі літрів молока від корови. А ти?”

Григір усміхнувся. Дід перехопив його погляд, задоволено кахикнув.

— Весела картинка. Гарна молодиця. Як нема баби — мені сумно. То я дивлюся на плякат, згадую молодість. Моя баба — як була дівкою — точна копія! Як іде, бувало, — земля двигтить. А тепер дівки пішли дрібні, сухоребрі, нікудишні. І взятися нема за що.

Галя засміялася, Григір зніжковів. Дід порався біля судничка.

— А що — неправду кажу? Ні коси, ні виду, ні одержі путньої. Поначіпляють клаптиків на себе, наче купити нема за що шматка матерії. Колись було! Корсетка оксамитна, груди як гора, вишита сорочка, спідниця як парашут. Та ще вінок! І погана дівка, а в такому вбранні хороша. Мов весняночка. Аж поцілувати хочеться! А теперішні — Господи Боже ти мій! — скіпками гидко взяти, наче після тифу, обстрижені, замучені, курять... Ти, дівко, часом не куриш?

— Ні, ні, що ви! — замахала руками Галя.

— Слава Богу! Жінка яка курить, вже не жінка, а димар, жлукто для виварки. Ну от, прошу до столу. Призвольтесь! Ху, прокотилося, аж до ніг достало! Пийте, пийте! Так про що я? Ага, про дівок. Чого там соромитися — гарна! Не гірша від колишніх. І на твар красива, і є на що подивитися. Худорлява, ну то нічого, м'ясо наросте, як чоловік жалітиме. Ти ж, хлопче, чоловік їй?

— Ще ні, — закашлявся від несподіванки Григір, уникаючи дивитися на Галю.

— То будеш, — заспокоїв дід. — Пара добряча. Так ти жалій її, бо нема нічого кращого від приятної та щирої жінки. Доки в неї серце не затрусне, вона тобі і опора, і щастя, і... коротше кажучи, жінка — все... Ось моя баба. Якби не вона, я б пропав. Пропав би, як руда миша. А вона мене тримає на світі.

Галя з Григором ковтнули дідового перваку, п'янка хвиля вдарила в мозок. Вони слухали куговника, який розвив свою філософію перед вдячними слухачами, закушували в'яленою рибою, дивилися одне одному в очі... Не мало значення, про що іде бесіда, з ким. Вони разом, довкола весна, ласкавий усміх неба. Серце кличе, жадає чогось незвичайного.

Минула година... чи дві.

Дід схаменувся, глянув на великий стінний годинник.

— Ой, заговорився я з вами, а мені ще треба фарбувати куги та пізніше світити. Гуляйте ж на здоров'ячко, вибачайте, коли що не так.

— Ой, спасибі, дідусю! Що ви? — щасливо озвалася Галя. — Нам у вас чудово!

— А коли так, то спасибі й вам, що потішили старого, бо я теж радий хорошим людям! То бувайте ж! Хочете — спочиньте на ліжку, а хочете — гуляйте!

— Ми погуляємо.

— То й добренько.

Вони вийшли, помандрували в зарослі. Хиталася земля, фесрично блищала гладь ріки. Галя трималася за плече Григора, тихенько сміялася.

— Ой, я зовсім п'яна.

Вона притулилася до стовбура верби, шкарубкого, волохатого. Обняла його. Заплющила очі, ніби прислухалася до нечутного голосу.

— Дивно.

— Що, Галю? — ніжно запитав Григiр.

— Щастя. Ради нього люди воюють, страждають. Його шукають у мандрах, у подвигах. Заради нього запускають ракети, будують машини, клопочуться за квартиру. А може, то все химера? Ось я тепер щаслива. Дуже щаслива.

— Галю.

— Заждiть. Я все скажу... Щастя — єдине мiрило і критерiй. Ради нього ми прагнемо кудись у неоглядну далину, в майбуття. А може, це фiкцiя, химера? Воно не десь, а тут. Поруч з нами. Оця дивовижна, неповторна мить... Зараз,

тепер... Як її зберегти? І, може, дружинник Київської Русі чи Спартак були щасливіші за нас. І, може, дівчина-полтавчанка, яка чекала козака з походу, була на сто голів вища від нас у своєму чеканні, стражданні і щасті. Вона жила повнішим, глибшим життям, ніж ми. Ми занадто багато хочемо. І не досягаємо бажаного, і відчуваємо себе нещасливими. А щастя сидить у куточку, просте, непомітне, і хоче, щоб на нього звернули увагу. Прийдіть, нагніться, візьміть...

— Галю, як хороше ви сказали...

— Правда? — заясніла вона, торкнувшись пальцем його руки.

— Правда. Я теж відчуваю щось схоже. І снилося мені таке саме.

— Снилось? Ви обіцяли розповісти, — згадала вона. — Я чекаю.

Він узяв її руки, притиснув до грудей і почав розповідати. Вона зачаровано слухала. А коли скінчив, нетерпляче скрикнула:

— Далі! Далі...

— Що далі?

— Що з ними сталося? З вами?

— Не знаю. Я прокинувся.

— Треба знати, — схвильовано сказала вона. — Це дуже важливо.

— Чому? — здивувався Григір.

— Не знаю... Але відчуваю. Якийсь дивний зв'язок з нашою долею. Звідки це у вас? Чому?

— Фантазмагорія, — невпевнено сказав Григір.

— Така чітка?

— Не знаю. А може, образи якогось іншого світу. Близькі мені психічно. Академік Наан, естонець, вважає, що поруч з нами існує безліч світів. Вони для нас невідчутні, незримі, але ж вони є. Там виростає своє життя, свої конфлікти й трагедії. Може, цей сон — відгомін тих подій? І взагалі — багато людських снів, які не схожі на земну реальність.

— Чарівна гіпотеза, — прошепотіла Галя. — Я б хотіла, щоб вона була реальністю. Але ваш сон... Ви там відчували себе кримінологом. Цікаво — все-таки є якась спорідненість. А я... Мене ви там пам'ятали?

— Ви — це Громолиця, — тихо сказав Григір. — Я відчув.

— Чому ж ми не разом у тому світі? — сумно запитала дівчина.

— Не знаю. Зате тут ми разом.

— О, якби так було завжди, — з мукою мовила Галя.
— Я так чекала любови.

Він обняв її, припав до вуст — тремтливих, гарячих. І стогін, і сміх, і курликання журавлів — все злилося в єдину симфонію щастя. Не минуле, не майбутнє! Вічна мить. Невідчутна і єдино суцзя. Зберегти її, затримати, увічнити.

Спливав безжалісний час. Григир випивав сльози на очах коханої, цілував холодючі пальці. Сонце сідало за обрій, тьмяніло, наливалось багрянцем.

Вони попрощалися з дідом, обіцяли навідуватися. Зворотним рейсом теплохода дісталися до Києва. Григир провів Галю до вулиці Покрученої. Вони ще довго стояли під каштаном, милувалися місячним маревом ночі.

— Пора, — зідхнула Галя. — Я вже піду...

— Ще трохи...

— Смішний, — погладивши плече Григора, прошепотіла дівчина. — Хочу залишитися на самоті, хочу все пережити знову. Це — незабутнє.

— Коли знову побачимось?

— Коли бажасш. Хоч завтра.

— Але ж ти на роботі?

— Візьму відгул.

— Тоді завтра. Підемо до товаришів моїх. Буде цікава зустріч. Дискусія. Ми її назвали "Суд над богами". Буде бій. Прийдуть віруючі, атеїсти, філософи, кібернетики.

— Це що — для мене? — відсторонилася Галя, пильно дивлячись в очі хлопцеві. — Щоб перевиховати?

— О ні! Це заплановано давно. Цікавий експеримент. Питання Космічного Права. Не пожалієш, якщо підеш.

— Гаразд, — усміхнулася Галя. — Піду. Аби з тобою. Завжди, несамовитий. Ти зацілуєш мене... Прощай.

— До зустрічі. Завтра о п'ятій вечора. Біля Володи-мира.

Вона розтанула серед куців. Рипнула хвіртка. Загавкав сусідський пес. От і все. Нема. Лише пам'ять зберігається в серці, як свято, доторк її вуст ще горить на вустах.

Григир повернувся додому десь після півночі. Дід Микита сидів на ліжку, невдоволено крутив головою, смалив люльку.

— Парубкуш, Григоре? Дивися, щоб тебе не обкрутила якась жучка!

— Не обкрутить, — пообіцяв Григiр, поспiшаючи до своєї кiмнати. — Моя дiвчина з казки.

— Всi вони з казки. Доки гуляють. А потiм — драконами стають. Кахи-кахи.

Григiр роздягнувся, шаснув пiд ковдру, солодко заплющив очi, щоб згадати все, що сьогоднi з ним сталося. Щоб знову й знову пережити чари перших обiймiв. Та ось пiдкрався потiк iнакобутнiх образiв — непомiтно захопив у невблаганнi щупальця, кинув Григора у простiр, у видиво нетутешнього життя. I знову Бова жив у далекому свiтi, знову став Меркурiєм. Космослiдчим Системи Ари.

*

Минуло багато циклiв. Дуже багато.

Арiман виконав свiй космотворчий плян. Демiурги та Космократори в Тримiрнiй Безмежностi, на обранiй для експерименту плянетi, запрограмували еволюцiю. Наближався кульмiнацiйний час. У новому свiтi з'явилася людина.

Система напружено очiкувала: що станеться? Хто переможе — Арiман чи Горикорiнь? Хоч Група Багатомiрности й була iзольована в Тартарi, свiт Ара знав про трагiчний випадок на Конгресi. Ширилися тривожнi чутки, люди ждали незвичайних подiй.

Синоптики повiдомили: психiчна потенцiя Ари рiзко підвищилась. В ество арян вливалися вкраденi сили новонародженого свiту. Арiман радiв, його прихильники святкували перемогу, але всi вченi Системи Ари знали: бумеранг неминучий! Страх заважав iм сказати правду Головному Координаторовi.

Меркурiй тяжко занедужав. Психiчна двоiстiсть розривала його. Давня вiрнiсть Арiмановi й любов до Громовицi руйнували душу Космослiдчого. Він послався на втому i усамiтнiвся на далекому секторi. Спочивав, думав, шукав рiшення в складнiй ситуацiї. Він ще не мiг сам збагнути — хто дiяв правильно: Арiман чи Горикорiнь? Де iстина? Благо рiдної Системи будьякою цiною чи самозречення в iм'я вищих iдеалiв?

Та ось раптом Меркурiя викликав Арiман. Наказ був суворий, недвозначний: прибути термiново, невідкладно.

Космослідчий вилетів до Головного Центру. Аріман зустрів його в шлюзі, чого ніколи ще не було, залишившись з Меркурієм, він тривожно сказав:

— Сталося несподіване...

— Що?

— Група Багатомірности зникла.

— Звідки і куди? — спантеличено запитав Меркурій.

— Звідки — ти знаєш, — роздратовано сказав Аріман, наливаючись гнівом. — З Тартару, куди я велів їх замкнути. А куди — про це повинен сказати Меркурій — Космослідчий Координаційного Центру. Тобто ти! Справа надто серйозна.

— Вони розімкнули Тартар? — здивувався Меркурій. — Хто їх допустив до Енергосистеми? Що говорять біосторожі?

— В тому й суть, що вони нічого не говорять. Поле Тартару не порушувалося ніде. У Космократорів не було жодного робота-помічника, жодного пристрою. За ними спостерігали психосиноптики. Їхній психопотенціал перебував у межах Тартару до того часу, доки біоревізори не зчинили тривогу. Коли Сторуки ввійшли до Тартару, Космократорів там уже не було.

— Може, самознищення? — прошепотів Меркурій, холонучи від передчуття чогось трагічного, невідворотного. Ось він — новий ступінь конфлікту. Що тепер зупинить саморозклад Системи? Найкращі сили світу вступили в протиборство. Гроловице, дівчинко моя, де тепер шукати тебе? На яких стежках Нескінченности?

— Самознищення? — перепитав Аріман. — Ні, не думаю. Навіть фізичне самознищення не може зруйнувати психопотенціалу. Він залишився б у межах Тартару. Ти ж знаєш, що жоден ерг енергії не може вийти за межі циклічного гравіополя. Контроль показує: вони проникли за межі Тартару. Вони перебувають невідомо де. Їх нема на жодному секторі Системи Ари, льокація Простору не відзначила ніякого зайвого полету...

— А телепатичне поле? — з надією запитав Меркурій.

— Теж нічого. Ніби вони не мислили. Це мене найбільше вражає.

— Арімане, — схвилювано озвався Меркурій. — Може, ти помилився тоді?

— Коли тоді? — напружено перепитав Аріман.

— На Конгресі.

— Що ти хочеш сказати?

— Може, Горикорінь мав рацію? І треба було врахувати його думку?

— І поставити під сумнів авторитет Центру? — зловісно запитав Головний Координатор. — І відмовитися від грандіозного експерименту заради невідомо яких перспектив?

— Але ж ти бачиш — вони знали щось таке, чого не знаємо ми... Чого не знаєш ти...

— Тим гірше для них, — сухо сказав Аріман. — Вони протиставили себе всім жителям Системи. Я мушу знати, де вони і що діють. Доки така сильна група Космократорів безконтрольна, нам загрожує небезпека, яку ми не можемо врахувати. Забудь про все інше — розв'яжуй це завдання. У твоєму розпорядженні всі можливості Системи: зв'язок, енергетика, контроль. Я жду!..

— Але ж...

— Хоч би натяк. Що думаєш ти? Невже в тебе нема жодної ідеї?

— Є один здогад, — важко сказав Аріман. — Але він надто фантастичний.

— Ти вже відкинув ідею Горикореня, вважаючи її фантастичною й абсурдною, — різко відповів Меркурій. — Маєш тепер страхітливий вузол, який треба розплутати мені. Прошу тебе — який здогад?

— Тобі щось каже назва: Зоряний Корсар?

— Ніколи не чув, — замислився Меркурій. — Що це таке?

— Прадавня легенда. Про історію перших космічних циклів.

— Навіщо мені легенда?

— Мені здається, що вона має зв'язок з даною ситуацією.

— Де можна познайомитися з легендою?

— У Космічному Фонді Системи. Секретний відділ.

— Он як? Секретний? Чому вона там?

— Ім'я Зоряного Корсара — табу. З давніхдавен. Це — отруйне зерно, яке тепер, у діяльності Космократорів, дало свої парості. Познайомся з легендою, подумай і не зволікай! Космос не чекає!

— Я зроблю все, що можу.

— І навіть більше, — суворо сказав Аріман. — Навіть більше, ніж можеш.

Його вогнисті очі гіпнотизували Меркурія, пронизували наскрізь, вимагали. Вони насичувалися демонічною силою, одбирали волю. Як завжди, Космослідчий насилу витримав погляд Головного Координатора, підняв руку в прощальному вітанні.

...Перелетівши на сектор Космічного Фонду, Меркурій попрямував до Історичного Відділу в Секретному Тартарі. Особистий психокод розімкнув гравіополе, і Космослідчий опинився в найпотаємнішому місці Системи. Сюди не міг дістатися жоден з Космократорів Ари, жоден з Координаторів, не кажучи вже про звичайних жителів планетарних секторів. Лише Аріман міг знайомитися з матеріялами Секретного Тартару і його довірені уповноважені.

Меркурій не витрачав даремно часу. Він хутко віднайшов у магнетеці потрібний код, і психосторож Тартару повідомив йому, де знаходиться кристалозапис Легенди про Корсара.

І ось що відкрилося Космослідчому в просторовому об'ємному екрані...

АСТЕРОЇД СВОБОДИ

Блакитне Світило схилялося до обрію, сипало в море щедрими руками іскристі зерна променів. Тепла хвиля ласкаво співала материнські колискові пісні, манила вічним спокоєм, забуттям, нескінченною насолодою.

Гледис раювала. Море обнімало її, ніжило, напоювало запахами далеких тропічних квітів, які прозора течія несла від буйно-зелених екваторіяльних островів. Що ще потрібно? Так би вічно відчувати себе нероздільною часткою Великого Моря, Нескінченного Неба, променем Блакитного Світила, який грає мерехтливим світляним метеликом у глибині Океану Буття.

Гледис поворухнулася, розбиваючи солодку млюсть знемоги. Лежачи на хвилі горілиць, вона почала гребти руками, запливаючи далі й далі в море. Над нею в лазурному небі пролітали тонкокрилі сіро-блакитні кералі, мелодійно скрикуючи. Дівчині здавалося, що й вона пливе разом з ними у невідому далечить і тому казковому польоту не буде кінця.

— Зона безпеки закінчилася. Вертайтеся назад, — почувся різкий голос над нею.

Гледис здригнулася. Чари розвіялися. О, ці нестерпні пунктуальні механічні створіння — вартові безпеки. Вони всюди, де й не сподівався їх зустріти: на воді, в повітрі, під водою, в лісах. Неможливо навіть покінчити самогубством — біосторожі перехоплять, введуть медичинські стимулятори, перев'яжуть рани, при потребі ще й викличуть негайну допомогу, щоб відправити потерпілого до лікарні. Це прекрасно — така турбота про життя людини, але інколи так хочеться забути, ще ти не сам. Думати, що під тобою лише бездонна глибіння моря, а вгорі — неосяжне небо і в ньому прекрасні сіро-блакитні птахи...

Вона сердито глянула вгору. Над нею кружляв рожевий диск, на ньому пульсували золотисті вічка кіберрецепторів. Гледис махнула рукою, крикнула:

— Ти мені набрид. Лети собі геть!

— Не можу, — спокійно відповів вартовий. — Ви порушили зону безпеки. Повертайтеся.

— Не вернусь. Я хочу далі. Мені хочеться побути самій. Лети, бо поскаржуся Кареосові!

— Закон для всіх, — заявив вартовий. — Правитель Орани теж підкоряється йому. Назад!

Дівчина, сміючись, пірнула під воду, заглибилася в морську прозоринь. Вартовий спалахнув тривожними малиновими вогнями, до нього невдовзі підлетіли два помічники і, розбризкуючи зелені хвилі, кинулися вслід за Гледис. Довгими м'якими щупальцями вони обняли її і винесли на поверхню, незважаючи на те, що вона шалено опиралася.

— До берега, — наказав біовартовий.

Незабаром Гледис уже стояла на білому піску пустельного пляжу, невдоволена тим, що механічні потвори так безжально зіпсували їй купання. Проте вони й тут не залишили її в спокої — накинулися з пінистими губками і почали обмивати її тіло запашними розчинами, а потім висушувати теплими потоками штучного вітру.

— Вас нести до вілли? — діловито запитав біовартовий.

— Ще цього не вистачало, — гнівно сказала дівчина. — Я не маленька дитина і не хвора.

— Як хочете, — байдуже заявив вартовий. — Пересуватися древнім способом дозволяється. Цим не порушується ваша безпека.

— Замовкни! Ти мені набрид.

Вона ще раз глянула на море, на вогнистий обрій, що наливався багрянцем, і рушила додому. Пісок ще зберігав тепло дня, ніжно цілував босі ноги дівчини. А далі її зустріли горбаті дюни, порослі сивим високотрав'ям, покрученими смолистими хвоями, стовбури яких іскрилися в променях Світила бузковими краплями пахучої живиці. Гледис, не зупиняючись, зірвала один такий наростень, вкинула в рот, почала жувати. Живиця приємно холодила піднебіння, бадьорила свідомість. Ця звичка залишилась у дівчини ще з дитинства.

Гледис опинилася на майданчику, викладеному зеленкуватими плитками. Біовартовий покинув її, чемно побажавши доброї настрою. Звідси починалися саморушійні дороги, обладнані всіма хитрощами безпеки. Дівчина ступила на сіру стрічку шляхотранспортера. Підстрижені кущі квітучих азалій попливли назад. Густі сади дихали аромата-

ми стиглих плодів, з отворів кондиціонерів в обличчя віяв свіжий вітер, насичений активізуючими газами.

Між високими деревами замерехтіла невелика будівля в старовинному стилі: півкільце з рожевого граніту, оточене граціозними колонами. В обіймах півкільця ліниво струмилася прозора вода в глибокому басейні, там плавали екзотичні риби з екваторіяльних озер, розквітали лілії з ніжно-блакитними пелюстками. А далі, за будівлею, — суцільна стіна древнього реліктового лісу, високий мур і смуга жовтих сипучих пісків шириною на п'ять мі. Жодна нога не може ступити на заповідну територію — адже тут живе сам Кареос, Правитель планети Орани. Ніщо не повинно турбувати спокій першого громадянина Вселенської Спільноти, адже кожна хвилина його життя належить людству.

Шляхопровід передав Гледис ескаляторові, і вона опинилася перед входом до вілли. Стрілчасті двері, окуті старовинною міддю, безшумно відчинилися, дівчина пройшла до широкої сферичної зали. З прозорого купола падало різнобарвне проміння, воно мерехтіло на суворих мордах древніх химер, які могутніми спинами підтримували склепіння. А внизу всі стіни займали темно-матові екрани управління. Кілька з них сяяли світловими рисами діаграм, на одному видно було обличчя літньої людини, яка щось говорила. У кріслі перед пультом управління сидів Кареос. Відчувши, що прийшла Гледис, він повернув до неї обличчя, підбадьорливо усміхнувся. В чорних молодих очах промайнуло схвалення.

— Ти гуляла? — запитав Правитель, оглянувши її струнку постать в півпрозорій короткій туніці.

— Я купалася.

— Відпочила?

— Дуже. Тільки набридливий сторож зупинив мене. О Кареосе! Як інколи хочеться побути на самоті, запливти далеко в море, забутись. А металеві потвори...

— Досить, Гледис, досить, дитя моє, — м'яко, але владно перебив її Правитель. — Ти ж знаєш — життя людини священне, воно доручене нашим штучним помічникам. Так велить Хартія Космічного Закону. Чого ж ти хочеш?

— Я нічого, — ніяково мовила дівчина, зупиняючись над басейном серед зали. Це так — настроій.

Вона схилилася над водою, побачила у воді своє відображення: прегарна голівка з великим жмутом зеленого волосся, довгасті темно-сині очі з опахалами густих вій.

Правитель помітив, як вона милується собою, вдоволено кивнув.

— Ти щаслива, Гледис? Я радий, що дав тобі повноту життя. Ще хвилинку зажди. Покінчимо з справами, а потім я — твій.

Гледис сіла в хитке крісло, розгойдалася, в голові ледь паморочилося, різнобарвні шибки купола спліталися в хиמרні обриси, здавалося, що вона кудись летить. Що Карес питає? Чи вона щаслива? Смішний! Хіба й так не ясно? О, вона безмежно, безмірно щаслива. Хіба не їй одній-єдиній на цілій планеті випала честь і талан стати подругою Всесильного Правителя Орани? Хто вона була до того?

Вона жила з батьком та матір'ю серед Південних гір, серед крижаних вершин, що сягали гострими піками на п'ятнадцять мі в небо. У глибокій долині протікала бурхлива гірська річка, на невеликих луках обабіч її берегів росла соковита трава, густі хащі їстівних хао. А на узгір'ях височіли стрункі стовбури хвойних дерев. Їхні смолисті горіхи були смачні й поживні. Гледис не знала, коли батьки поселилися в тій долині. Скільки пам'ятала себе, вони не виходили звідти в широкий світ. Вона навіть не знала про нього. Гадала, що світ кінчається в долині, між горами. Рік за роком, день за днем. Шум водоспаду, громи і блискавиці, шалені бурі, біла запона зимових снігів, яка казковими шатами одягає гори та ліс, золоті, полум'яні блискітки тасмничих зір. Гледис приймала все те як продовження свого єства, їй не треба було запитувати у матері чи батька про суть того чи іншого явища, як не питає квітка у дерева, що їй діяти, коли на обрії сходить сонце.

Так минали роки. Дівчина розквітла. І одного разу сталося чудо. В долині з'явився летючий корабель. Батьки і їхні сусіди вельми злякалися, але не встигли заховатися. З корабля зійшли люди. Вони були серйозні, поважні. Нікого не зачепили, нічого не взяли. Милувалися красвидами, пили воду з гірського потоку. Штучні істоти за їхнім велінням рили біля підніжжя гір, викидали назовні купи блискучих камінців. Але Гледис те не цікавило. Її заворожили люди, небачений корабель. Вона була вражена, збентежена. Отже, десь за горами цілком інший світ. Там дивовижне, небувале життя. Чому ж батьки мовчали про те? Чому нічого не сказали їй?

Серед учених і дослідників гір був Правитель Орани. Він помітив юну дівчинку, що дикою кізкою виглядала

з-за стіни бідного притулку, прочитав у її погляді цікавість і спрагу до незнаного. Він збагнув її душу. І не треба було дуже наполягати, щоб вона згодилася летіти у широкий світ.

Батьки плакали, благали. Гледис твердо заявила: вона хоче знати, що там, за горами. Чого вона дочекається в цій ущелині?

Другого дня, коли Блакитне Світило засріблило біло-сніжні верхів'я гірських велетнів, корабель був готовий до вилету. Гледис прощалася з батьками. Вони нізачо не хотіли покидати улюблений затишний куточок. Батько цілував єдину доньку в очі, не соромлячись сліз, плакав гірко, примовляв:

— О моя нещаслива доню! Ти, немов дурненький метелик летиш на яскравий вогонь шумливого світу! О, ти ще пожалієш!

Мати лише пригорнула Гледис до грудей, благословила, ледве чутно прошепотіла:

— Не забувай нас, доню. Як стане тяжко, пам'ятай, що в цій самотній долині тебе ждуть. Не забувай...

Ніби хто зірвав пов'язку з очей Гледис. Після вузької глухої долини — вся планета Орана. Вогняним потоком влилося до її свідомості нове знання. Прискореним психометодом вона оволоділа необхідною сумою шкільної інформації. І за півроку вже знала не менше, ніж усі її ровесники.

Каресові було приємно дивувати недосвідчену дівчинку. Він немов би гордився своєю могутністю, широчінню своїх володінь, можливістю поставати перед нею неосязним володарем життя та його тасмниць, планети і її жителів. Він не розлучався з нею. Поселив у своїй ізольованій віллі, звідки керував Ораною та її супутниками, а коли вилітав у мандри, то неодмінно брав Гледис з собою.

Дівчина побачила безкраї поля, на яких все було механізовано. Жодної людини! Розумні кіберсіячі виходили самотійно на зорані ниви навесні, а в кінці літа їхні механічні брати — кіберкомбайни — збирали багатющі врожаї розмаїтих культур, щоб передати їх у мегаполіси — грандіозні планетарні міста, де жили мільярди оранців — мислячих істот планети. Крім плодів лісу, садів та полів, жителі міст отримували безліч виробів заводів та фабрик, де різноманітні синтезатори без упину трансформували в біореакто-

рах неорганічні речовини в їжу, машини, меблі, іграшки, парфуми, вбрання та алкогольні чи безалкогольні напої.

Мегалополісі гриміли від музики, пісень та шалених веселоців. Гігантські кінозали демонстрували захоплюючі фільми про подвиги космонавтів, про морські походи прадавніх героїв, про жажливі муки минулих поколінь, про революційні зрушення предків, які посіяли зерна сучасних досягнень. На стотисячних стадіонах вирували стихії почуттів, прихильники спортивних видовищ вітали своїх улюблених героїв після перемог над супротивниками. Океанські та морські пляжі були заповнені мільйонними юрбами. На тисячах кораблів, магнетолетах, космічних лайнерах оранці робили мандрівки морські, повітряні, космічні.

Гледис усім цим була вражена. Знаючи страхітливу історію далеких віків, коли кожен подвиг героїв, будь-яке прагнення до свободи жорстоко переслідувалося тодішніми правителями, вона сповнювалася почуттями невимовної вдячності до вчених, вождів людства, які розкували мільячих істот.

Кілька мандрівок на супутники Орани відкрили перед дівчиною красу і таємничість космосу. Вона збагнула масштаби плянети, відчула її відносність перед безміром простору, сповнилася повагою до тих, хто прагнув підкорити, завойовати далекі світи для блага людей. І вона віддала своє серце Кареосові, людині казкової могутності, яка, не знати навіщо, так високо піднесла її, звичайну дівчинку.

Після турбот дня Правитель повертався до вілли і йшов до неї. Її довгасті очі, схожі на темно-сині плоди хао, іскрилися радістю й сповнювалися таким непідробним захопленням, що суворе серце Кареоса починало хвилюватися від давно забутого почуття, а на сухорлявому мужньому обличчі промінилася щира усмішка. Він цілував її чисті, не торкані ніким уста, вдихав гірську прохолоду зеленавих кіс, залплющував очі. І тоді Правителеві здавалося, що зникало все: Орана, невпинний тягар керування, не відомі нікому тривоги за майбутнє. На хвилинку він забував про все. Та хвиля не зупинялась. І вир життя знову захоплював Кареоса.

Гледис здавалося, що так буде завжди. Вічний сон — прекрасний, ніжний, ніби імлисте марево на обрії. Хто ти — ніхто не скаже! Хмарка чи хвиля, птах чи сонце, пісня чи квітка серед зелених луків? Навіщо думати над тим?

У плин її дум раптово ввірвався тривожний голос. Скаламутив, посіяв якусь бентежність. Відіграла видіння, глянула на Правителя. Він сидів у кріслі, ніби поривався вперед, пальці рук побіліли від напруги, на високому чолі залягли грізні зморшки. З екрана на нього дивився літній оранець. Сухе, втомлене обличчя його було теж збентежене, в очах проглядав страх і непевність.

— Кареосе, — сказав він, — погана вість.

— Не дивуюся, — жовчно відповів Правитель. — Мені останнім часом не приносять гарних вісток.

Гледис не пізнала його голосу.

— Дев'ята зоряна експедиція зникла.

— Прокляття! — крикнув Кареос, ударивши долонею по підлокітнику крісла. — Що сталося? Чому ти — лідер експедиції — живий?

— Ти не дослухав, — винувато сказав космонавт. — Люди живі. Всі до одного.

— А корабель?

— Тоді... він?.. — притишено запитав Кареос.

— Корабель і люди в полоні, — гірко мовив космонавт. — Нас полонив Зоряний Корсар...

Гледис затремтіла від тривоги і хвилювання.

Зоряний Корсар! Знову це зловісне ім'я. Вже кілька разів вона чує його. У спокійний плин життя планети згадка про Корсара завжди вривається, ніби гігантський камінь у гладінь озера, збурюючи його... Про Зоряного Корсара ходили легенди, але вважалося недозволеним і навіть непристойним говорити про нього в хорошій сім'ї чи культурному товаристві.

— Де він зустрів вас? — запитав Правитель.

— Перед поясом астероїдів.

— Ви захищалися?

— Так. Я увімкнув гравітаційний і радіаційний захист.

— І що?

— Все дарма, — зідхнув космонавт. — Люди Корсара пройшли захист, ніби його не було. Автоматика корабля була паралізована. Нас привели в шлюзу на астероїді.

— Ти бачив його?

— Так. Він говорив з нами. Я пам'ятаю все, що він сказав.

— Зажди, — нетерпляче сказав Правитель. — Де ти тепер?

— На супутнику Доріяні.

— Лети негайно до мене. Ніде не затримуйся. Ще кілька запитань: він відпустив тебе?

— Так. Він нікого не затримував.

— Отже... вони добровільно? — жажнувся Кареос.

— Так, — похилив голову космонавт.

— А ти?

— Я людина честі й обов'язку, — гордо сказав лідер експедиції.

— Дякую, — тихо сказав Правитель. — Я не забуду цього. До зустрічі. Чекаю.

Екран потемнів. У залі запливла напружена тиша. Гледис зідхнула. Кареос різко обернувся, гостро глянув на дівчину. На якусь мить обличчя його пересмикнулося гримасою невдоволення.

— Ти тут? — запитав він.

— Так, мій любий, — жалібно відповіла вона. — А хіба ти не знав?

— Ні, ні. Нічого. Ти все чула?

— Чула, мій повелителю! Знову це ім'я — Зоряний Корсар! Воно тривожить мене.

— Ти вже чула про нього? — здивувався Правитель.

— Чула. Але нічого певного. Я бачу, що у тебе неприємність. Розкажи мені. Може, я допоможу тобі?

Правитель голосно розсміявся.

— О наївна мила дівчинка! Вона хоче допомогти! Це чудово! Ні, справді, я не глузую! Я захоплений! Ха-ха-ха!

— В твоїх очах тривога! Ти нециро смієшся. Якщо любиш мене, розкажи про Корсара. Чому він сіє тривогу і зло? Хіба планета не може приборкати його? Чому він ворогує з людьми? Навіщо полонив експедицію? Захопи його — адже ти всесильний?!

Правитель спохмурнів. Пильно дивився на Гледис, ніби вивчав її. Потім тихо мовив:

— Все не так просто, моя крихітко! Це — сильний і небезпечний ворог. Звичайно, планета не боїться його, але в космосі... Там він має багато криївок, піратських кораблів, гаваней для зорелетів...

— Навіщо це йому? — здивувалася дівчина. — Хіба не краще жити на планеті? Весело, щасливо, разом з людством!

— Честилюбство, — сказав Правитель, похитуючи головою. У його словах чувся жаль і співчуття. — Страшний бич. Для одних воно — тягар. Для інших — невгамована

спрага. Властолюбство рухає ним. Таким він був ще замолоду.

— Ти знаєш його? — вражено скрикнула Гледис.

— Знав, — зідхнув Кареос. — Але навіщо це тобі?

— Ні, ні! Я хочу знати все. Хай частка твого тягара ляже й на мої плечі. Я не хочу бути лялькою поруч тебе, а достойним помічником тобі.

— Достойним помічником, — повторив Правитель сумовито й протяжно, з-під примружених очей дивлячись на подругу. Визрівала якась важка думка. — Не знаю, чим ти зможеш допомогти, пташко морська, але хай буде так. Я розкажу тобі про Корсара, про нашу дружбу, про те, що назавжди роз'єднало нас... Сідай сюди, поруч мене. Слухай...

— Вперше ми зустрілися з ним в Екваторіяльній Школі Астропілотів. Обом було по дві зоряні спіралі. Юність і мрія, прагнення до таємниці і безстрашність єднали нас. Іспитовий Квантомозок одібрав нас до екіпажу чергової міжзоряної експедиції. Характеристики були різні, можна сказати полярні, але таке було рішення Планетарного Кіберцентру. Я — прихильник врівноважних, доцільних рішень. Він — парадоксальний мислитель, аж до авантюристі. Можливо, Квантомозок мав на увазі синтезу полярностей в умовах надзвичайно складного польоту до інших світил. Проте синтеза не вийшла. Це стало ясно далеко пізніше, в космосі. А на планеті ми побраталися. Дали священну клятву жити і діяти заради пізнання, для щастя людства.

— Як це прекрасно, — прошепотіла Гледис.

— Що? — нахмурився Правитель.

— Клятва, яку ви дали.

— Можливо, — кинув Кареос, косо глянувши на дівчину. — Але то був романтичний туман, неусвідомлена жага душі до таємничого, несвідомого, прекрасного. Розум ще не міг тверезо аналізувати реальний плин подій і строгі, неможливі закономірності Світобудови, які неможливо ні обійти, ні порушити. Не заперечую — мені й досі жаль тих далеких дитячих мрій і прагнень. Та досить про те... Ми кілька разів літали на край нашої Системи Ари, побували на далеких холодних планетах, будували опорні бази наукових астроцентрів, вивчали інші форми життя в сусідніх світах. Я завжди був командиром експедиції. Він — моїм заступником, помічником і співробітником.

— Зажди, — вражено скрикнула Гледис, поклавши долоню на руку Правителя. — Ти про кого розповідаєш? Адже твоїм помічником у всіх ранніх експедиціях був...

— Горіор, — суворо озвався Правитель.

— Горіор, — повторила дівчина, і смуток проплив у її темно-синіх очі. — На майдані в Центральному Мегаполісі ви стоїте з ним удвох. Обнявшись. Дивитесь в небо. У безмір. Туди, де кружляють птахи. Звідти линуть промені далеких зірок. Куди мчить думка мрійника! Мільйони людей милуються вами — тобою і ним. Я безліч разів схилялася перед вашою мужністю. Ти і Горіор — нерозлучні, єдині. Як же...

— У цьому трагедія, — сказав Кареос. Дівчина пильно дивилася йому в очі. Обличчя Правителя було кам'яне скорботне. — Горіор і Корсар — одна особа.

— Але ж Горіор загинув? Так розповідає планетарна історія.

— Так треба. Людству не варто знати гіркої істини. Хай воно поклоняється героєві. Ти теж схилялася перед ідеалом. У житті ідеал виявився затьмареним. Ти хотіла взяти на свої плечі частку мого тягара — тож не похитнися тепер.

— Не збагну... Не розумію ще, — озвалася дівчина. — Такі побратими, такі герої — і ось...

— Діалектика буття, — серйозно мовив Кареос. — Я вже пережив горе втрати. Давно. Лишилися тільки турботи про щастя людей, про долю планети.

— Я знаю. Вірю. Але скажи: з чого почався розрив? І чому Горіор?..

— Не називай цього імені, — попередив Правитель. — Ніхто не повинен знати правди. Це згубно для планети. Моє слово — наказ.

— Розумію. Продовжуй, мій любий...

— Ми поверталися з далекої міжзоряної експедиції. Біля сусідньої зірки було знайдено заселені планети, цивілізовані людства, але нижчого рівня. Ми несли Орانی вість про чудове відкриття. У просторі зореліт установив зв'язок з планетою. Гравіопромінь доніс нам рішення Орани: члени експедиції ввійшли в Планетарну Раду, в Керівний Всесвітній Центр. Це було вищим виявом довір'я і вдячності за наші подвиги. Ми збагнули, що можуть здійснитися наші юнацькі мрії — планета вклала нам до рук творчі важелі неймовірної сили. Ти знаєш, Гледис, що в той час

Орана ще не була єдина. Протиріччя ідейні, економічні, етико-моральні заважали спільним глобальним зусиллям. А тепер можна було руйнувати ненависні бар'єри і зробити всіх людей щасливими.

— Ти досяг цього, — гордо сказала Гледис.

— Так, — ствердно кивнув Кареос. — Але він — я не хочу називати це ім'я — повстав проти мене, почав ганьбити мій проєкт загального добробуту як утопічний і анти-еволюційний. Чого тільки я не почув від нього, коли ми підлітали до Системи Ари, прямуючи на рідну Орану! Він казав, що я хочу стати вождем темної юрби, що людство, забезпечене всім необхідним, звиродніє і скотиться в прірву інволюції, що людині потрібен не добробут, а вічна небезпека і прірва, перед якою дух міг би вирощувати крила для польоту! Слова, слова! Дурні абстракції. Я втомився заперечувати йому. Я намагався довести йому, що людство в основі свій ще не сформований матеріал і потребує затишку, спокою, добробуту. Треба розширити його свідомість, дати силу, поглибити прагнення до насолоди, задовольнити спрагу чуттів. А потім, коли настане сприятливий час, можна поступово піднімати його до нових обривів... Він лютував. Він казав, що ждати не можна. Що треба штовхати людство до прірви, як штовхають пташенят на край гнізда дорослі птахи. Або політ, або падіння.

— Це жорстоко! — вихопилося в Гледис.

— Я сказав йому ці слова, — вів далі Кареос. — Та він був невблаганний. Він загрожував звернутися до всієї планети, розпочати дискусію. І тоді...

— Що тоді? — тривожно перепитала Гледис.

— Тоді, — повільно сказав Правитель, — він вчинив злочин. Утік, коли корабель наблизився до поясу астероїдів.

— Як утік?

— Зник. Захопивши десантну ракету. Я повернувся на планету і змушений був сказати неправду. Так злочинець став героєм.

— Ти вчинив благородно, — мовила дівчина.

— Але необачно, — додав Кареос. — Він переслідує наші кораблі, нищить їх. Він забирає кращих моїх учених. Він не дозволив жодній зоряній експедиції покинути межі Системи Ари. Це — космічний пірат. Доки він існує, планета під загрозою знищення. Ми будемо — він руйнує. Ми посилаємо зорелети для підкорення далеких світів — він

робить з них піратські крейсери, формуючи екіпажі з полонених пілотів.

— Навіщо йому це?

— Він мстить мені. Безсила заздрість і чорна помста. Він прагне завоювати Орану і стати Правителем. Але ти тепер збагнеш, куди він поведе планету з такими ідеями? Треба ще врахувати, що з того часу він озлобився...

— О, який підступ! — прошепотіла Гледис.

— Не тривожся, пташко, — розчулено сказав Кареос, встаючи з крісла. — Підкорити планету Корсарові не пощастить. А лиха він може наробити немало! Якщо... Якщо не знайдеться герой, який піде на подвиг, щоб знищити злочинця!

— Знищити? — спалахнула вона. — Як?

— О ні! Навіщо тобі про це знати?

— Чому ти вважаєш мене дитиною? Я доросла й мужня! Чому я не можу стати героєм, про якого ти сказав?

— Ти, Гледис? — зачудовано запитав Правитель. — Ти?

— Я! Хіба я не кохаю тебе? Хіба не ти дав мені повноту щастя? Чому я не можу віддячити тобі і всім, хто підняв мене з невідомості до світла? Чому я мушу відчувати себе нижчою за інших героїв?

Кареос безшумно наблизився до дівчини, обняв її, глибоко заглянув у моторошно-фосфоричні очі. Вуста його скорбно здригнулися.

— О Гледис! Як я можу пустити тебе, коли це шлях до смерти?

— До смерти?

— Так. Герой врятує планету, але загине сам.

Дівчина посмутніла, замовкла. Потім ніжно провела пальцями по щоці Кареоса.

— Планета — і одна людина. Я тисячу разів готова загинути, аби люди були щасливі. Я мала щастя. Хай його матимуть мільярди. Коханий мій! Якщо любиш мене — дозволь! Я тебе слухаю. Кажі, що треба зробити?

*

Лайнер летів на південь до екватора. Десь там, біля Центрального Космодрому, він зупиниться. Гледис пересяде на десантну ракету і підійметься на орбіту, де кружляє зоряний крейсер "Ара". А потім... Що станеться потім?

Краще не думати. Правитель промовив коротке і страшне слово: смерть. Хай краще буде тасмницею невідомий і тривожний перехід у незвіданий стан буття. Так вірили древні, так їй хотілося б вірити нині. Її ніжність, любов, бажання подвигу — невже все це загине? А може, перейде в інші душі, запалить їх імпульсом нового життя, як згасаюча іскра породжує велике вогнище, коли до неї підносять сухе паливо? Хай буде так! Вона бажає бути такою іскрою...

Тихо дзвеніли плазмові мотори лайнера. За ілюмінаторами пливли феєричні громаддя хмар, будуючи в миттєвих поєднаннях грандіозні хмари, колонади, вежі, палаци і одразу ж руйнуючи їх. У темному небі урочисто пломеніло Блакитне Світило Ара, в просвітах між хмарами блакитним маревом ніжилася планета. Не видно на ній мегаполісів, не помітно стрічок широких шляхів, нема знаку будь-яких будов. Вся Орана здається велетенською прегарною сферою — космічною іграшкою невідомих істот. І не віриться, що там, під хмарами вирують пристрасті, клеочуть у двобої різні волі, жадання, хочеться забути про все і стати хмаринкою, променем, іскрою далекої зірки. Линути, линути в просторі, і ніколи не відчути зупинки, не прокинутися з вічного сну. Може, так воно й станеться?..

Сліпучою голубою іскрою віддзеркалилося Світило в океані. Знову накопилися хмари. Щезли. Попливали внизу золотавими й білими пляжами. Тут зародилося їхнє кохання. Як безцінний скарб несе Гледис у душі згадку про нього. Розгортаються перед оком серця зворушливі видива минулого. Минулого чи, може, ні? Воно завжди живе, воно не згасне, доки б'ється серце. Про яке ж минуле можна мислити? То образи вічності, бо те, що сталося, вже не знищить ніхто.

Потрапивши в широкий світ з гірської ущелини, Гледис довго не бачила Правителя, не зустрічалася з ним. Навчалася, гуляла, розважалася. Інколи з острахом і надією думала про нього. Хотіла глянути в чорні палаючі очі, побачити суворе й м'яке обличчя. І одного разу сталося. Він прийшов до її мешкання. Простий і безмовний. Сіро-блакитне трико окреслювало струнку сильну постать, чорна грива волосся, що спадала на плечі, робила його схожим на старовинного царя звірів руа. Він дивився на дівчинку, склавши руки на грудях. В очах його жевріло полум'я. Обоє мовчали. Вона не зводила з нього зачарованого погляду. Нарешті озався Правитель.

— Перша вільна хвилина, — сказав він, — і я віддаю її тобі.

— Чим заслужила її Гледис — проста, неосвічена дівчина? — хвилюючись, запитала вона.

— Мовчи, — тихо й палко озвався Кареос, простягаючи до неї вузьку долоню. — Не промовляй порожніх слів. Простий, непростий... Які дурниці! Можна милуватися краплею роси на світанку, хмаринкою в небі, жовтим осіннім листком. А ти...

— А я... — луною відгукнулася Гледис.

— ...ти — чудо! Тільки незліченні спіралі еволюції Космосу могли породити таку небачену квітку краси й ніжності. Вся могутність Орани, вся мудрість наших учених згасає перед поглядом жінки. Я не збагну: в чому твоя сила? Де її коріння?

— Може, ти жартуєш? — збентежено мовила дівчина.

— О ні! Це древня й страшна таємниця. Всі старовинні манускрипти промовляють те саме. Найсильніші аскети, що досягали богоподібного стану, втрачали свої чесноти, зустрівши гарну жінку. Ти дивуєшся, що я з тобою розмовляю про це?

— Не знаю. Мені бентежно...

— Зажди. Я не хочу, щоб моє почуття ти вважала банальним прагненням чоловіка до жінки. Інстинкт продовження роду, закладений мільйоннолітньою еволюцією. Я відкидаю його. Для цього досить інших жінок, більш пристосованих для цього. Ти — ніжна й духовна. Ти навіть не схожа на звичайну людину.

— О мій повелителю, — тремтячим голосом сказала Гледис, — чи не забагато солодкого нектару для мого серця. Якщо ти жартуєш, то залиш мене в спокої. А якщо ні...

— Тоді що? — ледве чутно спитав Правитель, бліднучи від стримуваного почуття.

— Тоді обніми мене...

Насунулися пламенючі очі, жар сухих долонь облік худенькі плечі дівчини. Вихор і політ. Біль і блаженство. Чи давно це було? Було чи є? Є чи буде? Всеохоплююча мить. Вічність — нероздільна, не підвладна часові. Що ж тоді наступна смерть? Де вона? Нема, не буде. То мара, тінь перед сяйвом Голубого Світила...

Хтось підійшов, торкнувся плеча.

— Пора.

Гледис стямилася від забуття. Хто це? А, пілот лайнера. Чого йому треба?

— Космодром, — коротко пояснив пілот.

— Мені виходити? — зідхнула дівчина.

— Так.

Гледис загорнулася в чорний вовняний плащ, вийшла з лайнера, спустилася по широких східцях на поле космодрому. Її чекала невелика група людей у малиновій уніформі космолітунів. До Гледис підійшла літня людина з суворим обличчям.

— Ми чекаємо космолінгвіста для нової експедиції, — непривітно сказав космолітун. — Я командир Торріс.

— Я космолінгвіст, — зідхнула дівчина. — Ім'я Гледис.

— Я чекав досвідченого космонавта, — буркнув Торріс.

— Навіщо нам дівчинка?

— Ви не хочете брати мене? — спалахнула дівчина.

— О ні, — махнув рукою командир. — Наказ Правителя — закон. Приймаємо вас до своєї сім'ї. Але...

— Що?

— Мені жаль вас.

— Чому?

— Це не прогулянка, дівчинко. Важка, небезпечна експедиція. Бажано було б мати в екіпажі досвідчених бійців.

— Хіба ми летимо на ворожу планету? — недбало запитала Гледис.

— Невідомо, чи долетимо куди-небудь, — похмуро усміхнувся командир. — Крім лігва Корсара. Це можна гарантувати.

Дівчина промовчала. Досить гратися. Замкнути почуття, приборкати емоції. Ти розвідник. Ти не належиш ні собі, ні своїм почуттям. Позаду — рідна планета, коханий, прекрасна мить, яка віднині стане її безсмерттям. Її життям. А попереду хитрий, підступний ворог, породжений мороком і ненавистю.

*

Космічний крейсер "Ара" вирушив у політ таємно. Ніхто з людей Орани не знав про майбутню міжзоряну експедицію. Мовчали диспетчерські пункти на супутнику Доріяні, радіосітка і телебачення планети передавали музику, спортивні новини, кінофільми про пригоди прадавніх героїв. І ні слова про важкий небезпечний політ. Про це зна-

ли космонавти “Ари”, проте не дивувалися: конспірація стала необхідністю, щоб Корсар не міг перехопити сигналів про старт корабля і дізнатися про координати польоту. Гледис теж знала про це, і лише вона несла в своєму серці складне протиріччя. Справа в тому, що Корсар неодмінно дізнається про старт космокрейсера — Кареос спеціально організував кілька передач спрямованої дії, вузький промінь якої захоплював групу астероїдів, окупованих Корсаром; у тих передачах було сказано все, щоб зоряні пірати могли перехопити корабель.

Щось зловісне вважалося Гледис у тій небезпечній грі. Щось незаконне і нечесне. Але дівчина відсторонювала докірливі думки, намагалася думати лише про майбутній подвиг. Хто вона, щоб оцінювати у всій сукупності, у всій планетарній величчі задум Правителя? Про який закон і етику можна говорити, коли йдеться про знищення космічного злочинця — безжалісного і жорстокого?

Чорні панелі-екрани на стінах спалахували світловими сигналами. Ледве чутно звучали мелодійні акорди автопілотів. Торріс і його помічники безшумно ходили біля пультів, перевіряли програму, уточнювали курс космокрейсера. Гледис сприймала все те, ніби вві сні. Знов у пам'яті поставало недавнє минуле, а свідомість намагалася поєднати воєдино логічний ланцюжок її життя. Де коріння всього, що сталося? Де зерно причини, що привело до такого страшного наслідку? Чому вона, ще недавно неосвічена, дика дівчина з гірської ущелини, опинилася у фокусі космічного життя?

Може, закон рівноваги подій? Вона отримала нечуваний спалах щастя. За все треба платити. Древній закон двосічного меча, — як називає Кареос. Невмолима взаємодія полярностей. Хвиля на морі життя. Гребінь і впадина. Підйом і падіння. Щастя — нещастя. Радість — горе. Кохання — зрада? Що ж тоді в сумі, в синтезі? Порожнеча, нуль, небуття?

Знемагає розум, б'ється болісно серце, нема снаги розв'язати підступне запитання. А треба. Треба йти на подвиг рішуче й спокійно. Щоб дія була як удар меча. Меч не думає, чи правильно він чинить. Він для удару викутий, загартований. Проте не так! Може, й зброя страждає, коли рука воїна вживає її на неправу дію. Хто скаже?

Щастя. Чи була вона щаслива? Була. Спалах чуття, насолода? Були. Може, це і є щастя? Мрія, чекання, безтур-

ботність. І вечорами — зустріч з ним. Магічні очі, палкі обійми, гіпнотичні слова, які підносили її до нечуваних висот. Паморочилася свідомість, захоплювало дух від тих глибин, куди вона зазирнула. Так було довго. Чи ні? Хто виміряє? Вона не знала раніше нічого подібного. Не було з чим порівняти. Вона прийняла все як одкровення, як єдине світло, без якого нема життя. І ось тепер — втрата. Назавжди. Але не дарма. Інші матимуть таке щастя вічно. Змінюватимуться покоління, будуть народжуватись інші дівчата, які не забудуть подвиг Гледис, і в їхній сльозі сумовитої радості буде її кохання.

Пливуть спогади. Останній день прощання. Кареос майже не говорив. Тільки дивився в очі Гледис, тримав її за руку. Обличчя його змарніло, попід очима залягли синці. Він гладив зеленкувате волосся коханої, торкався гарячими пальцями ніжної щоки. Вона сприймала його ніжність, ніби вві сні. Але і щось невимірне було між ними, що їх роз'єднувало. Вона вже належала небуттям. Він залишався володарем планети. Кареос ніби читав це у її душі. Лише надвечір Кареос повів дівчину до сферичної залі. Запросив її сісти в крісло. Сам став поруч неї, увімкнув просторовий проєктор.

— Дивись, — відповів Правитель на запитливий погляд Гледис.

Перед ними ожили кадри прадавньої хроніки. Дівчина жажнулася. Фільм відкривав страхітливу безодню соціальних катаклізмів, які терзали людство в минулому. В'язниці, в яких роками мучилися найкращі люди планети. Шибениці, на яких вони в корчах закінчували своє героїчне життя. Застінки, забризкані кров'ю розстріляних, гори трупів страчених повстанців. Барикади і сирі, наповнені багнюкою бліндажі, втомлені, байдужі солдати і веселі ватаги бунтарів, голодні юрби дітей — виснажених, нещасних, заплаканих — і матері з потьмареними від сліз очима, ниви з мізерними врожайми, випалені нещадними променями Блакитного Світила, примітивні хатки в селах, схожі більше на купи гною, ніж на житла людей. Приходили нові герої, щоб визволити людей з неволі, але і вони помирали на вогнищах, у застінках, на шибеницях.

Гледис знемагала. Сльози душили її, спазми перехоплювали подих. І тоді Кареос вимкнув проєктор, і, замість трагічних кадрів, на екрані виникли картини сучасного життя Орани.

Ніжно-зелені води океану в мареві світанкового туману. Діти біжать по тужавому піску до прозорої хвилі. Вони пірнають в аквамариновий плин, верещать у хвилях, а над ними кружляють рожеві біовартові, уважно спостерігаючи, щоб ніхто не перейшов забороненої зони.

Величні споруди мегаполісів на берегах рік, озер, морів. Широкі шляхи, обабіч — сади, ліси. Дитячі містечка розваг, універсальні школи, поля. Всюди гармонія, веселощі, юрби щасливих людей.

Юні закохані пари. Ніхто їх не з'єднає шлюбом, який колись затьмарював священне почуття любови. Об'єднане людство так високо піднялося в економічному добробуті, у духовному житті, що звільнило індивіда від особистих обов'язків виховання дітей.

Ще пливли картини оновленої плянети, але Гледис уже не дивилася на них. Вона заплющила очі. Все правильно! Все справедливо! Знищити прекрасне видіння, кинути рідну Орану в безодню минулого? Щоб знову мерли голодні діти на запилених шляхах, щоб знову гинули на барикадах? Цього хоче Корсар? О ні! Тисячу разів ні!

Гледис більше не вагалась. Тільки чому тривога? Звідки вона? Неусвідомлена, незбагненна. Що їй не дає спокою? Які незримі сигнали збуджують свідомість? Хто намагається похитнути її щире рішення?

Десь у свідомість прорвалися різкі аварійні сигнали. Гледис розплющила очі. Над нею стояв Сорріс. На його сірому обличчі жах.

— Що сталося? — прошепотіла дівчина пошерхлими вустами, хоч уже догадувалася, в чому причина тривоги.

— Дивись сама, — сказав командир, показуючи рукою.

Гледис глянула довкола. Стіни корабля стали прозорими — Торріс звелів увімкнути оптичний інвертор. Крейсер “Ара” був оточений полум'яним розмаїттям зоряного космосу. Та це не дивувало космонавтів і навіть Гледис. Вони вже не раз бували в просторі, і велич галактичної безодні стала звичною. Увага всього екіпажу була прикута до невеликого об'єкта, який швидко пересувався між діамантовими іскрами потоку астероїдів. Космокрейсер “Ара” наближався до цього небезпечного поясу.

На екрані гравіотелескопа виникло зображення об'єкта. Це був крейсер високої класи — космоліт для міжзоряних експедицій. Він прямував навперейми “Арі”.

Космонавти мовчали. Торріс тихо запитав, ні до кого не звертаючись зокрема:

— У цьому поясі є наші дослідницькі лябораторії?

— Нема, — почувалася відповідь.

— Чи стартував інший крейсер з Орани разом з нами?

— Ні.

— Тоді це Корсар.

Серце Гледис на мить завмерло. Було таке відчуття, ніби летить вона у безодню, втративши вагу. Сталося! Сталося! Сталося!

Завмирають звуки, імла затуманює очі. Що це з нею? Щось каже Торріс, чомусь метушаться члени екіпажу, багряними вогнями палають екрани на стінах.

Зникає стіна туману. Загострюється розум. Спокій, зосередженість. Витримка і усвідомлення реальності.

Торріс уже заспокоївся. Тільки уста ніби закам'яніли. Очі спалахнули грізними вогнями. Він промовляє лише два слова, і вони, — так здається дівчині, — відлуннують у цілому космосі:

— До бою!

— Бій? Вони готуються до бою? “Ара” має зброю захисту. Тоді, може, крейсер здобуде перемогу? І не треба буде йти на останній жажливий крок? Можна повернутися на рідну Орану, в затишну атмосферу, під лагідні промені любого Світила. Але чому ж Правитель не говорив їй нічого про бій, про можливість перемоги? Чи Корсар всесильний? А якщо бій... тоді загине крейсер “Ара”. І вона щезне раніше, ніж побачить Корсара.

Багряний панцир енергозахисту оточує крейсер. Люто палають панелі екранів, показуючи немислиму напругу квантостанції корабля. Та ось яскравим промінням спалахує командирський стереоекран над пультом. З'являється постать людини. Сухорляве тіло обтягнуте чорним трико. Темно-бронзове аскетичне обличчя. Гледис схвильовано підвелася. Невже це Корсар? Такий старий? Адже вони ровесники з Правителем Орани. А ця людина на кілька поколінь старіша.

— Увага! — дзвінко, юнацьким голосом сказав невідомий. — Екіпажеві космокрейсера “Ара” братерське вітання!

Космонавти Perezирнулися. Торріс гнівно нахмурився.

— Хто втручається в наш політ?

— Люди Астероїда Свободи.

— Ти хочеш сказати: люди Зоряного Корсара?

— Слова не мають значення, — заперечив невідомий.
— Наш брат не боїться цього імені. Він охоче приймає його.

— Зате Орана не приймає. Корсар і його люди поза законом.

— Ти правду сказав, — дивно усміхнувся невідомий.
— Ми, справді, поза дією вашого закону. Тому облишмо даремні суперечки. Прошу відповісти на кілька запитань.

— Чому ми повинні відповідати? — не здавався Торріс.

— Ви можете не відповідати. Але ми будемо діяти відповідно до вашої реакції. Отже, ми хочемо знати: куди прямує “Ара”?

— Це міжзоряна експедиція. Маршрут — сузір'я Руа, червоний гігант, друга планета. Там передбачається розвинене життя. Орана бажає контакту.

— Вона не отримає його на цій стадії розвитку, — суворо сказав невідомий. — Астероїд Свободи наказує: повертайте назад.

— Чому?

— Космос не для дискусії. Правитель Кареос знає причину. Повторюю наказ: повертайте назад!

— Ви вважаєте себе людьми Свободи, — гірко сказав Торріс, — а дієте, як пірати. Хто дозволив вам поневолювати прагнення інших людей? Ми теж бажаємо вільно діяти!

— Ви — маріонетки Кареоса, — сухо відповів невідомий. — Звільніть од влади деспота і тоді летіть для міжзоряного контакту. Астероїд Свободи не дозволить розносити бацилі деспотії в далекі світи. Повертайте назад!

— Ми проб'ємося з боєм! — грізно сказав Торріс. — Я попередив!

— Гарзд, — миролюбно мовив невідомий. — Ми врахуємо попередження! Я сказав!

Світляний куб стереоекрана погас. Космонавти “Ари” почали бурхливу суперечку.

— Може, справді, повернутися?

— Жоден крейсер не пройшов цієї смуги!

— Навіщо страхітливий ризик?

— Кареос наказав пробитися будь-якою ціною, — почувся голос Торріса. — Досить розмов. Готуйтеся до бою!

Усі замовкли. Магічне ім'я правителя зробило своє. Гледис перевела подих. Крейсер “Ара” приречений. Кареос спрямував велику групу космонавтів на загибель, ніби бездушних механічних біовартових. Лише Гледис несе в

собі страшне знання причини. Несе і не може скинути з плечей.

Чужий крейсер наблизився, затулив собою з десяток великих сузір'їв. У променях Блакитного Світила обшивка його тьмяно переливалася темно-синіми іскрами. Торріс зазмер біля пульта. Ледве ворущачи губами, сказав:

— Лівий квантогенератор — удар!

В ілюмінаторах промайнула блискавиця. Сліпучо-фіолетова, примарна, вражаюча. Компактний кулястий заряд метнувся до громади чужого крейсера. Гледис завмерла в чеканні, не дихаючи, зціпивши кулачки біля грудей. Зараз! Що станеться?

Промениста куля зустрілася з кораблем. Вибуху не було. Заряд розплескався на міріяди бризок, блакитною хвилю охопив поверхню крейсера і щез у безмір'ї простору.

— Правий квантогенератор — удар! — вже люто крикнув Торріс.

Знову блискавиця. Знову невдача. Гледис була вражена. Космонавти розгублено перезиралися. Нічого подібного вони не чекали. Мільярди ергів у спрямованому заряді відкидалися чужим крейсером легко, ніби шкаралупа яйця кералі. Яким же полем оточили себе пірати? Де здобули таку страхітливую енергію?

— Гравітаційний промінь! — промовив Торріс серед загальної тиші. — Проти нього він не захиститься.

Наказ повис у безмовності. Ніхто не поворухнувся. Гледис теж відчула, що якась незрима сила м'яко, проте владно, охопила її тіло, змусила закам'яніти. Ні встати, ні ворухнути рукою, ні ступити кроку.

Темно-синя поверхня крейсера вже зовсім близько. Темніють гігантськими горбами якісь надбудови, оптичні отвори, мерехтять рожеві відблиски в енергорефлекторах. Екрани "Ара" згасли, замовкли сигнали двигунів, зникла вібрація.

У темній стіні піратського корабля загорівся яскраво-блакитний прямокутник шлюзи. В ньому з'явилися людські постаті. Їх було трое. Вони кинулися просто в безодню космічного простору і полинули до "Ари". Ближче, ближче. Пірати летять серед вакууму без жодних скафандрів. Вони одягнуті в легкі сріблясто-блакитні трико, не покриті нічим обличчя, довге волосся до плечей. Дівчина уявила температуру світового простору і жажнулася. Як вони витримують? Що це за люди? Чи, може, їй сниться? Колек-

тивна гіпноза? Чи бачить те саме Торріс? Або інші супутники?

Мабуть, бачить. Бо теж збентежений, розгублений. Всі вони не зводять поглядів з дивовижної групи. Вона все ближче і ближче. Попереду молодий прекрасний юнак. У нього фосфорично-біде обличчя, ясно-синє волосся, очі — ніби дві зорі. Руки простягнуті вперед у пориві. Як вони рухаються, якою енергією?

— Він схожий на Горіора, — прошепотів Торріс ледве чутно. — Це вражаюче!

— Хто? — теж пошепки запитала Гледис.

— Той... перший...

— Ти знав Горіора?

— Знав. Цей пірат — точна копія героя. Якийсь жарт!

Гледис непорушна. Тільки думка працює. Немислимо складне завдання. Чи думала вона, що її мозок прийме таке навантаження? І не лише мозок, а серце, чуття. Ось перед нею Горіор — герой мільярдів людей. Безліч юнаків та дівчат мріють стати такими, як він. І вони ж проклинають його, називаючи іншим ім'ям, ганебним прізвиськом Корсара. Як може злочин перетілитись у таку чудову форму? Навіщо це йому? Чого він досягне, зупинивши поступ плянети до щастя й добра?

Три постаті наблизилися до крейсера "Ара", повільно полинули вздовж стін.

— Відкрити шлюзи? — почувлося запитання.

— Ні, — відповів Торріс.

Пірати зупинилися проти каюти управління, побачили крізь прозорі стіни космонавтів, привітно підняли руки вгору. Зробивши незначне зусилля, опинилися в крейсері.

Корсар усміхнувся, сказав:

— Бій скінчився. Сядьте, братове!

Гіпнотичне заціпеніння спало з космонавтів. Торріс втомлено сів у крісло пілота. Гледис зачудовано дивилася на вожака піратів.

— Я не гніваюсь, — мовив Корсар. — Діяли не ви. Діяла воля Кареоса, закладена в вас. Маріонетковий імпульс закінчився. Тепер ви вільні. Поговоримо, як брати... — Він не закінчив речення. Погляд його впав на тендітну постать дівчини. — Хто ти?

— Космолінгвіст Гледис, — відповів замість неї Торріс.

— Гледис, — повторив Корсар, ніби прислухаючись до мелодики імени. — Гледис...

Він довго мовчки дивився на неї. Дівчині здалося, що його очі проникають до її потаємної суті, читають усе. І не страшно Гледис, і нема ненависти в неї до злочинного Корсара. Тільки дитяча цікавість, ейфоричне сп'яніння небувалим враженням, жадоба нового знайомства. Геть попередні думки! Те буде потім, потім! А тепер — хай відкриється для неї новий світ — нечуваний і небачений.

Корсар чомусь засмутився, на його чолі з'явилася болісна зморшка. Він глянув на товаришів, потім перевів погляд на космонавтів.

— Познайомимось, — знову озвався він. — Я Корсар. Орана дала мені це ім'я, я з радістю приймаю його. Це — мої товариші Керра і Сано. Ми представники Астероїда Свободи. Проте це вже сказав вам мій Учитель.

— Чому ви зупинили крейсер "Ара"? — запитав Торріс.

— Ми не дозволимо вашій планеті контактувати з іншими світами.

— Яке право лягло в основу такої сваволі?

— Космічне Право, — просто відповів Корсар. — І не сваволя, а захист далеких світів від деспотії.

— Це егоїстичне визначення. Планета мислить інакше.

— Планета не мислить, — гірко посміхнувся Корсар. — За неї мислить Правитель, а в кращому разі — групка людей. Не будемо сперечатися. Ви познайомитеся з Астероїдом Свободи. Ніхто не затримає вас там. Захочете — ввійдете в Спілку Космічного Братерства. Захочете — повернетеся на свою планету. Згода?

— Ми — полонені, — похмуро сказав Торріс.

— Ви — брати, — заперечив Корсар. — На цьому закінчимо знайомство. Я вимкну управління крейсера "Ара". Ми спрямуємо його до астероїда. До зустрічі, братове! До зустрічі, Гледис!

Він привітно махнув рукою, наблизився до стіни і щез у ній. За ним зникли його товариші. А потім неймовірний політ у порожнечі під променями Блакитного Світила.

Дівчина знеможено заплющує очі. Психіка гранично напружена. Ще трохи — і вона не витримає. Спочити, спочити б, не думати ні про що, забути про те, що було, що має статися.

Екрани "Ари" оживають. Крейсер слухняно пливе за піратським кораблем. Тільки ним тепер керує чужа воля. Космічний гігант прямує до поясу астероїдів. Поволі виро-

стає серед зоряного безбіру невелика плянетка, над нею спалахують періодичні світлові імпульси навігаційних сигналів. Три яскраві фіолетові зірки.

Ще трохи — і міжзоряний крейсер легко лягає на поверхню Астероїда Свободи...

*

Стіни крейсера втратили прозорість. Стало темно. Спалахнуло денне світло. Напружена тиша. Торріс махнув рукою, гірко усміхнувся.

— Ходімо. Pozнайомимося з піратським лігвом.

— Щось він не схожий на злочинця, — несміливо озвався хтось з космонавтів.

— Отруйні гади теж бувають приємні на вигляд, — одриза командир. — Геть сентименти! Якщо ми справді маємо вільний вибір — одразу ж повернемося назад, на Орану. Такий мій наказ!

“Вільний вибір і наказ, — подумала Гледис. — Дивне поєднання протилежних понять. Корсар незрівняно послідовніший у своїх діях”. Подумавши так, дівчина розгнівалася сама на себе. Як легко вона піддається звабному впливові. Там, на плянеті, її полонили чари Кареоса. Тут вона відкрила серце для космічного злочинця! Так не можна. Треба відкинути почуття симпатії чи антипатії. Вирішувати тверезо, логічно.

Слідом за Торрісом дівчина вийшла з корабля. Крейсер “Ара” лежав у велетенському гангарі. Сферична поверхня будівлі мерехтіла фосфоричним сяйвом, довкола було добре видно, ніби в передсвітанні. До групи космонавтів підійшов один з супутників Корсара — зовсім юний і тендітний. Він, приклавши долоню до грудей, щиро сказав:

— Ви втомилися, перехвилювалися. Вам необхідно спочити. Прямуйте за мною. Про вас потурбуються. А пізніше — зустріч із Старшими Братами.

Екіпаж “Ари” не сперечався. Космонавти рушили за провідником. М'яка рухлива доріжка довезла гостей до імлістої мерехтливої завіси, пірнула під неї, Гледис тихо скрикнула від несподіванки. Це, певно, було енергетичне поле, непрозоре для ока.

Стежка закінчилася, і космонавти опинилися серед густого лісу. Лілові, зелені, блакитні рослини в'юнилися по

хімерних нагромадженнях скель, що стояли півколом, утворюючи високе склепіння. Десь там, у штучному небі, мерехтіло зеленкувате світило, промені якого були ніжні й приємні. Праворуч і ліворуч — гігантська порожнина. На ній вгадувалися звиви шляхів, масиви садів, сферичні покрівлі високих будівель.

— І все це зроблено вами? — з недовір'ям запитала Гледис у провідника.

— Так, — просто сказав юнак. — Ще недавно це був звичайний астероїд. Скеля діаметром на сто мі. Тепер це чарівний світ, космічна оранжерія. Те, що ви бачите, — лише зовнішній плин нашого життя. Головне в незримості.

— Що саме?

— Про це скажуть старші, — ухилився юнак від прямої відповіді. — Мені велено влаштувати вам спочинок. Чоловіки, прямуйте цією стежкою. На вас там чекають. Дівчино, йди за мною.

Гледис попрощалася з Торрісом і товаришами, пішла за провідником. Відчинилися в скелі овальні двері, і дівчина опинилася в невеликій кубічній кімнаті, розділеній непрозорою рожевою запоною. Юнак мовчки показав на нішу, там стояло вузьке ліжко, заслане пухким ясно-блакитним килимом. Попід стінами росли багрянолисті деревця, на гілках жовтіли соковиті плоди.

— Захочеш їсти, — пояснив юнак, — зірвеш. Дуже смачно. Покупатися можеш тут.

Він відхилив завісу, за нею був басейн. Гледис вдячно приклала руки до грудей.

— Мені нічого не треба. Тільки спати. Я дуже втомилася.

— Тоді лягай. Я піду. Легких снів!

Юнак зник. Гледис залишилася на самоті. Тиша й небачені дерева. Сутінки. Паморочиться в голові, потік вражень заколисує, кидає в забуття. Вона ледве встигає лягти на м'який килим і провалюється у світ сновидінь.

Перед нею попливли гори. Рідні ліси серед ущелини, грайливий водоспад, де вона так любила сидіти, слухаючи чарівну мелодію потоку. Тепер, у сні, Гледис не сиділа на камені, а піднявшись у повітря, плавала над гірською річечкою. Намилувавшись веселкою водограю, дівчина полетіла до бідної хатинки батьків. Там було тихо, нікого не видно. Підсліпуваті віконця дивилися на світ тьмяно, неви-

разно. З димаря не йшов дим. Гледис припала до шибки, зазирнула в хату. Мати й батько спали. Дівчина здивувалася: чому вони сплять, коли надворі ясний день? Чи не захворіли? Вона хотіла крикнути, але голосу не було. В горлі ніби пересохло. Дівчина вдарила кулачком по віконниці, а звуку не чути. Вона у відчаї почала битися об стіну, наче пташка, що потрапила в сільце. Та все було даремно. А тим часом довкола смеркало, згасали барви дня. Уже зникли обриси гір, по ущелині поплив густий туман. І лише вгорі, між хмарами, видно було сузір'я. “Може, там я знайду силу”, — чомусь подумалося дівчині. І вона кинулася в небо. Майнули скелі, туман залишився внизу, замерехтіли зірки, манили своєю казковістю, таємничістю, спокоєм. Попереду з'явилося, кулясте зоряне скупчення. Воно оберталося, срібно подзвонюючи, з кожним обертом показуючи все нові й нові чарівні поєднання своїх світил. “Туди, туди”, — підказав хтось невидимий дівчині.

У радісному надхненні Гледис прискорила політ до дивного світу. Але щось затримувало її, гальмувало. Вона озирнулася. За нею тягнулися майже невидимі нитки, що прив'язували її до плянети. Їх було багато, ніби павутиння серед похмурого осіннього лісу. А між хмарами — бліде обличчя Кареоса. Це він тримав пасма павутини, тягнув дівчину до себе, шепотів: “Ти моя. Куди ти прагнеш, кохана? Тут, на Орані, ти знала щастя! Що ти бажаш знайти в холодній космічній пустелі?”

Слова Кареоса то холодили душу, то вогняними краплями падали на серце. Чарівне сузір'я віддалялося.

Дівчина прокинулася з тяжким настроєм. Щось турбувало її. Настирливо повторювалося в свідомості владне слово-заклик:

— Де ти? Де ти? Де ти?..

Вона отямилася, кинулася до свого плаща, розгорнула його. Ввімкнула пристрій у внутрішній кишені. Виник екран. У глибині з'явилося туманне зображення Кареоса, почувся його тихий голос;

— Чи бачиш ти мене, кохана?

— Бачу, — тремтячим голосом відповіла Гледис.

— Де ти?

— На Астероїді Свободи. Корсар так називає його.

— Ти бачила Корсара? — насторожено запитав Кареос.

— Бачила.

— Що він сказав?

— Він нікого не тримає. Сказав, що кожен може повернутися на Орану, якщо захоче. Я спочивала. Ще не стрічалася ні з ким.

— Це добре, — мовив Кареос. — Корсар хитрий і підступний. Він може перекопати тебе в чому завгодно. Він володіє великою гіпнотичною силою.

— Він мені здався щирим і добрим, — простодушно мовила Гледис.

— От бачиш, — нахмурився Кареос. — Я знав це. Проте, — сумно додав він, — ти вільна. Вибирай свій шлях. Або подвиг, який дасть тобі безсмертя, або повернення на Орану. Я не скажу тобі й слова осуду. Примусом на подвиг не посилають. Ти сама захотіла!

— Що мені робити? — спалахнула дівчина. — Досить розмов! Я буду діяти!

— Ти прекрасна, — ніжно сказав Кареос. — Я не можу жити без тебе! Може, не треба, пташко? Може, повернешся, і я зроблю все якось інакше?

— Досить! — різко відповіла Гледис. — Доки в мені не згасло рішення — я готова!

— Тоді слухай уважно. Ввімкнеш пристрій, про який я тобі казав на Орані, коли побачиш Корсара. Бажано, щоб поруч були всі інші. Якнайбільше. Я слідкуватиму за твоїм сигналом з Головної Станції. Ти приймеш на себе анігіляційний промінь. Усе буде безболісно.

— Зрозуміла, — зідхнувши, сказала дівчина. — Прощай, мій Кареосе.

— Моє серце з тобою — глухо мовив Правитель. Прощай, Гледис. Про батьків я потурбуюся.

Дівчина вимкнула пристрій, портативний екран-плащ згас. Гірка посмішка з'явилася на вустах Гледис. Він потурбується про батьків. Що їм турботи без улюбленої доньки? Доки вона була з ними, вони мали щастя і радість. А тепер — безцільне існування, Справді, наче сон, тяжкий, непробудний.

Що ж тепер? Незабаром зустріч з Корсаром. Один непомітний рух — і сигнал з Орани ввімкне вибуховий пристрій. Гледис перетвориться в сліпучу плазмову хмару. В ніщо. Разом з Корсаром вони спалахнуть зорею в космічній пустелі. У попіл перетвориться квітучий астероїд — творіння розуму й серця мужніх людей, які не побоялися ствердити волю і владу життя серед мороку й смерті.

Зненацька нові почуття опанували дівчину. Чому вона поспішає? Не знаючи намірів Корсара, не звідавши їхнього шляху? Чим вона керувалася? Лише своєю любов'ю до Кареоса. Його ненавистю до колишнього друга? А може, все не так, як Правителеві здавалося? Може, у Горіора свій шлях, який не принесе шкоди людям Орани? І можна було б поєднати геній Кареоса і фантастичні прагнення Горіора! Гледис згадала фесричне видіння: серед космічної порожнечі летять, ніби птахи, три постаті. Легко, надхненно, невимушено. Так, ніби вони народилися в тій ворожій для звичайних людей стихії. Як же це сталося? Як вони досягли такого незвичайного звершення? Вона багато розмовляла з Кареосом, читала книги, переглядала наукові фільми, але ніде не згадується про таку можливість. Життя серед порожнечі — навіть одне таке досягнення відкриває нечувані обрії для дослідників. А проникнення крізь стіни! А багато іншого, про що люди Орани і не здогадуються!

“Корсар хитрий і підступний”, — виринули в свідомості слова Кареоса. Гледис завмерла, прислухаючись до голосу сумління. Як тяжко вирішувати! Вона нікчемне дівчисько серед цих титанів. Кареос і Горіор — два велетні розуму й духу, між ними триває невмолимий двобій. А хто вона, щоб стати на бік того чи іншого?

А може, й справді дивовижне вміння Корсара лише стежка для завоювання плянети? Незвичайні досягнення ще не означають, що їхній творець людяний. Минула історія, з якою Гледис познайомилася, переглядаючи старовинні фільми, стверджувала, що високий розум часто поєднується з неймовірною жорстокістю.

Годі! Треба заспокоїтися і спостерігати. Час є, можна вирішити пізніше, коли в неї будуть факти. І тоді, коли серце проголосить свій вирок, не підказаний ззовні, вона безжально ввімкне пристрій. Хай буде так!

Дівчина рішуче скинула плащ, роздяглася, стрибнула в басейн. Прохолодна вода прийняла її тіло в пестливі обійми. Гледис поплавала трохи горілиць, відчуваючи, як зникає втома, яснішає свідомість, у м'язи вливається бадьорість і сила.

Вийшовши з басейну, дівчина знову одяглася. Зупинилась біля дзеркала. Зазирнула в свої очі. У глибині зіниць причаївся острах, непевність, між брів пролягла болісна

зморшка. Хто допоможе їй знову віднайти спокій і певність? Хто вкаже праведну стежину серед мороку?

— Я, — почувся позаду тихий голос.

Вона скрикнула, обернулася. Біля входу до її кімнати стояв Корсар. Його постать мерехтіла блакитно-зеленими іскрами, і здавалося, що він зітканий з холодного вогню. Прозорі очі Корсара дивилися на дівчину сумно й очікувально. Вона задихнулася від хвилювання й тривоги.

— Ти почув мою думку?

— Так.

— Ти знаєш все? — з острахом запитала Гледис.

— Знаю.

— Ти вб'єш мене?

— Ні.

— Чому?

— Я чекаю твого рішення.

— Рішення? — скрикнула дівчина, стримуючи ридання, яке рвалося з грудей. — Якого рішення?

— Смерти чи життя.

— Ти насміхаєшся! — гірко мовила Гледис, не витримуючи погляду його ясних очей. — Ти володієш гіпнотичною силою і можеш...

— Можу, — продовжив її фразу Корсар. — Можу зупинити злочинну акцію. Проте не хочу.

— Чому? — з надією запитала вона.

— Я хочу зважити свою долю на терезах твого серця.

— Це красива фраза!

— Ні! Необхідність! Я самотній! Мій світ, мої прагнення — абстракція, якщо вони не освячені любов'ю!

— Поруч тебе прекрасні співробітники — чоловіки й жінки! Хіба вони не схвалюють твоїх прагнень серцем?

— В моїй душі є сокровенні, втаємничені мрії. Всього не скажеш навіть близьким друзям. Є лише одне серце, яке повинне освятити зерно нового світу.

Несила дивитися в його очі. Що це з нею? Кареос і Горіор. Хто поставив її на перехресті двох доріг, які розходяться навіки?

— Ти щирій зі мною? — тихо мовила вона.

— Так.

— Поясни мені все. Я хочу знати істину. Кареос відкрив мені твій злочинний задум — завоювання влади на Орані. Лише тому я згодилася...

— Мовчи, — перебив її мову Корсар. — Не промовляй даремних слів. Я знаю більше, ніж ти можеш сказати. Іди сюди. Сідай. У нас є час — я тобі відкрию справжній плин подій...

ПОЛІТ У НЕБУВАЛІСТЬ

— Ти знаєш, що ми познайомилися в Екваторіальній Школі Астропілотів. Там і побраталися. Поклялися діяти лише для спільного блага. Все так, як він тобі розповідав. Але ти не знаєш головного. Ще до останньої зоряної експедиції в мене зародилися сумніви. Що таке спільне благо? Чи однакове воно для всіх? Чи може наймудріший вождь чи навіть група людей дати щастя мільярдам істот, керуючись певним ідеалом, який їм здається найкращим? І що таке, власне, щастя?

Ти знаєш, що в усі віки про це точилися суперечки. Мудреці, теоретики, літератори, політики — хто тільки не ошчаслилював людей своїми одкровеннями. Проте минали віки, а люди були нещасливі, і примарне поняття втікало від них.

Найпростіша відповідь: щастя — це забезпечення потреб, задоволення прагнень, бажань. Це — ідеал найпримітивніших. Трохи вища ідея: щастя — це боротьба. Але боротьба заради чого? Може, знову заради задоволення бажань? Тоді ми приходимо до порочного кола.

Потрібне визначення мети. Але істина недосяжна. Отже, ніколи людина не матиме достойної мети, ради якої можна змагатися. Де ж тоді вихід?

Одного разу я плив на океанському лайнері. Гурт пасажирів стояв на кермі. Ми годували крихтами хліба морських кералів. Величезні блакитні птахи сідали на хвилі, виловлювали здобич, зчиняли бійку, вихоплюючи харч одне в одного з дзьобів. Мені стало моторошно. Корабель плив довго, і весь час за ним летіли кералі, сповнюючи простір огидними жадібними криками. Я зрозумів, що людство може перетворитися в отаку зграю безмозгих лютих істот, які будуть поспішати за кораблем Пізнання, поїдаючи те, що падатиме з його борту. Це обоготворення, абсолютизація функцій нашої біологічної машини. Все інше — культура, науки, розваги — стає лише камуфляжем, лише сором'язливим прикриттям основного — насичення!

Я почав ділитися своїми думками з Кареосом. Він сміявся наді мною. Він звертав мою увагу на історію всього живого, на плин усієї праеволюції. Від початку до сьогодні — всюди бій клітини з клітиною, істоти з істотою, формації з формацією. Утвердити себе, свою особистість — ось веління Природи. Відбір кращого, сильнішого, вмілішого — ось лабораторна метода Мегасвіту, в якому ми живемо. Закон суцього — сила. Його не обійдеш. Його можна тільки використати. І коли людство досягло такого рівня, щоб звільнитися від воєн заради шматка їжі, то треба благословляти розум, який дав такі можливості. Тепер боротьба переноситься на вищі щаблі — у космічну безмежність. Битва цивілізації з цивілізацією, галактики з галактикою. Може не кривава, може, не така жорстока, як у минулі історичні епохи, але безжалісна. Хай зникає з лона Космосу нікчемна культура. Тільки розум, який здатний утвердити себе в безмірності, достойний назватися Сином Космосу.

— А жаль? — запитував я його.

— Чому ж ти не жалієш плоду, який їси? — насміхався Кареос.

— Може, й жалію. Поки що це необхідність.

— Завжди буде така необхідність, — заперечував він. — Щоб жити, треба когось асимілювати, знищити. Суть буття — у протиставленні когось комусь.

— Тоді воно прокляте! — гнівався я.

— Ні, такий закон буття. Закон непорушний.

— Хто сказав це?

— Вся світобудова стверджує це!

— Неправда. Ми не знаємо й мільярдної частки світобудови. Ми лише ембріони еволюції. До того ж запрограмовані природою.

— Ти сказав слушно. Запрограмовані. Отже, повинні виконувати програму.

— Ні. Треба вийти з течії програми. Доки ми не усвідомлюємо такої можливості — ми маріонетки. Усвідомимо — вийдемо в світ свободи.

— Якої свободи? Від чого?

— Від закону природи.

— Порушення закону природи — смерть, ніщо, порожнеча.

— Навпаки. Це новий ступінь буття. Я відчуваю це інтуїтивно. Глянь — первісна клітина протягом мільйонно-спірального циклу досягла рівня мислячої істоти. В надрах

матерії прихована грандіозна еволюційна сила. Для неї все можливе. Будь-яке здійснення. Але доки вона діє самотужки, методом проб — на пошуки витрачається нескінченна лямпа живих істот, незміряні еволюційні цикли. І більшість тих зусиль приводить до тупиків, до виродження. Ось що таке підкорення законам природи. Вона сліпа й безжалісна. І якщо вже мисляча істота усвідомила своє покликання — хай вона візьме на себе еволюційний імпульс, щоб свідомо творити необхідні форми і явища.

— Це слова! А практично?

— Я ще не знаю. Я кличу тебе, інших — хай усі задумуються над цією проблемою!

— Ти божевільний, — гнівався Кареос. — Замість боротьби за спільне благо ти вибираєш імлісту стежечку авантюр. Моя програма: забезпечити людство всім необхідним, дати йому освіту, розваги, дозвілля. Розширити свідомість, відкрити можливість єднання з природою, яка його породила. Всі не можуть бути творцями, дослідниками. Це — привілей одиниць. Інші будуть матеріалом для еволюції, лабораторним реактивом природи. Вони перші ж повстануть проти твоїх утопій!..

— Ти розумієш, Гледис? Мій побратим, користуючись людяною, передовою ідеологією, намагався схилити мене до прадавнього реакційного світогляду: основна маса людства — бидло, юрма, табун напівінтелектуальних істот, які жадають лише насолоди, а над ними — еліта духу, обранці, технократи, диктатори. Я розумів добре вже тоді, чим закінчиться така “революція” Кареоса: береження старої диференціації суспільства, консервування — і, може, навіки — системи нерівності, кастовості. А поскільки до дії будуть уведений могутні системи кібернетичного контролю, то людство вже ніколи не зможе зруйнувати порочного кола антиеволюційного суспільства, у яке воно саме себе зажене.

Кареос грав на найпримітивніших струнах. Первісне бажання насичення. Але ж навіть люди невисокого духовного рівня, задовольнивши первісні інстинкти, починають думати про пошуки сенсу буття. І такий пошук неминуче веде істоту до відкриття небувалого. Але оскільки небувале не буде запрограмоване технократами, то воно підлягатиме переслідуванню. Таким чином, Кареосове “суспільство справедливості” повинно стати гігантською в’язницею духу. Я бачив це і відверто говорив побратимові, що він самозакоханий сліпець.

Суперечка точилася майже щодня. Міжзоряна експедиція відсунула наші незгоди на певний час. Та коли ми повернулися назад, до Системи Ари, вибухнула буря. Нас повідомили, що Кареоса і мене вибрали у Плянетарну Раду. Це відкривало можливості для здійснення наших мрій. І знову я розпочав дискусію. Побратим був категорично проти моїх ідей. Більше того — він погрожував, щоб я навіть не смів іншим говорити про це. Я рішуче заявив, що розпочну плянетарну дискусію. Хай людство вирішить свою долю в товариському обміні ідей. І тоді...

— Тоді ти втік. Я знаю... — озвалася Гледис.

— Ні, — суворо заперечив Горіор. — Я не втік. Тоді Кареос вчинив злочин. На підході до супутника Орани, коли ми вже готувалися фінішувати, він прийшов до моєї каюти і запропонував мир. На знак того ми випили дружню чашу. В ній був наркотик...

— Кареос?.. — жажнулася Гледис.

— Так. Мій побратим розірвав священну нить братерства. Я поринув у гіпнотичний сон. Що було далі — ти знаєш з історії...

— Знаю. Кареос повідомив, що ти загинув у політі й похований на астероїді. Тебе оголосили героєм і поставили вам обом пам'ятник у Центральному Мегаполісі.

— Він уже тоді діяв, як закінчений мерзенник...

— Не кажи так, — благально попрохала дівчина. — Ти ж не знаєш всіх його міркувань. Може, він хотів кращого. І вирішив пожертвувати однією людиною ради багатьох!..

— Гаразд, — похмуро кивнув Корсар, важко зідхнувши. — Про це поговоримо пізніше. А тепер... Тоді я знепритомнів. І отямився вже на плянеті.

*

Я хотів звестися на ноги, але тіло не слухалося мене. Свідомість розпливалася, ніби хмарина в небі. Несила було зосередитися, згадати щось. Таке відчуття буває уві сні. Щось мариться, хтось загрожує, ти хочеш втекти, прекинутися... і не можеш.

Я втратив відчуття часу. Не знав, скільки лежав, чому опинився в незнайомій місцевості. Хтось схилився над мною, розпитував. І знову самотність. Десь світили світла

машин, інколи в імлістому небі пролітали електролети. Я вже думав, що помру, не побачивши людського обличчя. Та ось біля мене зупинився електроекіпаж. На борту я помітив трикутник — знак медичної служби. Мене понесли до машини. Роздягли і накинули теплий халат. Поруч мене сіло двоє санітарів. Хтось запитав ласкавим голосом:

— Хто ти? І як сюди потрапив?

— Я Горіор, штурман зоряної експедиції, — тихо відповів я. — Одвезіть мене до Всепланетної Ради.

— Друже, ви марите, — почувлася відповідь. — Горіор загинув і похований у поясі астероїдів. Вся планета оплакує його.

— Це я. Повідомте Всепланетній Раді. Кареос — злочинець!

— Кареос — голова Ради. Ви фантазуєте. Я розумію: ваше горе з приводу смерти Горіора, якого ви, певне, любили, порушило психіку... Але спробуйте згадати, з якого ви мегаполіса, як ваше ім'я.

Я знемагав від обурення, я намагався переконати їх, що я космонавт. Але все було марно.

Почувся наказ:

— Він божевільний. У психіатричну число сім.

Електроекіпаж рушив. Я знепритомнів.

— Психіатрична? — запитала Гледис. — Що це таке?

— Лікарня для психічно неповноцінних людей, — з сумом сказав Корсар. — Невже ти не читала про такі лікарні?

— В історичних фільмах бачила, — розгублено відповіла дівчина. — Але не думала, що вони існують нині. Кареос сказав мені, що божевільних на планеті нема.

— Їх більше, ніж у найсуворіші історичні епохи, — заперечив Корсар. — Але статистика мовчить: вона в руках Кареоса. Йому не вигідно, щоб про це знала планета. Еволюційна могутність закута в річище запрограмованого життя і руйнує тонкі нервові системи. Та про це пізніше. Слухай далі... Мене привезли до лікарні. Це була старовинна фортеця, пристосована для потреб медицини. Високі похмурі стіни, гори довкола, глибокі прірви зі скаженими потоками. Звідти неможливо втекти. Мене зустрів головний психіатр — сухорлявий невисокий дідок з гострим убивчим поглядом. Талановитий психолог і гіпнолог, але дуже жорстокий. Може, він сам був трохи божевільний.

Лікар звелів роздягнутися. Викотив з десяток біокіберів для обсервації, поналіплював на мене багато пристроїв. Метушився, щось записував. Потім звернувся до мене:

— Хто ти?

— Горіор.

— Це вже чули мої помічники, — глузливо сказав дідок. Він глянув у мої очі, зосередився. Я відчув, як безжальна воля ламає мене, змушує підкоритися.

— Хто ти? — знову почулося запитання.

— Горіор...

— Стійка психоза! — роздратовано констатував дідок.

— Не психоза в мене, — схопився я з крісла. — Як ви не збагнете, що я жертва злочину! Повідомте Всеплянетну Раду!..

— Гаразд, гаразд, повідомимо! — пробурмотів головлікар. А тим часом його помічники приклали до спини електрод, і сильний розряд пронизав мене. Санітари понесли мене довгим темним коридором і вкинули до якогось приміщення, з гуркотом зачинивши двері. Тільки тепер я здогадався про пекельний план Кареоса: назавжди поховати мене, залишивши життя. Божевільний, який вважає себе знаменитим космонавтом, — що за дивина?! Серед психічно хворих є безліч богів, злих духів, історичних осіб, полководців. Скільки б я не скаржився — відповідь буде одна: стійка психоза!

Я був у відчаї. Потім наступила байдужість. Вмерти! Навіщо жити, коли найкращі друзі стають зрадниками і злочинцями?!

Я впав у дивний стан протрації. Не спав, не їв, не пив. Сидів у куточку невеликої камери-палати, дивився у простір. Не було дум, не було сили рухатись. Приходили лікарі, щось запитували. Я не відповідав. Мене залишили в спокої.

Одного разу сталося дивне. З протилежної стіни виникла постать людини. Це був високий літній чоловік у халаті. Ясні тривожні очі, сиве волосся. Він усміхнувся мені, зробив знак мовчати. Підійшов до дверей, прислухався. Потім повернувся до мене, привітно кивнув:

— Познайомимося, — сказав, сідаючи поруч. — Я Аерас, учитель, фізик. А ти?

Що зі мною? Галюцинація? Привиди в моїй палаті? Вони виходять із стіни, розмовляють. Отже, я справді психічно хворий?

— Відкинь пусті думки, — лагідно сказав дивний гість.
— Я не привид. Помадай. У мене така шкіра, як і в тебе.
Навіть халат такий, тільки старіший.

Я несміло торкнувся його руки. Вона була кістлява й гаряча. Я чув подих, бачив, як на скроні людини пульсувала жилка. Містичний жах розвіявся. Я полегшено зідхнув. Кивнув на стіну, запитливо глянув на незнайомого:

— Як же ти?

— Що?

— Там є отвір?

— Нема.

— Хто ж допоміг тобі пройти?

— Я вмю проникати крізь тверде.

— Це неможливо.

— Про це посперечаємось пізніше, — сказав Аерас. —
Прийми факт, теорія — потім!

— Тоді ти можеш втекти?

— Можу.

— Чому ж?..

— Не хочу. Де ж іще зустрінешся з порядними людьми на нашій планеті? Всі, хто порушує норму, потрапляють сюди. Хочу знати твоє ім'я. Хто ти? Ким був?

— Я вже й сам не знаю. Мене переконали, що я хворий. Але мені здається, що я Горіор — штурман зоряної експедиції.

— Он як, — засмутився Аерас. — Ти побратим Кареоса.

— Ти знаєш мене?

— Чув. Дещо знаю. Але як ти потрапив сюди? Пригадай...

— Кареос зрадив. Він викинув мене на планеті в пустельному місці. Непритомного. Лиш недавно я дізнався, що він став Головою Всепланетної Ради. Мене оголошено героєм. А я нібито загинув у поясі астероїдів.

— Знаю. Але що сталося між вами?

— Це довга історія.

— Тим більше, я хочу знати, — наполягав Аерас. — Доля звела нас у проклятому місці. Я слухаю, мій друже.

І тоді я розповів йому про все...

Коли я закінчив оповідь. Аерас міцно обняв мене. Я не чекав такого прояву почуттів. Заспокоївшись, він сказав:

— Я давно чекаю тебе! Нарешті сталося!

— Мене? Невже мені судилося потрапити сюди, де сидиш ти?

— Смішний хлопче! Я чекав не тебе особисто, а такого як ти.

— Не розумію...

— Я все поясню, — радісно сказав Аерас, поплескуючи мене по плечу. Він підвівся, підійшов до дверей, проник крізь них у коридор. Повернувся назад. — Ніде нікого. Скрізь тихо. Наші колеги-божевільні сплять. Лікарі теж розважаються в своїх апартаментах, дивляться на телерепортаж з Центрального Мегаполіса. Крім того, почалася буря. Нам ніхто не заважатиме.

Справді, над замком прогуркотів грім. За вузькими віконцями спалахували блискавиці. Аерас примостився біля мене на м'якому килимі, підібгав ноги під себе, руки поклав на коліна, як мудрець із старовинних гравюр.

— Слухайже, мій молодий друже! Я розповім тобі, чому я опинився тут. Тоді ти зрозумієш і мою радість і мої надії. Я не знаю, коли у мене почався бунт проти загальноіснуючого. Мабуть, окремі іскри спалахували ще в дитинстві, але вперше відчув тоді, коли вже працював учителем в одному з мікрорайонів третього мегаполіса. Я болісно переживав те, що діти ненавиділи навчання. Школа для них була якимсь рабством. Я запитував себе: в чому справа? Що сталося, що діти відмовляються добровільно сприймати здобутки батьків і потрібна ціла система примусу чи заохочення, щоб готувати спеціалістів, які перебували б на рівні сучасної цивілізації? У мене склалося враження, що десь розвиток людства збочив і пішов по руїнницькому шляху. І ніхто не бачить цього, не розуміє.

Хто вивчав напрямок еволюції? Хто взагалі збагнув, що таке еволюція? Яка сила закладена в її потоці? Розумна? Чи проба стихій природи, які в незліченних поєднаннях складають різні варіанти істот та явищ, не відаючи, до чого це призведе і навіщо це потрібно!

У всякому разі, навіть прийнявши суть еволюції за природний добір, треба визначити основні його закономірності. Треба збагнути можливості істоти і мету. Треба узгодити цю мету з велінням космосу. Так, так — ми частка космосу, отже, повинні рахуватися з цілим. Або стати над законом цього цілого.

Безліч запитань гнітили мій мозок. Я кидався від філософа до філософа. Від одної теорії до іншої. А відповіді не було.

Я поринув у глибини окультних наук, у містицизм. Та скоро збагнув, що і в цьому напрямі — тупик. То сутінки розуму, який змагає від безглуздя реального. На стежках містики нема розгадки. І я покинув манускрипти древніх мудреців. Я збагнув, що відповідь треба шукати у собі. Я — фокус пізнання. Лише наш розум може бути критерієм істинности чи обману. Все, що сприйняте на віру, навіть від найбільшого авторитету, ще не істина. Ми не можемо засвоїти істину з книги, можна лише досягти її, дорости до неї, стати її суттю. Пуп'янок не може побачити, яким він буде, коли розквітне квітка, бо сам стане нею.

І тоді я безжалюбно зруйнував усталені доктрини, яким вірив, якими начиняв своїх учнів. І постали запитання: хто сказав, що життя — закономірний плід Космосу? Ким стверджено, що еволюція в природі йшла “правильним” шляхом? Чому вважається, що наш план космічного завоювання простору технічними засобами є правильний і доцільний?

Від точної відповіді на ці запитання залежало багато. Математики знають, що найменша неточність у розрахунках орбіти космічного корабля може відхилити його від мети на більйони мі. Найменша неточність! Ти чуєш? А в еволюційному вченні, в соціальних прогнозах, у плянуванні громадських формацій ми діємо приблизно, користуючись гіпотезами.

Отже, чи життя закономірний плід природи, космосу? Воно у вічній боротьбі, непинно захищається, воює з собою, з простором. Або воно паразитарне по відношенню до цього Космосу, або воно посланець іншого мегасвіту, чужорідне зерно іншої еволюції, яке пристосувалося до стихій ворожого світу. Наука прийняла за догму, що еволюція в природі йшла “правильно”. Але що означає “правильно”? Для кого? Хто впевнений, що біологічна машина людини є ідеальною для досягнення тієї мети, ради якої космос веде гігантську таємничу гру з міріадами світів? Складний травний апарат, що забирає майже всю енергію життя, слабке нетривке тіло, непостійний розум, хиткі чуття, неточні органи аналізу, підвладність інстинкту, що кидє людську істоту на задоволення найпримітивніших бажань, всупереч велінню розуму, — як може така основа бути фундаментом величних космічних досягнень? Ми тільки зрівноважена машина для обмеженої мети. Машина, яка

боїться смерти, ударів, підвладна голодові, холодові, іграшка безлічі інстинктів і традицій!

Проте є щось у нас, що бунтує, клекоче, вимагає дії, навіть всупереч інтересам тіла, тимчасового нашого ества? Що ж воно таке?

Я збагнув: то веління Вічного Руху, Вічної Динаміки Космосу, яка і є суттю Буття. Неважливо — правильно йшла еволюція чи ні, “законні” ми чи ні? Важливо, що настає час, коли мислячі істоти усвідомлюють покликання — очолити потік еволюції, свідомо повести за собою живий світ до розкриття всієї прихованої в нас потенціальності.

Тоді пролунав клич: Свобода! Треба розірвати деспотію форми, нав'язану нам природою. І не прислухатися до веління інстинкту, а виявити волю розуму, духу, запитати самого себе: чого тобі треба, чого бажаєш? Всеможливість, вседосяжність! — ось який клич я почув.

Ламай сам себе! Ліпи свою суть!

Так, так, мій юний друже! Тілові не треба змін. Воно є те, що є. Певні функції, певні можливості. Результат інстинктивних зусиль природи. А дух хоче зміни, вічної зміни!..

Аерас тремтів від збудження, очі його горіли, наче в пророка. Дисгармонія між немічним тілом і надхненим обличчям була над'яскравою. Десь у моїй свідомості промайнула думка: “А що, коли він справді не в своєму розумі?” А вголос сказав:

— Я не робив таких узагальнень! Адже дух породжений матерією, і розривати їх...

— Тоді не розривай пуповини, якою дитя прив'язане до матері! — гаркнув Аерас, блиснувши очима на мене. — Хай воно вічно теліпається на прив'язі! Горе-філософ! Пуповина матерії повинна бути розірвана, її закономірності порушені! Інакше Птах Розуму не полетить у Безмір! Про вседосяжність нема чого і мріяти!

— Вседосяжність... Я не доходив такого визначення. Хотілося відкрити нові шляхи, але вседосяжність? Чи не фікція вона?

— Фікція? Весь космос стверджує цю ідею! Я визнаю лише експеримент! Глянь назад, на історію еволюції. Навіть нижчі тварі не боялися порушувати закон статички. Риби захотіли вийти на сушу і народилися земноводні. Їхні несміливі родичі досі плавають в океанах. Ящірки захотіли літати, і над планетою заширляло безліч чарівних створінь

— птахів. Первісні дикі примати підвели голову до зір — і стали людьми! Заспокійся, все набагато складніше, я не згадую про безліч умов, які супроводжували ці біологічні катаклізми, але те, що досягне для несвідомих, тим більше підвладне мудрій людській істоті, яка визначила своє чільне місце в Космосі.

Який же важіль зрушить з місця гігантську стіну традицій і рівноваги, у якій завмер весь видимий світ від амеби до людини? Я згадаю про рівновагу. Це страшне поняття. Ти думав про нього? Ти теж дійшов до розуміння порочності вічного закону, але хто почав розривати кайдани, повинен взагалі забути про них, відкинути їх геть! Недостойно для мислячої істоти замість залізних кайданів надівати діамантові! Люди прагнуть спокою і рівноваги! Саме вони вороги духу й розуму! Принцип рівноваги диктує необхідність затишку, стандарту, усталених форм, непорушних теорій. І всяка думка про зміну, про революцію здається для прихильника рівноваги ідеєю бунту, порушення, анархії.

Я стверджую: мисляча істота повинна відкинути принцип рівноваги. РІЗНОВАГА—наша девіза. Треба відкинути саму думку про завершеність. Безупинне порушення закону, звільнення від обмежень! Не анархія, а подолання градацій закону!..

— Я розумію! Якби риби дотримувалися закону свого виду, то вони не вийшли б на сушу!..

— Правильно! Хоч вони й злочинці перед законом риб! Так, як кожен революціонер — злочинець перед тим законом, на який він замахується. І він же стає деспотом, якщо створює непорушну догму нового закону! Але ми заглибилися в теорію. Я хочу розповісти, що сталося потім...

Я почав проповідувати свої ідеї в школі. Проти мене повстали педагоги. Учні захоплювалися, деякі гуртувалися біля мене, але удар був неминучий. Певна інформація потрапила в Головний Кіберцентр, Аналітичний Квантомолок перевірів мене на лояльність і психічний стан. Резюме прийшло до школи виразне й лаконічне: деградація психіки, розлад нервових центрів, тяжка розумова травма. Висновок: від педагогічної праці усунути, послати на лікування в психіатричну лікарню. Так я потрапив у цю фортецю.

— І давно це було?

— Вже дві спіралі!..

— Дві спіралі. Майже все моє життя!

— Так, — сумно сказав Аерас. — Довгенько. Але що таке час, коли я дивився у вічність?

— Але самотність?

— Її не було. Я працював.

— Як? над чим?

— Я експериментував. Чого були б варті мої ідеї, якби я залишився теоретиком. Я сказав собі: “Послухай, друже! Якщо твоя ідея має сенс, якщо в людині приховане зерно безмежності, тоді не сумуй. Тепер тільки й почнеться період експерименту. Досі ти базикав. Тепер почнеш діяти”.

— У тебе невичерпний оптимізм! В таких умовах...

— Чим тяжче, тим ближче розгадка! Пливучи в потоці запрограмованого життя, я не міг нічого зробити! Щоб переступити бар'єр старого закону, треба вийти з потоку традиційного життя...

— І що ж ти почав робити?

— Зажди. Я підходжу до суті. Мене почали “лікувати” — мучити, колоти, аналізувати. Я покійно виконував те, що вони хотіли. Незабаром мене залишили в спокої. Я почав з найпростішого. Перш за все: чим ми зв'язані найсильніше з суспільством, з природою, з безліччю малих і великих законів?

Відповідь: їжа, розмноження. Вища градація: інформація суспільного життя. Ще вища: мистецтво, наука, релігія. Поклик сексу можна утримати, хоч це й важко. Без їжі людина помре. Без суспільного обміну мисляча істота деградує. Без мистецтва і науки вона залишиться грубим монстром. Зачароване коло. Дух жадає свободи, а тіло не може обійтися без нікчемної їжі.

А втім, ця проста відповідь абсолютна. Вона не підтверджена навіть експериментально. Ми просто засвоїли її від батьків, від старших. Сказано — без їжі не проживеш. Сказано — без єднання з жінкою порушується психічна структура. Приймається за аксіому — людина народжується і вмирає. Я вирішив експериментально перевірити низку найпростіших аксіом. Почав з їжі...

— Чому з їжі?

— Тому, що це найгрубіший закон. Найочевидніший. Це проблема енергетики. На цій основі базується життя. Обмін, пожирання. Ще коли я був у школі, мої колеги заважували, що я замахаюся на найсвятіше, найголовніше. Без обміну, мовляв, не буде самого життя. У цьому його суть. Але чому? Чому, щоб жити, треба когось неодмінно

з'їсти? Хіба не може бути такого обміну, коли ніхто не буде знищений, нічия воля не буде порушена, жодне життя не ліквідоване? Рослини дуже близько підійшли до цього ідеалу: їхня енергетика — променева. Вода, мінерали, промінь. Це прекрасно. Але навіть вони в рабстві. Залежність від світила, від дощів, від добрив, від клімату. Людина повинна розірвати таку причинність, залежність. І це буде колосальною перемогою. Ти думав над тим, що ми — раби далеких предків, для яких культ їжі був священним? Вони блукали лісами, степами, шукаючи плодів, тварин. Пізніше люди досягли добробуту, але предки передали їм гігантський травний апарат, коефіцієнт корисної дії якого нікчемний. Змалку дитину напихають безліччю непотрібних харчів. Вона пручається, виблювує, але згодом звикає і стає “нормальною” людиною з гіпертрофованим шлунком. У літературі я знаходив згадки про феноменальних людей, які їли мізерно мало або й зовсім не їли.

— Цілком? — вражено перепитав я.

— Цілком. У древні епохи це приписували чудесам, Божій волі. Але я збагнув, що тут ми маємо спонтанні експерименти природи. В нашому естві закладена можливість нової, економічної енергетики — вона інколи вступає в дію. Ясно, що такі люди мають обмін з енергіями. Але з якими? Як? Може, з променями Світила, може, з Єдиним Полем, може, їхній організм переходить на ядерну енергетику і синтезує необхідні елементи з води, повітря, фотонів?! Потрапивши сюди, я почав зменшувати кількість їжі. Спочатку наполовину. Потім на чверть. Звичайно, я робив це поступово. Періодично цілком відмовлявся від їжі, витримуючи багато днів підряд...

— І що?

— Спочатку сильно худнув. Але утримання було необтяжливим. Крім утримання, я розпочав свідоме засвоєння повітря, променів, води.

— І це допомагало?

— Дуже, — сказав Аерас. — Усе залежить від впевненості. Якщо ти, бажаючи плисти, не повіриш у свою здатність подолати течію, то неодмінно втонеш. І навпаки. Так і в цьому випадку — не треба теоретизувати. Треба повірити в досяжність будь-якої мети. Абсолютизація закону мурє стіну перед розумом. Треба сказати так: закон — лише шабель. На нього можна стати, і він залишиться внизу, даючи опертя, щоб ти подолав ще один шабель.

Але утримання від їжі, свідоме засвоєння нових енергій — не самоціль. Це лише шлях, метод. Я пішов далі. Я зрозумів, що звільнення від одного закону дає силу для подолання іншого. Так створюється наростаюча реакція нового еволюційного імпульсу. Я почав аналізувати проблеми взаємозв'язку індивіда і суспільства, питання народження й смерті, можливості оволодіння силами, принципово відмінними від тих, якими користується людство.

Я згадав древню науку психічного тренування. Колись, жадаючи істини, я перечитав безліч таких книг. Відкинувши містичну шкаралупу багатьох шарлатанів, я збагнув, що в основі практики сотень і тисяч дослідників лежить інтуїтивне розуміння неосяжності людських можливостей.

Наш дух замуровано в безліч тюрем. Космічна в'язниця, планетарна, суспільна, расова, релігійна, сімейна, чуттєва, розумова, в'язниця інстинктів, передана нам генетично, темниця тіла, змурована мільярдолітніми стараннями природи. Спробуй пройти безліч тих дверей. І де взяти ключі? Певно, тьма тьмуца наглядачів стереже ті брами, готуючись щомить знищити дерзновенного в'язня! Та все ж я зважився! Рішуче й безповоротно. Я подумав: можливо, мене доля прирекла вікувати в божевільні, в самотині. Навіть у кращому випадку, коли мене “вилікують” і випустять на так звану “волю”, що я робитиму? Блукатиму тінню серед інших тіней, серед юрб, які жадобу насичення зробили своїм культом, своїм богом. Коротше, втрачати мені було нічого, а здобути я міг безконечність! Так говорили древні мудреці, про священні заповіді яких забула наша наука.

Мої наглядачі, лікарі вважають, що я сиджу в ізольованій палаті й нездатний з неї вийти. Яка абсурдність! Хіба можна посадити в клітку промінь? Я — світло. Прокидаюся і виходжу з полону. Я знову сяю і мчу у безмір, до своєї вітчизни. Я хочу бути поза межами тіла, лікарні, хочу бачити небо, гори, людей, дерева, океан!

Минали дні, ночі. Я йшов помацки, без учителя, без підтримки, без плану. Рвав на частки своє єство, марив свободою і плакав від безсилля. Інколи перед моїм напруженим зором спалахували світляні зірничі, вогняні стріли, і тоді я радів тим променистим вісникам як знакам майбутнього звільнення.

У снах я літав, ніби птах, над плянею. Такі сни часто бачать діти. Чому? Тому що діти ще не ув'язнені повністю у фортецю традицій. Їхня суть клекоче й вимагає полету.

Ця потреба відтісна в сферу підсвідомости і здійснюється в снах. Я радів, що до мене повернулася дитяча здатність, дитяче мислення. Але мені не досить було марень. Я бажав реальних досягнень. І одного разу...

Я відчув себе поза межами фортеці. Це сталося зненацька. Відчув, що тіло моє перебувало в палаті, а свідомість — на свободі. Я бачив дворище лікарні — там гуляли хворі, ходили лікарі; довкола фортеці громадилися пасма гір, над ними пливли каравани хмар. Я радів і непокоївся: а чи не сон це? Метнувся в найближчий мегаполіс, побачив юрби людей, потік машин, миготіння реклям. Почув на майдані останні новини, що передавалися дикторами Всеплянетної Ради.

Що дало мені можливість досягнути такого феноменального результату? Які органи діяли? Яка енергія? Потім засміявся і сказав сам собі: “Хіба птах міркує про теоретичні основи свого полету? Хіба листок або квітка розробляють основи фотосинтези, коли засвоюють променевий дарунок? Геть нікчемну розумову плутанину! Треба вирощувати зерно, подароване нам безмірністю”. І ще я збагнув, мій друже, найсокровенніше: багато моїх попередніх уявлень порочні, неправильні!

— Про що ти? — не зрозумів я.

— Мої уявлення про тюремників природи, про замкнені двері, про безвихідь — мара. Ніхто не тримає нас у в'язниці. Двері ніким не охороняються. Ми населили простір образами своїх сновидінь, свого незнання і забобонів. Ми тюремники власного духу. І ключ — у нашому серці. Ми склали свої крила, свої неосяжні можливості в скриньку древніх догм і користувалися технічними протезами, замість того щоб безстрашно ринутися в рідну космічну стихію!

...Експеримент за експериментом. Невдачі, успіхи, пошуки, роздуми. Я досяг незвичайних результатів — свідомого керування кожним органом тіла. Міг прискорити функції зростання, регенерації, кровотворення. Міг затримати дихання на необмежений період або цілком виключити його, замінюючи процес поглинання атмосферного кисню відтворенням цього елемента в організмі. І, нарешті, найголовніше: я досяг енергетичної гармонізації. Ти ще не розумієш, про що я мовлю? Поясню. Наші клітини, наші органи мають магнітні поля. Різної напруги, різної орієнтації, різного знаку, поляризації. Людський організм схожий на юрбу

в мегаполісі: мільйон людей — велика сила, але досить сигналу паніки, і вся велетенська маса істот перетвориться в безсиле, залякане товпище. Кілька насильників можуть панувати над мільйонними формаціями. Чому? Бо частки юрби не об'єднані органічно. Їхня енергетика роз'єднана. Вони не складають синтетичної єдності. Так і наш організм — колос, прив'язаний до землі тисячами ниток.

Я розірвав їх. Навчився концентрувати енергетику всіх органів і клітин у єдиний комплекс. Так я здобув вогняного меча. Людський розум отримав ту силу, яка ящірці дозволила полетіти, рибі вийти на сушу, рослині засвоювати проміння Світила, дикому приматові стати людиною. То були досягнення інстинктивні, випадкові, тепер — я міг планувати власну еволюцію!

Я переміг тяжіння планети. Бачу в твоєму погляді подив! Я теж дивувався і тріюмував. Ти чув про легендарні досягнення екваторіяльних мудреців? Існували в давнину цілі школи психоаналізи, аскетизму, містичного самозаглиблення, зв'язку з космічними енергіями. Передавалися чутки про стан антигравітації, якого досягали мудреці, ясновидіння, трансміграції через простір. Так от — я повторив їхні експерименти. Одного разу я піднявся в повітря. Неймовірна радість панувала в серці. Тут уже я не міг сумніватися — навіть вихід за межі тіла фокуса свідомости можна пояснити галюцинацією, а перемога над тяжінням — грубий факт. Я повільно плив над підлогою, торкався руками стелі, ширяв з кутка в куток. Потім закрався сумнів. І я впав.

— Чому?

— Тому, що сумнів — дисгармонія. Птах, який летить над океаном, не повинен сумніватися. Він знає, що політ — його стихія, його життя. Я тоді ще не став таким птахом. То були перші спроби. Приходив досвід. Я зміцнював віру, певність, знання. Почалися експерименти по проникненню крізь стіни. Це те, що налякало тебе.

— Все це неймовірно.

— А чому?.. Наука просто знехтувала космічну роль людини. Вона використала лише розум технічний. А сама людина як мікролабораторія Всесвіту не вивчалася. Людина — це очі й руки Космосу.

— Тоді кожен зможе досягти такого стану, як ти? Істота добра і зловна? І знову почнеться бій між ними, тільки незрівнянно страшніший!

— Теоретично кожен може сягнути стану космічної свідомости. Але практично — це майже неможливо для психіки підлої. Можна порівняти із життям організму: якщо клітина діє на користь єдиного тіла, вона отримує силу й енергію цього тіла; якщо воює проти нього — всі захисні рефлекси організму повстають проти ворога. Те саме з людиною. Можна мати колосальні духовні сили, але використати їх для індивідуальних потреб. Тоді для досягнень такого суб'єкта сам космос ставить бар'єр. Вселенське буття має безліч потаємних аспектів, про які ми й не догадуємося. Поки що можна визначити лише два основні потоки, які змагаються між собою: перший — ланцюгова реакція розмноження нижчої природи — неекономна, безглузда, яка засіває світи міріадами паразитарних істот, вампіризую енергетичну субстанцію Єдиного Поля; і другий — поява мислячих істот і їхні болісні спроби у космічній круговерті створити гармонійне осмислене життя.

Навіть володіючи немислимою могутністю космічної техніки, можна бути в першому потоці, слухняно виконувати волю нижчої природи, добровільно перебувати в самотвореній в'язниці!

І ще: я дійшов висновку, що тіло, породжене випадком, не здатне вмістити безмір, не може бути ідеальним трансмутатором космічних енергій. Необхідне нове тіло — плястичне, гармонійне, динамічне, — у якому не було б еволюційних алендиксів, зайвих органів, гіпертрофованих функцій, щоб воно стало ідеальним інструментом волі й розуму. Кібернетика вже збагнула можливість перенесення інформації з одного субстрату на інший, взаємозміни тіл, навіть створення “механічного мозку”. А я кличу далі — до самотворення! До розширення єства людини за межі первісного тіла, яким нас наділила природа. Ембріон повинен або рости, або вмерти!

Ти знаєш, що в останні цикли наші вчені підійшли до розуміння ноосфери — високочутливого поля, яке матрицює думки й образи, чуття й прагнення, фіксуючи їх в енергетичних квантах різної напруги. Слабші з них поступово згасають, переходячи на нижчі енергетичні ступені, а сильніші, еволюційніші, підтримувані вібраціями нових мислителів, набувають великого резонансу і стають стійкими мислеобразами. До чого я веду? До того, що можна створити в ноополі стабільне тіло для нової людини. Це буде ніби перехід на вищий щабель існування. Саме так

виходили риби на сушу — для них це був жажливий крок, але цілком необхідний. У нашому випадку масштаби незрівнянні — людина, опанувавши стихією ноосфери, стане дитям вічності, безміру. Щезне поняття смерти й народження особи, воно заміниться процесом вічного оновлення індивідуальності. Плястична субстанція ноосфери дасть можливість для будь-якого експерименту, для будь-якого вияву розуму, духу й чуття.

Ти збагнув, що ми не пориваємо з історією людства? Навпаки, ми засвоюємо найкращі здобутки вселюдської еволюції, сконцентровані в сфері розуму. Пісні і кохання, героїчні подвиги і утопічні прагнення, нездійсненні прекрасні мрії і геніяльні творіння мислителів та художників — все ідеально відтвориться на космічному полотні нового ступеня буття!

Ми породжені розділенням, диференціацією. Ми завершили себе з'єднанням, всеохопленням. Але перший ступінь, може, буде найважчий.

Тільки любов відкриє браму вічності. Самозречення в ім'я нової прекрасної істоти — ось шлях. Відмовившись від себе сьогоднішнього, ми воскреснемо в новому світі, Проте далекий шлях до цього ідеалу. Треба починати з першого кроку. Хто скаже, скільки ще фортець треба подолати?

Він запалив мене, о Гледис! Віднині ставав моїм Учителем, провідником до незнамого, братом. Я сказав йому про це.

— Кажі, що робити, як діяти?

— Мудро! — радісно сказав він. — Ні хвили не втрачати. Ні миті не віддавати інволюції. Та сидіти в цій фортеці нема для чого. Досить того, що я знайшов достойних послідовників. Не один ти такий. Ще є молоді й палкі душі. Ви познайомитесь. Ми виробимо спільний план дій. Треба вирватися в космічний простір. Сам я не можу охопити всіх можливостей. Вирішимо разом...

*

Перш за все я почав прикидатися пасивним і байдужим. Ховав погляд від лікарів, наглядачів, відповідав на запитання тремтливим голосом. До мене звикли, втратили цікавість. Прибували нові пацієнти, і я загубився в загальній масі.

Виходячи на прогулянку, я намагався заховатися якнайдалі від фортеці, між барвистими гранітними скелями. Там ми зустрічалися з Аерасом. Там я познайомився з двома юними друзями. Їх звали Керра і Сано. Ти, Гледис, бачила їх.

Хлопці потрапили у фортецю за бунт проти шкільної адміністрації. Вони заявили, що шкільна програма отуплює їх, що вони хочуть свіжих і цікавих вражень, що в давнину, коли кипіли війни й повстання, було цікавіше, що навіть пірати, грабуючи купецькі кораблі, мали якийсь сенс існування, а сучасна молодь лише сонно пливе в течії сформованого, усталеного життя. Аерас звернув на юнаків увагу і вже довгий час працював з ними. Хлопці виявилися чудовими учнями, легко збагнули наміри вчителя, захопилися його ідеями. Вони почали психічні експерименти, мали деякі успіхи.

— Нам треба вирватися звідси, — рішуче наполягав Аерас. — І не лише звідси, а й з планети. Не дивуйтеся. Щоб досягти поставленої мети, треба мислити відповідними масштабами. На Орані нас, рано чи пізно, знайдуть. Система контролю працює ідеально. Прекрасно, що я зустрів тебе, Горіоре. Ти досвідчений космонавт і допоможеш здійснити мій план.

Я довго думав над його пропозицією. Поступово народжувалася ідея втечі. І однієї ночі сталося...

Аерас відкрив двері моєї палати. Керра і Сано чекали нас біля скель. Через мур звисала м'яка драбина, по ній я з хлопцями переліз на той бік. Учитель скористався своїм умінням літати.

— Над горами шаленіла буря. Нашої втечі ніхто не помітив, тим більше, що Аерас приспав санітарів-коридорних за допомогою гіпнози. В світлі блискавиць я помітив електрокіпаж — нас чекали друзі Аераса. Ми переодяглися.

Незабаром були в надійній схованці. Нам дали притулок старі космонавти, яким Всепланетна Рада вже не дозволяла літати. На них я покладав великі надії, саме вони могли допомогти здійснити наш божевільний план.

Астропілоти були в захопленні від ідей Аераса. Їм імпонувала неймовірність, незвичайність. Скнути на планеті, доживаючи остогидлі спіралі часу до старости чи спробувати досягнути неможливого? Тут вибору не могло бути.

Ми діяли обережно. Суспільство було охоплене суцільною кібернетизацією, і непередбачені міграції індивідів по

планети одразу ж фіксувалися контрольними станціями. Треба було покладатися лише на перевірених людей.

Та всі труднощі ми подолали. Не минуло й десятої частини спіралі, як наш план здійснився. Однієї осінньої ночі ми пробралися на центральний космодром третього мегаполісу. Там готувався до старту плазмокрейсер для перелету на супутник Орани. Аерас заглибив у гіпносон сторожу космодрому і операторів квантоцентру. Сигнали тривоги оглушливо ревли, але їх ніхто не чув. Ми проникли в корабель, я хутко ознайомився з станом механізмів та керівних пристроїв. Плазмокрейсер третього ступеня був у ідеальному стані, я ще в школі літав на таких машинах.

Ми стартували без перешкод. Вже при виході з стратосфери отримали грізну гравіодепешу: чому порушили термін вилету? Запитував Центральний Квантомозок Плянети, з'єднаний з усіма контрольними станціями Орани. Ми не відповіли.

За моїм планом корабель фінішував у поясі астероїдів. Ми зупинилися на маленькій плянетці Соо. Віднині вона уже мала назву Астероїда Свободи. Так, так, Гледис, цей дивовижний кристал Краси й Життя, на якому перебуваеш ти, був тоді шматком базальту. Нас було семеро. Я. Аерас, два юнаки — Керра і Сано та ще трое пілотів-ветеранів. Не густо. Проте ми мали надію і віру. До праці взялися одразу. Використали кіберпомічників плазмокрейсера, видобали в надрах астероїда схованку для корабля і для себе, щоб локатори Орани не могли передчасно знайти наш притулок.

За першим етапом почався другий, найголовніший. Аерас розпочав серію експериментів. Умови були ідеальні. Космічна порожнеча, слабке тяжіння, відсутність людських вібрацій, чиста ноосфера, не засмічена традиційними, інерційними нагромадженнями суспільної психіки. Успіхи прийшли разючі. Ми повторили досягнення Вчителя. І навіть перевершили їх. Старим пілотам було важче, вони рухалися повільніше, а ми з юнаками мінялися невпинно. Це була лявіна мутацій. Дивовижне відчуття своєї всемогутності. Не так усе просто було, як ти можеш подумати, Гледис. З болем і стражданням відкидали ми шкаралупу минулого. Людям важко позбутися навіть якоїсь ідіотської звички — наркотиків, алкоголю чи гурманства. А тут йшлося про відмову від цілого частоколу законів, що вважалися неперушними. В результаті тренувань ми повністю

перейшли на космічну енергетику обміну — Блакитне Світло давало нам необхідне живлення й силу. Внутрішні органи плястично мінялися, відмирили зайві тракти, модифікувалися основні органи, виникали нові. Все це фіксували аналітичні прилади медичного центру корабля. Та й без приладів ми відчували, що стаємо цілком іншими істотами, ніж люди Орани. Проте ми не заради себе пішли на важке випробування. Нам хотілося вивести рідну плянету на новий еволюційний шлях. І ми поклялися досягти цього.

Тим часом продовжувалася зовнішня практична робота. Кібери допомогли нам сконструювати нових механтропів для важкої праці. Матеріялу на астероїді було досить. У ґрунті плянетки почав виникати житловий центр — ми розраховували на нових поселенців.

Оволодіння новими енергіями дало нам деякі пристрої, які робили нас невразливими від нападу зовні. Тоді ми вирішили діяти відкрито. Кілька космічних експедицій наш крейсер перейняв і завернув до Астероїда Свободи.

— Навіщо? — вперше озвалася Гледис, стямившись від дивовижної розповіді.

— Треба було вступити в двобій з волею тих лідерів Орани, які вели плянету по інволюційному шляху, — відповів Корсар. — Потрібні були люди, нові дослідники, помічники. Ми повинні були створити альтернативну еволюцію, яка б дала новий взірєць для наслідування. Ми знали, що плянета оголосила нас поза законом. Це пусте! Ми самі стали поза законом колишнього існування.

Ми стежили за життям плянети. Бачили, що Кареос впевнено здійснює свої ідеї. Він швидко ліквідував роз'єднання народів і рас, побудував сотні фабрик біосинтези, дав людям необмежене дозвілля і можливості стихійної насолоди. Його підносили, любили, вітали. Він був реальним втіленням вождя древніх релігійних пророкувань: дав мир, спокій, насичення.

— Я теж так думала, — тихо озвалася Гледис.

— Не дивно. Вплив його гіпнози неосяжний. Він розумний і сильний. Крім того, він виконав обіцянки, які колись так щедро сів перед народами світу. Проте ми дивилися далі, в грядущі цикли історії. Бачили неминучі катаклізми, коли безмірна потенція дужу ввійде в протиріччя з усталеними формами життя, з обмеженою формою вияву. Кареос був прихильником спокою. Орані ж треба було повстанця!

Ми досягли прекрасних результатів. Кареос вже не може ігнорувати існування Астероїда Свободи. Він заборонив навіть згадувати Зоряного Корсара, він — я знаю — хоче знищити наш світ, але воля Космічного Права непорушна: Новий Світ створено, і він уже безсмертний.

— І я... — Гледис опустила голову, в її голосі чулося ридання. — Я могла бути руйнатором мрії. Як це жахливо!

— Протиріччя буття, — просто сказав Корсар, з любов'ю дивлячись в очі дівчині. — Дух часто неспроможний розрізнити суті тої чи іншої енергії. Тепер ти збагнеш, що Кареос казав неправду про мене? Що я не прагну завоювати планету, щоб стати Правителем?

— Так, — палко мовила дівчина, — і ось моя рука. Віднині я з тобою, з Аерасом, з Братами Свободи!

Горіор довго мовчав, зворушений її поривом. Потім, дивно усміхаючись, запитав:

— Твоє рішення вільне?

— Так!

— Ти ще подумаєш, о Гледис! Від цього залежить дуже багато!

— Про що ти, Горіоре?

— Скажу пізніше. Не можна силоміць розкривати пуп'янок квітки. Я хочу, щоб на тебе глянув Учитель.

— Аерас?

— Він.

— Мені страшно.

— Чому?

— Він мудрий і безжальний. Він побачить всю мою душу, розкриє найпотасмніше.

— А хіба в тебе є що ховати від друзів?

— Ні. Але... там є багато нікчемного.

— Тим краще. Ти позбавишся його. Ховати сміття навіть у звичайному житті — це ознака елементарної некультурності. Вчителю, ми чекаємо.

Посеред приміщення спалахнув малиновий ореол. За ним з'явилися форми людини. Гледис пізнала Аераса — сивого космонавта, який вперше з'явився на екранах косморейсера "Ара". Він ласкаво усміхнувся, торкнувся рукою чола враженої дівчини.

— Ти їй усе розповів? — запитав він Корсара.

— Все.

— Ти хочеш показати їй новий обрій?

— Хочу, Вчителю, — з надією сказав Горіор.

— Розумію твоє бажання. Та треба пам'ятати про сплетіння сердечних зв'язків. Вони найміцніші. Де гарантія, що вона зуміє розірвати павутину минулого?

— Я вірю.

— Цього мало, коли справа стосується свободи волі іншої істоти. Ми можемо покладатися лише на власне рішення. Проте зажди...

Гледис слухала дивну розмову Аераса з Корсаром, нічого не розуміючи. Старий Вчитель схилився над нею, зазирнув у її очі. Вона відчула легке запаморочення, біль у серці. Потім тепла хвиля прокотилася в грудях, охопила все тіло. Вона похитнулася. Горіор підтримав її. Дівчина почула тихий голос Учителя:

— Вона щира й чиста. Покажи їй новий обрій. Але не поспішай переступати останній поріг. Це — велика відповідальність. Не лише для себе ти йдеш на подвиг. Для всього Космосу.

— Я знаю, Учителю!

— Тоді йди. Але ще раз застерігаю — свобода волі!

Голос Аераса затих. Гледис стямилася. Вона сиділа в кріслі, проти неї стояв Корсар — зосереджений, серйозний.

— Де Вчитель? — прошепотіла дівчина.

— Він покинув нас.

— Про який новий обрій ти розмовляв з ним?

— Я покажу тобі його, дівчино. Вставай! Спочатку ти поглянеш на Астероїд Свободи, а потім...

— А потім що?

Це можна лише відчувати. Вийдемо звідси.

Він узяв її за руку. Гледис відчула жар в усьому тілі. Вони вийшли з приміщення. Перед ними відкрилося райдужне сплетіння квітів і дерев. Дихнуло прохолодне, насичене ніжними запахами повітря. Горіор ласкаво глянув на неї.

— Хочеш полетіти?

— Хочу. Тільки на чому?

— Просто так. Тримайся за мене.

Вона схопилася за його плече, скрикнула від несподіванки. Квіти, дерева попливли вниз.

— Я боюся! — крикнула Гледис.

— Хто хоче безсмертя, той повинен відкинути страх, — засміявся Горіор. — Чого боятися вічному?

— Я ще не вічна!

— Ти станеш такою! — владно сказав Горіор, міцно пригортаючи дівчину до себе. — Дивись! Дивись на наш чудесний притулок. Тут живуть тисячі безстрашних, які бажають розірвати кайдани обмеженого буття!

У блакитній млі бовваніли легкі будівлі, мерехтіли ба-сейни-озера, де-не-де в просторі пролітали постаті людей, а в центрі гігантської сфери сяяло штучне світило.

— Тут гарно, — озвався Корсар. — Але я хочу тобі показати те, чого ще не бачив жодний з моїх сподвижників.

— Чому ж мені? — здивувалася Гледис, з острахом поглядаючи вниз.

— Збагнеш сама, — зідхнув Горіор. — Якщо збагнеш. Тримайся добре. Не випускай моєї руки, бо інакше — смерть!

Не встигла дівчина запитати, злякатися, як вони опинилися на поверхні астероїда. Навколо тиша і непроглядна чорнота Космосу, засіяна зорями. На близенькому обрії сліпуче сяяло Блакитне Світило Ара, похмуро громадилися зубці базальтових скель.

— Тут нема повітря, — жажнулася дівчина. — Як я дихаю?

— Ти дихаєш мною, — весело відповів Горіор. — Не бійся, моя енергія захистить тебе від вакууму. Мені порожнеча не страшна, а ти — в енергопанцирі.

Дівчина, трохи заспокоївшись, помітила, що її оточує імлистий ореол, на поверхні якого відбувається кипіння. Корсар схвально кивнув, його ясно-синє волосся замерехтіло в сонячних променях.

— Ти швидко звикаєш до незвичайного. Ти — справжня подруга Корсара.

— Подруга, — прошепотіла Гледис, і голос її затремтів.

— Бути всюдисущим — ось мета людини. Не носити скафандра, не створювати штучного мікроклімату, а бути господарем неосяжності. Ти теж станеш такою, як ми. А тепер — поглянь на космічне безмежжя!

Гледис окинула поглядом космічний простір. Кулясті туманності, червоні гіганти, блакитні далекі світила відбилися в її надхненних очах. Вона запитливо глянула на Корсара.

— Величний обрій, невимірні відстані тримірного космосу, — сказав він. — Але чи відчуваєш ти, яка статика, яка непорушність панує в нашому світі? Зірки, планети мчать з велетенськими швидкостями — сотні, тисячі мі за

мить, — а нам здається, що вони непорушні, мертві, прикуті до небесної сфери. І так все, все в тримірності, у кайданах часу й простору. Чи помічала ти коли-небудь муки природи, яка намагається звільнитися від міри, числа і ваги?

— Я інтуїтивно відчувала це, — зідхнула Гледис. — Мені дерева здавалися стовпами вогню, закутого в кору, листя, квіти. Їм хочеться вибухнути, а вони приречені повільно розривати плоть матерії, щоб виявити свою суть.

— Прекрасно! — скрикнув Корсар. — Саме це я і хотів сказати. Колись ми з Учителем зробили прискорені фільми розвитку рослин. Ми побачили вогняний вибух! Все живе — це смолоскип вогню! Лише простір і час роблять їх статичними і оформляють у грубі вияви! Треба розірвати координати сприйняття. Ходімо! Ти побачиш!

Яскравий промінь засліпив Гледис. Майже невидима чорно-фіолетова блискавиця розітнула космос, змела зірки і туманності. Зникло відчуття тіла. Радісний жах і тривога заповнили єство дівчини. Вниз, у безвість, покотилися хвили хаосу — темного, безликого; розпадалися, танули в невимірності. А над ними пломеніли стовпи урочисто-ніжного проміння в невимовно-гармонійних поєднаннях, малюючи обриси небаченого світу.

Гледис глянула на Горіора. Обличчя його мінилося, очі мерехтіли безліччю кольорів. Зникло вбрання, обриси тіла — все було калейдоскопом вогню, багатоликим полум'ям.

— Невже і я така? — вражено запитала дівчина.

— Ти прекрасна! — почувалася відповідь. — Але ми стоїмо лише на порозі ноосфери. Ми ще чужі новому світові. Ще тримірні, а треба стати безмірними!

— Невже тут є життя?

— Тільки тут воно і є! Там, на Орані, — вмирання. Тут смерти нема. Тільки невпинне оновлення і трансформація! Дивися, Гледис!..

Дівчині здалося, що вона перебуває в центрі всеосязної сфери. А довкола неї відбувається якась казкова містерія. Вона бачила, чула, відчувала всім єством, як уся безконечність розгорталася перед нею. Простір зник, усе близьке й далеке стало поруч, біля неї, в ній. І вона стала його часткою. Линула нечутна музика творення, і тією мелодією була сама Гледис. Вона бачила казкове сплетіння квітів, музичних акордів, барв і героїчних мрій — все найкраще, про що вона думала, бачила, читала, відчувала.

Все було воедино і окремо. В нероздільності і незалежно. У спільності і в найповнішій особистості.

Гледис бачила знайомі квіти. Але тут вони розквітали полум'яними фаярверками і не повторювали своїх попередніх виявів, мінилися новими й новими формами, барвами, запахами. Перед враженою дівчиною виникали обрії далеких світів, казкових кораблів, нечувано могутніх істот, дерзновенних подвигів.

Її психіка не сприймала, не витримувала. І тоді Горіор огорнув її якоюсь запоною, ніби полум'яним крилом. Світ ноосфери раптом зник, розтанув. Блакитна імла оточила дівчину, і вони знову опинилися в знайомій кімнаті.

Корсар у сіро-блакитному трико схилився над нею. В його прозоро-зелених очах була тривога.

— Тобі погано?

— О ні, — прошепотіла вона. Вдячно усміхнулась. — Ти підняв мене так високо, що повернення назад тепер немає. Краще вмерти, щезнути, ніж знати про такі світи і не йти до них! Тільки...

— Що?

— Щось відбувається в мені. Болісне і тривожне...

— Ти можеш сказати мені?

— Скажу... Тільки трохи пізніше. Хочу спочити. Хай моя душа прийме новий світ...

— Ти мудро вирішила. Я залишаю тебе. Ти вільна!

— Прийдеш, Горіоре? — благально запитала Гледис.

— Коли покличеш мене — прийду.

Але заснути Гледис не змогла. Хвилі несли її тіло у безвість. Тиша оглушливо гриміла акордами дисгармоній. Що це з нею? Чи не божеволіє вона?

Де її шлях? Летіти в безодню, яку відкрив Горіор? Для польоту потрібні крила. Не штучні, не прив'язані добрим чарівником до плечей, а вирощені нерушимою волею духу. Чи зростила вона їх? Їй ще страшно. Позаду — дитинство. Безтурботне, неповторне. А потім світ, який відкрив їй Кареос. Палка любов. Ось вони йдуть берегом моря. Під ногами ніжно співає пісок. Над обрієм сходить Доріян — зеленкуватий супутник Орани — і кидає примарні полиски на феєричну морську просторінь. Кареос зупиняє Гледис, кладе чутливі долоні на її плечі. Вона відчуває, як народжується неясна тривога, томління, жадоба обіймів.

Він бере її на руки і заколисує, співаючи якусь древню пісню. Ні, ні, то лише мелодія, яку склали ще тисячоліття

тому екваторіяльні племена, а слова нові. Правитель звертається до неї, до своєї подруги.

Здається так було завжди. І ніколи не зупиниться щаслива мить. Над світом буде тиша і будуть слова пісні кохання:

Всі закохані
нареченим своїм
найцінніші скарби Орани
кладуть до ніг.
О Гледис моя,
то лише символ барвистий!
А коли
це скажу тобі я —
вір мені!
Ти — володарка світу.
Самоцвіти Орани — твої.
Квіти найкращі — твої.
Воля планети — воля твоя.
Вір мені!

Всі закохані
нареченим своїм
обіцяють зорі небесні
замість прикрас!
О Гледис моя,
то дитячі слова!
А коли це скажу тобі я —
вір мені!
Ти — володарка неба.
Бо мої кораблі
між світами мережать нерушимі шляхи,
щоб покірність далеких планет
сповістити тобі.
Вір мені!

А потім — жагучі обійми. Невпинна жадоба пізнати повноту життя. Якесь пекельна кульмінація щастя... Обличчя Кареоса розтануло. А натомість впливали прозорозелені очі Корсара. У них сум і тривога.

— Не полетить пташка щастя й любови серед туманів Орани. Хто хоче вічного, той нехай покине часове, хто жадає безсмертя, хай віддасть смерті те, що їй належить. Ти бажасш кохання? Все, що підкорене тобі, — вже не любить тебе. Все, що жадає тебе, — не любить тебе. Лише щирий дарунок любови — без бажання відплати, без чекання подяки — відкриє суджену квітку Неможливого. Прагнути Неможливого — єдине, заради чого варто змагатися. Те, що досягне, — мара. Ще не народившись, воно вже вмерло. Покинь світ можливого, моя Гледис, і летімо в світ вічного прагнення...

Майже нечутні слова терзають її. Куди податися? До кого? Чому серце розривається? А навіщо вибір? Хіба не можна об'єднати їх — Кареоса і Горіора? Таких могутніх, таких прекрасних? Сталося жахливе непорозуміння. Дві космічні сили зійшлися в двобої, замість того щоб спільним зусиллям творити гармонію нового світу!

Кареос нічого не знає про чудесні звершення Корсара. Якби він знав, то забув би всі чвари. Він захопився б геніальною ідеєю Аераса і Горіора.

Вирішено! Вона повернеться назад, на Орану. Не можна кидатися від берега до берега. Це нечесно й легковажно.

Летіти в космос, щоб знищити злочинця, а відчувши його красу — зганьбити свою попередню любов? Ні, ні! Треба бути послідовною.

Так і не заснувши, Гледис покликала Корсара. Він з'явився разом з Аерасом. Учитель дивився на дівчину сумно, але спокійно. Вона відчула, що Аерас усе знає. Гледис глянула в очі Горіорові.

— Мій друже! Я вирішила. Твій шлях — єдиний для мене. Але минуле кличе. Хочу заповнити прірву, що розділила вас з Кареосом. Це — святе завдання. Може, судилося мені виконати його. Більшого щастя не треба.

Горіор щось хотів сказати, в його очах зажеврили блакитні вогники, але Учитель застережливо підняв руку.

— Мовчи. Хай вона скаже до кінця. Говори, дитино моя!

— Між Ораною і Астероїдом Свободи клекоче бій. Я не знаю, чи вирішить він проблему. Любов не вражає нікого, вона жадає об'єднання. Може, саме тут розв'язання проти-річчя? Горіоре, скажи!

Корсар, звівши очі в простір, мовчав.

— Ми нічого не скажемо тобі, Гледис, — тихо озвався Аерас, поклавши руку на голову дівчини. — Твоє серце вирішило. Хто має право зупиняти його? Ніхто в цілому безмірі! Лети...

— Свобода жде тебе! — додав Горіор і рвучко вийшов не попрощавшись.

Сам Кареос зустрівся крейсер, що повернувся з Астероїда Свободи. Екіпаж залишився в Корсара, крім Торріса і штурмана, які й привели зореліт до Орани. Гледис вийшла на поле космодрому схвильована й тривожна. Ще здалека

побачила високу постать Кареоса і кинулася до нього. Він стояв нерухомо. На привітання не відповів, лише коротко наказав:

— Летимо на віллу.

Вона ввійшла за ним до повітряного лайнера. Гледис поривалася щось сказати, Кареос знаком велів їй мовчати. Дівчині було тяжко і страшно. Чому він не бажає слухати її? Чому такий ворожий? Де ж кохання, де ніжність?

Лайнер опустився посеред широкої плоскої покрівлі вілли. Зійшли вниз. Заля була порожня, зловісно чорніли екрани планетарного зв'язку. Кареос зняв плащ, рвучко кинув його на підлогу. Зірвав вбрання дівчини. Вона скрикнула від несподіванки, поточилася.

— Що з тобою? Ти збожеволів?

— Що зі мною? — ревнув Кареос. — Ти ще запитуєш? Героїня! Рятівниця планети? Де ж твій подвиг? Де твоє самозречення? Ти жалюгідно злякалася? Чи, може, закохалася в того злочинця?

Дівчина дивилася в потворне обличчя Правителя і дивувалась. Це ж зовсім інша людина! У нього нема нічого від того, кого вона кохала. Де взявся лютий блиск в очах? Звідки така ненависть? Зневага?

— Зажди, Кареосе, зажди! — намагалася говорити спокійно, тихо. — Ти ж не вислухав мене. А я хотіла сказати тобі слова любови!

— Любови? — злобно засміявся Кареос, одступаючи до екранів. — Якої любови? До чого? Чисі?

— Своєї, Кареосе. Я багато знаю нового. Я змінилася. Але моя лююв до тебе веліла діяти. Я могла залишитися на Астероїді Свободи, проте воліла повернутися на Орану.

— Навіщо?

— Щоб відкрити тобі очі. Я не могла знищити Горіора. Він не злочинець!

— Он як? Ти вирішила це замість мене?

— Так вирішило моє серце. Вони — корсарі — творці, а не злочинці. Якби ти бачив їхні досягнення! Вас з Горіором розділяє непорозуміння. Ти — геніальний творець. І твій колишній побратим — шукає нового, неймовірного. Навіщо вам ворогувати? Хіба не краще об'єднати сили, щоб повести людство до прекрасної мети?

— Барвисті слова! Як вони мені набридли ще тоді, коли я товаришував з Корсаром! Як легко тебе заплутати у фєричні сіті! І ти повірила в казки, в нікчемні проєкти?

— Він відкрив мені новий ступінь буття — світ ноосфери! — палко мовила Гледис. — Це таке безмірне щастя, що ради нього можна відкинути все! Крім любови, — додала вона. — І тому я повернулася. Зазирни в моє серце!

— Ти знехтувала реальний світ, — гнівно сказав Правитель, склавши руки на грудях і міряючи її ненависним поглядом. — Ти, як метелик, метнулася на фосфоричний вогник вигадки. О нікчемне створіння! За що я тільки покохав тебе? Всю велич Орани я кинув тобі до ніг, і ось — подяка!

Кареос кричав, погрожував, але дівчина вже не чула його. До її слуху долинали лагідні слова: “Лише щирий дарунок любови — без бажання відплати, без чекання подяки — відкрис суджену квітку Неможливого...”

— Ноосфера” — глумився Кареос. — Обрії духу! Яке ідіотське марення! Він показав їй новий світ! Та тисячі наркоманів бачать такі світи щодня. Я поведу тебе в ілюзії мегаполісу, там ти побачиш царів і повелителів Космосу, які ширяють у нескінченності. Корсар загіпнотизував тебе, щоб використати. Я не здивуюся, якщо дізнаюся, що він звелів вбити мене! Ні, не здивуюся!

— Як?! — скрикнула Гледис. — Ти можеш чекати від мене такого?

— А хіба ти не летіла в космос для вбивства?

— Не для вбивства, а для подвигу! — гірко мовила дівчина. — Бо я вірила тобі!

— Може, й Корсар переконав тебе, що вбивство Правителя Орани — подвиг! Адже ти покохала його?

— Так, — тихо й щиро відповіла дівчина. — Такого, як він, не можна не покохати! Він — син світла.

— А я — пільми? Чи не так?

— Раніше я так не думала!

— А тепер?

— Не знаю. Мені гірко і важко. Я хочу залишити тебе.

— Он як? — з удаваним спокоєм сказав Правитель, наближаючись до неї. — Залишити? І куди ж ти підеш? Адже вся Орана моя! Де б ти не була — все нагадуватиме про мене.

— Я повернуся на Астероїд Свободи! — твердо відповіла Гледис. — Я збагнула, що діяла неправильно, повернувшись сюди. Вас ніхто не об’єднає. Голос любови не долинає до твого слуху, Кареосе.

— І ти гадаєш, що я випущу тебе?

— Чому б ні? Адже Горіор не затримав мене?
— Ха-ха-ха! Наївне дівчисько! Образивши Правителя Орани, ти хочеш залишитися живою?
— Невже ти мене вб'єш?
— Ти вмиреш. Я не прощаю зради.
— Я клялася бути вірною коханню. Ти зруйнував його.
— Цить, зраднице! Взяти її!

Два біосторожі миттю схопили дівчину. Вона закричала. Дарма! Вони потягли її до виходу.

— Кареосе! — з мукою простогнала Гледис. — Зупинися! Я хочу жити! Я хочу кохати! Кареосе! Згадай минулі дні нашої любови!

— Геть! — люто grimнув Правитель. — У моєму серці нема жалю. Тебе кинуть до Вежі Мовчання. А вночі ти помреш! Молися древнім богам, якщо ти віриш їм! Я ще прийду, щоб глянути в твої зрадливі очі перед тим, як вони назавжди закрийються...

*

Біосторожі залишили її на плоскій покрівлі старовинної вежі. Сто спіраль тому на ній був маяк, який посилав сигнали кораблям. Вежа була посеред моря. Від берега її відділяла смуга води. Про втечу звідси ніхто не міг і мріяти.

Над нею темно-зелене склепіння неба. Десь там, у глибині космосу, невидимий для ока світ — маленька іскра життя, Астероїд Свободи. І чекає її там чистий і мужній шукач Неможливого. Не прислухалася до його поклику. Захотіла об'єднати темряву й світло. Ілюзії жіночого серця!

Я не вернуся, мій друже Горіоре! Не тому, що не хочу. Зла воля погасила мій вогник, і хтось інший, не я, супроводжуватиме тебе в політі до Нового Світу. Якщо можеш почути, прийми мою щирість, мою любов і останнє вітання!

Над морем почувся пронизливий свист. Промайнули багряні вогні. Десь біля підніжжя вежі згасли. Це прилетів Правитель. Останні хвилини. Серце Гледис чує — він не приніс з собою співчуття і пощади.

Глухо гуде вежа. Повільно піднімається Кареос гранітними сходами. А для дівчини минають віки, невимовно довгі спіралі часу. Тисячі разів вона воскресєє і гине, народжується і вмирає.

Брязнуло металеве віко в підлозі. Темна постать Кареоса постала перед нею. Він спокійний і холодний, як смерть.

— Ще є можливість, — ніби знехотя каже він.

— Яка можливість? — шепоче дівчина, відчуваючи, як пересихає у неї язик, шерхнуть уста.

— Зберегти життя.

— Якою ціною?

— Відмовся від бажання повернутися до Корсара.

— Я люблю його!

— Тоді вмри. Ти обрала свій шлях.

— Ти любив мене? Де вона — любов?

— Ти прекрасна. Але не моя. Те, що належить іншому, має вмерти.

— Ти геній зла! Як я раніше не розпізнала тебе!

Кареос не відповів. Різким рухом прочинив металеву браму в сітчастому склепінні. Владним жестом показав на море.

— Иди!

Дівчина притулилась спиною до холодного каменя, зіщулилася. Намагалася не дивитися на Правителя. Та він насувався на неї невмолимою долею, і чувся його металевий голос:

— Иди. Иди. Иди.

Вона безвільно підвела голову, глянула в палаючі чорні провалля очей. Там не було пощади, не було рятунку. Застогнала. Рушила до отвору. Ноги не слухалися. Тіло інстинктивно опиралося гіпнотичному наказові. Ось уже кінець стінки, внизу море, синя імла, бездонна глибінь. Мамо, де ти? Прийди, порятуй! Навіщо відпустила тоді? Проклятий день, коли мені забажалося невідомого?!

— Стрибай!

Гледис впала у нічне провалля. Над морем пролунав болісний крик, ніби плач лісової терри. І завмер.

Правитель стояв над прірвою, склавши руки на грудях. Бездумно дивився на холодне кружало Доріяна, на мерехтіння хвиль. Невимовна жура гризла його серце. В грудях порожньо.

Поволі почав спускатися гранітними сходами вниз. На майданчику, там, де він залишив свій електроліт, бовваніла ще якась машина. Кареос насторожився, вийняв з кишені мікрогенератор гамма-хвиль.

Від моря почувся плескіт. Там хтось плив. Сходами піднімалася на майданчик людина. У блакитному спортивно-му вбранні. Вона несла на руках Гледис — непорушну, заляклу, з розпущеним волоссям. Людина вийшла під проміння Доріяна, і Правитель скрикнув від несподіванки.

— Ти?

— Я, — печально відповів Горіор, пригорнувши Гледис.

— Як тут опинився?

— Ти б не хотів цього?

— Навіщо ти витягнув її з води? — крикнув Кареос, злобно блискаючи очима. — Вона мертва!

— Для неї смерти нема, — суворо і гордо сказав Горіор. — Дай мені пройти!

— Ти зруйнував наше кохання, і ось вона загинула!

— Хто піднявся до Світу Свободи, той стає над прахом, Кареосе! Ти не прийняв руки брата. Залишайся в світі року і згуби! А її шлях — до свободи! Прощай!

— Ти не візьмеш її, — грізно мовив Повелитель, підіймаючи зброю. — Вона моя!

— Ти відмовився від неї. Вона добровільно повернулася, щоб врятувати тебе своїм коханням. Але твоя нещадність убила її. Чого ж ти бажаєш?

— Твої смерті! — гримнув Кареос, і малинова блискавиця пронизала ніч.

Горіор миттю оповив себе гігантським рубіновим кільцем такої яскравості, що Правитель закричав од болю в очах. Зброя випала з його рук. Корсар стояв на місці і дивно посміхався.

— Може, й тепер ти скажеш, що я розповідав казки? Переконайся хоч на прощання, що ти знехтував прекрасну дорогу в безсмертя! Мені жаль тебе, Кареосе, колишній побратиме!

— Проклятий, проклятий! — люто кричав Правитель, повзаючи під стіною. — Ти вб'єш мене? Так вбивай же! Настав твій час!

— Я не вб'ю тебе, — зідхнув Горіор, прямуючи до свого апарату. — Тебе неможливо вбити. Що я знищу? Облудну подобу людини. Суть залишиться. Замість тебе народяться інші правителі, тирани й насильники. Живи і захлинайся в злобі. Прощай!

І ось спалахують дюзи квантолету, і Кареос залишається самотній у Вежі Мовчання, а малинова зірочка тоне в нічному небі, серед байдужих, насмішкуватих світил.

— Я не залишу тебе в спокої, — захлинався від злоби Правитель, погрожуючи кулаком у небо. — Я знайду тебе в проклятому лігві.

Глухо шуміло море, тонко висвистував вітерець у пустельних переходах вежі, а небо не відповідало на погрози Кареоса.

Лише на світанку охорона Всеплянетної Ради, збентежена довгою відсутністю Правителя, знайшла його у Вежі Мовчання. Посланці не впізнали Правителя Орани. Він вирушив у мандрівку енергійним і молодим, а тепер перед ними сиділа на сходах, дивлячись у морську далечінь, літня людина з тьмяним поглядом.

*

Ріка музики несла Гледис. Куди, навіщо? — не треба було питати. Бо вона сама вирувала суттю течії, творила дивні звуки. Не було конкретної пам'яті про особу, про минуле, про факти чи події. Довго тривало це чи ні — хто міг сказати? Сам час злився з єством музики, з серцем Гледис. Та зрештою згасла мелодія, відійшла в безмір. Настала глибока чаруюча тиша. І в ній — шелест крил. Чи шепіт? Подих вітру? Чи шум віття на весняному дереві?

Вона розплющила очі. І одразу зустріла погляд — ніжний, засмучений і радісний, ніби осіннє небо на Орانی. Хто це? Хто це — такий рідний і коханий? А хто вона? Де опинилася?

— Гледис, — почувлося зідхання.

Гледис. Це її так звуть. Гледис! Невже вона жива?!

У пам'яті спливла лявіна минулого. Кареос. Вежа Мовчання. Темне провалля і падіння в небуття. Туга в невимовній самотині. Нещадний погляд Правителя. Що сталося?

— Гледис!

Вона простягла руки назустріч покликові, поклала їх у гарячі долоні.

— Мій Горіоре! Ти врятував мене від смерти.

— Мовчи. Смерти нема.

— Що ти говориш? Я відчула її темний подих. Я була мертва.

— Сон. Марення розуму. Ти прокинулася.

— О, мій прекрасний! Ти розбудив мене?

— Тихо. Промінь щастя теж буває пекучий. Тихо, моя Гледис. Ми разом. Назавжди. Більше нічого не треба. Тихо, моя Гледис.

*

...У величному ритмі прямувала в незвідані далі Космосу Блакитна Зірка з своїми планетами. Все було як раніше, як завжди. Та на уламку небесного тіла, майже невидимого серед гігантських світил, на Астероїді Свободи, готувався нечуваний експеримент. Горіор і Гледис висловили бажання першими народитися у Новому Світі, здійснити дерзновенний план Аераса.

Корсарі зібралися на великому майдані в надрах Астероїда під промінням штучного світила. Вони утворили величезне кільце, в центрі якого стояли Горіор і Гледис — надхненні і зосереджені. У просторі линула симфонія древнього композитора. Музика сумувала і раділа, застерігала і кликала, відкривала страшні безодні й веліла не боятися їх.

Урочисто завмерли Брати Свободи. До Горіора й Гледис підійшов Аерас. Глянув на тих, що зібралися.

— Братове! Хай замовкне мелодія. Хай запанує мудра тиша.

І прозвучали схвильовані слова Учителя:

— Сьогодні народжується птах Свободи. Сум чи радість? Біль чи щастя? Сумує серце людини, бо розриває пуповину, яка зв'язувала його з теплим і затишним лоном матері. Радіє птах Свободи, бо виривається в обшир нового неба. Братове! Щоб зустрітися — треба розлучитися. Попереду — велике свято об'єднання в безмірності розуму, духу й чуття. Хай наші улюблені діти прокладуть вогняну дорогу до нового вірію. Людині суджено дати Розум і Серце Безмежності. Слухай же мене, Дитино Вічності! Розірви ланцюг міри, повстань на себе! Настав твій час — н а р о д и с ь !

І тоді рубіново-фіолетове полум'я охопило Горіора і Гледис. Вони підняли руки в прощальному вітанні.

Обгоряло тіло, сипалося багряними іскрами донизу, а натомість тугі струмені блакитного вогню малювали нові обриси космічної істоти. Нижнім спалахом оповилися чола закоханих, зорями заясніли серця і об'єдналися в єдине

блакитне багаття. Гігантська промениста куля почала танути, а з неї почувся такий знайомий усім, такий болісно-рідний голос Горіора:

— Гей, корсарі! Чому засмутилися? Хіба нові, невимірні моря не чекають наших вітрил? Буря Космосу хоче позмагатися з вашими кораблями! Хто хоче вічної веселої пригоди — за нами!

Ч У Д О Д І Й Н И Й К Е Л И Х

Стугонять літаври неба в просторах правічних.
Загорівся бій!
Зорі-іскри скачуть з-під шабель космічних
В темряві нічній.

Люди сплять, не чують і не бачать,
Як під ту грозу
Невмируща Мати понад ними плаче
І роня сльозу.

Вершники зійшлися у жахнім двобої.
Хто здола кого?
Чорний білого розітне шаблею страшною?
Білий — чорного?

Коні гримають копитами об твердь празоряну.
Горобина ніч!
Сто віків чекає герцю світ розорений.
Невмолима січ!

СУД НАД БОГАМИ

Меркурія глибоко схвилювала легенда про Зоряного Повстанця. Тепер він ясніше збагнув історію Системи Ари, причини занепаду, суть бунту Космократорів Багатомірности. Інволюційні зерна, посіяні в далекому минулому, дали свій жажливий урожай.

Додаткові записи свідчили, що Правитель Орани Кареос домігся свого — він зумів знищити Астероїд Свободи. Правда, це сталося після того, як сотні повстанців перейшли в ноосферу. Орана тепер мала спокій. Про Корсара забули, нові покоління покійно виконували еволюційну, точніше — інволюційну, програму Кареоса.

Правитель помер, але його ідеї панували. Принцип сили розповсюдився за межі Системи Ари. Орана підкорила далекі зоряні системи. Гігантська енергетика дозволила докорінно перебудувати планетарне життя, мислячі істоти стали жителями простору. Та нічого не змінилося, крім масштабів. Не було якісно нового стрибка, нових обривів.

Мусила прийти криза. І вона прийшла. Переможений Горіор торжествував.

Тепер Меркурій розумів, чому Космократори пройнялися повстанським духом. Певно, вони познайомилися з ідеями Корсара. А може, це телепатичний контакт з просторовими вібраціями? Ніщо не зникає, і вогонь Горіора та Гледис вічно палахкотить у незримості.

Як же діяти? Можливо, саме Корсар і допоміг повстанцям утекти? Меркурій усамітнися в Таратарі, де були ув'язнені Космократори. Він перевірів записи контрольних пристроїв зв'язку, але нічого нового не виявив. На екранах бачив...

Космократори зібралися в центрі Тартару, на березі прозорого озера, утворивши велике кільце. То поглядали один на одного, то звертались до когось невидимого. Хто він?

Але ж контрольні прилади мовчать. Жодного сигналу, ніби Космократори обрали якийсь ще невідомий спосіб мислення. Налевне, їхня психічна хвиля індивідуальна. Коду її немає в психотеці Системи Ари. Шукати навмання — даремна справа. Треба перебирати оптильйони варіантів. Але ніяка швидкодіюча система не впорається з таким завданням.

І раптом Меркурій збагнув. Громовиця! Він знає її особистий код. Не раз, граючись, вони спілкувалися ще в дитинстві та юності. Через рефлeksi її психіки, записані в полі Тартару, він відновить розмову Космократорів і побачить невидимого співрозмовника.

Космослідчий не запросив помічників. Інтуїція підказувала — не треба цього робити. Сам монтував найтонші прилади, експериментував, записував. Нарешті увімкнув відтворення. І затремтів від хвилювання. Він побачив серед Космократорів ще дві постаті — чоловічу й жіночу. Людьми їх можна було назвати лише умовно. Меркурій збагнув, що він бачить жителів ноосфери.

“Горіор і Гледис, — майнуло в думці. — Зоряний Повстанець! Ось який він, легендарний герой Космосу!”

Гігантські смарагдові очі мінілися ніжними барвами, з-за плечей вихоплювалися, ніби два мечі, яскраво-блакитні промені. Ще один увінчував чоло. Вся постать ледве помітно хиталась, ніби помум'я багаття в спокійну днину. Такою ж була Гледис. Тільки кольори її тіла були лілово-фіолетовою гамою. Світло й вогонь, чистота й вічний рух — більше нічого звичного не було в оновлених людських істотах.

Меркурій прислухався. У просторі зазвучала думка Горіора.

— Я знав це. Ще тисячі спіраль тому, коли розійшовся в поглядах з Кареосом. Світ Ари прийшов до самозаперечення. Експеримент Арімана прискорив процес. Головний Координатор замкнув проявлену Мегасистему, породивши ембріон нової Світобудови в тримірності. Це лише порочне повернення до свого минулого. Старечий маразм психіки, яка хоче відмолодитися, поглинаючи духовні сили своїх дітей.

Древні створили колись чудовий символ: змії, що кусає свій хвіст. Матерія, яка не має оновлення, повинна пожирати сама себе, повертаючись до все нових і нових циклів

самовідтворення. Жахливе коло! З нього нема виходу. Треба коло Змія перетворити в спіралю Безконечности.

— Як? — дзвінко спитала Юліяна.

— Оновити матерію. Сублімувати її до стану ноосфери. Ви вже знаєте історію нашого повстання. Є досвід, створено Братерство Безмежжя. Воно чекає, воно готове допомогти кожному, хто не побоїться вогняного полету. Тільки так можна розімкнути світовий колапс, тільки так можна врятувати вселенську еволюцію!

— Але ж тепер справа стосується не тільки Системи Ари, — гірко сказав Горикорінь.

— Так. Ви не скинете з себе відповідальности за долю новоствореної тримірности.

Меркурій відчув, як у нього запекло біля серця, озвалася Громоваця. У полі сильно вирувала її динамічна, напружена думка:

— Друзі! Експеримент перестав бути індивідуальною справою Арімана і навіть Системи. Він стосується долі всього Космосу. Узаконити паразитарне творення — хто скаже, яка ланцюгова реакція почнеться в Безконечності?

— Так! — сказала Гледис, яка досі мовчала. — Наш світ — Світ Синтези — має безліч моделювань катастроф, які отримували об'єктивацію в багатомірності. І найстрашніша катастрофа — замкнена світобудова. Вона вампіризує Єдине Поле, поглинаючи енергію для відтворення деградуєчих форм життя. Щоб зупинити ланцюгову реакцію такого життя, треба неймовірного зусилля мислячих істот. Таке зусилля, яке переважить інерцію тримірного світу!

— Хто здатний на це? — прошепотів Сократ. — Це неймовірно! Єдине — покинути порочну еволюцію і піднятися в ноосферу, до вогняних братів. Чи не так, Горіоре?

Зоряний Повстанець мовчав. Мовчала і Гледис.

— Правда, — здіхнувши, мовив Горикорінь. — Ми можемо вийти з проявленого Буття в об'єднаний Світ. Але чи буде це рішенням серця?

— Ні! — мовив Сократ. — Наш дух не знатиме спокою.

— Ми бійці! — додала Юліяна. — Нас знову понесе хвиля в Світі Багатомірности. Доки тут кипить хаос і триває пошук, ми не підемо в Світ Синтези!

— Але в Системі Ари ми безсилі, — задумливо сказав Горикорінь. — Багато вчених повірило Аріманові. Вони чекають результатів експерименту. Всі інші — бояться. Страх панує над ними.

— Пропоную альтернативу, — рішуче озвалася Гро-
мовиця.

— Кажи.

— Ми прорвемося в новостворений Тримірний Світ. Ми
знаємо закони трансформації і...

— Що ти говориш? — жажнулася Юліяна. — Адже по
закону тієї сфери...

— Так, — згодилася Громовиця. — Ми станемо жите-
лями того світу.

— І навіть забудемо про свою Систему, — додав Гори-
корінь. — Забудемо, хто ми й звідки.

— Не назавжди, — заперечила Громовиця. — Наша
інформація, наша воля житиме в грубих пралюдських фор-
мах. А саме це я мала на увазі. Аріман створив рабський
світ для визиску. Ми ввійдемо туди і принесемо ідею пов-
стання. Чусте? Хай ми станемо каталізатором неспокою,
революції, пошуку, сумніву і прагнення. Аріманове тво-
рення повстане супроти Творця. Система Ара не захотіла
йти з нами в Світ Синтези. Ми поведемо туди Новий Світ!

— Коли це буде? — сумно озвалася Інеса, яка до цього
весь час мовчала.

— Не скоро, — згодилася Громовиця. — Не скоро.
Минуть страхітливі цикли шукань, падінь, боїв та мук,
доки ми знову збагнемо істину... Але скажи відверто — ти
знаєш інший шлях?

— Не знаю...

— Вирішено, — сказав Горикорінь. — Я згоден.

— Згодна, — рішуче мовила Громовиця.

— Згода, — один за одним повільно, ніби розміркову-
ючи, озивалися Космократори.

Меркурій слухав ту тривожну мову, і дивне почуття
зароджувалося в грудях. Заздрість? Чи щире схвалення?
Одні супроти цілої Системи! Яку силу, волю треба мати,
щоб так вирішити?!

— Але одне мене непокоїть, — вела далі Громовиця.
— Ми не знаємо точних координат Нового Світу. А добра-
тися до Інформативного Центру...

— Це не підходить, — згодився Горикорінь. — Вся
система контролю в руках Арімана. Я пропоную інший
план. Ми трансформуємося на край Системи Ари, в двісті
сімнадцятий сектор.

— Музей Древніх Культур? — здивувався Сократ. —
Навіщо це тобі?

— Там є старовинні космічні апарати. Музей не обладнаний контролем. Ми будемо в безпеці. Підготуймо якийсь пристрій і проникнемо в тримірний світ. Доведеться попрацювати над програмою, але я сподіваюся знайти в Музеї швидкодіючі машини.

— Прекрасне рішення! — сказав Сократ.

— Пізнаю древніх повстанців! — гордо сказав Горіор.

— Дух Астероїда Свободи живе! — додала Гледис, ніжно усміхаючись Космократорам. — Ви переможете!

— І пам'ятайте, — сказав Горіор, — що в тому далекому світі ви не будете самотніми. Братерство Безмежжя знає про своїх синів. Над прірвою відчаю, на грані смерти згадуйте про Вітчизну. І ще одне: візьміть мій подарунок.

— Що це?

— Універсальний інформатор. Створений з субатомної речовини. У тримірному світі він практично невразливий — ні удари, ні найвища температура не знищать його.

— Але ж ми станемо примітивними істотами, — заперечив Горикорінь. — Як ми зможемо користуватися ним, доки наша свідомість не підніметься до космічного рівня?

— Я вже сказав, за вами буде сила Безміру. Інформатор має здатність магнетизму, він неминуче буде притягуватися до когось з Космократорів, якщо навіть потрапить спочатку в чужі руки. Він даватиме вам інформацію такою мірою, яка буде потрібна. Аж доки ви не збагнете, хто ви й звідки! До зустрічі, браття!

— Зустрінемося у битві! — палко мовила Гледис, підіймаючи полум'яні руки.

Постаті Корсара і його подруги зникли. Космократори довго дивилися на те місце, де вони стояли. Перезиринулися мовчки. Наперед вийшов Горикорінь.

— Коло! — суворо наказав він.

Меркурій бачив, як Космократори взяли за руки, утворивши психокільце. І зникли...

Все. Тартар Арімана виявився безсилим. Тепер Меркурій збагнув, про які можливості казав на Конгресі Горикорінь. Шлях співтворчості індивіда з Неосяжністю. Практично новий Безмір Буття! Аріман не захотів. Заздрість, честолюбство, ревність. Навіть на такому високому щаблі існування вони даються взнаки.

Але що діяти йому? Залишатися тут, в остогидлому світі, де діти тікають у ліси, щоб відчутися хоча б ілюзію свободи? Де дівчата кидаються в пащу смерті, щоб знайти

благословенний спокій? Де страх витає над серцями безсмертних істот? Ха! він піде за Космократорами! Без Громовиці йому не жити! Наздожене їх, приєднається.

Він викликав Головного Координатора і, коли грізне обличчя з'явилося перед ним, сказав:

— Вони в Тримірному Світі, Арімане. Прямують до експериментальної плянети.

— Що? — не повірив Аріман. — Ти не мариш?

— Ні, не марю, — спокійно відповів Меркурій. — Вони там. І ти знаєш, для чого!

— О прокляття! — вирвалося з вуст Координатора. — Як же я не передбачив? Тепер зрозуміло, чому Тартар не втримав їх. Горикорінь мені казав, але я посміявся з його слів. О дурень! Меркурію!

— Що?

— Наздогнати й знищити!

— Кого?! — жажнувся Космослідчий.

— Всіх! Всю групу! Невже не розумієш? Вони зіпсують програму творення. Це — катастрофа для нас... для мене... Бери універсальний космоліт, проникай у тримірність, перейди на орбітальний політ довкола експериментальної плянети. Підстережи їх в просторі або на плянеті і спопели нещадно! Даю тобі надійних помічників. І ще одне: не вимикай захисного поля. Інакше ти деградуєш у тримірність і станеш таким, як і тамтешні жителі. Я не хочу втрачати найкращого Космослідчого. Чуєш? Я жду!

*

Меркурій помітив корабель Космократорів на широкій галявині високого лісу. Він повів космоліт на знищення. Болісно защеміло серце — яка вона тепер, Громовиця?

Він увімкнув універсальний екран, скорегував на тримірну інверсію. Космоліт кружляв над галявиною. Меркурій дав наказ автоматам посадити космоліт на поверхню нового світу.

— Це небезпечно, — озвався один з супутників Космослідчого.

Меркурій промовчав. У грудях наростає гнів. Доки він виконуватиме волю Арімана? Туди, до неї, до любих друзів, де буде бій і свобода!

— Що ти робиш? — почувся крик. — Поле! Ми залишимося тут назавжди! Зрада!

Меркурій розімкнув захисне поле, розгерметизував космоліт. У розчинені люки дихнуло важке, задушливе повітря чужої планети, яка віднині ставала рідною. Спалахнула блискавиця. Затьмарила свідомість.

Меркурій похитнувся. Де він? Що за диво? Як сюди потрапив?

Туманні спогади вирували глибоко-глибоко. Меркурій глянув на свої руки — вони були волохаті, м'язисті.

Він кинувся до виходу. Щось одвічне, незабутнє вело його, далі, далі... Там, біля таємничого сріблястого стовпа, семеро. Семеро друзів. Він поспішає до них... Там розгадка, там захист...

Позаду лютий ненависний крик. Важкі кроки. І удар! Удар по голові!

Він упав. Ще бачив, як ті семеро бігли до нього. Чув, як зчинилася бійка. Насувалася п'яма небуття.

Хтось ніжно взяв його голову в долоні, на чоло впали холодні краплі. Він глянув з-під знесилених повік. На нього дивилися блакитні очі. Хто це? Хто це? такий рідний, такий близький! Вона. Вона. Вона. Вічна Кохана!.. Ми зустрілися... І знову розлучаємось. Смерть... Знову ми знаємо смерть... Безсмертні в країні смертних... Прощай, Громовице. Я наздогнав тебе. Арімане, ти програв. Ти програв бій...

Юна прекрасна дівчина Землі припадала до вмираючого. Над ними стояли похмурі товариші, спираючись на товсті палиці. Вони прогнали ворогів у хащу лісу. Попореду тяжкі бої за душі тутешніх мислячих істот, але тепер...

Меркурій посміхнувся знекровленими вустами дівчині. Хотів рукою доторкнутися до її щоки. Але не міг навіть поворохнути пальцями.

Так ось яка ти, прірва небуття. Темрява, царство тіней. Ти надовго розлучила мене з крайною щастя. Прощай, Громовице. Я знову прийду. Я прийду багато разів. Я знайшов тебе, і знову знайду.

*

Над Григором Бовою сіріла в світанковому присмерку стеля київської кімнати. Хлопець невидючими очима дивився вгору, а в свідомості ще відлунювали грізні крики напасників, шум предковичного лісу.

На серці було тоскно, важко. Навіщо йому це подвійне життя. Звідки воно? Історія Зоряного Повстанця, безконечні пригоди в Системі Ари. Де причина такої мітичної інформациі? Може, зв'язок з просторовими записами, з образами ноосфери? Він виявився чутливим до психіки світу, який десь існував чи існує, і тепер переймає на себе почуття мислячих істот, яких він ніколи не бачив і не побачить?

Дивна сфера нашої підсвідомости. Вона живе незалежно від усвідомленого в повсякденному житті. Може, в ній народжується ембріон нової еволюції? А наше теперішнє існування лише передісторія майбутньої космолюдини?

Казка... Але чому вона така близька і хвилююча? І по-статі Космократорів — як рідні брати. І Громоваця — ви-калана Галя. Може, в тих снах є якесь раціональне зерно? І він жив уже в іншій подобі в далекому світі. А потім... потім прорив у космос тримірности. Життя на чужій, небезпечній планеті. Вічні пошуки істини і вічний бій. Намагання вирватися в сферу свободи і болісна неможливість зробити це. Де ж вони, брати з далекої Системи Ари? У яких серцях розсіяні їхні вогні? Де їм зустрінися, як об'єднатися?

Скажи кому-небудь із колег — сміху буде на десять років. Особливо, не дай Бог, шефові на зубок потрапити. Лише Галі можна відкритися. Вона збагне. І, може, підкаже щось.

В двері постукали. Григір звівся на ліжку.

— Хто?

— Я, синку, — сказала баба Мокрина. — Потривожила?

— Хіба вже снідання? — здивувався хлопець. — Ще ж рано.

— Телеграма. Лежи, лежи. Я й думаю — мо', пильна? Візьми.

Хто б це міг прислати телеграму? Може, батько? Ні, лише одне слово: "ПОДЗВОНИ". І підпис шефа. Що за омана? Він же дав два місяці. Невже якісь зміни?

Хутенько вмився, одягнувся, вийшов на вулицю. Трамваї ще не ходили. Через колію обачливо переходив худючий рудий кіт. Григір, позіхаючи, рушив за ним. Глянув на рожеве світанкове небо. Сьогодні буде чудова погода. Можна буде погуляти з Галею.

Зайшов до телефонної будки. Знайшов у кишені дві копійки. Озався сам шеф. Голос був невдоволений.

— Чому так рано?
— А ви ж прислали телеграму.
— То й що? Не сказано ж там — подзвонити на світанку?

— Я гадав, що важлива справа.

— Ой Григоре, Григоре, — докірливо сказав шеф. — Шерлок ти задрипаний! Ну, гаразд, добре, що озвався. Завтра вертайся на роботу, пошлю тебе в район. Є одна справа.

— Як то? — здивувався Григір. — Ви ж дали мені два місяці! Я ще нічого не знаю.

— Вже не треба, — заспокоїв шеф. — Спіймали його.

— Кого? — аж здригнувся Григір.

— Та того ж самого, — невдоволено пробуркотів шеф. — Ти наче маленький. Того самого суб'єкта, ради якого ти пішов у відрядження. Точніше — не спіймали, а сам з'явився. Ну — нам краще. Баба з воза, кобилі легше. Так що — радій!

— А як же...

— Що?

— Я ж познайомився.

— З ким? — здивувався шеф. — З ким познайомився? А-а, розумію. Хм... Дивак. То роззнайомся. У нас такий фах. Все. Робота. Ага, ще одне, добре, що згадав. Ти там запрошував мене, здається, на сьогодні?..

— Дискусія, — сумно відповів Григір. — Про Космічне Право.

— Так я не зможу. Ви вже там не ображайтеся на старого.

— Гаразд. — важко сказав Григір. — Ми самі.

— От і славно. Я жду тебе. Сьогодні ще погуляй, а завтра — щоб на одній нозі прискочив. Ось так. Бувай.

Григір вийшов з будки мов очманілий. Оце так новина! Знайшовся її батько! Чи вона знає? Навряд. Сказати чи ні? Чи спочатку дізнатися — де він був, що робив? Якщо не винен — чудово! А якщо... якщо злочинець? Що тоді? Мовчати? А для неї він все 'дно батько. І як тоді? Яка тінь впаде між ними?

*

Вони зустрілись, як і домовилися, біля пам'ятника Володимирові. Галя прийшла в темно-фіолетовій сукні, яка

щільно облягала її струнку постать. Коса була заплетена, складена у вінець, це ще більше підкреслювало красу її шиї й плечей.

Вона дивилася на хлопця ніжно й тривожно. Біля вуст причаїлася легка посмішка. Григорові здавалося, що та посмішка могла швидко змінитися на гримасу гніву чи іронії. Чи йому лише так здавалося?

Дівчина запитливо глянула в очі Бови.

— Щось сталося?

— Звідки ти взяла? — несміливо заперечив хлопець.

— Бачу.

— Нічого не сталося.

— Не обманюй. Я ж бачу. Не хочеш казати — не треба.

— Правду кажеш, — зідхнув Григір. — Поки що не треба.

— Добре, — ласкаво сказала Галя.

— Я завтра поїду у відрядження. Тижнів на два.

— Так надовго?

— Я думатиму про тебе, — прошепотів хлопець, стискаючи її руку.

— Я ждатиму. Дуже, — просто сказала Галя. — А сьогодні? Ми підемо на дискусію?

— Підемо, Галю. Трохи пізніше. А тепер — погуляємо.

Вони йшли алесю, довкола снувала розмаїта юрба, буяли зеленню дерева, набиралися сили й снаги. Григір поглядав на Галю, непокоївся. Знає чи ні? Мабуть, ні. Бо якби знала — помітив би. Як це тяжко: йти поряд з коханою і не сказати їй про батька! Але ж він і сам ще не знає нічого. Сказати — вона одразу вибухне, побіжить кудись, щоб розпитати, дізнатися. А Григорові хочеться, щоб у цей вечір ніщо не стояло між ними. Теж егоїзм. Егоїзм і черствість.

У квартирі по вулиці Героїв Револуції їх зустріли молоді господарі — брат і сестра, друзі Григора. Батьки їхні поїхали до санаторії, й тому було вирішено дискусію провести у них.

— Віктор.

— Сіма.

— А це Галя, — відрекомендував Григір. — Медицина...

— Сьогодні суд, як ти знаєш, — сказала Сіма. — Ти, Галю, ким будеш? Свідком, слідчим, захисником?

— Ще не знаю, — розгубилася дівчина. — Я... подивлюся...

- Ти, Григоре, ще не ввів її в курс справи?
- Вона буде спостерігачем.
- Спостерігачем? Невтральних не може бути! Нічого
- вона визначить своє ставлення під час процесу. Прошу до вітальні. До речі, має бути дуже цікаво. Є священник, балтист, завітав навіть Сергій Горениця...
- Горениця? — Здивувався Бова. — Той самий? Фізик?
- Еге ж! Відомий теоретик...
- Ти гадаєш, він щось скаже?
- Обіцяв, якщо буде цікава дискусія.

Григор і Галя увійшли до великої кімнати. Там уже сиділо з двадцять дівчат і хлопців, а також кілька літніх людей. Тривала невимушена бесіда, чувся сміх. Прибулих привітали, хлопці зацікавлено позирали на Галю. Вона сіла на красчок канапи біля Григора.

Сіма та Віктор внесли стіл, поставили посеред вітальні. Накрили зеленою оксамитовою скатертиною, поставили три стільці. З сусідньої кімнати ввійшло троє — в напудрених перуках, у довгих плащах з блакитного шовку. Хлопець і дві дівчини. Вони були зосереджені, комічно грізні...

— Суд іде! — проголосив Віктор урочисто. — Прошу встати.

Хлопці та дівчата встали, переглядаючись, сміючись. Старші скептично усміхалися. Судді зайняли свої місця за столом.

— Прошу сісти, — сказав Віктор.

Головний суддя ударив дерев'яним молоточком по столі.

— Введіть підсудних.

Двоє хлопців, на грудях яких було написано великими чорними літерами "ЗАКОН", ввели чотирьох чоловіків. Галя пирснула. Троє з них були розмальовані різними фарбами. Вони зображали богів різних народів. Четвертий підсудний був у звичайному одязі.

— Хто ж це? За що його судять?

— Крім богів, судимо сьогодні й людину, — сказав Бова. — Щоб зберегти справедливість.

— Зрозуміло, — сказала Галя, хоч поки що нічого не розуміла.

— Підсудні, — урочисто звернувся суддя. — Єгова!

— Я, — бальоро відповів один з підсудних з чорною машкарою на обличчі.

— Зевс-Юпітер!

— Я, — велично озвався бородатий атлет і склав руки на грудях.

— Як стоїте? — Сердито запитав суддя. — Це вам не Олімп. Опустіть руки.

— Слухаю, ваша честь, — розгублено сказав Зевс.

— Брама?

— Я, — сказав третій, поправляючи на голові багато-ступневу піраміду.

— Людина!

— Я, — ліниво озвався хлопець у сучасному костюмі. — Не знаю тільки, за що мене до цієї компанії?.. Я ж не міт, а реальність.

— Мовчи, — зауважив суддя. — Якщо винен, то відповідай. Перед законом — всі винні. Ось так!

Присутні привітали таку заяву судді оплесками. Він жестом руки попросив тиші. Звелів підсудним сісти. Сам підвівся.

— Ім'ям Космічного Права — суд розпочато. Виступати й відповідати лаконічно. Підсудні! Говорити тільки правду, одну правду! Ясно?

— Ясно, — хором відповіли підсудні.

— Чудово. Присягатися не треба. Ви завжди порушували клятви. Так або ні. Прокуроре!

Підвівся високий худий хлопець в окулярах.

— Ніяких особистих емоцій. Факти, тільки факти.

— Буде зроблено.

— Захисник!

— Я, — озвалася гарненька білява дівчина, що сиділа поруч Галі.

— Сентименти відкинути. Захист повинен бути гуманний, але без слинявості.

— Ваша честь, — зауважила захисниця. — Що за термінологія?

— Я тут господар! — гримнув суддя. — Слухати і підкорятися. Інакше — виведу.

Захисниця розвела руками і сіла.

— Кілька слів по суті звинувачення, — сказав суддя. — Слухайте уважно. Підсудний Єгова звинувачується в тому, що: а) створив антагоністичний світ; б) кілька разів нищив його; в) безліч разів використовував свою могутність всупереч інтересам підлеглих йому істот. Підсудний Зевс-Юпітер звинувачується в тому, що: а) покалічив батька й узурпував владу над світом; б) скористався прихильністю

Прометея, а потім шляхом обману прикував його до скелі; в) користувався небесними блискавицями не на благо світу, а для своєї потіхи. Підсудний Брама звинувачується в тому, що: а) створив ізольований від Єдиного Безміру світ, чим позбавив його можливості пізнати істину; б) будучи всемогутнім, залишив у біді великих героїв, а то й приходив на поміч узурпаторам і демонам; в) обманював двох інших членів божественного Тримурті — Шіву та Вішну, не кажучи вже про менших істот. І, нарешті, Людина звинувачується в тому, що: а) маючи свободу волі, протягом тисячоліть прислужувала деспотам і насильникам; б) сіяла розбрат у людському суспільстві, чим затримала на тисячоліття Еволюцію; в) використала могутні сили Розуму, подаровані Природою, не на благо, а для самознищення. Почнемо з Єгови. Підсудний Єгова!

— Слухаю.

— Хто ви такий?

— Бог. Єдиний і неповторний. Творець неба і землі.

— Хто ваш батько, мати?

— Нема таких. Я сам собі батько й мати. Я од віку суцільний. Ще нічого не було, як я вже був.

— Де? — запитав суддя.

— Поза часом і простором. У сучасних категоріях мислення цього пояснити не можна, — пихато відповів Єгова.

— А потім? Що сталося потім?

— Я створив світ. Небесний і земний. На небі я створив ангелів, на землі — людей.

— Далі?

— Ангели повстали. Я їх скинув з неба. Люди согрішили. Я їх втопив.

— Ви діяли злочинно, Єгова! Ви порушили закон.

— Я сам собі закон, — зверхньо заявив Єгова. — Не може ж моє створіння вказувати мені, що правильно, а що неправильно?

— Дивна логіка, — хмикнув суддя, апелюючи до присутніх. — Отже, мати чи батько мають право вбити, втопити чи мучити, закатувати своїх дітей?

— Певно, що так, — погодився Єгова.

— Мораль юрського періоду, — озвався хтось із слухачів. — Етика рептилій!

— Ти-и-хо! — сказав суддя. — Виведу! Єгово! Ви визнаєте себе винним у порушенні Космічного Права?

— Ні, — відповів Єгова. — Такого права нема. Отже, нема чого на нього посилатися. Я володар суцього і не дозволю...

— Ну, це ми побачимо, — перебив його суддя. — Сідайте! Підсудний Зевс-Юпітер!

Підвівся бородатий велетень.

— Зевс-Юпітер, син Кроноса!

— Ага. Тепер син Кроноса! А що ти вчинив зі своїм батьком?

— Та... скинув його!..

— Ай-яяй, — докірливо похитав головою суддя, іронічно поглядаючи на усміхнені обличчя присутніх. — Як же так можна, всесильний Зевсе? Піднімати руку на батька?

— А він сам винен, — похмуро сказав Зевс. — Їв дітей своїх. І мене б з'їв, якби...

— Зажди! Виправдовуватися будеш потім. Що ти зробив з Прометеем?

— Прикував його до скелі. В дуже гарному місці. На Кавказі. Все-таки субтропіки. Я ж не прикував його, скажімо, на хребті Черського, де вічна мерзлота, а в смузі курортів Гагра—Сочі. Що йому ще треба?

— Та ти, я бачу, ще й дотепник? — здивувався суддя. — Гм, доведеться й це врахувати! За що ж ти його прикував? Адже він твій брат і помічник. Допоміг тобі втихомирити стихії, перемогти титанів.

— А навіщо він дав вогонь тим кузькам, нечисті земній?

— Себто кому? — вражено запитав суддя.

— А смертним. Людям. Вкрав на небі, поніс на землю. І тим порушив закон Олімпу. Я — Єдиний цар, а він мене не запитав.

— Бо знав, що ти не дозволиш.

— Тим більше. Отже, не я злочинець, а він. Я діяв правильно і тому не підлягаю судові.

— Прометей діяв за велінням серця. Він любив людей. А Любов — найвищий закон.

— Дурниці. Абстракція. За що їх любити — людей? Нікчемні, сварливі, войовничі, непослідовні. Дати такий мізерій вогонь? О Кроносе, такого безумства я не чекав від Прометея, мудрого титана!

— Навіщо ж ти сотворив людей?

— Я? — знизав плечима Зевс. — Що я — ідіот? Ваша честь, я їх не творив. Вони самі виникли.

— З чого?

— З глини. З бруду. З амеби. З матерії шляхом еволюції...

— Ти мені баки не забивай, — грізно перебив суддя. — Нічого тут читати ази діямату. Ти не викручуйсь, олімпійський владико! Кажи відверто, признаєшся, що винен?

— Ні за які гроші, — похитав головою Зевс. — Людей не творив, Протетейя не приковував до скелі. Він сам себе прикував!

Слухачі засміялися. Суддя постукав молотком.

— До речі, ваша честь, — жалібно озвався Зевс, — чи можна закурити? А то антитіла вимагають свого!

— Кури, Горгона з тобою, — буркнув суддя. — Я теж закурю, бо доки з вами, богами, впорасься... Сідай, лобуряко олімпійський, жди свого часу.

Над головами поплив цигаретний димок.

— Брама, — проголосив суддя, пихкаючи цигаркою. — Підсудний Брама!

— Я, — підвівся Брама, притримуючи піраміду на голові. — Можна, я зніму головний убір? А то незручно.

— Нехай, — махнув рукою суддя. — Нам не форма твоя, а суть потрібна. Так. Хто ти і що ти?

— Брама, член Тримурті, божественної тріяди. Ще є в мене брати — Вішну і Шіва. А батько — Махадева, Великий Дух.

— Ти сотворив світ для себе? Відповідай!

— Так точно, сотворив. Тільки не я, а мої слуги.

— Але ж ти велів їм?

— Велів.

— Тоді не має значення. Ідея твоя. Значить, і злочин твій. Ти повідомив братів твоїх Шіву й Вішну про свій намір?

— Ні. А навіщо?

— Як то навіщо? Колегіальність! А то самостійно створив світову сферу, замкнув її, щоб ніхто не бачив, що і як. Мало чого ти там натвориш! Що й сам Махадева не розбереться, не впорається! Далі. Коли Шіва запитав тебе про новостворений світ, що ти йому сказав? Ти признався?

— Ні. Я сказав, що ніякого світу не творив. Але він сам підгледів. І вимагав, щоб я ліквідував. Його й треба судити. Бо я — творець, а він — руйнатор!

— Інколи руйнатор прекрасніший за творця. визнаєш себе винним, Брамо?

- Шукайте, ваша честь, дурніших! — обурився Брама.
— Я протестую і вимагаю справедливості!
— Гаразд, сідай! Ніхто не визнає себе винним. Людино!
Встань! Хто ти?
— Мисляча істота.
— Чим доведеш?
— Я мислю — отже, існую. Я існую — отже, мислю.
— Залізна в тебе логіка, — посміхнувся суддя. — Гаразд, приймаємо на віру. Поки що. Хто батько, мати?
— Мати — Природа, батько — Випадок.
— Випадок? — здивувався суддя. — Який же може бути випадок у світі, що підкоряється Законові Міри, Часу, Ваги?
— Не знаю, — розгубився підсудний. — Так казала мені Мати.
— А ти з нею говорив?
— Намагався.
— Коротше кажучи, чи ще не знаєш, хто твій батько? Якийсь зальотний джигун! Гаразд. Вік?
— Точно невідомо.
— Ясно. Бродяга ти, як подивлюся я на тебе. Чим займався?
— Скільки пам'ятаю — шукаю істину.
— Істину? — здивувався суддя. — А що це таке?
— Це — відповідь на всі запитання.
— І ти її знайшов?
— Ні.
— А коли знайдеш?
— Буду розпитувати її про все. І так довічно.
— Химерні поняття в тебе. Ледацюга ти, а не шукач. Історія показує, що ти невпинно вів війни сам з собою, мурував тюрми, в'язниці для своїх братів, винаходив страхотливу зброю, щоб нищити, знущався над меншими братами — тваринами та рослинами, а також безжалісно вбивав їх, засмітив планету покидьками.
— Не тільки це, ваша честь, — заперечив підсудний. — Я і сіяв квіти, вирощував сади, ліси, будував прекрасні палаци, творив пісні. Я повставав за свободу, руйнував кайдани рабства. Я прагнув до Космосу і шукав можливостей вирватися з тенет тяжіння. Я проповідував любов і хотів об'єднати рід людський у єдину сім'ю...
— Хотів, але ж не об'єднав, — заперечив суддя. — Ви знаєш себе винним у порушенні Космічного Права?

— Ні.

— Сідай. Слово надається прокуророві.

Худий юнак підвівся за своїм столиком, солідно кашлянув. Бородатий священик хитрувато усміхався, уважно приглядався учасникам інсценізації. Тільки блідий, з лихоманковим поглядом чорних очей баптист, насупивши густі брови, дивився під ноги. І Сергій Горениця був зосереджений і серйозний.

— Шановні судді, — сказав прокурор. — Шановні зацідателі, присутні! Для когось боги — фікція, кара людської свідомості. І суд над цією марою їм здається профанацією, дитячою забаганкою. Для когось боги — трансцендентна реальність, і тоді наш суд — виклик верховній могутності, карикатура на повстання ангелів!

— Саме так, — хрипко й схвильовано озвався баптист. — Саме так, шановний юначе! Блюзнірство і невігластво! Ви користуєтеся незміряним милосердям Бога, щоб плювати на Нього. Але пам'ятайте, що плювки в небо повернуться до вас!

— Прошу гостей заспокоїтись, — ввічливо сказав суддя. — Їм буде надана можливість висловити свою точку зору. Прокуроре, продовжуйте.

— Шановний гість, — поклонився у бік баптиста прокурор, — помиляється, коли говорить про блюзнірство. Ми користуємося правом мислячих істот думати, порівнювати, аналізувати і приймати рішення. Якщо нам свободу дав Творець, то не для того, щоб ми були маріонетками, бо для автомата досить примітивної програми. Якщо свобода волі є дарунок космічного безміру і еволюції, тоді тим більше вона потрібна для вибору путі.

Не будемо наводити доказів чи антидоказів існування тих або інших богів. Досить того, що вони існували й існують у людській свідомості. Досить того, що вони вели і ведуть мільйонні юрби людей до химеричної мети, спрямовуючи психічну енергію, океан волі, гураган найкращих почуттів, досконалі творчі сили, наукову думку на прислужування гігантській касті жерців. Ці люди, стверджуючи реальність надприродних сил, ще ніколи науково не продемонстрували наявності володарів, яким вони буцімто служать! Тим більше ми повинні розглянути з точки зору Космічного Права, тобто Права, якому підпорядковане все у безмірі, — Права Єдності, ту мету, що її ставлять перед людьми боги всіх релігій.

— Неприпустимо! — різко мовив баптист.

— Що? — не збагнув прокурор.

— Отак змішувати політеїстичні релігії, або навіть і пантеїзм, з вірою в єдиного Бога — Творця суцього!

— А яка різниця? — поцікавився прокурор.

— Неймовірна, — зверхньо сказав баптист. — Треба добре вивчити історію релігій. Поганські релігії Сходу і Заходу, ідолопоклонство, шаманство та інше — грубший чи тонший фетишизм, обоготворення стихійних сил. То фальшиві боги! І лише Ветхий Завіт відкриває людям вперше в історії дух живого Бога — Творця і вождя людей.

— Читали, знаємо! — м'яко мовив прокурор. — Дозвольте вести процес далі. Хай буде по-вашому, почнемо з Єгови — ветхозавітного Бога. Біблія починає розповідь з творення Землі — нашої плянети, а потім людини. Але церковна традиція передає нам легенду про створення перед тим небесного царства і ангелів. Що ж сталося потім?

— Падіння Сатани, — сказав баптист.

— Вірно, — підхопив прокурор. — Ось вам перше непорозуміння. Хто ж отой супротивник ветхого Бога? Найпрекрасніший архангел, Люцифер-Світносець. Чому він повстає проти Єгови? Церква каже: гордия! Звідки? Для чого могутньому космічному духові об'єднувати міріяди ангелів для битви з Творцем? Як пощастило їх об'єднати? З якою метою? Адже та мета повинна бути прекрасною, інакше непорочні ангели ніколи не посміли б виступити проти господаря неба!

Але залишмо ці питання. До нас дійшли тільки легенди, а легенди — то символи певних ідей, за якими може бути історична реальність. Далі. Деміург Єгова творить Землю і все, що на ній. Він ліпить людину і з тим перед безвольною людиною постає спокуса — славнозвісне древо Зла й Добра. Ви всі знаєте, чим це закінчилося: прокляттям і появою смерти. Коротше кажучи, почалася кривава, бунтівлива, хаотична еволюція людства, яка триває й досі.

— Дозвольте мені, — зненацька озвався священник, ласкаво усміхаючись. — Я слухав, слухав... Цікаво, вельми цікаво... Що ж, можна й так розмовляти про вищі символи. Бог — милостивий батько, він прощає все. Проте — мушу по-дружньому застерегти — святе письмо не є белетристика, тим більше не науковий трактат. Це — символічний виклад духовної історії світу. Кожен образ чи фраза — сокровенні, втаємничені...

— Криптограма? — запитав серйозно прокурор.

— Схоже, — згодився священик. — Щоб збагнути приховану суть тих символів, треба повірити в Творця суцього, треба звучати на його нечутний голос. Інакше — замість Божого лика ви побачите грубого ідола або порожнечу...

— Дякую, — кивнув прокурор. — Я збагнув. Доводилося читати такі ідеї. Що ж — згодимося, що там символи. Але символи теж свідчать про суть творця. Милосердний творець, сповнений любови, ніколи не скористається грубими символами. Ви ж знаєте про силу слова, логоса. Духовна, інтелігентна істота завжди користується вишуканою, культурною мовою, тонкою образною системою, чарівними метафорами, чудовими притчами. А ветхозавітний деміург — клубок ревности і злоби. Ні, не згоден. Навіть за тими символами відчувається злочинна психіка і божевілья, доведене до гльобальних або навіть космічних масштабів. Ветхозавітний творець не має права вести людей. Він повинен стати перед судом історії, перед судом Космічного Права. Я сказав!

Прокурор сів. Суддя постукав молоточком по столі.

— Хто хоче сказати?

Усмішка щезла на вустах священика, прозорі очі закрижанили. Він розгладив бороду, гірко сказав:

— Мені шкода вас, друзі. Ви дуже розумні, ви — інтелектуали, як тепер модно говорити. Ви переповнені інформацією. Знаєте все — від історії релігій до квантової механіки, від генетики до окультизму, від кібернетики до найновітніших гіпотез про походження Всесвіту. З вами тяжко сперечатися. Інколи — неможливо. Тому я не хочу сперечатися. Та й Істина не пізнається в суперечці. То вигадка софістів. Істина — поза словами. Проте хочу дещо запитати. Ось ви тут руйнуєте релігійний світогляд. Проганяєте з своїї психіки Творця, Бога. Хочете ґрунтувати мораль, етику на людських законах, на громадській домовленості. Стверджуєте мету і сенс буття як вічне прагнення до розкриття таємниць природи. Заперечуєте безсмертя духу, виводячи його з рефлекторної здатності матерії до самопізнання. Гаразд! Але що далі? Людина — комашина серед неосяжності. Перед невимірними океанами часу й простору всі наші зусилля — ефемерні, облудні. Не лише єгипетські піраміди, а й сучасні синхрофазотрони чи термоядерні пристрої порівняно з вічністю — ніщо. Невже вам не страш-

но дивитися в небо — в зоряну прірву, яка поглине ваш прах, навіть не помітивши цього? Невже ви не розумієте, що ви залишаєтесь перед безоднею на самоті, без жодної надії подолати її?

— Та що це ви страхаєте нас? — скрикнула якась захоплена дівчина, стріпнувши білявою гривною. — Людство почало такий дивовижний штурм космосу, а ви... Ось уже люди на Місяці побували, а там — інші світи, далекі зоряні системи! Зустрінемо інших істот — побратасмося! Потім — Велике Кільце цивілізацій, про яке писав Єфремов...

— Сон, — сумно похитав головою священник. — Марні сподівання. Навіть учені пишуть, що розширення інформації про довколишній світ розширює разом з тим і коло непізнаного. Страшний парадокс! Вихід у космос ще більше підкреслює самотність людини. Кожен крок у безодню показує нові невимірні обрії. І ви не оволодіваєте ними, а бачите, як океан шириться і заливає вас. О ні! Людина неспроможна досягти берега істини без допомоги Вищих Сил!

— Дурниці! — почувлися голоси.

— Ні, не дурниці! — несподівано втрутився в бесіду Сергій Горениця.

— Як так? — здивувалася білява дівчина. — І ви?..

— Заждіть, — махнув рукою вчений. — У тому, що наш гість сказав, є гріке зерно правди. Умноження інформації, посилення енергетичних пристроїв не наближають нас до оволодіння всім космосом.

— Але ж з кожним досягненням ми все ближче до Істини?

— Ні, о ні! Що означає “все ближче” у безмірі? Це — пустий звук.

— То ви теж за віру в Творця?

— Та ні, — усміхнувся Горениця. — До чого тут віра, коли людина має розум і волю? Є інший, немеханічний шлях оволодіння космосом. Не завоювання нескінченних просторів літальними апаратами (хоч це теж потрібне), а розширення наших почуттів і розуму у багатомірність світобудови, оволодіння простором і часом, виростання людини з обмеженої тримірної істоти — смертної і слабкої — у всемогутнього титана, який опанує безмірністю, синтезує в собі всю глибинність Макрокосму. Тоді здійсниться мрія древніх мудреців та філософів, атом дорівнюється космосо-

ві, людина ототожниться з безмірністю. Друзі! Боги людей — лише небесний негатив нашого хаотичного земного існування. Космічна людина стане сином безконечности, дасть життя і мисль усьому суцшому, виведе всіх істот з лабіринту необхідности у царство свободи.

— Незбагненно, — зідхнув священик, задумливо дивлячись на Гореницю.

— Філософська фантазія, — знизав плечима баптист.

— Поясніть, — попросив хтось із хлопців. — А то в абстракції воно гарно, а як конкретно...

— Поясню, — погодився вчений. — Коротко. Інше — додумуйте самі. Останні досягнення науки підвели нас до розуміння космосу як єдиного цілого. Але єдине ціле може існувати як імпульс, а не як інтеграція систем, часток. Тут протиріччя з теорією відносности, яка обмежує швидкість причинности швидкістю променя. Деякий час гадали, що квантовий бар'єр — 300 000 кілометрів на секунду — не буде перейдено. Таким чином космос залишається непізнаним, бо обмежена швидкість у безмежності створює перед читачем нездоланий мур. Пізніше виникла ідея миттєвої взаємодії поза часом і простором. Експерименти в космосі з фазовими кванторезонаторами показали, що всесвіт має окрім відомих нам взаємозв'язків часово-просторових, більш глибинну взаємність.

— Як це можливо? — не стримався прокурор. — Все ж таки є міріади часток, зірок, планет, істот. Яким чином може між ними бути миттєва, надчасова взаємодія? Ажде сигнал все 'дно повинен передаватися в якомусь середовищі, хоча б у вакуумі, долаючи мільярди світлових років?!

— То механістичні уявлення середньовічних учених, які передали нам у спадщину примітивний логічний апарат мислення. Не буду заглиблюватись у халці софістики. Наведу такий приклад: зображення на екрані телевізора тчється одним променем за якусь частку секунди. Вчені припускають, що й всесвіт зіткано одним-єдиним атомом (розуміється, я мовлю не про наш атом, а про невідому нам елементарну енергетичну частку). Життя того єдиного атома і тче мозаїку вселенської еволюції, проявлення, хвилі еволюції. Мисляча істота може й повинна оволодіти секретом цього Праатома. Йдучи за ниткою, з якої ми зіткані, ми можемо свідомо охопити весь космос, розширити свої почуття і пізнання до нескінченности.

— Якась наукова релігія, — скептично відхнув балтист.
— Але без любови, без віри, без надії. У нас — є Батько, є Творець. Отже — сподівання, що десь можна спочити від хаосу буття.

— Це правда, — кивнув Горениця. — Нам ніде спочити. Ми — вічні птахи! Нам ніде прихилити голови, бо буття — то нескінченний політ. Проте ви помиляєтесь. Завдання, про яке я сказав, не можна здійснити без любови. Треба дуже любити людей, світ, кожну квіточку, щоб піти на такий божевільний крок. Божевільний, з точки зору “нормального” глузду. Але треба йти! І ми підемо! Нова людина повинна народитися від нас, як ми народилися із тваринного світу! Ви знаєте, що буває, коли в лоні матері затримається плід?

— Мертвороджене дитя, — сказав Григір.

— Так, — гостро глянув на нього Горениця. — Передчасне народження — теж катастрофа. Отже, потрібне трепетне очікування, щоб людство вчасно народилося в нове буття...

*

...Григір та Галя вийшли на вулицю й рушили до дніпровських схилів. Над Лівобережжям котилися тумани, фіолетовою млою наливалось небо.

— Тобі сподобалось? — заговорив Григір.

— Горениця гарно сказав. Він мені чимось близький, ніби знайомий...

— Мені теж.

— А судді не сподобалися. Розумні хлопці, але ж це наївно! Самі ж люди понавигадували богів, а потім починають їх судити.

— Це тільки жартівливий прийом.

— А мені сумно. В усіх цих ка-ве-енах, різних дискусіях є якась штучність. Нема органічності, природності. Як, наприклад, у квітів, птахів, у сонця чи в зірок. Там, де є природність, — не може бути дискусій. Про що можуть дискутувати квіти? Або орли? Летімо, брате, — ось єдине слово. А то — змагаються, хто мудріше скаже, хто більше знає, пам'ятає. Хіба мудрість у пам'яті? Чи в дотепності?

— А в чому ж, Галю?

— У простоті, в щирості. Я це відчуваю, але... довести не можу. Та й чи треба? Те, що можна довести, — неправда.

— Парадоксально, але цікаво. І, мабуть, вірно... Давай, Галю, зійдемо до кафе. Ось тут, біля фунікулера. Завтра ж я їду.

— Їдеш? — захвилювалася Галя. — Аж на два тижні? Так надовго?

— Відрядження, — зідхнув Григір.

Знову повинен обдурювати. А вона говорить про щирість. Як припинити цю недостойну комедію?

З буфету приніс пляшку сухого вина, цукерок, яблук. Наповнив келихи. Галя взяла келих у долоні. Подивилась на світле, усмінулася.

— Традиція. Але приємна. За твоє повернення. За успіх.

— За любов, — сказав Григір.

Вона заперечливо похитала головою.

— За любов — не можна.

— Чому?

— Тому що вона — поза всім утилітарним. Можна бажати багатства, успіху, здоров'я, але любови... ні! Вона приходить сама. І йде геть теж сама. І ніщо не поверне її.

— Тоді, — мовив Григір, — тоді вип'ємо за те, щоб вона не пішла. Вона тут. Зі мною... Правда, Галю?

— Правда, — просто сказала. — Вона тут, невидима. Як мені хочеться зберегти її.

*

За два тижні Григір повернувся до Києва. Шеф зустрів його радо, але стримано. Одразу сказав:

— Доведеться тобі знову братися за ту справу, голубе.

— За яку? — не зрозумів Григір.

— Попередню.

— Але ж він з'явився.

— І загубився. Справа надзвичайно ускладнилася. Його вбито.

— Як? — аж скрикнув Григір.

— Не кричи, — сердито перебив шеф. — Не баришня дореволюційна, а кримінолог.

— Але ж він був у в'язниці?

— Його випустили. Виявилось, і дуже швидко, що він не винен у розтраті. Книговод там попрацював після його зникнення. Тоді його запитали — де він був? Курінний за-
явив, що був на тому світі.

— Як?

Що чув — те передаю. Ну, його сюди, туди, навіщо, мовляв, брешеш? А він одне: був на тому світі. Ще й захопив з собою сувенірчик. Келих. Прозорий, дуже тонкої роботи Майже невидимий. Келих узяли, почали аналізувати. Знову до нього — де взяв? Хто тобі його дав? Чи не за кордоном був? Він своє: на тому світі. Коротше — якась буча знялася з приводу келиха. Точно не знаю. Його в психіатричну. В Павловську. Там обсервували. Кажуть, здоровий. І ось раптом звістка. З Інституту фізики дзвонять: пропав келих. Я туди. Кажуть: велика цінність. Треба знайти, повернути. Станьте чаклунами, магами, а знайдіть. Дуже мудрі вони! Де його тепер шукати? Повертаюся — що одна несподіванка. З лікарні повідомили, що герой цієї історії зник.

— Куди? Ви ж сказали, що він убитий.

— Зажди. За дві години органи міліції сповістили, що на Бересть-Литовському шляху, за Святошиним, знайдено два трупи.

— Григора защеміло серце. Затамував подих.

— Чому два? Хто другий?

— Оце і є найдивніше, — суворо сказав шеф. — І може, найстрашніше. Вбито батька й... дочку.

— Галю?! — несамовито закричав Григір.

— Її, — скупю підтвердив шеф. — Без істерики. Вперше чуєш про смерть?

— Галю вбито... — тупо повторив Григір. — Як же так? Як же так?

Він заплакав. І не витирав сліз.

— Е, хлопче! Ти, я бачу, не тільки виконував завдання, а й...

— Так, покохав її! — з відчасм сказав Григір. — Посправжньому! Невже це злочин? Невже не маю права?

— Голубе, — замахав руками шеф. — Маєш право! Маєш! Гм. Тільки дивно все це... Ну, гаразд. Візьми себе в руки. Ідьмо!

— Куди?

— До моргу. Подивися. Треба, щоб і ти підписав акт. А то бабуся викликали, як її? Григорук? Так вона заливається сльозами і не може слова вимовити. Глянула і заголосила: “Ой, ти моя сиріточко, та що ж вони з тобою зробили?” А потім знепритомніла. Подивися ще ти. Для точності.

Шеф узяв очманілого Бову під руку, повів до машини. Хлопець сидів біля начальника, байдуже дивився на велелюдні вулиці. Що йому тепер праця, дискусії про богів? Згасло світло. Довкола лише пільма. Вона була — цілий Всесвіт.

У морзі їх зустрів черговий у білому халаті. Григір з жахом поглядав на непорушні тіла, покриті простиралами. Сині ноги, розкраяні черепи. Це те, що було життям. Яке безглуздя! Невже й вона?.. Невже й вона?..

— Дивись, — сердито прошепотів шеф.

На мармуровій плиті лежало дівоче тіло. Навіть смерть не вбила краси. Нервово витягнуті вздовж тіла руки, на обличчі сліди мук. Григір схилився над нею, не вірячи власним очам. Не вона! Не Галя! Дуже схожа, але не вона! Ось манікюр. Ліловий. А Галя не робила. І нігті довгі, модні. Медикам таких не можна. Трохи підфарбовані очі, а Галя не фарбувала. Ні, ні. Це не вона!

— Не вона! — хрипко сказав Бова, схвильовано дивлячись на шефа.

— Як то не вона? — розгубився шеф. — Ти точно знаєш?

— Точно.

— Тоді це ускладнює справу. Документи при ній були на ім'я Курінної. Документи справжні, не підроблені. Хто ж вона? І де Курінна? Її вкрадено. З якою метою? Тут діяв не простий злочинець. Батька вбито, дочку вкрадено. Замість неї вбито схожу на неї. І все це заради келиха? Що ж він означає?

— Тисячу вузлів, — прошепотів Григір.

— Доведеться тобі їх розв'язувати.

— Буду, — відповів Григір, відчуваючи, як у серці народжується іскра надії. — Я її знайду й під землею.

— Мабуть, це складніше, мій друже, ніж під землею, — задумливо промовив шеф.

Вони попрощалися з черговим і вийшли з моргу. Зупинилися біля машини.

— Ось що, — сказав шеф. — Сідай і їдь до Павловської лікарні. Йди до головного психіатра. Розпитай про Куріного. Про той світ, про чорта, демона, про що завгодно. Ти розумієш? Нас цікавить усе, що зв'язане з ним. Учені знехтували його розповіддю, а ми не маємо права. Ти розумієш?

— Розумію.

— Бувай. Я жду. Ось та справа, про яку ти мріяв. Рушай. Я доберуся трамваєм.

ЗУСТРІЧ З ПРЕДКАМИ

Головний лікар психіатричної, опецькуватий, веселий чолов'яга, зацікавлено оглянув з ніг до голови Бову. Похитав підозріло головою.

— Ну дався він вам! Носитесь з ним, як дурень з писаною торбою. Елементарна шизофренія, депресивна психоза, яскраві галюцинації. Не забувайте, що він працював директором горілчаного заводу. А біля чого ходиш, того неодмінно понюхасш. А це така штучка, що... Наслідки не потребують пояснень. Ха-ха!

Бова не підтримав жартів лікаря, похмуро дивився на його багровий ніс, думав: “Не знаю, як покійний, а ти куштуєш її, голубчику, та ще й частенько”. А вголос сказав:

— Може, з точки зору медицини, все так, як ви кажете. Але справа не проста. Кримінал. Його вбито.

— Не дивно. Людина втекла з лікарні в такому стані. Якби ви побачили, що він тут виробляв. Натягнув на себе шмаття різного, зробив шалку з газети, змайстрував булаву з кавуна, а потім оголосив себе отаманом запорізьким. Почав воювати. З бур'яном у саду. Толочив будяки, бився головою об мур. І кричав, що треба підняти всіх козаків проти татарви, турків і всяких інших напасників...

— Чому ж така несучасна шизофренія? — поцікавився Бова.

— Якийсь генетичний струмінь, — знизавши плечима, пояснив лікар. — Прізвище — Курінний. Певно, його предки були козаками. Безумовно, ознаки і якості в генах залишилися, відтіснилися в глибину підсвідомости. В результаті якогось психічного зрушення гіпертрофовані накопичення минулого вирвалися в сферу свідомости і зруйнували психіку.

— Можливо, й так, як ви кажете, — погодився Бова, щоб скоріше припинити цю розмову. — Та дивно, що людину в такому стані вбито...

— Може, він на когось напав. Уявляєте: вискакує людина з кущів, вимахує булавою чи якоюсь там палицею, кричить: “Бий татарву!” Накидається на когось. Той, безумовно, захищається. Нема часу розібратися — хворий чи бандит. Випадково вбиває!..

— Не випадково, — різко сказав Григир. — У мою компетенцію не входить розголошення всіх подробиць. Я б хотів познайомитися з тим, що він розповідав. Ви записували його розповіді?

— Та ви що? Чи я збожеволів? — здивовано мовив лікар і зареготав. — Якби ми записували всі марення хворих, то не вистачило б паперу! Ха-ха! А втім, деякі галюцинації параноїків можуть бути цікавими. Ручаюся.

— Жаль, — сказав Бова. — Я гадав, що ви щонебудь записали...

— А він сам записав, — сказав лікар.

— Що? — не зрозумів Бова.

— Та свої ж галюцинації. “Пригоди”. Я почав їх читати, а потім плюнув і кинув. Накрутив такого, що чорт ногу злама.

— Ви дасте мені? — схвильовано запитав Бова.

— Будь ласка, — відповів лікар. — У нас такої творчості мішками. Може, ще щось прихопите? Ха-ха! Щоб вашим слідчим було що читати! Га?

— Не треба, — стримуючи роздратування, сказав Бова. — Дайте мені те, що писав Курінний.

— Гаразд, гаразд. Візьміть. Нічого не збагну, хоч убийте. Навіщо вам ця історія? — Він приніс Бові товстий зошит у коленкорівій палітурці, а сам, поглянувши на годинник, почав знімати халат.

— Ну, мені пора, голубе. Мій час скінчився. Хворі хворими, а треба й додомоньку заглянути.

Григир попрощався з лікарем, дійшов до Червоного майдану. Потім пішки пішов до Дніпра. Сів у затишку. Хлоп’ята вудками ловили рибу, весело перегукувалися пароплави. Але Григир уже не чув нічого. Він розгорнув зошит. На першій сторінці розгонистим, хапливим почерком було написано:

“До Президії Академії Наук”.

А трохи нижче:

“Від громадянина Курінного Андрія Пилиповича”.

А потім великими літерами врозрядку:

“ЗАЯВА”.

Далі текст заяви: “Хоч мене і вважають божевільним, та я таким себе не вважаю. Все, що зі мною сталося, було насправді, а не в уяві. Доказом того є моя багаторічна відсутність на землі і келих, який я приніс з того світу, куди раптово потрапив. Келих відповідними органами передано в наукові інститути, а там є люди всякі, вони можуть оббрехати мене. Щоб уникнути зайвих розмов, я пишу вам ці записки. Щиро бажаю, щоб наука скористалася ними. Клянусь, що все від початку до кінця правда, те, що нижче мною написано, про що й розписуюся

Андрій Курінний”.

...Як сьогодні пам'ятаю, була осінь, бабине літо. В ясному небі летіли пасма павутиння. Ані хмариночки. У такі дні добре зібратися з товаришами, випити, закусити, погомоніти.

Ми й зібралися. Ми — це я і мої друзі. Голова промкомбінату Гутя, директор ресторану Вирвикорінь, нарсуддя Капшук і Кравчина — начальник міліції, мій найближчий друг, чудовий мисливець і веселий балакун.

Випили по одній, по другій... Розігрілися. А потім Кравчині заманулося полювати на дикого вепра. Подзвонили в міліцію, звідти пригнали машину, ми повсідалися, гайнули до Псла. Там густі ліси і кабаняччя багато. Їх забороняють бити, але тут справа йшла не про закон, а про престиж Кравчини. По дорозі, ще під алькогольною парою, ми консультувалися в судді Капшука — чи не великий злочин вчиняємо, що готуємося знищити вепра?

Він, недовго думаючи, відповів, що по букві закону — це порушення, але якщо підійти до цього по-людському, то...

— То що? — хором проспівали ми.

— То виявиться, що це вельми корисна справа.

— Та це певна річ! — загорлав Кравчина. — Це ми матимемо нагоду переконатися сьогодні ввечері! Ха-ха!

— Не кажи гоп, доки не перескочиш! — ідко мовив Вирвикорінь.

— А ще корисно це для торжества істини! — завершив свої роздуми Капшук, піднявши вказівний палець.

— Філософ Ціцерон! — Кричав Кравчина, обнімаючи Капшука. — Тобі — найсмачнішу частку вепра!

— А яка вона — найсмачніша? — поцікавився Вирвикорінь.

— Директор ресторану — і не знаєш? — обурився Кравчина. — Рило, братці ви мої! Рило!

— Рило? Та що ж там їсти? На один ковть!

— Подавишся за один ковть! — засміявся Кравчина. — У дорослого вепра рило як баняк! Тушене рило — амброзія, божественна їжа! У кожній тварі є своє найсмачніше місце. У слона — хобот, у ведмедя лапа.

— Лапа? — здивувався Капшук.

— Лапа. Ти що — не їв ведмежатини?

— Не доводилося...

— Тоді ти даремно жив на світі! — авторитетно заявив Кравчина. — Гей, сержант, жени хутчій! Щоб як супутник по орбіті твоя машина мчала!

— Так перевернемося!

— Не маємо права перевертатися! — горлав Кравчина. — Ми не завершили дискусію! На чому ми зупинилися? На найсмачніших місцях! У верблюда найсмачніший горб!

— Ти й верблюда їв? — здивувався Вирвикорінь.

— Ти запитай, чого я не їв! — гордо сказав Кравчина.

— Моржа, тюленя, акулу, каракатицю, гадюку.

— Гадюку?! — жажнувся Капшук.

— Атож. Смачнюча штука, братці ви мої! Одрубаєш голову, розпанахаєш її навпіл, солиш, загортаєш у лавровий лист, потім у капустяні листки, потім — у ямку, де тільки що горіло багаття. Прикидаєш жаром, а пізніше... Стий! Приїхали!

Ми зупинилися на невеликій галявині над Псллом. Довкола шумів ліс. Поміж зеленою кроною сосни святковими нарядами виділялися берези, осики, дуби; на землю падало золоте, червоне, оранжеве листя, утворюючи на землі барвистий килим. Пахло мохом і грибами.

Хлопці розібрали зброю, з галасом вивалилися з машини.

Кравчина командував.

— Ви, галасуючи, йдіть ось так! — давав він настанови.

— Ланцюжком, ланцюжком! Та перегукуйтеся. Щоб розриву не було. А я об'їду довкола, перехоплю вас. Буду чекати біля Чортової Верби. Знаєте Чортову Вербу? Там завжди кабани бродять!

— Знаємо, — весело кричали мисливці, вимахуючи рушницями. — Давай! шуруй!

Кравчина рвонув на машині далі, а ми рушили поміж деревами, як він і наказав, лементуючи, хто як умів. Праворуч від мене йшов Капшук, інколи я бачив його постать між темними стовбурами дубів; ліворуч — Гутя. Потім я спустився в глибоку долинку, а коли вибрався, вже нікого не бачив. Мабуть, хлопці обігнали мене.

Я погукав, погукав, та ніхто не обізвався. Десь далеко чувся шум машини. Я замовк. Стало сумно. І навіщо було їхати на вечір глядя в ліс? Мало тому Кравчині півкабана, закортіло ще в Петрівку мерзлого. От що робить з людьми алькоголь! І смачна штука, а всетаки вреднюща! Якби вчені попрацювали над нею, вдосконалили. Щоб і весело було, як вип'єш, і на здоров'ї не відбивалося. Ото досягнення! Я б на таке діло цілу академію одкрив би, тисячі вчених посадив би!

Так розмірковуючи, я ще трохи пройшов, потім вирішив спочити. Хай йому біс, тому кабанові. Чи знайдемо його, чи ні, а ноги наб'єш! Кому треба, хай ганяє. А я — посиджу.

Я осідлав широкий дубовий пень. Спершись на рушницю, замислився. Потягло на сон. Каюся, завжди любив у вільну годинку піти до лісу полежати горілиць проти неба, подрімати. Заколисусь природа.

Хоч я був і п'янений, та все ж таки на землю не ліг. Бо кінець, якщо ляжеш на сиру землю восени. Покорчить руки й ноги. Тому я вирішив хвилинку заснути сидячи, а потім почимчикувати до Чортової Верби.

Мою дрімоту розігнали якісь тихі звуки. Зашелестіло листя, хтось зупинився біля мене, поклав руку на плече.

— Га? Що? — кинувся я зі сну. — Це ти, Кравчина?

— Це я, синку, — почувлася тиха відповідь.

Я протер очі, глянув перед собою. Звівся на ноги. Коло мене стояв батько, якого я бачив лише на фотографії. У громадянську він був партизаном і загинув у бою з німцями.

Я одразу пізнав його. Та ж сама шапка, що й на карточці, жупан, шабляка. Довгі козацькі вуса, чорні, оксамитові брови, гострий орлиний погляд. В роті у мене пересохло. Почав протирати очі.

— Дарма протираєш очі, — усміхнувся він. — Я не привид.

— Як же ти?.. — пробелькотів я.

— Що?

— Звідки? Чому тут?

— За тобою...

— Як... за мною?

— Всі вже зібралися. Чекаємо на тебе.

— Хто зібрався? — жажнувся я.

— Рідня. Хто ж іще? Ходімо.

Він рушив у глиб лісу. Я несміливо ступав поруч. Шалено щипав себе за руки, за вухо. Та постать батька не щезала, я чув його подих, бачив широку спину, високу смушеву шапку.

— Тату!

— Що? — не обертаючись, озвався він.

— А як же...

— Що?

— Ти ж умер?

— Ну?

— А тепер живий.

— То ти не радий?

— Чого ж? Я радий. Тільки ж це неправда.

— Що неправда?

— Що я тебе бачу?

— А хіба не бачиш? — здивувався батько.

— Бачу... Тільки ж це мара?!

— Ти вже й своїм очам не віриш, — докірливо похитав головою батько. — До чого дожився, синку!..

— Та вірю. Тільки ж наука...

— Що?

— Твердить, що того світу нема.

— Того нема, — згодився батько. — А цей є.

— Який цей?

— Де ми з тобою.

— А чого ж тебе я раніше не бачив? Ти загинув.

— Загинув. Для тебе, для матері. Для тих, хто поруч вас. А для тих, які йшли зі мною на бій, — ні. Ми живі. І ніколи не вмеремо.

— Чому ж вас не видно?

— Ми не хочемо заважати вам. У нас своє життя. У вас — своє. Як син жениться, батько відділяє його, робить нову хату, сам живе в старій. Збагнув, синку?

— Нне... зовсім... Тебе ж закопали...

— Собаку можна закопати, — гнівно озвався батько. — Падло... А людину не закопаш. Вона невмируща.

— Мара якась, — пробурмотів я.

— А казка? — дивно промовив батько.

— Що казка?

— Казка вічно живе. І діти їй вірять. І дорослі теж, які мудріші. Ти гадаєш, дарма казка живе віками? У ній, синку, велика правда. Те, що я прийшов до тебе, — теж казка. Не мара, а правда. Мовчи. Ми вже недалеко.

Доки я розмовляв з ним, навколо все змінилося. Зникли осінні дерева, на віттях з'явилося ніжнозелене, яскраво-блакитне листя, поміж ним червоніли й жовтіли великі квіти. До ніг лягала висока шовковиста трава, у променях світанку грала самоцвітна роса.

Я дивувався. Начебто ж повинне бути надвечір'я, а тут бач — світання! Невже я проспав цілу ніч? Так ні. І ліс якийсь нечуваний, і покійний батько.

Проте перше хвилювання минуло. Я заспокоївся. Мало чого там наука заперечує, а не знають, що в землі робиться, під ногами. Гм... Як він сказав? “Собаку можна закопати, а людину — ні...” Дуже гарно сказав. Проте це ж фраза. А тут — факт. Вже йдемо з півгодини, а видіння не зникає.

Ліс порідшав. Почалися квітучі поля. Біля лісу височів велетенський палац. Він сягав сферичною покрівлею хмар і здавався зітканим з барвистих прозорих ниток чи з променів. Чарівне видовище.

Батько не дав мені намілуватися цією казковою спородою. Показав рукою на великі, розцяцьковані візерунками двері.

— Заходь. Всі вже за столом.

За столом? Що він сказав? Невже й тут, у мітичному світі, п'ють та їдять? Оце так штука!

Ми опинилися в залі. Від дверей до безкраю стояли столи, вкриті вишитими скатертями. А обабіч на ослонах сиділи жінки й чоловіки. Всі в барвистому гарному вбранні. Мерехтіли дівочі вінки, вбирали очі густі, ніжні вишивки, біліло чисте, ніби сніг, полотно сорочок, синіли, червоніли козацькі штани та кунтуші. А ще далі — розмаєво таких дивовижних убрань, що я не бачив і в сні. Люди в халатах, у тюрбанах, у білих покривалах, з барвистими запонами на лицах. Господи Боже ти мій, куди це я потрапив?

Всі дивилися на мене. Моторошна тиша. Я глянув на себе й знітився. На мені була зелена фуфайка, гумові чо-

боти для полювання, якийсь чорний светер. Ніби брудна пляма на тлі того святкового розмаїття, яке тут було.

— Це твій син, Пилипе? — суворо запитав гарний широкоплечий чоловічяга.

— Так, — відповів батько.

— Як ім'я?

— Андрій, — прошепотів я помертвілими вустами. Мені важко було дивитися в очі тому чоловікові.

— Гарне ім'я, — кивнув козарлюга. — А ти знаєш, хто такий я?

— Не знаю.

— Не дивно. Я — твій дід Гордій.

— Мій тато, — пояснив батько, поглядаючи на мене.

— А це, — поклавши на плече своїй сусідці руку, мовив далі дід, — твоя баба Соломія.

Я глянув на бабу. Вона всміхнулася щиро, привітно кивнула. Оце так бабуся! Ніби вісімнадцятилітня краля. Вуста як маків цвіт, зоряні очі, лебедина шия. На кого вона схожа? Ба, та на мою ж Галю? І я наче не такий, і дружина білява. А тепер ясно, звідки чорносиня коса, оксамитові брови!

— А я твій прадід, — озвався парубок у сивому жупані, з барвистою стрічкою на грудях. — Семен Грім.

— А я — прапрадід, — гукнув інший. — Козак Іван Богонь.

І пішло, і пішло, Загуло, покотилося від краю до краю. Яка ж у мене численна рідня! Вона розросталася, сягала коренями у інші племена і народи, вихлюпнулася до старовинних кочівників, перекинулася до Індії, а там загубилася десь у нескінченності легендарних атлантичних рас. Я був оглушений, збентежений. Не знаю, скільки тривало це знайомство, скільки клетотів палац від гомону рідні. Потім озвався дід Гордій.

— Пишайся, синку. Добрий корінь маєш. А з доброго кореня і добре дерево росте. Нема в твоєму роду поганців-зрадників, нема насильників, нема ледарів і нікчем. Бойова і чесна рідня. Ось я, наприклад. Закатували мене царські жандарми. А за що? За те, що не схилив голови, згадав Кармелюка, пішов у ліси, пускав півня панам неситим.

— А я, — озвався прадід Семен Грім, — під Уманню впав од шаблі лядської. Гарно ми тоді погуляли з Гонтою та Максимом. Можеш гордо називати ім'я прадіда Семена.

— А я кобзар, — гукнув прапрадід Іван. — Спочатку козакував, потім потрапив у полон до ляхів. Випекли вони мені очі, здерли пасів з десяти шкіри на спині, пустили на посміх, на жак, на глум. Та я не загинув. Добрався на Україну, навчився грати на кобзі. Ходив шляхами, лісами, тишив людей нещасних пісню вольною, давньою. Любили мене кріпаки, що в рабстві страшному я їм давав надію на майбуття. Так я зостарівся та й загинув десь у яру од голоду й холоду. Проте дарма! Можеш добрим словом згадати прапрадіда Івана. Глянь — я тепер знову видючий, молодий! Як наша невмируща пісня!

Родичі розповідали про свої подвиги, про героїчні бої, великі справи, а я стояв перед ними знічений, приголомшений. Що я скажу їм?

І ось замовкло велелюдне зборище. Дід Гордій запитав:

— А ти? Що скажеш про себе? Рідня хоче знати.

— Про себе? А що я скажу?

— Тобі видніше. Які подвиги вчинив? Ким став?

— Подвиги? Не знаю. Ніколи не думав.

— А про що ж думав? — нахмурився дід. — Ну хто ти? Козак? Чи гречкосій? Чи, може, кобзар? А чи коваль добрячий?

— Я директор горілчаного заводу, — похвалився я.

Рідня перезирнулася. Батько зневажливо покивав головою.

— Директор? — спіткнувся дід на тому слові. — А що це таке?

— Ну, старший.

— А горілчаний завод? Це де оковиту роблять? Винокурня?

— Еге ж!

— Дивно, — докірливо мовив дід. — Мій онук став винокурором?..

— Цілий завод, — зідхнула баба Соломія. — Це ж можна спійти весь край.

— Не козацький дух! — гукнув Іван Вогонь. — Корчмарська жила у тебе!

— Невже ж для того ми гинули в бою, — гримнув дід Гордій, — щоб ти отак низько впав? Га?

— Я... Мене призначили.

— Хто?

— Старші. Доручили.

— Як то призначили? Якби ти не хотів, то не став би. Інше діло, якби тебе призначили гетьманом чи, скажімо, отаманом... А то — винокуром козацького сина! Негоже, негоже!

— А чом ти вбраний у таке лахміття? — поцікавився Богонь. — Чи ж в тебе нема святкового вбрання. Вишитої сорочки?

— Та їх більше тепер у самодіяльності надівають— озвався я.

— А що це таке?

— Виступають перед людьми. Співають, танцюють.

— Співати треба скрізь. Щодня. І танцювати. Отже, щодня треба носити святкове вбрання, — суворо одповів прапрадід. — Затямив? А то вбрався, наче покидьок якийсь несусвітний. Сором на тебе глянути!..

— Доста йому, — примирливо озвався батько. — Він уже збагнув. Не для того ми покликали його. Почнемо свято, любі батьки й матері. Свято єдності. Наповнюйте келих вином невмирущости!

Десь далеко-далеко замерехтів кришталевий келих. У ньому грала криваво-багряна рідина. Його піднімали сотні рук, торкалися вустами, одпивали кілька крапель. З краю в край полилася ніжна пісня. Ніколи я не чув такої мелодії, таких слів. Не описати їх. Не здібний я на те. Тільки відчуття урочистости запам'яталося мені, нездоланної певности.

Келих ішов з рук до рук, ніби летів у повітрі. Ось з нього п'є батько, витирає долонею вуса, передає мені. Я взяв келих, глянув усередину. Там було порожньо. Ні крапельки. Як це так? Глум? Посміх? Самі пили, а мені облизня?

Я позирнув на батька. Він докірливо хитав головою.

— От бач. Не дісталось тобі вина невмирущости. Не дивуйся. Келих наповниться вином, як тільки його візьме до рук той, хто достойний безсмертя...

— А я?

— Суди сам.

— Чому ж? — гірко прошепотів я. — Хіба я не хотів би?.. От якби я жив тоді, як жили оці мої діди й прадіди...

— То що? — насмішкувато запитав батько.

— Я б показав...

Але мене вже ніхто не слухав. Рідня дружно співала, аж луна котилася під склепінням палацу. На мене не звер-

тали уваги. Я крутив у руках прозорий келих, мимоволі милувався його тонкими гранями, чудовою роботою. У свідомості майнула думка: “Якби показав комусь з друзів — не повірили б”.

А чому б і не показати? Взяти його, заховати в кишеню. До речі, це буде й доказом того, що не снилося. Якщо сон, то келиха не буде. А якщо не сон, то...

Я хутенько запхнув келих у кишеню фуфайки. Глипнувши на батька, помітив, що він усе знає.

— Бери, — шепнув батько. — Передай келих спадкомцям. У ньому велика таємниця.

— Яка? — збентежено запитав я.

— Не час про те говорити. Роби, що сказав. Здалека йде той келих, передається нашим родом все далі й далі, в прийдешнє. А навіщо? Навіть наймудріші діди не все знають. А хто знає, тому велено мовчати. Мовчатиму і я. Ходімо, синку.

Він рішуче провів мене до виходу. Над палацом горіло оранжеве небо. Ліс зустрічав нас вишнево-фіолетовою млою. Ми йшли швидко, мовчки. Батько летів, ніби на крилах. Я задихався від такої ходи.

— Не можу. Зажди хоч хвилинку.

Батько не відповідав. Ще трохи — і він зник між деревами. Я знеможено сів на пеньок. Заплющив очі.

У голові паморочилося. Хилило до землі. Що це зі мною? Руки й ноги немов налиті свинцем!

Я знову підвівся. Закричав:

— Тату! Зажди!

— Ату! — відгукнулися хащі. — Жди!

Де це я? Знову довкола ліс, але не осінній, а весняний, святковий, сповнений галасом птахів і ніжним шумом. В руках рушниця. Та сама, з якою я вирушив на полювання. Що це таке? Приснився мені батько чи що? Так чому ж довкола весна? Не інакше, як галюцинації. Перепився я, от і маєш тепер гарячку...

На грудях у мене щось теліпалося, заважало. Я мацнув рукою — волосся. Борода. Закудлана, довга борода, аж до пупа. Що за диво? Коли це я встиг обрости? Наче Робінзон. Я глянув на рукави фуфайки — вона потрухла, а з дірок вибивалася вата, крізь драні штани світилися коліна.

Я злякався. Леле! Що це зі мною? Ще один сон? У кого розпитати? Де люди?

Я оглянувся, впізнав знайомі місця. Отут Лисячі Нори, відоме всім мисливцям урочище. Недалеко звідси дорога, по ній можна почимчикувати до містечка.

Я поспішив до шляху. Що зі мною було? Це вже якась патологія. Треба звернутися до лікаря. Бо щож це виходить? Їхали на полювання восени. Потім я мандрував десь у нетутешньому світі, бачив покійних дідів та прадідів. А тепер — весна. Тут сам чорт ногу зламає. Не інакше, як я бачу кілька різних снів підряд. Не здивуюся, коли й цей весняний ліс виявиться марою. А де ж тоді реальний світ? Може, й те, що я був директором горілчаного заводу — теж мара, сновидіння?

Задихаючись, вибрався на шлях. Бряди-годи з лісу та в ліс їшли машини. Шофери підозріло позирали на мене. Не зупинялися. Нарешті якийсь бензовіз різко загальмував, і мордатий здоровило басом крикнув:

— Ей, бродяго, сідай, підвезу! Чого це ти в такому за-трапезному вигляді? — поцікавився шофер.

— А наче тебе вовки шматували. І з рушницею! Адже не сезон. Ти, брат чи не волочишся?

— Та де там, — неохоче озвався я. — Був у гостях. У лісника одного, в друзяки свого. Та захворів. Провалився довгенько. А рушницю так забрав. Ще з осені там була.

— А, — підозріло буркнув шофер. — Ясно...

Не знаю, що йому було ясно, та тільки він більше не сказав ні слова. Коли в'їхали до райцентру, запитав, де я буду сходити. Я попросив зупинити біля перукарні. В кишені я знайшов срібняки. Шофер рішуче замахав руками і рушив далі.

Зайшов до перукарні. Не йти ж додому в такому вигляді. Жінка перелякається.

Крісло було вільне. Сів. Дівчина скептично оглянула мене.

— Що вам? Підстригти бороду?

Її колега — хвальковитий хлопчина — пирснув зо сміху. І звідки вони такі отут взялися? Щось я раніше їх не зустрічав. Ще недавно тут працювали поважні люди, літні, досвідчені, культурні. Я розгладив бороду, глянув у дзеркало. Жажнувся. На мене дивився старезний дідуган, сивий, зморшкуватий, брудний. Сам себе злякався. Мій погляд зупинився на календарі. Там чорніла цифра 21. Трохи ви-

ще напис: травень. Боже мій! Де ж я провалявся цілу зиму? Дивлюсь на рік. Який жах! Не півроку, виявляється, а три роки минуло!

Дівчина сердито запитала:

— То що будемо робити?

— Поголити. І підстригти.

— Як? По-людському?

— Еге ж, — не став я сперечатися. — Хай буде по-людському...

І ось з люстра на мене дивилась нормальна людина.

— Ну от, — ласкавіше озвалася перукарка. — Гарний же дядько, можна ще й за дівчатами...

Я кинув їй карбованця й скоріше гайнув на вулицю. Коли підходив до свого будинку, ледве тримався на ногах. Що скаже дружина? Як зустрине?

Двері відчинила незнайома жінка. Вона підозріло глянула на мене, невдоволено запитала:

— Кого вам?

— Як? — здивувався я. — Я прийшов до себе додому.

— Додому? — прошепотіла жінка, бліднучи. Тут вона побачила рушницю, заверещала і хряпнула дверима перед моїм носом. — Чого вам треба? — крикнула вона з-за дверей. — Я подзвоню до міліції!

— Схаменіться, — якомога спокійніше озвався я. — Не розбійник я. Покличте Килину Макарівну.

— Яку Килину Макарівну? — притихла жінка. Насторожилась.

— Та яку ж? Курінну, господиню квартири.

— Таке скажете! — мовила жінка. — Та її вже два роки, як нема.

— Як то нема? — скрикнув я, і серце моє завмерло від страшного передчуття.

— А так. Померла вона.

— Померла?..

— Чоловік її десь повіявся. Злодіяка був і п'яниця. У неї забрали квартиру, конфіскували майно. Вона з горя й померла.

— А донька? — тремтячим голосом запитав я.

— Галя?

— Галя.

— Забрали десь в інтернат. А пізніше ще кудись. Чи в Києві вона, чи деінде, не відаю! А хто ви? Нащо вам про те знати?

Я не відповів. Убитий горем, пішов на вулицю. Килина померла. Галя десь по світах вештається без батька-матері. Що це зі мною? Куди тепер?

До Кравчини. До начальника міліції. Він же організував те прокляте полювання. Певно, він і розплутає страшний клубок...

*

— Вам кого? — запитав черговий міліціонер, встаючи з-за столу.

— Начальника. Товариша Кравчину.

— Можна. Тільки навіщо з рушницею?

— А вона мені не потрібна, — розгубився я. — Це так... випадково. Купив.

— Залиште, — строго сказав черговий. — Ідьте. У начальника нікого нема.

Я несміливо переступив поріг. Кравчина підвів голову, одсахнувся.

— Я, друже, — вбитим голосом одказав я. — Рятуй мене!

— Рятуй? — перепитав Кравчина зловісно. — Три роки десь пропадав, а тепер — рятуй?

— Я божеволію! Я нічого не можу збагнути.

— Зате прокурор давно збагнув. На тебе оголошено всесоюзний розшук. Розтрата на сотні тисяч.

— Яка розтрата?

— Грошова. Я й не знав, що ти такий хват. Хай там якусь пляшку, дві... для дегустації, а то — мільйонер знайшовся! Так держава в трубу вилетить з такими робітниками! Сідай, розповідай, де був, куди подів гроші?

Я сів приголомшений.

— Повір, я не брав ні копійки.

— Ревізія була. Все визначено.

— Книговод постарався! — спалахнув я. — Й тоді я знав, що він на руку нечистий. А пізніше, коли я зник, він скористався.

— Ну-ну! На людину не вали. Потім розберемося. Мене цікавить одне: де ти шлявся? Чому в такому вигляді? Дрантя. Пропився? Все до копійки.

— Глянь на мене. Я ж у тій самій фуфайці, що тоді одягав!

— Коли тоді?

— А як ми їхали на полювання. Коли ти затіяв з кабаном, хай би він був проклятий!

— Кабан ні до чого! До речі, я таки вбив поросся, — похвалився Кравчина. — Тебе не знайшли. Думали, десь ліг спати. Не знайшли. Другого дня мисливці обнищпорили весь ліс. Як у воду булькнув. Думали, вепр з'їв. А тут книговод зголосився. Каже, операцію провів Курінний. Розтрата. Ревізія. Еге, сказали ми, тепер ясно, куди він подався. Десь гайнув на Далекий Схід або в Сибір, підгулює з дівчатами!

— Нема в тому, що ти сказав, ні слова правди.

— От я й хочу почути правду від тебе. Давай починай.

Я розповів йому все. Як на духу.

Кравчина не перебивав. Тільки мугикав і кивав головою. Інколи позирав на мене, малюючи олівцем на аркушику якісь візерунки, коники, галочки. В очах його блискали іронічні іскорки. Коли я скінчив, він запитав:

— Все?

— Все.

— А до чого тут я?

— Як до чого?

— А так. Цю історію можеш розповісти психіатрові. Якщо він повірить. А мені потрібна правда.

— Але все це правда! — гарячкував я.

— Це така правда, як котове сало, — сердито озвався Кравчина. — Я бачу, що ти за три роки нічого путнього не придумав. Три роки на те, щоб вигадати дешевий містичний детектив. Ні, братці ви мої, зі мною не пройде! Не пролізе така липа! Доведеться тебе одправляти на державні харчі...

— Як же так?

— А так. Стерво ти, Андрій Пилипович. Килину Макарівну жаль. Гарна, добра жінка була. А через такого поганця пропала.

— А чи не ви все забрали? — гнівно крикнув я.

— Закон. Суд. Все законно. Якби од мене залежало, а то ж Капшук.

— Всі хороші! Як їсти, пити, то добрий був Курінний. А як нещастя — в куці!

— Дружба дружбою, а закон, братці ви мої, закон — нерушимий! Та що я з тобою патякаю? Не знаю, чого ти прийшов до мене? Розжалобити?

— Вияснити правду.

— Я вже тобі сказав. А тепер хочу бачити твоє розка-
няння. Подумай. Не гарячкуй. Згадай, де був? З ким? Де
гроші?

— Я вже тобі все розповів.

— Угу, — захлинувся від сміху Кравчина. — Значить,
на тому світі був?

— Був. На тому чи на якомусь іншому — не відаю.
А що бачив батька і всю рідню — це правда.

— Угу. І келих захопив з собою?

— Захопив. Стій, стій! Де ж він?

Я лапнув у кишені. Там, справді, щось було. Тремтячою
рукою витягнув келих. Поклав на долоню, розглядав його,
ніби чудо. Отже, правда? Правда!!!

— Що це? — запитав Кравчина.

— Як то що? Та келих же!

— Той самий?

— Той самий.

— Дай сюди!

Начальник міліції узяв до рук чарівний утвір, замили-
вався його легкістю, прозорістю, переливами майже неви-
димих граней. Зважив на долоні.

— Як пушинка, — здивувався він. — От уміють робити.
Молодці вчені. Синтетика йде вгору. Де вкрав?

— Як?

— Де свиснув? У ресторані? Торочиш про той світ.
Артистом став. Я ж сказав: психіатрові це чудова байка, а
мені... Я стріляний горобець.

Він кинув келих у куток. Келих беззвучно вдарився об
стіну, одскочив, ніби опука, і м'яко впав на килим. Крав-
чина здивувався, підняв його. Ще раз сильно вдарив об
підлогу. Келих не розбився.

— Добра робота, — похвалив Кравчина. — Певно, ім-
портний. Все-таки де дістав?

— Я вже сказав.

— Упертий віслюк! — зідхнув Кравчина. — Я хотів як
краще, а ти гнеш своє. Сам лізеш у петлю.

— Брехати не буду.

— Так і запишемо. Пошлю доповідну вище. Хай вони
вирішують. Келишок при справі. Як речовий доказ. Ха-ха!
А тебе — у в'язницю. Посидиш, подумавш, погризеш ка-
ззонну шкуринку. Нічого, не залишу давнього друга, пе-
редам щось. Тільки ще раз щиро прошу: чесне визнання
полегшить вирок.

*

Минали дні. У камері зі мною сиділи сімдесятилітній дід і хлопець. За хуліганство. Хлопець побився з товаришем. Після одержання грошей-заплати пішли в буфет, слово за слово, пішло, поїхало. Один в пику, другий пляшкою по голові. Хлопцеві обіцяли рік. Дід одлупцював свою дружину на храмовому святі. Діди-ровесники згадали, як вона скакала в гречку замолоду. І закипіла в старого кров, він збив з баби очіпок, вирвав косу, почав молотити.

Всім нам було сумно. Хлопець і дід приставали до мене, щоб я розповів їм щось цікаве. Я одмовчувався. Та одного разу розповів свою історію. Хлопець захоплювався.

— Здорово! Фантастика. Це якби письменникові — він би написав книгу. Я знаєте як люблю фантастику? І день і ніч читав би! Там ви були кілька годин, а тут минуло три роки з гаком. Парадокс часу! Не чули? Теорія Айнштейна. Різна ритміка часу. Про це вже всі фантасти пишуть. Паралельний світ. Якесь завихрення часу й простору.

У мене було завихрення в голові від його слів. Проте це було перше теоретичне обґрунтування моїх пригод, і я відчув приязнь до хлопця, що він щиро повірив мені.

Дід замислено кивав борідкою, мугикав здивовано.

— Гм. А кажуть, що нема Бога?!

— Якого Бога? — збентежився я.

— А того, що на небі...

— Так я ж його не бачив!

— Все 'дно, зідхнув дід. — Той світ бачив.

— То й що? Такий, як і цей. Тільки дерева інші. Палац гарніший. Люди веселі.

— Покійники, — не здавався дід. — Отже, той світ. Ти мені баки не забивай. Бог є! Так і знай!

— А коли є, чому ти бабі своїй коси вириваєш? — схидно запитав я.

— Це к ділу не тулиться, — сердито огризнувся дід. — Бог одне, а баба інше...

Так ми дискутували кілька днів. Потім мене викликав Кравчина. Він був збентежений.

— Знаєш, келих тес, як його... химерний.

— А що я тобі казав?

— Ти не гарячкуй, не гарячкуй. Гм. І діло твоє з розтратою прояснюється. Не винен ти, здається. Я радий. Радий. Поїдеш до Києва, брате мій! Ось так. Там учені заці-

кавилися твоїм келихом. Доки ще діло не завершено, поїдеш під конвоем. Не ображайся, закон — діло святе. Бувай. Коли що — не будь на мене в образі. Я що? Тільки виконавець закону.

У травні мене привезли до Києва. В Лук'янівську тюрму до мене приїжджав якийсь сивий учений. Він привіз у скриньці келих. Попросив наглядача, щоб залишив нас на самоті. Дружно усміхаючись, сказав:

— Голубе, вашому келихові ціни нема. Він унікальне явище.

— Я дуже радий.

— Треба, щоб ви розповіли нам про нього все-все. Де, що, як? Бо, розумієте, — дивні речі. Ми його свердлили, нагрівали, аналізували. Ніщо не бере. Свердла ламаються. Жодного знаку. Не боїться плазми в кільканадцять тисяч градусів. Спектроскоп не дає результату, ніби в келиху неземні елементи. І вага... Він нічого не важить.

— Як так?

— А так. І не витісняє воду. Це — чудо. Хто його зробив? Де? Поясніть нам. Лише ви можете це зробити.

— Я вже розповідав органам.

— Знаю, знаю, — з досадою одмахнувся вчений. — Якесь казочка. Мене не цікавить ваше алібі. Я не працівник органів і, клянуча вам, жодного слова...

— Так я правду кажу, — сердито відповів йому я. — Навіщо мені брехати? Батько мені дав його. Покійний батько. І звелів, щоб я його зберіг, передав спадкоємцям. Поверніть келих мені. Тим більше, що я не винен, мене незабаром випустять.

— Те, що ви не винні, — чудово, — сухо сказав учений. — Проте келиха я вам не віддам. Він — незвичайна цінність для науки. Жаль, що ви не розумієте цього. Прощайте. Ви просто хвора людина. Може, згадаєте, де ви дістали цей келих, тоді поговоримо. А тепер вам треба лікуватися.

Ще було кілька розмов. Я гнув своє, вони своє. Мені надокучило все це. Які вперті люди! Я просив слідчого, щоб він дізнався, де моя Галя. Він приніс адресу. Я щасливий, що доня моя жива. Рідна дитина! Що вона пережила? А все-таки не здалася! Перемогла. Козацького кореня. Йй би келих! Щоб вона випила вина невмирущости. Я знаю, для неї келих не був би порожній.

Мене оглядали лікарі. Розпитували. Потім повезли до лікарні...

*

Над Києвом спадала ніч. Григир сидів з зошитом на березі.

Що це таке? Безумство? Казка? А що таке реальність? Хіба не є для сучасних учених критерієм істинності божевільність теорій? Якого ж ще більшого божевілля треба? Плетиво чаклунства і реальности! Як віднайти зв'язок між такими розрізненними частками? Де той Шерлок, який розгадає страшну загадку?

Келих? Звідки він? Ясна річ, що потойбічний світ — то рефлекс хворого мозку Курінного, голос підсвідомости людини, яка сама себе засудила за нікчемне, марно прожите життя. Але він насправді опинився, як казав той хлопець, у якомусь вихорі іншого виміру. А свідомість оформила дивний випадок ось у таку казочку про зустріч з ріднею. Тоді хто ж вручив йому келих?

Холодок пробіг по тілі Григора. Дивна історія. І страшна смерть. Викрадення Галі. Отже, хтось знає про келих. Знає про його важливе значення. Що це? Терафим далеких світів? Провідник космічних енергій? Каталізатор незвичайного?

Треба діяти! Ніщо не зупинить Григора. Почалася космічна ера. В життя входитимуть нові явища. Він спробує йти за однією з казкових ниточок. І неодмінно розв'яже вузли. А їх багато. Тисячі. Спокій, витримка і любов допоможуть.

Григир ішов покрученими вулицями Подолу, нікого не помічаючи. Зосередився, ніби тримав десь у серці чашу з вогняною рідиною. Сколихнешся — хлюпнуть бризки на живе тіло, завдадуть неймовірного болю.

Що чекає попереду?

Безодня. Туман. Ні шляху, ні обрію. Тільки неясні обриси. Йти наосліп. Лише віра, сподівання, інтуїція, любов. Може, вона врятує, виведе? Детектив і любов!

Хто він — Меркурій з далекої Системи Ари чи Григир — син Землі? Чому він блукає і тут і там по невимірних стежинах Всесвіту, ніби легендарний Агасфер, не знаходячи спокою і втіхи, жаданої істини? І кохана, як фантом, як марево, зникає за обрієм, і друзі летять на битву з марою. І моторошно йому в самотині, серед байдужого неосязного світу...

Галю, Гроловице моя! Горикорінь, Сократ, Юліяна, Інеса, Владисвіт, Чайка! Де ви, мітичні друзі, брати з казки? Де шукати вас? Чуєш, кохання моє? Чи знайду я тебе в буряному океані життя? Іскра серед Безмежности — ось твоя орієнтація. І нема іншої.

Іскра серед Безмежности...

МЕЧ ПІТЬМИ

Аріман розімкнув поле Тартару. Світоносне Безмежжя охопило його сріблястою спіралею. Він простяг руки до далеких світил, ніби жадаючи почути якусь відповідь. Тоскно зідхнув, опустив очі. Біля ніг струменіла блакитна вода, на хвильках ледь помітно гойдалися прозоро-сині квіти. Аріман дивився на динамічні пружні пелюстки, а свідомість блукала десь далеко, в невимірних глибинах Всесвіту. Так простояв під променями зірок дуже довго. Приліт невеликого магнелета вивів його з стану заціпеніння. З отвору вийшов юнак з вогняною гривовою волосся і холодними сталевими очима. Це був новий Космослідчий Ягу. Він поволі наблизився до Арімана.

— Що з тобою, Арімане? В полеті ми тричі сигналізували про свій старт, а ти мовчиш.

— Пробач. Не чув, — відповів Координатор.

— Чому?

— Не знаю. Останнім часом зі мною це буває. Транс, задума, байдужість. Це — найстрашніше.

— Що саме?

— Байдужість. Ніби незрима павутина. Мозок холодне, не хочеться рухатися, мислити, відчувати.

— Я теж не розумію, — озвався Ягу. — Адже ще недавно Ара була піднесена потоком психічної енергії.

— Так було, — повільно відповів Аріман, втомлено провівши долонею по чолі. — Тепер потік зупиняється.

— Чому?

— Вони стають господарями власного розуму. Невже не збагнеш? Там Космократори, там люди Корсара.

— Але ж вони роз'єднані.

— Аналітичний Хроноцентр показав, що вони невбаганно йдуть назустріч одне одному. Магніт єдності невиможливо діє. Це перевершує всяку кіберпрограму. Інформацію наказу можна поволі згасити, веління любови — ніколи.

— Це прекрасно, — сказав Ягу, і в його погляді майнув промінець схвалення.

— Що? — спалахнув Аріман.

— Непорушимість любови.

— Якої? Для чого? — роздратовано запитав Координатор. — Ти знаєш, якого лиха завдала їхня любов нашій системі. Вони Повстанці і не заслуговують на добру думку.

Ягу пильно дивився на Арімана, ніби вперше бачив його. Потім легенько доторкнувся рукою ліктя.

— Послухай...

— Що?

— А тобі не набридло?

— Не розумію, — понуро мовив Аріман.

— Вести цю космічну гру?

— Дуже!

— Чому ж ти?..

— Що?

— Продовжуєш?

— Яка ж альтернатива?

— Не знаю.

— Ось так. Не знаю і я. Треба боротися. Нещадно! Зрушені з місця космічні сили. Ми вже не носії свободи волі, а раби тієї дії, причина якої посіяна давно. І потім...

— Що?

— Я ненавиджу...

— Тих?

— Так.

— Арімане! Ненависть ніколи не будувала. Вона поза Істиною. Ти ж знаєш Хартію...

— Геть всілякі Хартії! — крикнув Аріман. — Про що ти говориш? Давно перекреслені закони згоди. Ми можемо тепер покладатися тільки на силу. І ненависть — найстрашніша сила. Знаю, що вона поза істиною. Проте я тепер сумніваюся і в істині.

— Як? — жажнувся Ягу.

— Так, — їдко всміхнувся Аріман. — Минула еволюція Ари подарувала нам безліч прекрасних визначень. Любов, Істина, Краса, Досконалість. Ми прийняли їх, як діти приймають солодощі, смоктали, доки занудило. Проте жаль викинути. І ми досмоктусмо до кінця. А потім, зрештою, доведеться виплюнути, бо не можна ж вічно бути дітьми.

— Мені страшно!

— Космослідчому страшно! — насмішкувато сказав Аріман. — Ти мене дивуєш.

— Я не чув від тебе нічого подібного.

— Отже, слухай. Не час гратися в етику. Я викликав тебе не для абстракцій.

— Говори.

— Настала пора рішучої дії. Я згадав: Аналітичний Хроноцентр попередив, що вони з'єднаються, і тоді ідеї Корсара запанують і в тому світі.

— Це страшно?

— Ти — дитина! Пора тобі глибше замислитись над космогенезою.

— Я практик, — невдоволено мовив Ягу.

— Тим більше. Якщо тільки мислячі істоти тримірності розірвуть кільце просторово-часового колапсу, Ара загине.

— Чому? — збентежено запитав Ягу.

— Тому, що ми давно зв'язали долю власної системи з енергією того світу. У нас вже нема власної потенції. Треба будь-що не допустити до розриву колапсу. Доки носії цих ідей були роз'єднані, доки рівень планетарної науки того світу був низький, загрози такої не існувало, а тепер...

— Я зрозумів. Тепер треба їх... ліквідувати.

— О ні! — заперечив Аріман. — Фізична смерть — пусте. Плянета того світу має потужну ноосферу. Їхня інформація залишається. Вони знову відродяться в інших тілах.

— Що ж робити?

— Я маю план. Для того й викликав тебе. Можна покластися на тебе?

— Я давно зв'язав свою долю з твоєю, — суворо сказав Ягу.

— Гарзд. Вірю. Слухай же...

*

Автобус йшов до Верховини. На шостому кілометрі від Ворохти з нього вийшов юнак. Без речей, у простих штанах, брезентовій куртці. Сутеніло. Над горами купчилися сиві хмари, десь гриміло. Водій виглянув з віконця, крикнув:

— Гей! Куди на ніч глядя? Може, ти не там зійшов?

— Там, — холодно відповів юнак.

— Ну, якщо там, — непевно мовив водій. — А то буває всяке. Недавно троє горе-туристів пішли на Говерлю, Без намету, без теплих мішків, без провідника. Нема й нема. Вже їх зі Львова кинулися шукати. Знайшли...

— Де ж? — поцікавився хтось із пасажирів.

— На Говерлі! Закоцюбли. Саме повалив сніг, мороз. Ти чуєш, парубче?

— Дякую за інформацію, — ввічливо сказав юнак і рішуче попрямував шляхом.

Автобус рушив і скоро зник за поворотом. Мандрівник залишився сам. Він не стишував ходи, невпинно дивлячись на потрійне верхів'я Чорногори. По узбіччю Говерлі ще білили сніги. У вечірній імлі вони наливалися тьмяною блакиттю. Обабіч шляху чорно-зеленою стіною стояли смереки, ялиці, десь ліворуч невтомно шумував потік. За Говерлею сяйнула блискавиця, згодом докотився грім, Юнак вдоволено посміхнувся, звернув до річечки, сховався під велику скелю, з якої падала вода, утворюючи пінистий вир.

Сів на камінь, вийняв з кишені чорний овальний предмет, схожий на ладунку. Відкрив його. Темно-зелена поверхня фосфорично засвітилася, зазміїлася золотими нитками. Спалахнула фіолетова іскра, шалено завертілася, намотуючи тугу променеву спіралю. Над Чорногорою між хмарами з'явилося мерехтливе сяйво, знизилось вогнистою кулею над смереками, покотилося в долину. І ось уже наблизилось до потоку у вигляді сріблястого диска, що завис над землею.

Юнак сховав ладунку до кишені, неквапно підійшов до апарату. Фосфоричний ореол довкола диска зник, мандрівник, зігнувшись, пробрався всередину. Як тільки за ним зачинилася люка, пульсуюче коло знову замерехтіло і апарат піднявся в повітря, прямуючи до Чорногори.

Юнак скинув брезентову куртку, штани, білизну. Кинув їх у невелику коробку у шлюзі. Зневажливо глянув на свої худорляві руки, на волохаті, порослі рудуватим волоссям ноги. Торкнувся пальцем стіни. Набрал на цифербляті код. Стіна розтанула, натомість виникла миготлива, динамічна завіса, ніби сплетена з веселкових барв.

Юнак рішуче ступив крізь ту запону. Опинився в головній каюті диска. Тепер це вже була інша істота. Широкі плечі, високе чоло, вогненно-червона грива волосся, сильне гармонійне тіло. Він накинув на себе легке покривало, сів

до пульта. Глянув на універсальний хронометр, на скалі якого пульсували блакитні зірочки, фіксуючи плин часу різних координат Всесвіту.

— Пора, — задумливо сказав юнак.

Тим часом диск плавно опустився на вершину Говерлі. З півдня на Чорногорі насувалась лявіна хмар, у ній кипіла й вирувала буря. На півночі голубіло чисте небо, наливалося сумовитою вечірньою млою. Внизу чорніли хвилі гір, які зникали за обрієм. Мить мандрівник спостерігав за цим краєвидом, в очах його — вираз жалю. Потім погляд прикипів до пульта, і вже не бачив нічого, крім хронометра.

Ланцюжок блакитних іскорок, дивно сплітаючись перетворився в кільце. Те кільце спалахнуло рубіновим вогнем, і над пультом виникла постать людини. Чорні очі знайшли юнака. З'явилася на вустах дружня усмішка.

— Ара вітає тебе, Ягу.

— Я не можу відповісти тобі тим же, Арімане, — напівжартома сказав Ягу. — Земля ще не вітає тебе. Зате вітаю я.

— Гаразд, — кивнув Аріман, і обличчя його знову похолоднішало. — Що пощастило зробити?

— Громовиця в моїх руках.

— Де — спалахнув Аріман.

— У надійному місці, — хитро відповів Ягу. — Навіть ти не здогадаєшся.

— Досить загадок. Що ти з нею зробив?

— Викрав. Довелося використати батька. Психологічний етюд. Його ліквідував. Її — в минуле.

— Що? — жахнувся Аріман. — Ти збожеволів?

— Навпаки, — заперечив Ягу. — Не стерегти ж мені її! Вона надто активна й непримиренна. Навіть у людській подобі. У цьому циклі часу вона вийде з-під контролю. Я її перевів у дев'ятнадцяте сторіччя.

— Де?

— Тут же. В Києві. Монастир. До речі, там і Юліяна. Вона черниця.

— Знову абсурд, — з досадою сказав Аріман. — Звести Космократорів, та ще таких. Нароблять нам лиха.

— Ти забув, що це не Ара, — насмішкувато відповів Ягу. — Вони про себе нічого не знають. Довкола ченці, за-бобони, містичні юрби, молитви. Громовиця стане фанатично віруючою. Навіть у цій фазі часу вона потрапила до рук сектантів. Дві пташки в клітці. Подумаємо, як діяти далі.

- Інші жінки?
- Не знайшов.
- Жаль... Горикорінь?
- Є!
- Прекрасно! — зрадив Аріман. — Це — найголовніше. Де він?
- Очолює новий Інститут. Інститут Проблем Буття.
- Чим займаються?
- Головна проблема — багатомірність.
- Он як! — Важка дума залягла на чолі Арімана, він насупився. — Вже до цього дійшло. Зерно дає парості. Прокляте сім'я Корсара.
- Горикорінь збирається на Місяць.
- Навіщо?
- Важливий експеримент. Готується будівництво філіялу на Місяці.
- І ти нічого не довідався? — роздратовано запитав Аріман. — Загальні фрази!
- Спробуй сам.
- Ти ж Космослідчий?!
- Не такого хаотичного світу. Він мені обрид. Руйнуються закони природи. Не знаєш, як в той чи інший момент стануть діяти ці непослідовні істоти.
- Гаразд. А інші Космократори?
- Ще не знайшов їх.
- Меркурій?
- Він і тут детектив. Химерна кримінальна історія. Він розшукує Гроловицю. Хай шукає! Ха-ха-ха! Всі кримінологи світу не допоможуть йому!
- І все-таки ти не втішив мене, — задумливо сказав Аріман — Доведеться за справу взятися мені самому.
- Тобі, Арімане? — здивувався Ягу. — Ти покинеш Ару?
- Ти не розумієш, — холодно заперечив Аріман. — Вирішальний час, Ягу! Вирішальний. Кожна мить може бути фатальною. Мечі причинності піднято. Їх не видно, але вони вже в полеті. І наш меч повинен вдарити перший! Готуй квантовий інвертор, Ягу! Я перехожу на Землю...

*

Повернувшись з побачення, Галя довго бродила вулицею. Було сумно. Щось не давало спокою. І Григір не та-

кий, як завжди. Неширий, невеселий. Тінь на чолі, якась тривога в глибині очей. Вона так полюбила його. Кожного дня ввижалося їй круте біле чоло, ясний погляд, добрі сильні руки. А сьогодні коханий Григорій ніби відсутній. Здається, що замість нього хтось інший — напружений, занепокоєний. Щось приховує від неї. Не чуже, а таке, що зв'язано з нею.

Тремтливо вимальовуються схожості їхньої спільної стежечки. Хитаються, зближаються, розходяться. Що звелить доля? Від чого вона залежить? Бути чи не бути їм разом? Невже мало всіх мук? За віщо? Хоч би вже за гріхи. Чи за провини предків?

Галя згадала минуле, коли була в інтернаті. Вчилася добре, поводити себе стримано. Як приручене вовчєня, що злякано позирає на непроханих піклувальників, терпить ласку, бо не бачить лісу, куди можна було б утекти.

Ніхто її не кривдив. Проте не було і дружби. Чула шептання — образливе, гірке. Щось про батька. Про якісь мільйони. Які мільйони? Він їх не міг узяти. Він був щирий і добрий... Галя усамітнювалася, шукала втіхи в уяві. Малювалися їй прекрасні далекі світи, великодушні, сміливі герої. Замки, споруджені з кришталю і променів, блискавичні полети між зорями, радісні зустрічі з небесними істотами. У мріях було гарно, ясно. Відчувала себе в рідній стихії.

Знайшлися поза інтернатом люди, які помітили її. Ласкаво заговорили до неї... Так вона опинилася в секті п'ятидесятників. Їй імпонувала атмосфера братерства. Надхненні слова Вчителя: "Треба нам народитися звиш!" Як прекрасно! Треба вічно оновлювати себе, відкидати негідне, нікчемне, як скидає гадюка стару, непотрібну шкірку. "Хто любить душу свою, той загубить її!" І це прекрасно! Егоїзм вироджує людину, холодить серце, роз'єднує з іншими. А самотина рано чи пізно умертвить душу! Мудро сказано!

Галя кинулася в обійми любови — неземної, надхненної, чарівної. "Иду, щоб приготувати вам місце. Заберу вас до себе!" "Забери, забери, коханий! — ридала вона, падаючи на коліна і заливаючись блаженними слізьми. — Розкрий браму істини, хочу кохання, хочу дружби і святощів! Пошли друзів — мужніх і мудрих!"

Та поміж блакитними туманами блаженства іноді прозирали плеса тверезости, роздуму. Галя приглядалася до тих, які прагнули поруч з нею до правди, намагалася вві-

йти в їхній духовний світ. Поступово проходив хміль новизни, і вона побачила звичайних людей. Лише напоєних екзотичним духовним напоєм. Вони жили, як і мільйони невірних. Ходили на роботу, одружувалися, купували меблі, мріяли про нові квартири, випивали, полюбляли сказати єхидне слівце про ближнього. І тільки вечорами на молінні надівали на себе маску. Ніби грали самі перед собою якийсь спектакль.

Почалися сумніви, вагання. Уважно читала Новий Заповіт. Знайшла тисячі невідповідностей. Жахнулася того, що сталося перед Голгофою, після неї. Які невіглази і нікчемні! Навіть початувати кілька годин в Гетсиманії у них не вистачало снаги. Не поспати, зосередившись у полум'яному прагненні захистити Вчителя від страхітливої долі!

Глухо шуміли дерева в саду Гетсиманії. Нажахано дивилися з неба зірки на останні години нечуваної драми. Дивилися на поцілунок Юди. Дивилися, як розсипалися врозтіч "вірні" учні і послідовники. "Равві, хто з нас сяде праворуч тебе, а хто ліворуч в царстві новому?" Ось воно, надійшла хвилина вінчання на нове царство! Криваве, болісне вінчання! Де ж ви, учні, апостоли? Чому не стали плече до плеча з Учителем, вашим царем? Один — праворуч, другий — ліворуч.

Де там? Розбіглися, як руді миші. Йшли назирці, загубившись у юрбі галасуючих, заінтригованих юдеїв. Йшли, тремтячи за своє спустошене життя, сподіваючись на чудо. А раптом роздереться запона неба і легіони ангелів зійдуть на землю, і мечами світоносними захистять Месію?! О, тоді можна буде кинутися йому до ніг, стати поруч, щоб всі побачили його вірних учнів!

Чуда не було!

Була холодна ніч. Знуцання, кпини, удари. Докірливий погляд синіх очей, сповнених слізьми нечуваної муки і співстраждання. А учні — в пітьмі. Розгублені, знічені.

Не збагнули нічого, нічому не навчилися. "Доки світло з вами — користуйтеся. Доки ще не згасло — йдіть за ним". Меркне смолоскип, пропадає стежечка в нічній млі, густі тумани сповивають виднокіл.

Вчителя б'ють, а Петро гріється біля вогню. Чому не встане, не кинеться до мучителів, не спалахне святою любов'ю? Чому не покличе учнів, своїх товаришів, щоб кільцем вогню праведного оточити провісника любови? Хто б

посмів катувати його? А якби й посміли, то полум'яна жертва всіх учнів нечуваним смолоскипом загорілася б на віки, на тисячоліття! Не павутина догматів і церковних хитросплетінь, а приклад героїчного самозречення!

Галі ставало моторошно на моліннях. Вона з жахом дивилася на конвульсії “пророчиць”, які, впавши в транс, белькотали несусвітні дурниці, ніби розмовляли “божественною мовою”. Вона тепер бачила перед собою лише хворих людей, яким треба було лікуватися.

Що спільного між цими моторошними збіговиськами і тим чарівним світом, який Галя бачила в уяві, де літають між зорями будівники плянет, де на поміч друзям мчать, віддаючи на олтар смерти власне життя, де не моляться видуманим почварам, бо знають: у серці людини і Бог і диявол...

Вона покинула секту. Поступила на курси медсестер. Приходив пресвітер. Умовляв, просив, загрожував. Ще б пак! Таку вівцю втратити. Та Галя назавжди вирвалася з тих тенет. Несла в серці улюблений образ Космічної Людини, мріяла про нього, любила його, але не могла вже віддати свою мрію на поталу жадібним, жадаючим, конвульсійним блюзнірам...

А потім — зустріч з Григором. Дивовижна... Наче сон. Щось давнє забуте, незбагненне воскресало, впливало з глибини душі. Його очі. Де вона їх бачила, чому полюбила одразу? Чи, може, завжди любила?

Його видіння інших плянет, повстань, небувалих звершень. Чому ж вона так близько приймає їх до серця, і вони для неї не просто гарні казки, а якась близька і болісна реальність, яка нині закрита залогом цього життя. Так закриває ліс реальний обрій, що здалеку видівся очам шукача. Серед лісу виднокола не побачити, та все ж мандрівник знає, що він є...

Багатоплинне життя. Сплетіння багатьох еволюцій. Не інакше. Ми звикли себе відчувати самотньо на плянеті, уявилі єдиносущими в цілій сонячній системі. А може, не так? Навіть Земля може бути перехрестям багатьох різних еволюцій. Як гарно про це вмів мріяти Григор! Розкрити сплетіння суперечливого земного життя, збагнути його велич і порочність — грандіозне завдання. В природі невпинно відбувається порушення закону, і хтось же повинен знайти злочинця, притягти його до відповідальності?..

Галя усміхнулася. Вона увійшла у життя Григора, стала мислити його ідеями, термінами. І все ж тривога не минає. Ніби десь чатує туго заведена пружина.

Біля хвіртки темніла якась постать. Трохи оддалік стояла машина. Галя зупинилася. Хто? Може, з лікарні? Терміновий виклик?

Людина мовчала. Дівчина злякалася. Грабіжник? Що робити? Закричати? Покликати сусідів?

— Галю!

— Боже!

— Галю, це я.

Дівчина кинулась назустріч тому рідному голосові, обняла, нервово припала до грудей батька. Рідний, близький! Таточку, звідки? Вона зазирала в його обличчя, але бачила тільки глибокі провалля очей, чула важкий подих. Від нього пахло ліками, на плечах смугастий халат.

— Звідки ти? — плачучи, запитувала вона. — Де був так довго? Ходімо до хати.

— Тсс, — тривожно прошепотів батько. — Мені не можна!

— Чому? — злякалася Галя.

— Я втік.

— Звідки? Що ти кажеш?

— З караван-сарая. Від татарви. Спасибі козакам, допомогли. Он мій товариш чатує. Машина напготові. Тільки що — одразу в Дике Поле. Не наздоженуть...

Дівчина похолола. Психічно хвора людина. Певно, втік з лікарні. Що робити? Батечку мій, що ж з тобою робити?

— Я хотів тебе побачити. Слідчий дав твою адресу.

— Який слідчий? Ти ж кажеш, що татари...

— Татари — це тепер, — пояснив батько, сполохано озираючись. — Слідчий — трохи раніше. Мене тягали за келих.

— Келих?

— Я був на тім світі. Там мені батько дав келих. Для тебе.

— Для мене?

— А для кого ж іще? Ти ж козацька дитина. Той келих якийсь чарівний. Його били — не розбили, палили — не спалили, довбали — не роздовбали. Такого матеріялу на землі нема. Всі зацікавилися. Де взяв? Хто тобі дав? Я їм — правду. Так і так — на тім світі дали мені предки. А

вони — хто сміється, хто лютує. Ясно, ніхто не вірить. А ти, я знаю, повіриш.

— Я вірю, таточку! Тільки де ж він?

— Еге, де? — щасливо засміявся батько. — Тепер він тут. У машині. Мій товариш привіз його.

Галя розгубилася. Везти батька до Павлівської лікарні? Замикати його до “караван-сарая”? Стати зрадницею в його очах?

Від машини одділилася постать, наблизилася. Дівчина розгледіла молодого хлопця, обличчя губилося в півті.

— Добрий вечір, — почувся спокійний, лагідний голос. — Я чую вашу розмову і вирішив втрутитися. Ви можете не зрозуміти...

— Я справді нічого не збагну, — з мукою відповіла Галя, кинувшись до нього. — Поясніть.

— Хвилинку, — стишеним голосом сказав невідомий. — Не кричіть. Ви можете зрозуміти, де він був?

— Безумовно. Це я одразу зрозуміла.

— Тим краще. Я допоміг йому звідти вибратися.

— Навіщо?

— Всього одразу не поясниш. Він згадав про келих.

— Ви теж про це? Що за мара?

— Не мара, — заперечив юнак. — Келих є. Незвичайним шляхом він дістався вашому батькові. Але це не має значення. Це справа другорядна. Проте келих незвичайний. І його дійсно адресовано вам...

— Мені?

— Так.

— Не розумію.

— Я теж не все розумію.

— Хто ж ви?

— Вчений, — ухильно відповів юнак. — Я робив аналізи цього феномену. Знаю трохи історію вашого батька. Ні вчені, ні лікарі, ні слідчі не можуть прийняти серйозно його розповіді. Для вчених келих — просто незвичайний феномен. Для слідчих — загадка, кримінальний казус, який треба прояснити. Для лікарів — одна з форм шизофренії, психоза. Їх цікавить лише батько, а келих — то фікція, вигадка. Зачароване коло! Ми з товаришами вирішили...

— Хто це ми?

— Я і кілька моїх друзів з Інституту фізики. Ми вирішили розв'язати цей вузол. Забрати батька з лікарні (ясна річ, без згоди лікарів, інакше його б не випустили!), ви-

вчити келих, зустрітися з вами, щоб в'яснити, який зв'язок той келих має з вами.

— Містика якась, — прошепотіла Галя. — Збожеволіти можна!

— Проте факт! Ідьмо!

— Куди?

— До нас. Усі чекають. Там батько все розповість, ми запишемо. Не гурбуйтеся за батька. Ми його підлікуємо. Ваша присутність...

— Де це?

— Катедж, ізольоване приміщення.

— Добре, — рішуче сказала Галя.

Вона сіла на заднє сидіння поруч батька. Він обняв її, щось бурмотів. Машина м'яко рушила. В одсвітах ліхтарів дівчина тепер бачила обличчя батька, його дикий погляд.

— Таточку, — шепотіла Галя, — що вони з тобою зробили?

— Нічого, нічого, донечко, — щасливо бурмотів батько, тримаючи її руку. — Тепер все буде добре. Я вже не винокур! Я тепер козак!

— Що ти говориш?

— Правду кажу! Мені батько казав гіркі слова... І дід... І прадід! А що? Я послухався їх! Тепер Дике Поле — моя оселя! Ого-го! Погуляємо!

— Спокійно, — озвався юнак з переднього сидіння, не оглядаючись. — Згоджуйтесь. Все буде гаразд.

— Де ж келих? — пригадала дівчина.

— Ось він. — Юнак подав чорну скриньку. — Відчиніть і гляньте. Не бійтеся. Він невідвладний земним стихіям.

Галя тремтячими пальцями відкрила скриньку. На чорному оксамиті спалахнули фіолетові іскри. Взяла келих.

Почувся мелодійний передзвін. У келиху ніби спалахнула блакитна крапля, заколихалася червона рідина, почувся ніжний запах квітів. Галя злякано дивилася на трансформацію, не знаючи, що діяти.

— Ага! — радісно закричав батько. — Я не брехав! Глянь — там вино. Вино невмирущости. Пий, донечко! Пий! То для тебе воно з'явилося! Я не міг його випити... бо недостойний! А ти... Пий!

— Заждіть! — різко втрутився юнак. — Віддайте келих!

Дівчину вразив його тон. Крижаний голос, холодне обличчя, владно простягнута рука. Її душа збунтувалась. Хто

він — цей юнак? Чому долею батька розпоряджаються невідомі люди?

— Я не віддам келиха! — гнівно сказала дівчина. — І зупиніть машину. Не бажаю детективної історії! Я ідіотка, що згодилася їхати з вами. Батько потребує лікування! У нормальній лікарні. А келих хай вивчають учені в інституті, а не в підпільній групі! Зупиніть машину. Я повернуся додому!

— Дайте келих, — зловісно повторив юнак.

За віконцями чорніли святошинські ліси, де між деревами горіли поодинокі вогники катедр. Кричати? Битися з ним? На батька надія мала. А сама вона що вдіє? Тепер Галя збагнула, що потрапила в якусь пастку. Тут якийсь злочин!

Галя гарячково думала, але думка металася в порожнечі. А машина мчала в пільму, ріжучи вогнями стіну ночі. Та ось юнак різко повернув кермо ліворуч. Замиготіли стовбури сосен, густі куці.

— Куди ви? — відчайдушно закричала Галя.

Машина зупинилась. Галя вдарилась чолом об стінку переднього сидіння. Потьмарилося в голові. Потім владна рука притулила їй до вуст хустинку. Давлючий запах проник у свідомість, одняв волю. Руки й ноги потерпли. Скринька з келихом упала на коліна. Вона все чула, проте не могла ворухнутись.

Деся поруч кричав батько, з кимось лаявся.

— Прокляті! — кричав він. — І тут ви? Пройдисвіті, приблуди ханські! Ага! Масш? Я тобі дам, як викрадати священний келих! Ось тобі, ось тобі!

Потім стогін, постріли. Що це?

Марення? Сон?

Прокинутися. Розплющити очі. Не можна. Несила...

Хтось витягає її з машини, несе.

Чути тонкий тривожний свист. Крізь заплющені повіки пробивається примарне світло. Її піднімають, кладуть на щось м'яке. Тиша. Потім м'які кроки, шамотіння.

Потужний свист. І знову спокій. Приміщення таке тісне, що нема чим дихати. Вогняні ножі крають її тіло на мілярди часток. Порожнеча.

Минають хвилини. Чи віки? Ніхто не скаже.

Чорна хвиля буття хлюпає, формує чуття, дає тіло. Вона відчуває знову тіло. Холодний камінь, запах цвілі. Неприємні, різкі голоси.

— Хто вона?

— Біснувата. Що говоритиме — не звертайте уваги. Опанована дияволом.

— Навіщо вона мені? — запитав невдоволений жіночий голос.

— Не тобі, а мені! — різко заперечив чоловічий тенор. — Ось маєш.

— Це інша справа, — зраділа жінка. — Будь спокійний, вона звідси не вийде.

— Прощай, свята матінко, — пролунав іронічний голос. — Бережи її. Не муч, але й ока не спускай.

Загриміли металеві двері.

Знову тиша. Незбагненність. І холодний ворожий морок...

*

Сергій Горениця відсунув аркушки з розрахунками, позіхнув. Вдоволено посміхнувся. Чудово! Все збігається. Що покаже практика? Він певен. Тривога є. Сумнівів нема. Чому тривога? Бо це стрибок в незвідане, тасмниче. Ніхто не знає, що очікує там шукача. Ворог чи друг?

Сергій підвівся з крісла, підійшов до вікна, відсунув фіранку. На тлі неба бовваніла Печерська Лавра, виблискувала золотом у сяйві прижекторів. Похитав головою. Яке химерне поєднання — старовинна дзвіниця і електрика. Постаті святих у розцяцькованих шатах і юрби туристів. Як все змішалось!

Спадщина різних віків, поглядів, ідей, уподобань, традицій. Людство несе її на плечах, не може скинути. Вузька стежечка, довкола стіни. Народження — смерть. Безмір над головою, а шлях туди неймовірно важкий! Кілька ракет, десятків полетів. І все! Схоже на малювання картини голкою в повітрі. Не залишається сліду. І знову амбіція людська чезає, і вчені розуміють, що не підкорено природи, що космос залишається непізнаний, невідомий, ворожий, що необхідно шукати інших шляхів.

Лавра! Там теж поховані цілі покоління шукачів дороги в безмір. Жа доба досягнути ідеал, піднятися до святості, мудрості. А в житті — цинізм, юрби молільників і безсилля омріяного Бога. Безмір мовчав. Дзвіниці, блискучі бані прагнули до неба, втілювали в собі мрію людського духу

до краси, до єдності і завмирили на віки, ніби надгробні пам'ятники забобонам і померлим сподіванням.

І ось настав час! Сергій знає, що назад немає шляху. Буде буря. Будуть жорстокі суперечки. Експерименти, які навіть наукових бегемотів вразять. Тоді відкриється новий обрій.

Хоч буває і так, що в'язень, відсидівши належний строк, не хоче покидати тюрму. До всього звик. А там, за мурами, на нього чигають несподіванки, там треба думати, напружувати мозок, відповідати за щось. Парадоксально, але факт! Є такі. І в науці. В'язниця догматів, традицій тяжка, але рутинний розум не бажає, боїться покинути затишні, звичні мури.

Що ж, знайдуться інші. І знайшлися! Є ентузіясти-космонавти, є фізики, є парапсихологи, фізіологи, медики. Безліч наук зацікавлені в руйнації стіни часу і простору. Бо ж ідеться не просто про науковий експеримент, а про народження нового світу! Не народження, а відкриття. Дивно і радісно.

От хоч би космонавт Ворон. Нестримний, палкий, шалений в задумах і здійсненні їх. Співробітник, помічник, боєць. Як він схопився за Сергійову ідею! Як одгризався від навали ортодоксів! І зараз чути його приглушений, щирий голос: "Розумію тебе, Сергію! Ой як розумію! Відчув це в космосі, в політі. Наочно, зримо. Не збагнеш? Я поясню. Доки ракета поривається вгору, до неба, до зірок, доки вона на хвилі гураганної енергії — є політ! Тоді ти відчуваєш себе впевнено, радісно. Здорово, одним словом! А фінішуєш, ідеш до землі — щось втрачається від творчого вогню. Знаєш, що треба повертатися додому, до Космоцентру, до друзів. Адже там чекають, хвилюються! І все-таки фініш — вже не політ. Ракета падає, розумієш? Падає, а не піднімається! Так і наука: доки є підйом — це наука, еволюція! А застигла форма — це вже сум і рутинна. Залізобетонні формулювання в науці — кінець науки. Вчений мусить бути вічно над прірвою незвіданого, вічно прагнути перелетіти її і не могли перелетіти! А що? Якби матерія мала завершення сама в собі, не існувало б Космосу, життя, поступу! Матерія — це ніби зерно з безмежною потенцією, мов безодня, яка вічно розширюється. Тому, Сергію, твої божевільні мрії про вікно в багатомірність — воля матерії, закладена в нас! Чуєш?"

Чую, чую, друже! Завжди пам'ятаю. Знаю, не підведеш, не зрадиш! Знайдуться й інші ентузіясти. Хоч попереду стільки перепон.

Роздуми Сергія обірвав стук у двері. До кабінету зазирнула старенька ласкава жінка, запнута чорною хустиною.

— Що?

— Там гості якісь, Сергію. До тебе.

— Гості? Так пізно?

— Гості. Видно, здалека, з-за границі. Бо на голові на-вертюхано цілу копицю. Наче з арапів, чи що...

— З арабів? — усміхнувся Сергій. — Може, якийсь учений? Не попереджали. Ну, просіть.

Жінка зникла. Незабаром у прямокутнику дверей виросла висока біла постать з турбаном на голові. “Індус”, — подумав Сергій.

— Не зовсім, — сказав незнайомий, прикладаючи руку до грудей.

— Ви прочитали мої думки? — збентежено запитав Сергій, відповідаючи на вітання легким поклоном.

— Так! Це дуже легко, — відповів гість. — Все видно на обличчі. Проте я не назвав себе. Кемал Сінг. Біолог, фізик, медик.

— Ого!

— Вас це дивує?

— Ні. Тепер епоха синтези. Мені цікаво.

— Я не індус. Я з інших країв. Мене зацікавила ваша країна, її філософія, традиції, таємниці. Змнив ім'я. Вас цікавить моє попереднє ім'я?

— Ні, — скупо відповів Сергій.

— Прекрасно, — сказав гість, пильно дивлячись на господаря. — Бо більшість людей цим цікавиться — іменами, становищем, званням, а не суттю.

— Я не цікавлюсь.

— Знаю. Мене теж зацікавив не ваш ступінь доктора наук.

— Він мені ні до чого, — низав плечима Сергій. — Здібності вченого не залежать від наукового ступеня. До речі, де ви вивчили нашу мову?

— О, я знаю більшість земних мов, — відповів Сінг.

— Коли ви їх встигли вивчити?

— Я їх не вивчав.

— Ви хочете заінтригувати мене? — засміявся Сергій.
— Пробачте, я поганий господар, не запрошую сидати! Ще

раз пробачте! Ось тут зручне крісло, прошу. Може, кави, вина?

— Не п'ю, — сказав Сінг, стоячи біля дверей, незмигну дивлячись на вченого. — Не трубуйтеся. Відкинемо, світські умовності.

Щось знайоме видалося Сергієві в обличчі гостя, в його манерах, у глибокому холоднуватому погляді. Щось давно відоме. Але де, коли, звідки?

— Хочете пригадати, де ми бачилися? — посміхнувся Сінг.

— Знову читаєте думки?

— Чую, — заперечив гість.

— Читайте. Я не вмю замикати думки.

— Колись вам це вдавалося.

— Колись? — здивувався Сергій. — Ми вже десь зустрічалися?

— Не тепер.

— А, — засміявся вчений. — Ви маєте на увазі метампсихозу, перевтілення? Ну, це дуже проблематично!

— Ні, я маю на увазі інше, — мовив Сінг. — Але ми ухилилися від того, заради чого я прибув до вас. Тепер, з вашого дозволу, я сяду. Дякую. Мені тут зручно. Якщо можна, я поверну лампу ось так. Не люблю яскравого світла.

— Слухаю.

— Почув про вас в Індії. Читав вашу книгу “Проблема багатомірності”. Чудово! Теоретична бомба.

— Ну, не зовсім. Подібні ідеї висловлювалися багатьма мислителями, в давнину і тепер. Особливо на Сході.

— Так, так. Метафізика Сходу підійшла впритул до аналізу багатомірності. Багато дослідників, безумовно, пробивали стіну часу й простору, виходили в сусідні сфери, але...

— Що?

— Вони не могли відкрити нової еволюційної спіралі для людства. Знаєте, у Рамакрішні є чудова притча про соляну ляльку, яка хоче дослідити океан. Доходить до води, бреде, заглиблюється і назавжди зникає, розтає.

— Дотепно, — сказав Сергій. — Я пам'ятаю цю притчу. Дуже слушно. Поодинокі експерименти, тим більше, коли вони закінчуються божевіллям, або смертю в самадхі, або релігійною екстазою, яка припиняє свідому самоevolюцію, не принесуть успіху.

— Згоден, — сказав Сінґ. — Тому й звернув увагу на ваші ідеї. Покинув свою лабораторію біля Дарджилінґа, виїхав до Москви. Там мене познайомили з вченими з Академії. Я їм висловив своє бажання бачити вас, пояснив, що мої праці йшли паралельно. Вони дали рекомендації. Десь вони тут, у портфелі.

— Не турбуйтеся, — зупинив його Сергій. — Ми вже домовилися: геть формальності.

— Коротше, я прошу взяти мене на Місяць.

— Які підстави для такого рішення?

— Я принесу користь. Неабияку, — сказав Сінґ. — Все життя робив досліди в сфері багатомірності.

— Пробачте, — озвався Сергій, — якщо ви мене будете знайомити з астральними та іншими сферами...

— Боронь Боже, як кажуть у вас, — засміявся Сінґ, і в чорних магічних очах з'явилися синюваті іскри. — Ніколи не полюбляв ролі ментора. Та ще містичного. То сфера теорії. А теорій, як відомо, стільки, скільки теоретиків. Може, в тих гіпотезах і є раціональні зерна, проте моє кредо — чиста практика!

— Тоді — інша справа, — схвально сказав Сергій. — Що ж ви можете запропонувати, якщо ми вас візьмемо на Місяць?

— Я знаю — ваше будівництво незвичайне, — сказав Сінґ, — там будуть всеосяжні експерименти. Але головне — чутливі психічні медіатори.

— Правильно.

— Я пропоную свої послуги. Ви вже могли переконатися, що я легко читаю думки.

— Такі люди є і в нас. Що ви ще можете?

Сінґ показав рукою на маленьку фаянсову іграшку, що стояла на протилежному кінці столу.

— Що там таке?

— Японський сувенір. Коли був на симпозіумі в Токіо, купив. Він вам до вподоби?

— Ні. Просто підходяща річ для експерименту. Уважно дивіться на сувенір. Тепер на мою долоню...

Сінґ розкрив довгу чутливу долоню, на ній нічого не було. Він склав пальці в кулак. Сергій запитливо дивився то на гостя, то на ляльку.

Гість зосередився, чоло його потемніло. Горениця бачив, як обриси сувеніру танули, щезали. Все. Нема на тім краю столу нічого.

Сінг розкрив долоню. На ній — іграшка.

Сергій засміявся.

— Фокус. Ви, індуси, мастаки на ілюзії. У нас Кіо й не такі речі вміє.

— Пробачте, — холодно сказав Сінг. — Я гадав, що ви сприймете феномен серйозно. Я прибув здалека не для фокусів.

— І все-таки я експериментатор-скептик. Доки є можливість обману, я не прийму на віру навіть те, що бачать мої очі.

— Спробуйте ускладнити експеримент, — сухо сказав гість.

— Гаразд. Дайте сувенір. Я ставлю його на місце. Тепер... чим би його накрити? Ага, ось прозорий ковпак. Скло. Тепер — будьте ласкаві! Робіть вашу трансміграцію!

Коли сувенір зник і з-під ковпака, який притримувався рукою Сергія, в кімнаті настала тиша. Вчений уважно дивився на гостя, потім схвально вигукнув:

— Чудово! Але як вам це вдається? Сподіваюся, що це не таємниця, як у фокусників та факірів?

— Ні. Я приїхав для того, щоб запропонувати не феномени, а наукову допомогу.

— Це мені подобається, — радо сказав Горениця. — Тоді поясніть, будь ласка...

— Не все одразу, — зідхнув гість. — Це — результат довголітніх тренувань. Концентрація психічної енергії. Якщо людина вміє концентрувати її, це дозволяє володіти нижчими градаціями матерії. До того ж не забувайте, що психічна енергія породжена самосвідомістю і тому може діяти цілеспрямовано. Коротше — коли я накажу, щоб мій психічний імпульс-квант дезінтегрував цей сувенір там і синтезував його в моїй руці — завдання виконується бездоганно. Успіх залежить від напруги енергії!

— Чудово, — зрадів Сергій, підхоплюючись з місця. — Це те, про що я мріяв. Посадити потужну енергетичну станцію і біологічні медіатори певної психічної формації. Це дозволить глибоко проникати в надра матерії, часу й простору, аналізувати будову континууму, перевіряти наші теоретичні припущення і ставити нові завдання. Ви вчасно з'явилися! Ось моя рука!

— Це я повинен вам дякувати. — Сінг потиснув руку Сергія. — Правду кажучи, не сподівався, що ви серйозно сприймете незнайомі ідеї.

— Було, було, — весело сказав Горениця. — Тепер мало вчених, які заперечують незнайомі ідеї лише тому, що вони нетрадиційні. Отже, вирішено. Я беру вас до своєї групи. Що ж до польоту на Місяць — не обіцяю. Треба порадитись в Академії. Завтра домовимося. А тепер — спочивайте.

ПОКЛИК З МИНУЛОГО

Григора ніби підмінили. Ходив як у воду опущений, Не посміхався. Після роботи одразу поспішав додому, замикався в своїй кімнаті, читав, креслив схеми, щось писав.

Дід Микита підсміювався. Пробиував узяти його на кпини.

— Розлюбила, чи що? Іншу знайдеш! Вони всі тепер такі — вітрогонки! Не жалій, Григорчику, хай їм грець! Ось і моя баба, це тепер вона ніби нічого, а як була молодю — то очима своїми тільки стрель, стрель! На всі боки!

— Бреши, бреши, старий джигуне! — незлобно відповідала баба. — Я на тебе не гніваюся! Такий ти був замолоду. Базікало. Такий і зостався. Недарма ж кажуть, що горбатого могила не виправить!

— Еге, тепер уже лікарі горбатих лікують, — сміявся дід. — Сам читав!

— Мо', й лікують! Горба лікують, а твого язика вреднющого, мабуть, ніякий дохтур не вилікує. Хіба що вирізати?

— Хто ж тоді тебе пилятиме? — реготався дід. — Ти ж умреш від нудьги!

Так старі господарі старалися розважити хлопця, проте він залишався похмурим, небалакучим. Інколи навіть нелюб'язним. Хапливо їв щось на кухні, хутенько йшов до кімнати і знову замикався. Наставала тиша. Старі перезиралися, гірко похитували головами.

— Зурочила, проклята, — шепотів дід.

— А мо', справа якась важлива? Державна...

— Яка там справа, — махав рукою дід. — Справи так не засушать. То лише жіноча стать може таке з чоловіком робити.

Галя й справді зав'язала світ Григорові. Тільки й думав про неї. А засинав — з'являлись якісь потвори, бандити, переслідування. Він викрадав Галю з високих, похмурих замків, спускався по хистких драбинках над прірвами, ска-

кав на коні поруч неї, бився з ворогами на шаблях. Інколи, втікаючи, зривався зі скелі, падав у безодню і виривався зі сну весь у холодному поту.

Шеф вимагав: скоріше, скоріше! Думай, збирай матеріяли, розплутуй клубочок. Де келих? Куди зникла Курінна? Чому вбили її батька?

Що міг відповісти? Розказати легенду? Непівбожевільне марення Курінного? Для фантастичної повісти підходить, а для серйозного детектива — абсурд.

Розпитував сусідів по вулиці Покрученій. Бував у людей, які жили недалеко від місця злочину. Їздив на Полтавщину, зустрічався з Кравчиною, колишніми товаришами Курінного. Виникала дуже цікава гіпотеза. Фантастична, але логічна.

Курінний справді ніде не переховувався від правосуддя. Не було потреби. Слідство показало, що винен у розтраті книговод горілчаного заводу, за що його заарештовано.

Далі. Курінний повернувся додому в тому ж вбранні, в якому поїхав на полювання три роки тому. Кравчина підтверджує це. Розповідь Кравчини та інших “друзів” Курінного тотожна з його записками.

Келих — не вигадка. Його бачили, тримали в руках десятки людей. Від працівників міліції на Полтавщині до наукових дослідників у Інституті фізики. Річ, справді, незвичайна. У всякому разі, келих має властивості, які ще не відомі земній науці. Отже, можна припустити, що десь існує лябораторія, яка створює такі речі. Тоді навіщо вона це робить? Злочинці? Нема потреби. Продавати такі келихи — вигода невелика. Та й навіщо оті підпільні майстри нагороджували б Курінного таким “сувеніром”? Щоб виправдати його потойбічну розповідь? Несерйозно!

Можливе припущення: зміщення фази часу. На три з лишком роки! Для Курінного вони становили півгодини чи годину. Приклад відносности часу? А зустріч з батьком, з предками? Як пояснити ті видіння? Можливо, то суб’єктивні нашарування, динамічні видіння підсвідомости, своєрідний сон? Мозок Курінного не міг сприйняти цих трансформацій в іншому вимірі. Таким чином, сформувалася фантастична галюцинація...

А насправді він побував у паралельному світі, де мислячі істоти дали йому келих, щоб та річ потрапила в тримірність. І не просто куди попало, а в руки Галі. Отже, акція цілеспрямована.

Хтось також знав, що Курінний побував у паралельному світі. За ним слідували. За келихом теж. Отже, знали про його значення. Це могли бути лише мислячі істоти з інших світів. Земні люди нічого не знали про келих і не мали практичної можливості знати.

Келих украдено, Галю теж. Курінного вбито. Батько їм не потрібен. Потрібна вона. Певно, Галя володіє якимись властивостями, які в спів'єдності з келихом дають необхідні результати!

Чи є в цьому хоч якийсь зернятко? А раптом усе виявиться міражем, мильною булькою?

Ні, ні! Геть сумніви. Поки що все логічно і послідовно. Треба йти далі.

...Жителі Святошина, катеджі, яких розташовані недалеко від місця подій, засвідчили, що вони бачили дивні феномени, вогнистий диск, схожий на гігантську дзигу. Явні ознаки НЛО — невідомих літаючих об'єктів. Спочатку Григ'р зневажливо поставився до цього. Але потім уже старанно розпитував людей про найменші подробиці.

Бова ввів до своєї картотеки термін НЛО. Почав перечитувати все, що стосувалося цієї проблеми. Існували найрізноманітніші гіпотези. Одні вчені вважали, що це фікція, атмосферні явища, оптичні ефекти; інші — переконували, що НЛО — це гігантські кулясті блискавиці; треті твердили, що то енергетичні утвори в електромагнітному полі Землі, своєрідні живі або навіть мислячі істоти, які живляться бурями, електрострумом високовольтних ліній, потоками протонів чи бета-розпадом, що виникає в процесі ядерних реакцій (саме тому їх, мовляв, часто бачили над атомними центрами). Пояснювали НЛО і як утвори земних людей, своєрідних капітанів Немо, які ховаються від людства в недоступних місцях. І, нарешті, були вчені, які висували найфантастичніші припущення. Перша гіпотеза: НЛО — кораблі з інших планет. Друга: апарати інших вимірів простору, де може існувати паралельна еволюція. Третя: посланці майбутнього, пристрої для мандрівок у часі.

Григ'р думав: жителям Венери, якщо вони є, чи Марса, Альфа Центавра — навіщо Галя? Келих? Взагалі будь-які земні події? Тут замішані сили, які знають Галю. Знають, хто вона. Отже, вона несе в собі інформацію інших світів? І, можливо, він, Григ'р, теж звідти? Тоді його сновидіння мають якийсь сенс. У них йому розкрилася космічна драма

людства Системи Ари, що існує десь у паралельному вимірі. Аріман не залишив у спокої втікачів, він чатує і спостерегає за ними. Тим більше, що він у кращому становищі. Знає все, має технічну могутність.

Григір виклав свою гіпотезу шефові. Обмежився логічними умовиводами, навів для переконливості кілька гіпотез радянських та закордонних учених з приводу паралельних еволюцій, НЛО, мандрівок у часі.

Шеф слухав спокійно, склавши руки з рудими волосинками на товстих пальцях. Нічого не можна було прочитати в його сірих байдужих очах. Коли Григір закінчив, шеф покрутив пальцем біля скроні.

— Ясно? — зідхнув він. — Докотився!

— Ви що? — спалахнув Григір. — Вважаєте, що я тю-тю?

— Може, й не повністю! Але кандидат! Кандидат, голубчику! Є кандидати наук! А ти кандидат на божевільного. Тихо, не перебивай! Ну що я доповім начальству? Що скажу вченим, які чекають келиха? Що Галю вкрали, а її батька вбили пришельці з паралельних вимірів? І захопили чудодійний келих?.. І нічого вченим сподіватися повернути незвичайний сувенір, бо тепер ним захоплюються десь у чотиримірному чи п'ятимірному просторі. Якийсь багатомірний деспот подарував його на день народження своїй норовистій доньці!

— Ви демагог, шефе! — похмуро бовкнув Григір.

— Що? — спалахнув шеф.

— Я кажу — ви демагог! Чого ви на мене кричите? Всі факти ведуть до такої гіпотези. Чому нам треба ховати голу в пісок, як струсь? Чого боїмося?

— Знаєш, голубчику, коли я почну вести справу з участю потойбічних рецидивістів, то сюди примчить кілька санітарних машин з десятком здоровенних хлопців...

— Я розумію, — гірко сказав Григір, — але реальність не можна втиснути в догми, які б переконливі вони не були. Я вже вам говорив, що криміналістика — це не тільки явище в земній соціології. Це — частинний випадок Космічного Права. Нас повинні цікавити не лише дріб'язкові порушення законів патологічними людьми, а й вселенські злочини цілих еволюцій.

— Те-те-те! — Шеф одмахувався руками від палких слів Григора. — Поїхало-покотилося! Віддаю тобі належне. У тебе прекрасна уява. Багатюща! У вільний час напиши

фантастичний роман на цю тему. Сильний романище буде! І я прочитаю. Чуєш? А на роботі — зась! Я забороняю тобі про це говорити!

— Як то?

— А так. Лише моя любов до тебе...

— До чого тут любов? — запально перебив Григор. — Факти...

— Саме так. Факти. А їх нема. Дам тобі нове завдання. Заспокоїшся, ввійдеш в інші матеріали, інформацію. А з'явиться щось нове, доказове — потім пометитуємо, поговоримо. Ось так...

*

Роздвоїлася душа Григора. Шефові вдалося посіяти суміви. З одного боку — переконливий ланцюжок власних умовиводів, який приводив до космічного рішення; з іншого — твереза аналіза шефа.

Та й що міг би вдіяти Бова, якби фантастична гіпотеза і підтвердилася? Посваритися кулаком у багатомірність? Лаяти мігичного Арімана? Сісти і зосереджуватися, щоб потрапити в потойбічні світи для визволення Галі? Смішно, гірко, нездійсненно! Треба прийняти пропозицію шефа. працювати і тим часом думати...

Хто зна, чи не повисла б уся історія в повітрі, якби не випадок. А може, й не випадок!

Хто знає, чому з нами трапляються ті чи інші зустрічі, чому спалахують у свідомості ті чи інші думки, впливають в уяві несподівані образи, які потім змінюють усе життя. І не лише своє, а життя багатьох інших людей.

Григор полюбляв прогулянки в Ботанічному саду. Там було спокійно, тихо, добре думалося. Бова виявив у приміщенні занехаяного монастиря стоси книг. Одержавши дозвіл, він почав їх вивчати. Серед різних житій, повчань, молитовників, требників, старовинних біблій траплялися цікаві літописні сторінки, з яких оживали реальні люди — з турботами, гарячими почуттями, болями і муками, трагедіями і radoцями.

Все те було вельми цікаве, але одна рукописна книжечка Григора вразила. Перечитував слов'янізоване письмо знову й знову, не вірив власним очам. Проте реальність запису, його оригінальність, достовірність були безсумнівними.

Він переказав запис ченця монастиря, який жив у кінці минулого сторіччя. І ось що там було написано.

*

“...Горе нам, грішникам нечуваним. Останні дні настають. Явні ознаки пришестя Антихриста, котрий почав, як сказано в писанії, і вогонь з неба зводити, щоб спокусити і обраних. Горе, горе тим, хто живе на землі, бо в страшній люті зійшов до них диявол, знаючи, що небагато йому залишилося бути!

Нема любови серед ченців, нема смирення, братія шукає світських насолод і уподобань. Нема спраги духовної, жадоби солодкої молитви Ісусової, подвигу в ім'я вище. Ось і проклав лукавий шляхи до обителі нашої святої через серця невірні, неосвячені.

Дивні дива творяться в обителі. Бачила братія вихор вогняний в саду над озером. А з того вихору дві постаті палаючі виходили і в келії проникали, в підземелля монастирські спускалися. Після проклятих відвідин сіркою пекельною і смолою смерділо тиждень чи й більше.

І з'явилася після відвідин сатанинських черниця в обителі жіночій. Дивна вона, люта, біснувата. До служби не стає разом з усіма черницями, ходить у саду, то плаче, то сміється, то ламає руки. Ось як її закував лукавий у свої сіті міцні. А може, вона й не біснувата, а сама чортиця? І кинув її Сатана в коло братії святої для спокуси, для руїни духовної. А ще дружить та біснувата черниця з Марією-черницею. Тягнеться лукаве сім'я до свого кореня. Я давно підмічаю, що Марія-черниця накладає з лукавим. Її видіння, розповіді про Христа-владика (Господи, прости мені, що згадую твоє святе ім'я поруч із негідними іменами!) відкривають нам підступні шляхи ворога роду людського.

І бентежить нова чортиця душі черниць невинних, розповідає їм небелиці про своє колишнє життя. Нібито вона жила в світі, котрому ще належить бути через сто років. Твердить, проклята, нібито при нім уже не буде ченців, люди одвернуться від церкви, сподіватимуться на власні сили, а не на Божу волю, що полетять вони до зірок небесних і Господь не вдарить по нечестивих вогняних зміях блискавкою праведною. О горе нам!

Можна було б і вболівати за нещасну біснувату, але ж вона не хоче, щоб її зцілити святою молитвою. Твердить,

що здорова, при своєму умі, не хоче молитов. Чого ще треба? Рука лукавого, не інакше. А ще мені дивно, що ігуменя жіночої обителі матінка Агафія не дозволяє її ображати, захищає, оберігає від карі справедливої, бо наша братія вже хотіла поставити чортицю перед хреста животворящого, щоб побачити, як корчитиметься дух чорний в її тілі смердящому. Ото ж мене й діймає думка невідступна — чи не замішана в цьому сатанинському ділі й матінка Агафія, Господи помилуй і прости!

Ім'я тій чортиці нарекли Василина, проте вона називає себе ім'ям Галі Курінної. Розпитували, де її батько-мати, проте вона не могла назвати своєї рідні. А вигадала пекельну історію про те, буцімто вона жила в майбутньому світі. Ось до якої витівки доходить хитрість лукавого!

А Марія-черниця теж сім'я чортівського. Правда, батьки її відомі, вона з роду дворянського, але все те нічого не означає. Ім'я світське Марії-черниці Катерина, а називає вона себе Юліяна. Чи не донька духовна Юліяна-відступника, апостата древнього, сохрани Боже й заступи!

А ходячи за тими чортицями назирці, підслухав я дивні розмови, які й передати словами важко. Розповідали пекельні дочки одна одній про те, нібито жили вони в дивних світах і там мали інші наймення. І раділи вони, і плакали, і цілувалися. Диво дивне, та й годі. І тоді я збагнув, що ті черниці — грішні ангели, які жили колись на небі, а тепер за гріхи проти Бога скинуті в пекло. А з пекла Сатана послав їх у обитель святу, щоб братію невинну затагти в свої сіті, небелиці всілякі розпускати...

І вирішив я не сквернитися, не жити в зганьбленій обителі. Поховаю себе живцем у печері, ждатиму там архангела. Вже сокира при дереві, всі ознаки наявні. Явище Антихриста, запустіння довкола, безвір'я, охолодження сердець у братії Христової. Хто чистий — хай очищається, хто осквернений, хай ще скверниться. Се гряди скоро! Ей, гряди, Господи! Амінь!

Знаю затишну печеру біля Витачева, третя долина від Стайок. Давно вже назирив її, як ловив рибу для монастиря. Там буде мій останній спочинок. Звідти хай і забере мене ангел Господній при останній трубі!

Боже милостивий, прости мене грішного, коли я не так розсудив своїм убогим розумом. У чеканні страшного суду, сподіваюся на твій милостивий вирок! Господи помилуй, Господи помилуй! Амінь..."

...Вислухавши Григора, шеф забігав по кабінеті, схопившись руками за голову.

— Убив! На смерть! Що мені тепер з тобою діяти? Що?

Заспокоївшись, він схопив переклад записок прадавнього ченця, перечитав. Постукав кулаком себе по лобі.

— Ні, ні, я не сплю. Може, й справді твоє божевілля має під собою якийсь ґрунт? Га?

— Я ж казав, — радо озвався Григір.

— Знаю, знаю, що ти казав. А що мені? Перековуватись? Це ж не вінегрета, а система поглядів! Ти гадасш, так просто все переглянути? Навіть книги перекласти — ой яка морока, а погляди...

Він схопив Григора за плечі, потрусив його. Хитро підморгнув.

— Хай що буде! Хай з мене потім шкуру знімуть! Витерплю! Даю тобі карт блянш! Дій, як хочеш! Тільки увага, терпіння, розсудливість.

— Та я... як вихор! — крикнув Григір.

— От-от! Вихору не треба! Ти ж сам казав. Космічне Право! Хе-хе! Тут мало нашої контори. Біжи ти, друже, до вчених. Не чекав? Думав, дуб шеф? Га? Ну-ну, не виправдовуйся! Зате я про тебе подумав. Маю цікаву кандидатуру для знайомства. Лише він тобі допоможе.

— Хто?

— Сергій Горениця. Чув?

— Чув, — схвильовано відповів Григір. — Зустрічався в одній компанії. Відомий фізик. Але праці його втаємничені. Проблеми багатомірності...

— От-от. Проблеми часу, простору, паралельних вимірів. Фантастика. Проте фінансується його експеримент. І добряче. Отже, щось реальне. Хе-хе. Я узгоджував, з ким треба. Горениця тебе прийме. Поговори з ним. Все начистоту. То серйозна людина. Звичайно, цілковита таємниця. Це він, певно, збагне. Ну, йди, Григорчику! Чує моя душа, дров наламаєш! Та що ж, іди. Хай щастить тобі.

*

Горениця мовчки слухав Григора. Очі заплющив, ніби спав. За вікнами проносились тролейбуси, автомашини, галасували діти. Над Лаврою з криком пролітало гайвороння, осіннє листя падало на землю. Як завжди. Тільки думки співбесідників мандрували у невимірних глибинах Всесвіту.

Коли Бова замовк, Горениця підвівся і почав міряти кімнату з кутка в куток. Інколи зупинявся, поглядав на схвильованого Григора і знову рушав, ніби хотів розмотати незримий клубок. Вчений зупинився біля Бови. Глянув йому в очі. В зіницях попливли божевільні вогники.

— Приймаю все ваше божевілля! Адже збігається. Все збігається. Я знайшов Чорний Папірус. А ви принесли інформацію про його походження, не знаючи, що він у моїх руках! Здорово! Хіба це не доказ? Хіба не підтвердження найбожевільніших гіпотез? Ми надто законкретизували свої відчуття, свою історію, космогенезу! Для мене ваша розповідь не казка!

— Правда?

— Істинна правда! — гаряче підхопив Горениця. — Справа навіть не в тому, чи точно такі імена у людей далекого світу, які ви назвали, чи такі обриси тих планет, чи така космоісторія! Ви могли багато домислити, перекрутити, доповнити своїм, суб'єктивним, земним. Але суть — не фантазмагорія! Наукова рутинна — ніби павутина на руках і ногах. Але ми розірвано її. Грядуща наука буде безстрашна і мужня. Почався новий шлях, небувала робота. Не мрії, не проєкти, а практика, експеримент. Нечуваний експеримент. Незабаром — грандіозне будівництво на Місяці. Де-що вже відправили туди. Скоро й мені пора вилітати. Для людства гряде нове народження. Руйнація звичних уявлень. Це болісно, тяжко, але іншого шляху нема. Космічна ера — не походи кочівників серед степів чи лісів. Треба сміливців, ентузіастів, першопроходців! Я радий, що ви прийшли! Така грандіозна гіпотеза! Все сплелося в дивний вузол. Все логічно, казково і... реально, хоч і божевільно! А тому запитую: що ж ви пропонуєте?

— Себе, — серйозно сказав Григир.

— Для експерименту?

— Так.

— Ви хочете проникнути в минуле?

— Іншого шляху нема. Якщо моя гіпотеза має сенс, то я зустрінуся з Галею. І з Юліяною. Вони обидві зможуть перейти в сучасне. Ви розумієте, що це дає?

— Ще не розумію, — похитав головою Горениця. — Повернути Галю — це ясно. Вона житель цієї епохи. А Марія-черниця, якщо вона існує, або Юліяна...

— Збагніть, — гаряче мовив Григир, — що вона не просто людина, а носій іншопланетної інформації. У ній кіль-

ка людей, кілька еволюцій. Вона відчуває себе чужою серед тих ченців, серед байдужого світу. Тут вона стрінеться з близькими, може, таке об'єднання дасть новий поштовх, допоможе відкриттю незнаних можливостей...

— Заманливо, заманливо! — поблискуючи очима, сказав Горениця. — Перші стежки в горах часу. А на шляху — засади, бої. Цей, як його...

— Аріман...

— Так, так. Космос не затишна домівка. Треба не лише пробиватися в інші фази часу, а й бути обережним. Дуже!

— Розумію.

— Що ж. Перший експеримент. Накреслимо план. Місце відоме, час — теж. Чи не так?

— Так. У записах є місяць, день, рік. Поправка на старий стиль...

— Зрозуміло. Це полегшує справу. Ми зможемо зробити короткочасний прокол континууму. Скажімо, на годину. На довший імпульс не вистачить поки що енергії. Оскільки відомо, де ті черниці перебували, то можна одразу їх знайти, зібрати в одне місце і трансмігрувати в сьогодні...

— Ви так просто про це говорите, — з сльозами на очах сказав Григір, — а в мене серце рветься з грудей...

— Розумію, розумію, — дружньо відповів Горениця. — У вас не лише науковий інтерес, а... кохання. Це сильніший стимул, ніж у мене. Проте хто зна. Мене веде теж непоборна сила. Здавна. Інколи втомлюється тіло, психіка, а серце стукає: дій, змагайся, пробивай.

— Так що? — з надією запитав Григір. — Ви мене берете?

— Беру! — твердо сказав Горениця. — Проте з однією умовою.

— Якою?

— Провести деякі додаткові розшуки. Там, у записах ченця, сказано, що він готувався живцем поховати себе. Певно, задум він здійснив. Орієнтовно відомо, де це мало бути. Ви розумієте?

— Не зовсім...

— Нам треба розшукати місце захоронення, чи самопоховання ченця. Це дасть підтвердження. Бо записи — ще не доказ. Бувають випадки цілковитого збігу. Феномен ясновидіння, проскопія, бачення в часі. Коротше, параси-

хологічна фантазія ченця. Своєрідна психологічна новеля. Отже, краще перевірити. Якщо ми віднайдемо труп, тоді можна експериментувати далі.

— Згода, — сказав Григір. — Я їду.

*

У Стайках на Григора чекала нова несподіванка. Вржаючи, неймовірна. Учень школи-інтернату відкопав давню схованку і знайшов у ній засушеного, як тараня, ченця. Гадали, що він мертвий, проте гість з далекого минулого ожив. Мешкав у хатинці при шкільному садку, ревно виконував свої обов'язки садівника, майже ні з ким не розмовляв. Учень дев'ятої класи Коля Савченко, який одкопав його, дещо розповів Григорові, і перед ним постала трагедія минулого...

*

...Голос матінки Агафії гримів під склепінням церкви, розкочувався по закутках, падав блискавицями на схилені голови черниць.

— Слуги диявола! Блудниці! Вам приготовлено від Бога не райське блаженство, а негасимий вогонь, нечувана кара! Не рятуватися ви прийшли до монастиря, а тішити свої тілеса! Сором і ганьба! До молитов, до праці ліниві. Бігаєте до міста, зустрічаєтесь з проклятим адамовим сім'ям! Гряде Страшний Суд, і не буде вам милости! Господь одвернеться од вас і звелить вкинути всіх у геєну вогненну, де вас будуть жалити скорпіони і гади!..

— Ні! ні! — страшно закричала черниця Марія, схопившись з кам'яного полу і заломивши руки над головою. — Неправда! Неправда!

— Впади ниць! — грізно гукнула матінка Агафія, тицьнувши кістлявим пальцем у черницю, ніби хотіла проштрикнути її. — Впади і замри!

— Бачу! — негавала черниця. — Бачу Страшний Суд! Бачу трон Божий!

— Кажи! Кажи! — наказала настоятелька владно. — Може, сподобилася вздріти Страшний Суд! Ми скажемо — од Бога видіння чи од сатани! Кличте ченців-чоловіків, хай і вони послухають!

Церкву заповнила чорна, страшна юрба. Вона оточила Марію-черницю, дивилася в її бліде обличчя, надхненні очі.

— Ще бачиш? — поцікавилася Агафія.

— Бачу! Починається, — прошепотіла Марія.

— Слухайте всі, браття і сестри! Слухайте!

— Потемніло сонце, — урочисто промовила Марія. — Зморщилося небо. Згасли зорі...

— Згасли зорі, — поплив зловісний шепіт між ченцями.

— Морок. Між хмарами трон у сьайві!

— Чи бачиш Судію? — запитала матінка Агафія.

— Ще не бачу, — нервово відповіла Марія. — Тремтять народи. Розкривається завіса сяюча. На троні — дитя.

— Дитя? — здивувались ченці.

— Дитя, — радісно сказала Марія. — Синьооке. Біляве. Усміхнулося народам. Почувся голос: “Ідіть до мене всі стружені й убогі. Я дам вам спокій і радість. Нехай спочинуть ваші руки від меча і рала. Нехай земля спочине. Нехай спочине кров. Ходімо в батьківський сад, я навчу вас гра-тися...”

— Що вона верзе? — скрикнув чернець Василій — ви-сокий, грізний. — До чого тут Страшний Суд і якийсь дитя?

— Тихо! — наказала Агафія. — Хай каже далі. Що бачиш?

— Діти кинулися до нього, — щасливо мовила Марія, залющивши очі. — Матері кинулися до ніг дитяти. І кинулися ніжні юнаки й дівчата. Злочинці, деспоти, солдати заплакали страшними слізьми і кинулися до ніг йому. І засміялися леви й олені. І пташки проспівали: “Осанна!” І генії схилилися до ніг свого володаря. Ось він іде. Пішов, покинув трон. За ним іде уся земля. Народжується з болем і радістю у новий світ. Ви чуєте? Я бачу завісу сяючу, ніби з променів. Дитя веде всіх крізь дощ полум’яний. І він зми-ває з усіх кору озлоблення і люті, пилюгу втоми і розчару-вання! А там ... за завісою, по той бік, усі опромінювалися сьайвом неземним, народжуються дітьми-янголятами.. І сад чекає їх дивний, батьками й матерями посаджений од віку... Дитя сміється радісно й надхнено, веде все далі, далі... Я чую грім! Він трусить всю землю до основ. Я чую голос дитяти, воно каже мені, сміючись: “Оце мій Суд Страш-ний!”

Марія знеможено схилилася до стіни, її підтримувала черниця Василина. Агафія блиснула страшним поглядом.

— Чули? Вигадки сатани! Хіба це суд? І хто судив? Де караючий Господь? Де вогонь?

— Навіщо вам вогонь? — скрикнула Марія. — Невже не досить вогню і муки на землі?

— То ти проти святого письма повстаєш? — зловісно запитала Агафія. — Хіба не читала, хіба не знаєш, яким має бути Страшний Суд?

— Не вірю! Не приймаю! Милосердя не судить! То людські боги! Мій Бог — дитя і мати! Дитя нікого не може осудити!

— Хапайте її! — гукнув чернець Василій. — Хапайте і несіть до келії. Горе нам, горе! Поселився у нашій обителі враг роду людського! Горе нам, горе! Воістину Страшний Суде незабаром!

*

Василій проходив мимо келій, стукав у двері. Почувши голос, відчиняв. Низько клянявся ченцям, примовляючи:

— Прости, брате, коли в чому завинив.

— Бог простить, брате!

Обійшовши всіх, Василій рішуче закрокував до воріт монастиря. Там на нього чекав ігумен чоловічої обителі отець Стефан. Обличчя старого наставника схоже на печену картоплину. Він схлипував, обнімаючи Василія. Похитав сумовито головою, прошамкотів:

— А може, кинеш свою думку, брате? Га? Перемелеться... Помолимося Богу разом, всі страхи розвіються! Га?

— Ні! — різко рубонув Василій. — Не тримай мене, отче! Самі в сітях сатанинських заплуталися, мене відпустіть ради Господа! Сам антихрист прийшов на землю, всі ознаки його. Вже й наша обитель зганьблена, нема місця на землі для праведника. Яких ще знаків треба? Сказано: “Коли побачите це, біжіть в гори, готуйтеся до часу останнього”.

— Сказано: “Не знаєте ні дня, ні часу”, — спробував заперечити ігумен.

Василій трусонув чорною гривною волосся, темні очі його грізно блиснули, між вусами забілили зуби. Він підняв руку, ніби закликаючи в свідки Бога, потяг нею.

— Сказано також: “Коли пожовкнуть ниви, то скоро жнива. Бережіться, бо в страшній люті зійшов до нас антихрист, знаючи, що недовго йому панувати”. І зведе він,

отче навіть обраних! Я не бажаю дивитися на ганьбище! Преподобний отче, не тримайте мене! Я вирішив, ніхто не зупинить! Піду в печеру, умру і ждатиму Страшного Суду. Скоро. Скоро, скоро загримить труба архангела! Скоро, скоро граде жених!

Василій схилюся для благословення. Ігумен похапцем благословив його, розвів руками. З жалем поглянув на хмарки в синьому небі, на квітучі каштани в монастирському саду. Цмокнув сухими губами:

— Ісх! Краса яка Божа! І не гріх тобі кидати її? Братія терпять, молиться, а ти кидаєш нас у час тяжкий.

— Отче, не вводь мене в спокусу. Прости, коли завинив. На Страшному Суді зустрінємось.

— Бог простить, — зідхнув отець Стефан. — Іди, коли так. Де ж ти хоч будеш?

— Про те знатиме Бог, — непривітно сказав Василій, рушаючи до брами. Він закинув невелику торбинку на плечі, вийшов з воріт і, не оглядаючись, пішов вулицею. Біля Дніпра ще поглянув на золоту дзвіницю Лаври, поклонився їй, перехрестився. Біля Корчуватого під лозами він одчепив маленького рибальського човна, якого давно вже приготував для своєї подорожі. Перетрусивши оберемок сінца, Василій поклав його посередині, сів у човен. Спідлоба глянув на блискучі бані київських храмів, на мерехтіння дніпровської хвилі. Гнівню кречку, прошепотів:

— Господи, благослови!

Якийсь вусатий дядько з берега крикнув:

— Що, отче, рибки закортіло

Василій не відповів, одштовхнувся веслом, гребонув. Раз, вдруге. Легка “душогубка” стрілою понеслась на бистрину. Її підхопило, помчало за течією.

Пропливали мимо човника піщані кручі, ніжнозелені куці весняних лоз, кремезні дуби на луках, сумовиті верби. Де-не-де колихалися на хвилях човники рибалок.

Біля Плотів Василій пристав до берега, щоб спочити. Сівши на піщану кручу, чернець розв'язав торбину, витяг жменю сухарів, череп'яний кухлик. Зачерпнувши жовтуватої води з Дніпра, почав хруммати сухарі, запиваючи. Скінчивши трапезу, чернець витягнув з торбини євангеліє, прочитав главу.

За спиною почувлися кроки. На пісок упала тінь. Василій закрив книгу, оглянувся. З куців вийшов сивий дідок. Він тягнув до берега рибальський човник. Побачивши чен-

ця, підняв засмальцьовану заячу шапку, висмикнув з рота напівзгорілу люльку, весело сказав:

— Доброго здоров'я, отче!

— Дай Боже, — буркнув чернець, встаючи.

— Що то нема сили, — жалівся дід. — Старий уже, розтрусив силу за вісімдесят літ. Колись, було, парубків кидав за себе, як кошенят. Не вірите? Правду кажу. А тепер — од вітру валюся. Охо-хо! Човна несила підтягти до води. А треба. Стара рибки захотіла. Треба. Таке діло. Слово старої — закон. Мо', допоможете?

Чернець мовчки підступив до діда, схопився за човна, підтягнув до берега. Штовхнув у воду. Коротко мовив:

— Сідайте!

— Дай, Боже, вам щастя, отче, — лагідно всміхнувся дід. — Не перевелися ще добрі люди.

Крекчучи, він почав вмощуватися посеред човна на колінах, підкладаючи під себе підставне сидіння. Поглянувши на понурого ченця, запитав:

— Куди це ви? Мо', по смертному випадку якому?

— Світ за очі, — зідхнув Василій, насупившись.

— Чого б то, сохрани Боже

— Хіба не бачите? Антихрист іде по землі. Всякі безбожники. Сатана вселився людям у душу. Віра пропадає.

— Еге... Це правда... Люди вже кумекають, що й до чого. Я теж недавно навчився читати. Сам прочитав Новий Заповіт. А то раніше, було, слухаю батюшку в церкві, нічого не второпаю. А тепер сам. Грамота велике діло.

— Грамота, кажете — строго обірвав Василій. — Вилізла боком та грамота. Порозплоджувалося стільки безбожників! Чогось хочуть усі, якогось братерства, рівності, раю на землі! Сатанинське сім'я! Бога кортить їм повалити!

— Хм, — примружив сиві брови дід. — Дивне мовите. Бога повалити? Та коли його можна повалити, то який же він Бог А коли він всесильний, то ніхто його не повалить. Будьте спокійні! А що міняються люди та хочуть чогось нового — то що ж тут поганого? Росте дерево, росте високе, сильне, а потім трухне, дуплиться. Не хочеться йому падати, а треба. Пора настає. А плакати за ним не слід. Бо з сім'ячка, або й од кореня, нове, молоде зійде деревце. Ось так!

— Вільнодумство, — буркнув Василій, хоч слова діда, на диво, чомусь не ображали його. — Нема страху в людей. На поводі в сатани йдуть. Та настає час останній. Гряде

Страшний Суд. Тоді все виявиться. І здригнуться ті, хто одвернувся од Бога!..

— Е, отче, який там суд! — сумно похитав борідкою дід. — Ось у мене жандарі двох синів убили. В Сибіряці. На залізниці вони працювали. Там страйк якийсь, робочі вимагали правди. Проти них — солдатів пустили. Сини мої заводіяками були, за народ підставили себе. Їх у буцигарню. Суд присудив на каторгу. Там вони тікали, їх спіймали в лісі, застрелили...

Дід опустив голову, витер сльозу долонею, махнув рукою.

— А дочка вмерла од холери. Самі залишилися ми з старою, як пеньки трухляві. А ви кажете — суд. Якого нам ще суду ждати? Тут, на землі, пекло, і суд, і геєна. Ні провітку не бачив я все життя, ні розради. Як у пеклі, воістину. То невже там, деє на тім світі, ще гірше буде? Ехе-хе, не вельми ж тоді гостинний наш пан-вітець Бог! Ой, не гостинний!..

— Треба заслужити вічне життя і блаженство, — гнівно одповів Василій, сідаючи у свій човен. — Ми тут, на землі, щоб пройти долину юдолі й плачу, щоб показати Господу, на що здатні. Віра і терпіння принесуть плату — райське життя.

— А на цім, отче? — запитав сумно дід. — На цім світі навіщо краса? Гляньте на Дніпро повноводий. На луки... Я оце йшов, так пахтить, аж дух забиває! Бджілки гудуть, мед збирають. Нащо ж Господь створив таку красу тут? Невже для того, щоб вона марно пропадала? Та якби люди по-братерському жили на землі, то якого ще раю треба людині? Боже ж ти мій! Та як вийдеш уночі під зорі, як обнімеш оком ту безмір широку, небесну, дух аж підносить тебе! Або на світанку як вийдеш на плесо дніпровське ловити рибу. Тиша, ні шумовкне ніде, ні гомону, ні піволосу. Котяться тумани над водами. І здається тобі, що в душі твоїй царство Боже панує. От як. Хотілося б мені це в майбутнє заглянути. Як там люди житимуть. Недарма ж молоді гинуть за новий світ, знаця буде він, бо кров задарма не ллється.

— Буде новий світ, — з притиском сказав чернець, — тільки не тут, не на землі, не сатанинський. І ввійдуть до нього обрані, які не осквернились, живучи з богоборцями, чарівниками! Прощайте, діду, мені пора. Жаль вас, ваше серце теж отруєне вільнодумством!

— Гм, — здивувався дід. — Слово якесь дивне: “вільнодумство”. А чим же погано — вільно думати? Ге, нічого б так не треба людини, як вільно думати, мислити.

— Омана, сіті диявола, — прошепотів Василій. І, вже не оглядаючись, поплив далі.

Слова діда розтривожили його не знати чому. І докір чувся в тихому голосі, і якась незбагненна правда.

— Господи, сохрани і одведи, — шепотів чернець, за-
грібаючи веслом. — Враг роду людського хоче зупинити мій подвиг. Та ніщо не зіб'є мене. Сила сатани велика — знаю. Проте десниця твоя, Господи, захистить вірного раба.

Промовляючи молитви, Василій проплив Трипілля, Халеп'я. Бистра течія несла його мимо лівого берега, де Дніпро робив велику дугу. З кущів пролунав жалібний крик:

— Дядьку! Дядечку!

Чернець глянув туди. На березі стояло дівча років десяти з клуночком у руках, у рябенькому плахиттячку. Воно махало руками-цівочками, кликало:

— Чого тобі? — крикнув невдоволено Василій.

— Перевезіть на той бік, — несміливо озвалася дівчинка. — Бо замерзну. Вже півдня кричу. Ніхто не чує.

Чернець завернув до берега. Невдоволено бурчав. То се, то те на заваді. Добре, що вже недалеко до місця.

Він посадив дівчинку перед себе, відштовхнувся, поплив до правобережжя. Поглянув спідлоба на синій носик негаданої супутниці, на великі сірі, недитячі очі.

— Як це тебе батьки одпустили саму до такої води?

— Нема батьків, — прошепотіла дівчинка, цокаючи зубами.

Помовчавши трохи, дівчинка з цікавістю зиркнула на чорну рясу ченця, на камілавку, на довгі коси.

— А що то в вас за мундер такий чорний?

Василій мимоволі усміхнувся. “Мундер”. Хм. Знизав плечима. Що їй сказати?

— То вбрання таке у ченців, — неохоче озвався він.

— Ченці? — перепитало дівча. — А що воно таке?

— Ну... люди, які спасаються...

— Спасаються? З води? Еге? — тривожно мовила дівчинка. — Два літа тому ве-е-лика повинь була. Все наше село плавало. Тут-о, на лівім боці, бачите? Так мій тато багатьох спасав. Душ десять спас. А тоді перевернувся з човном. І потонув. Сам себе не спас, — журливо закінчила вона.

Помовчала якусь мить, сплакнула.

— А мама застудилася. І вмерла. І тепер я сама. Десь у Витачеві дядько. Піду до нього. Може, в школу оддасть. А ні — то в Київ доберуся. В богадільню або в патронат. Вивчуся на дохтура, спасатиму людей. Щоб не вмирили...

Василій слухав той дитячий белькіт, понуро дивлячись понад головою дівчинки на кручу, що швидко наближалася. “Спасав людей, сам себе не спас”. У тих немудрих словах Василієві знову ввижався докір, хитра пастка сатани, спроба повернути його до горя людського, до їхньої кождоденної муки. Ні, ні! Не буде цього! Хай самі вирішують свої заплутані долі, хай сміються і горюють, йому нема діла до приреченого світу!

Човен ткнувся в глинисту кручу. Дівча скочило на берег, подякувало. І почаралкалося вгору козячою стежиною.

Василій ще проплив верству. Зупинився. Оглянув місце. Саме тут. Сонце на заході, він якраз встигне. Нікого не видно, ніхто не стане на заваді.

Чернець витягнув з-під сіна мішок з начинням, відро. Взяв сокиру, рубонув днище човна. Забулькала вода, цвіркнула водограєм. Човен поволі почав занурюватись, бистрина потягла його у вир.

Закинув клунок на плечі, взяв відро. Пішов берегом. Навколо позирав, вишукуючи лише йому відомі прикмети. Зупинився в глибокій ярузі, під кущем акації. Неподалік жебонів струмок. Серед почорнілих кущів тогорічного бур'яну Василій розшукав купку цегли. Поряд чорнів невеликий отвір. Чернець поліз у той отвір, вдихнув сухе холодне повітря печери, полегшено зідхнув. Слава Богу, все гаразд. Все на місці. В глибині печери накладена купа свіжого сіна. Оце його остання постіль.

Виліз. Постояв трохи. На Лівобережжі синя смуга лісу темніла, наливалася тасмничим маревом. Дніпро котив могутні весняні води. Чернець зідхнув, прошепотів:

— Суста суст! Господи, благослови!

Він узяв відро, зачерпнув із струмочка води, налив у маленьку ямку біля печери. Накидав туди глини. Розмішав. Коли розчин був готовий, забрав його у відро. Проліз в отвір, підсунув до себе цеглу. І почав мурувати стінку. Накладав розчин на цеглу, міцно притискував, підбивав, щоб було рівненько. Василій нічого не робив абияк.

Незабаром стінка затулила майже весь отвір. Залишалося покласти дві-три цеглини. Крізь той останній прохід

до грішного світу раптом почулося цвірінкання. Василій визирнув. На акації сидів горобець. Він чорним оком дивився на ченця, дивувався. І в його цвірінчанні вчувся бадьорий заклик:

— Вилазь! Вилазь! Вилазь!

— Не обдуриш, брате! — прошепотів чернець. — Нема дурних! Згинь, диявольске сім'я!

Поклав останні цеглини.

Стало темно. Намацав клуночок, вийняв з нього свічку. Чиркнув сірника. Жовтий вогник непевним світлом осяяв невелику, викопану в сухій глині келійку.

Поставив свічку на глиняній приступці, Сів на сіно, розгорнув Новий Заповіт. Почав читати Апокаліпсис. Тиша зморювала його, хотілося спати. Він уже не вникав у сенс видінь і пророцтв, про які читав у книзі. Позіхнув, перекрестився.

Потім злякався. А що, як знайдуть цегляну кладку? Розкриють, витягнуть його на Божий світ!

Не може бути. Заспокоївся. Над отвором нависає глина. Підуть дощі, завалять. Ніхто не знайде. Бог збереже його до Страшного Суду.

Погасив свічку, поклав Євангеліє на груди. Узяв до ручотки. Повторював древнє заклинання, одкладаючи кожного разу одну кульку на чотках:

— Господи, помилуй мя грішного! Господи, помилуй мя грішного!

Згодом йому надокучило це робити. Він уже лише шепотів слова, склепивши повіки. Свідомість пливла на хвилях, жовті й зелені кола кружляли перед ним.

Йому зненацька захотілося хапнути свіжого повітря, вдихнути на повні груди вітру, бурі, почути спів жайворонка. Забажалося знову глянути в сірі очі худенької дівчинки, почути її голосок. Але бажання були ніби вві сні. Руки лежали нерухомо на грудях. Ноги наливалися свинцем. Насувалася пільма...

Вам, бам! Ударив дзвін! Невже Страшний Суд? Так швидко?

Дзвін тихшає. Відлунює в безмірі. Серце зупиняється. Не чути його ударів.

Наступає ніч. Бічна ніч...

*

Коля витер з лица піт, занепокоєно оглянувся. Де-не-де в небі почали з'являтися прозорі хмаринки. Парило. Напевне, буде буря. Треба поспішити. Бо як не одкопати дивного мурування до бурі, вода понесе горішню глину вниз, і тоді — прощай, таємниче підземелля! На ньому знову буде сотні тонн ґрунту.

Лише вчора хлопець надібав це місце. Недавній дощ вирив бурчак на схилі Дніпра, де їхня школа посадила верболози... Вчитель послав Колю, щоб подивився, скільки нових саджанців треба. І ось така несподіванка. Вода зміла глину разом з лозами. А під ними виявилася цегляна кладка.

Коля дуже цікавився археологією. Здавна мріяв про підземелля, де можна знайти поживклі манускрипти, зброю або знаряддя праці кам'яного віку. А тут такий випадок. Хлопець чекав учителя природознавства. Але він кудись поїхав. І надовго. Вирішив починати розкопки самостійно. Попросив Ваську Гриба, щоб той допоміг. Але товариш відмовився. Сказав, що читає новий детектив, де страшенно хитрі шпигуни, і що це незрівнянно цікавіше, ніж ритися у якихось прадавніх льохах. Може, там стояли діжки з квашеною капустою. Коля гнівався. Еґоїст, а не товариш. Нічого не тямить. Може, й справді діжки з капустою, а може, якась іржава підкова! Може, зотлілий рукопис! Яке це має значення? Ті знахідки розкриють перед ученими нову сторінку минулого.

— І охота тобі длушпатися в глині?—іронізував Васько.
— Дочекаємося початку навчального року, приїде наш механізатор, попросимо екскаватор, розкриємо твою печеру за півгодини.

“Невіглас”, — зідхнув Коля.

На світанку він вирушив до Дніпра. Захопив з собою лопату й кайло. Небо було кришталево-чисте. Легко, радісно.

Півдня хлопець розкопував кручу. Нарешті, очистив мур. Тепер можна розбирати стінку.

Постукав держакom лопати. Глухо загуло. Хлопець вдоволено посміхнувся. Будуть знахідки! Стародавні мечі, гетьманська булава або скитський вінець! А може, древні грамоти? Пергаменти, ще не відомі науці.

Всю цеглу склав осторонь. Опустився на коліна, трохи проповз у печеру. Звідти повіяло чимось неприємним. Ну що ж, все 'дно, треба лізти.

Коля освітив ліхтариком криївку. Де-не-де звисали пагіння грибків, по стінах біля входу — цвіль. Укутку щось темніло. Коля обережно наблизився туди.

— Що? Невже людина?

Так. Вона лежить на купі зотлілого сіна. Одягнена в якесь чорне лахміття. Мертва. Та раптом в промені ліхтарика у мерця ледь помітно затріпотіли вії. Почулося зідхання.

Колю пройшов острах. Він хутко поповз назад. Вискочив з льоху. Як приємно на просторі! Загуркотів грім.

Хлопець замислився. Що ж діяти? Когось би покликати на поміч. Людина жива! Може, летаргія? Надзвичайно цікаво для науки. Живий свідок минулого...

Коля заглянув в отвір. Не хотілося знову лізти.

Та в цю мить у глибині печери зашаруділо. Ожив... Іде!

Перед хлопцем з'явилася висока чорна постать. Темне лахміття сповзало з неї, клаптями спадало на землю. Видно кістляві жовті руки, коричневе сухе обличчя, запалі очі під густими бровами. Чорна борода звисала аж до пояса. Примружені, мов щілінки, очі дивилися на Дніпро. Почувся скрипучий голос:

— Небесні врата!

Коля теж глянув туди, куди дивився гість із підземелля. Знову на небі блиснуло. Прокотився багатолункий грім.

— Чую твій голос, Господи! — радісно сказав незнайомиць. — Удостоївся я наблизитися до врат твоїх!

Хлопець здивовано дивився на нього. Про що той говорить? Та ось гість з минулого побачив Колю. В очах його заблищали іскорки. На вузьких губах усмішка. Приклав руки до висохлих грудей, похитнувся.

— Ангел Господній! — прошепотів незнайомиць і впав.

Коля кинувся до нього. Невже помер?

Припав до серця. Живий! Серце б'ється. Певно, від різкої зміни умов людина знепритомніла. Треба його негайно забрати до амбулаторії. Чи є там хтось?

Хлопець чимдуж кинувся до інтернату.

*

Стугоніли громи. Луна котилася, потрясаючи основи Всесвіту. В загравах плянетних пожеж летіли над Землею

ангели, сурмили і метали вниз блискавиці, вражаючи грішників. Клекотіла розпечена лява, котилася степами, лісами, долинами, знищувала села, міста.

Василій, ще не розплющивши очей, уже бачив картини Страшного Суду. І боявся підвестись, стати свідком великої Божої кари. Відчув, як його ніби кудись несуть, обмивають. Вода лилася на змучене тіло, чулися незнайомі приємні запахи. Як чудово, як легко! Певно, ангели обмивають його гріхи, курять фіміям, щоб приготувати Василія для Суду. Почулися голоси. Говорили щось незрозуміле.

— Ну, Коля, тепер все гаразд. Житиме! Функції всіх органів відновлені. Їсти — лише компоти, соки. Поки що. Винятковий випадок. Глянь — лахміття цілком зотліло. Не здивуюся, якщо він пролежав сотню років. По-моєму, тут явище спонтанного анабіозу, штучна летаргія.

— А що з ним робити, коли прокинеться?

— Не знаю. Поговори з ним. Заспокій. Нехай лишається поки що тут, у планетарії. Простір заспокоює. Ввімкни магнітофон. Найкраще Бах. На психіку діє цілюще. А я побіжу, знайду лікаря. Тут потрібен психіятр, психолог.

Голоси завмерли, настала тиша. Потім попливла мелодія. Вона сповнювала свідомість Василія радістю, хвилювала серце величною таємничістю.

Ангельські хори, — подумав Василій. Славлять Господа. О Боже, слава тобі, слава тобі!

Він розплющив очі, зідхнув. Прямо перед ним зоряне небо. На ньому летіли на білосніжних крилах постаті ангелів, простягаючи руки вгору. Крила були непорушні, ангели теж. Намальовані вони, чи що? Це, напевно, Божий храм десь у раю.

Василій опустил очі. На кулі стояла висока жінка, підіймаючи в небо смолоскип, який горів блакитним вогнем. Навколо жінки багато людей, які так само тримають розмаїті вогні — сині, жовті, червоні, рожеві, зелені.

Ті люди йшли спіралею, піднімаючись все вище й вище до неба. Обличчя їхні надхненні, радісні. З'явилася постать юнака в білому легкому вбранні. Це той самий отрок, що зустрів його при воскресінні.

— Ангел, — слабим голосом озвався Василій.

— Моє ім'я Коля, — сказав хлопець.

— Коля, — повторив воскреслий. — Миколай. Є таке ангельське ім'я. Де це я?

— Наш планетарій. Ще ми зємо його Храм Краси.

— Храм? — радісно скрикнув Василій, зводячись на лікті. — Божий храм?

— Храм Краси, — м'яко поправив Коля, всміхаючись. — Тут ми дивимося на зоряне небо, збираємось для співу, експонуємо картини, слухаємо музикантів, учених. Потім ви про все це довідастесь.

— Не второпаю, отроче, про що говориш, — неспокійно сказав Василій, оглядаючись. — Храм Краси? А де ж Агнець? Де Жених?

— Агнець? — задумливо перепитав Коля. — Не збагнув. У вас дивні поняття. Це Храм творчости, розуму. Гляньте — скульптурна група. Посередині жінка, що підносить смолоскип. То символ Єдиної Матері-Природи. А довкола неї йдуть по еволюційній спіралі вгору, у безмір, розумні істоти, люди. Вони передають вогонь свого розуму по естафеті...

— Дивне глаголиш, ангеле Божий, — сказав Василій. — Поможі мені встати.

Коля кинувся до нього, допоміг звестися з м'якого крісла. Воскреслий з острахом глянув ще раз на баню плянетарія, на гігантське панно з постатями космонавтів, на білі колони, розмаїті вікна, крізь які лилося ніжне проміння сонця. Прислухався до затихаючої мелодії.

— А де ж... хор ангельський? Ті, що співають? — пошепки запитав Василій.

— То запис. Їх нема.

— Нема. Незримий хор. А де ж Бог? Веди мене до Господа, отроче!

— Бог? — здивувався Коля. — Ви вірите в Бога?

— А то ж як? — жажнувся Василій. — Хіба ти не знаєш Бога?

— Не бачив, — щиро признався хлопець.

— Свят, свят, свят! — прошепотів воскреслий, швидко мотаючи рукою від чола до живота, а потім від плеча до плеча. — Сатанинське навожденіє! Невже це я потрапив до пекла? Так ні ж. Краса така навколо. Ти смієшся наді мною, отроче? Ти, може, біс? Ні, рогів не видно. І копит нема. Білявий, очі сині, ясні. У білому весь.

— Я не сміюся, — спантеличено сказав Коля. — Тільки мені важко вас зрозуміти. Справа в тім, що ви... ну, з іншої епохи. Термінологія у нас різна.

— Не тямлю, що говориш, — втомлено сказав Василій.

— От бачите, я теж не тямлю, що ви мовите. Розкажіть, хто ви й звідки?

— Так би одразу, — невдоволено озвався Василій. — Ім'я моє Василій. Гадаю, що в книзі життя я є. Бо odmовився від сатанинського життя, замурував сам себе в чеканні Страшного Суду.

— Ви... замурували себе? — здивувався юнак. — Навіщо?

— Для спасіння, — теж дивуючись, відповів воскреслий. Він оглянув себе, побачив білу сорочку з короткими рукавами, просторі штани. — Глянь, одяга стала білою. Гріхи, отже, змиті.

— Я переодягнув вас. Ваше вбрання потрухло. То кого ж ви спасали?

— Свою душу! Душу, отроче, — зовсім спантеличено відповів Василій. — Кого ж іще можна спасати?

— А від кого? — невгавав Коля.

— Від Сатани...

— А хто це такий — Сатана? Ваш ворог? Тиран? Февдал?

— Сатана — ворог роду людського.

— Не знаю такого. Це просто міт.

— Не дивно, отроче, — зрадів Василій, простягаючи руки до нього, — не дивно, що не чув про Сатану. Бо в раю живеш!

— Еге, — засміявся Коля. — Наш учитель природознавства називає всю оцю долину раєм. Теж архаїчне слово.

— Плутане щось кажеш, — зідхнув Василій. — Виведи мене на повітря. Душно мені.

Вони вийшли під буряне небо. Низько над землею проgrimів, прямуючи до Бориспільського аеродрому, чотири-моторний пасажирський літак. Василій злякано присів, потім захоплено заплескав у долоні.

— Колісниця Господня! Боже, яка сила твоя!

— То літак, — пояснив Коля. — Ви ніколи не бачили його? Ах, я й забув. Ви ж з минулого.

— Літак? — перепитав Василій. — А на ньому ангели літають?

— Люди. Такі, як ми.

— І я можу полетіти?

— І ви. Взяти квиток, сісти і...

Василій упав на коліна, простягнув руки вгору і три-вожно скрикнув:

— Доки спокушатимеш мене? Я вірний Богові до вічності. Я замурував себе. Хіба мало цього? А тепер, коли потрапив на небо, навіщо знову мучиш мене?

— Встаньте! — злякано забігав навколо Василія Коля, намагаючись підвести його. — Навіщо? Не треба! Тут не небо, а земля... Ви помилилися, ви не так усе розумієте.

— Свят, свят, свят, — знову зашепотів Василій, хрестячись. — Господи Боже, помилуй мя грішного. Значить, не сподобився я твоєї милости, коли караш мене новою спокую.

Він ще раз болісно глянув на веселку, на хмари, на далекий обрій Лівобережжя.

— То все оце, що я бачу, не Боже небо? Не рай?

— Земля. Плянета Земля. Україна. Там село Стайки.

— А оце все, що тут? Храм, колісниці небесні, хто його дав?

— Люди створили, — здивовано пояснив Коля.

— Без Бога? — гостро запитав Василій, дивлячись на хлопця з-під кошлатих брів.

— Самі, — наївно відповів хлопець. — Ви ще й не таке побачите. Вже на інші плянети літають, до далеких зірок готуються.

— До зірок? І Бога там не бачили?

— Гадають, що зустрінуть там мислячих істот, іншоплянетних людей. Може, деякі є сильніші від нас, мудріші. Тоді буде космічна спілка. Зоряне Братерство!

— Свят, свят, свят! — Очі воскреслого блищали хворобливо. — Сатанинський край, диявольські химери! Тікав я від Сатани, а знову потрапив йому в лапи. Нема Бога, самі літають у небо. Самі будують райські палаци! Господи, одведи й заступи! — Він тяжко зідхнув, з надією глянув на Колю. — Скажи, отроче, а Страшний Суд на Землі був? Чи ще не було?

— Суд? — перепитав хлопець. — Чому страшний? Хто завинить — того судять. Тільки не страшним судом, а нормальним. Більше товариським судом тепер судять. А наш вихователь Максим Іванович, так той каже, що найвищий суд — то суд совісти. Кожен несе в собі, в своєму серці і нагороду і кару.

— Як ти сказав? — жажнувся Василій. — Кожен несе в собі? Боже, навіщо так караш? Це страшно!.. Отроче, а котрий нині рік? Від Різдва Христового?

Коля відповів.

— Боже! Цілий вік! — болісно зідхнув Василій.

Заплющивши очі, він про щось напружено думав. Коля не знав, що діяти. Нарешті воскреслий розплющив очі, глянув на хлопця. Погляд його був холодний, відсутній.

— Скажи, отроче, а ви комусь молитесь?

— Як? — не збагнув Коля.

— Ну... просите допомоги? В праці, в ділі?

— Інколи. Якщо не можу сам, прошу товариша.

Василій сів на кручу, охопив долонями голову, завмер. Коля стояв над ним. З півдня подув сильний вітер. Зашуміли верболози на кручах. Насувалася нова буря.

— Ходімо, — крикнув хлопець. — Незабаром з Києва повернеться наш вихователь, щось придумаємо. Розповісте про минуле, нам буде дуже цікаво!

Василій не ворухився, мовчав.

Коля знизав плечима, оглянувся. Біля інтернату з'явилася машина з учнями і вчителями, які зранку виїхали на екскурсію до Києва. От добре! Вони допоможуть впоратися з цим воскреслим анахронізмом.

— Ходімо зі мною, вже приїхали наші.

— Я хочу побути на самоті, — глухо сказав Василій. — Болить моє серце. Дай трохи спочину...

— Ну, гаразд, — ніяково сказав Коля. — Посидьте. А я покличу вчителя.

Хлопець побіг до школи. З чорної хмари линув дощ. Коля вскочив до коридора головного корпусу. Туди вже заходили веселі учні. За ними з'явився на порозі високий широкоплечий Максим Іванович. Він побачив Колю, тріпнув кучерявим чубом. У сірих очах майнули лукаві вогники.

— Ну що? — заgrimів він. — Виграв чи програв? Що відкопав у підземеллі?

— Максиме Івановичу, я одкопав людину, — схвилювано мовив Коля. — Старий чоловік. Ми з фельдшером його помили, переодягли. Фельдшер побіг по лікаря, а я... пояснював йому дещо, розпитував. А тепер він там, під бурею. На кручі. Ви розумісте, цілий вік в анабіозі? Якийсь дивний.

— Ти не хворий? — непевно запитав учитель. — Га? Щось щоки в тебе червоні.

— Та не жартуйте! Побігли! — скрикнув хлопець. — А то хто зна, що він зробить!

— Тоді за мною! — скомандував учитель. — Не всі. Ти, Колю, Володя, Ніна!

Вони вискочили надвір. Прикриваючись плащами, побігли до кручі.

— Десь зник! Ага, сліди ведуть униз. Пішов до Дніпра.

— Вперед! — крикнув Максим Іванович.

Вони почали спускатись. По плащах торохкотіли грубі краплі дощу. Під ногами дзюрчали струмки, поруч грізно ревів бурчак.

Сліди Василя вели аж на берег ріки. Ось уже видно його мокру, скулену постать. Воскреслий простягав руки до неба, стогнав:

— Дівчино з сірими очима... Де ти? Чому я не послухався тебе? Бідна моя. Радісна моя. "Вивчусь... спасатиму людей..." А я... душу спасав. І загубив її. Господи, нащо так тяжко карасеш? Чому так пізно я збагнув?

Коля торкнувся його плеча.

— Не сумуйте! Все буде гаразд. З вами люди!

Він підвів обличчя. По щоках текли сльози.

— Ось він — Страшний Суд, — гірко сказав Василій. — Я ніс його з собою... в душі своїй...

*

Григір зустрівся з Василям у садовій сторожівці. Пришелець з минулого гостро, з-під сивих брів, поглянув на гостя. Певно, йому сподобалося відкрите, щире обличчя Бови, бо в очах його промайнула добра посмішка, біля вуст з'явилася страдницька зморшка.

— Цікаво? — запитав трохи іронічно. — Наче на ведмедя приходите дивитися.

— Та ні, — зніяковів Бова. — У мене вельми серйозна справа. Може, вона й вам до душі припаде.

— До душі? — зідхнув Василій, киваючи головою. — Тепер мені до душі нічого вже не лягає. Наче затруєна вона.

— Чому ж? — поцікавився Григір. — Добра, чиста робота, вас тут люблять.

— Що мені до того? — сумно відповів садівник. — На готове прийшов! Рук не прикладав. Тиша, спокій. А там... звідки я втік... Там було тяжко, темно, непривітно. Там треба було жити і добиватися ось цього, що тепер.

— Я вас розумію, — щиро сказав Бова. — Це ніби сум за родинною. Ідуть люди в далекі краї, гарно там, приємно, а тягне до рідного краю, аж серце красться.

— Ой так, так, — прошепотів Василій, і в його очах заблищала сльоза. — Тужить серце, інколи аж померти хочеться, щоб не мучитися. Потім вийду до дерев, гляну на небо, трохи вспокоюся. А вночі сниться дівчинка.

— Яка дівчинка?

— А така... маленька, худюсінька. З сірими очима...

— Мені розповідав Коля. Ви зустрічали її тоді... коли пливли сюди.

— Сниться вона. І так довірливо каже мені: “Вивчуся на дохтура, людей спасатиму...”

— У вас дуже добра душа, — м'яко сказав Бова. — Все те, що сталося, мара, піна життя. Не винні ви, що потрапили тоді в монастир, що вас так навчили.

— Винен! — гостро крикнув Василій. — Не втішайте мене! Людина не деревина, яку можна поставити і так і інак! Маю живу душу, серце. Треба мислити, нащо ж голови дано? Захотів спасатися, а загинув. Чому? Бо себе хотів спасти! А давно ж сказано: “Хто любить душу свою — той погубить її”. Ось так! Одділив себе від своїх, від часу свого, наче руку чи ногу від живого тіла. Що рука без тіла? Так, прах! Червам на з'їжу. Та що це я вам болі свої виливаюю? Ось пригощайтесь. Яблучка вродилися цього року славні. Циганка. Покуштуйте. Тверде яблуко, дике наче , а має велику силу. Тримається рік і два, хто вмів зберігати.

Бова їв запашні плоди, хвалив, а садівник сидів проти гостя і сумно дивився за вікно, де в осінній блідо-блакитній імлі бовваніли кручі над Дніпром.

— А я ось вам дещо привіз, — сказав Григір. — Гляньте, чи впізнаєте?

Він поклав на стіл старий пожовклий зшиток. Василій схилився над ним, жажнувся. З острахом позирнув на гостя.

— Свят, свят! Де ви взяли?

— У монастирі, — вдоволено сказав Бова. — Дуже цікаві записи. Якби не вони, ми й не зустрілися б.

— Цікаві? Нема нічого цікавого. Божевілля моє. Воно й привело мене до загибелі.

— Як так божевілля? — збентежився Григір. — Хіба того не було, про що ви тут описуєте?

— Що?

— Вогняний вихор. Дивні істоти якісь. Поява цієї дівчини... Галі Курінної?

— Було. Тільки ж то не диявол, — пробурмотів Василій. — Я тут з моїми школярами метикував, так вони мені пояснювали.

— Що ж вони вам пояснили?

— Один каже: куляста блискавиця. Інші — космонавти з планет чужих. Ще хтось каже, що привиди ума, хвороба моя... Гай-гай! Давнє те діло. Мені здається, що то сон. А нащо воно вам, коли не таємниця?

— Для науки ваш рукопис — велика цінність, — серйозно сказав Бова.

— Для науки? Смістесья?

— Ні. Ви чули про політи в Космос?

— Та чув. Дивні діла творяться. Людина, як Бог.

— А тепер ще глибше хочуть заглянути. Мандрувати в минуле, в майбутнє, в невидимі світи...

— Боже ти мій! У минуле? — отетерів Василій. — Та хіба це можливо? Живе чоловік, вмирає, трухне... куди ж його вернути до життя? Та ні, не глузуйте, залиште мене в спокої.

— Отже, правду кажу, — наполягав Григір. — Проте це не проста справа. Важка і небезпечна. Потрібне копіткє вивчення того часу, куди є потреба мандрувати. Всього вам не скажеш, не зрозумієте.

— А ні, не збагну, — згодився Василій. — І так моя голова вже замакітрилася. Тільки ж нізащо не повірю. Хіба народ віками не тужив за минулим? Дарма. Тільки пісню сповів. "Не вернемось, не вернемось, немає до кого..." Літа, так би мовити, відповідають людині, бо вона просить, що вернітєся, мої літа, хоч на хвилину...

— Василію Йвановичу, — лагідно сказав Бова, — і не треба вам сушити голову, що й до чого. Прийміть факт, що подорожі в минуле будуть. Вони вже готуютьсє. І ви можете дуже допомогти нам. Чи хотіли б ви вернутися туди?

— Куди? — пошепки запитав Василій, бліднучи.

— Звідки прийшли. У свій час...

— Батечку! — скрикнув садівник, падаючи на коліна і хапаючи Григора за руки. — Батечку, синочку! Що ви зі мною робите? Невже ж це правда?

— Підведіться! Встаньте, друже! Що це з вами?

— Боже мій! Я вмру від радощів! Знову глянути на Дніпро повноводий, на людей знайомих! Дівчинку зустріти мою любу. Сірооку! Я візьму її до себе, я знайду її вивчу на лікаря! Синочку! Ну скажи мені, ти не глузуєш над старим дурнем Василем?

— Правда, свята правда! — розчулено мовив Григир, підводячи садівника з землі і саджаючи на ослін. — Я не знав, що це вас так схвилює. Я й не гадав, що все так обернеться. Не будемо затримуватись, одразу й поїдемо...

— Іду! Небо послало тебе, ясноокий хлопче!

ПАСТКА ЧАСУ

Лунко відгукувалися кроки під склепінням, десь угорі закричало гайвороння, почувся шелест крил. Горениця зупинився, поглянув на замисленого Григора, потім перевів погляд на Василя, який засмучено і тривожно озирався довкола.

— Не віриться? — запитав учений.

— Правду кажучи, почуття протестують, — відповів Григір, проводячи пальцями по сірій облупленій стіні. — Ми так сформовані, так виховані, запрограмовані, що важко одразу збагнути. Ось цегла... Хтось ударив по стіні, розбив її, лив дощ, розмив, обвалив, і раптом... у якусь мить, щоб усе зникло, молекули, атоми цеглини, штукатурки повернулися назад. Не вкладається! А якщо взяти людину. Розум знемагає. Певно, він не пристосований для нового ступеня, доведеться формувати нову людину!..

— Це правда, — згодився Горениця. — Нова людина гряде. Вона вже народжується. Але ж і з вашими тезами я не згоден. Збагнути можна і треба. Інакше ми будемо гратися з явищами, про які нічого не знаємо...

— Суті гравітації ми теж не знаємо, — мовив Григір, — а щодня користуємося її проявами. Людина давно вже буде гидроспороди. А електрика? А ядерна енергія? Лише теорії.

— Правда. І все ж таки намацуємо сенс, суть, добираємось до втаємниченого. Відмінність та, що тут — узвичаєне, а час — зовсім невідоме. Це все 'дно, що стрибати наосліп з кручі: чи впадеш на м'яку землю, чи розіб'єшся об скелі десь у безодні!

— Чи взагалі нікуди не впадеш. Лише щезнеш, випаєшся.

— Ні, — твердо заперечив Горениця. — Експерименти довели реальність припущень. Ми проводили досліди. У невеликих масштабах.

— Слухаю вас і тремчу, — глухо сказав Василій, не-
сміливо наблизившись до співбесідників. — За що мені
послано таке щастя? Вернуся додому. І побував у новому
світі. Розповідатиму там, де буду, — ніхто не повірить.

— Хай слухають, як казку, — засміявся Горениця. —
Хтось повірить з дітей. А не повірить, то в серці залишиться,
як мрія. А мрія — то зерно...

— А всяке зерно раніше чи пізніше може дати парості,
— підхопив Григір.

— Може, то мій батько буде чи дід, — пожартував уче-
ний. — Вони передадуть вашу казку мені, а я почну над
тим думати і зроблю відкриття.

— Боже мій! — сплеснув руками Василій, і його сиві
кущуваті брови полізли на лоба. — Яке чарівне колесо.
Згадую книгу Еклезіяста. Як дивно там написано: і повер-
тається все на круги свої...

— Мудрий був автор, — згодився Горениця. — Дещо
тямив у діалектиці.

— Все-таки є сумніви, — похилив голову Бова, зами-
слюючись. — Парадоксів безліч. Я можу зустріти свого
батька, діда, вбити їх.

— Навіщо ж такі страхи? — пожартував Горениця. —
Ідіотські припущення. Невже ви такий кровожер?

— Та ні. З точки зору теорії.

— Певно, є градації ймовірности. Дві чайки можуть
стрітися посеред океану, вилетівши з протилежних берегів,
але яка ймовірність цього? Крім того, закон причинности.
Гола теорія — фікція. Ми якимось механістично мислимо, ду-
маючи про час і його суть. Ми розділили час на градації:
минуле, сучасне, майбутнє. Треба брати його в єдності, як
динаміку вселенського існування. Фази часу існують для
часток, а не для єдності, не для спільноти. Вічність непо-
дільна. І те, що відбувається в ній, так чи інакше відбудеть-
ся. Поправки лише для часток, для клітин єдності, тобто
для людей, тварин, народів, явищ. Ріку можна повернути
праворуч, ліворуч, загатити її, поливати нею поля, і все-
таки вона докотить свої води до моря, до океану.

— Знову ж таки не розумію. Можна втрутитися в плин
подій минулого. І це накладе відбиток на історичний про-
цес. Зміниться сучасне.

— Дурниці, — весело відповів Горениця. — Не обра-
жайтесь, але це так. Що з того, що ви втрутитесь у події
минулого? Який масштаб такого втручання? Невелика

флюктуація, яка невдовзі згасне. Хіба ви порівняєте енергію такого втручання з енергією вселенського потоку часу?

— Гм. Справді. Але якщо, скажімо, перенести туди атомну бомбу...

— Ну, це вже речі, зв'язані з цілими суспільними організаціями: контроль за ними космічний, глобальний. Не меліть дурниць...

— Правда, правда. Я не подумав. Я ж кажу: мислення фізичного єства заперечує можливість мандрівки в часі. Десь треба інвертувати, перемістити свідомість, вивести її на новий обрій.

— Наші експерименти зроблять це, — сказав Горениця. — Проб'ють щілину в догмах минулого. Ви кажете: втручання в хід часу. Може бути й таке. Може, ви зміните де в чому сучасне, потрапивши в дев'ятнадцяте сторіччя. Проте ми не знаємо, де, на чому відіб'ється те втручання. Може, з'явиться геніальний вчений, може, народиться чудовий поет, може, ще щось станеться. Крім того, я прихильник багатопаралельного розвитку сущого.

— Не розумію.

— Вічність, експериментуючи з матерією, має неосяжні можливості. Навіть учені в лабораторіях, готуючи якийсь дослід, мають для контролю кілька варіантів. Не вдасться один — в іншому пощастить. Розумієте? А еволюція Всесвіту може йти тисячами, мільйонами паралельних потоків, поправляючи, доповнюючи один одного. Щось не вийшло в одному секторі, вийшло в іншому. Колективний пошук.

— А десь у кінці космічного циклу, — захоплено підхопив Григ'р, — зливаються, змикаються потоки Мегаеволюції, і все найкраще синтезується в гармонійному Бутті.

— Можливо, — усміхнувся Горениця. — Безмір достатній для будь-якого варіанту. Візьміть хоч би ваші видіння. Це може бути один з варіантів, про які ми згадали.

— Ви вірите?

— Справа не в цьому, — зідхнув Горениця. — Сліпого не переконаєш в існуванні веселки. Ми вже з вами пішли назустріч чудесному, отже, для нас це не віра, а реальність. Я думаю про ваші фантазмагорії.

— І що? — пошепки запитав Григ'р.

— Я згадав, — дивно поглянувши на Бову, сказав Горениця.

— Що ви згадали?

— Багато. Проте досить, — махнув рукою вчений. — А то ми стомили гостя. Успішно повернетесь з експерименту, тоді все відкриється. А тепер — ближче до діла. Василю Івановичу!

— Слухаю вас, — поштиво наблизився Василій, зачаровано дивлячись на вченого.

— Згадайте все, що знаєте, — сказав Горениця. — Де жили жінки-черниці? Де келії тих двох, про яких ви писали? Де вони гуляли? Це дуже важливо. З найбільшою точністю старайтеся згадати.

Вони втрюх йшли поміж квітами Ботанічного саду, спускалися в підземелля колишнього монастиря, заходили в непривітні пустельні келії, роздивлялися купи зотлілих книг, а Григій думав про своє, недоступне, наболіле. Зустріти її, побачити, торкнутися живої руки — і не треба нічого. Теорії, політи, космічні звершення — все це ніщо, коли зникає, не б'ється поруч серце, без якого ціла безмежність стає нескінченною пустелею...

*

У чорному небі блакитний серп Землі. Урочиста тиша залягла над холодними скелями Місяця. Уважно дивляться звідусюди гострі зіниці зірок. Тут нічим дихати, не можна жити.

Хто сказав?

Ось у невеликому кратері, під прозорим склепінням пульсує життя. Розквітають пишні троянди, дозрівають у променях кварцового сонця кавуни, виноград, метушаться люди.

У великому сферичному приміщенні десятиметровий гльобус — модель Землі. На ньому всі — навіть найменші — поселення, річки, найголовніші споруди. Куля спалахує розмаїтими вогниками, по ній пробігають потоки фосфоричних іскорок, зливаються в ланцюжки.

Біля гльобуса Горениця, Сінг і кілька молодих помічників. Вони зосереджені, серйозні.

— Попередні експерименти триватимуть кілька секунд, — сказав Горениця.

— Чому? — запитав Сінг, дивуючись. — Така відповідальність...

— Енергія, — лаконічно пояснив Горениця. — Мільярди ергів... На жаль, ми ще не вміємо економно пробивати

стіну часу. Щось схоже на перші ракети. Тисячі тонн пального, щоб піднятися на кілька тисяч кілометрів. Може, те буде й з трансформатором часу. Спочатку — лямпа енергії, а пізніше — легка прогулянка.

— Скажіть, чому ви побудували хронотрансформатор на Місяці?

— Для безпеки, — відповів Горениця. — Ми не знаємо індукційного впливу такого пристрою. Треба берегти людей. Земля під нами як на долоні. Ми фокусуємо потрібне місце, концентруємо на ньому трансформуючий пучок хроноенергії. Жаль, що не можна використати кіберіндикатора для регулювання. Людина незамінима. Чи впорастесь?

— Не сумніваюсь, — гордовито сказав Сінг, трохи зверхньо глянувши на Гореницю. — Хіба ви ще не переконалися?

— Цілком. І все ж таки... тривога. Там люди. Безодня між епохами. Проте геть сумніви. Ще двічі повторимо мікроексперимент, потім підготуємося до вирішального. Можете відпочити, колего. За дві години я на вас чекаю.

— Гарзд, — поклонився Сінг. — Чи можу я прогулятися поза сферою містечка? Зосередитися, помилуватися неповторним краєвидом?

— Будь ласка! Тільки обережно. В разі чого — викликайте допомогу.

— Що може статися серед цієї пустелі? — знизав плечима Сінг.

Незабаром він уже виходив зі шлюзи, одягнутий у сріблястий місячний скафандр. Поволі, аж надто поволі попрямував він до гірської гряди, заховався за скелями. Ніхто не звертав на нього уваги. Члени хроногрупи доктора Горениці часто виходили після наукової роботи гуляти під склепіння зоряного неба.

Сінг ішов тепер швидко, керуючись тільки йому відомими знаками. Незабаром він заглибився в широку ущелину, відшукав отвір печери. Ступивши кілька кроків, увімкнув ліхтар. У променях заблищала поверхня літального диска, знизу з'явився вхід. Сінг хутко пірнув туди. Минувши шлюзу, опинився в центральній каюті вже без скафандра. Зникла земна подоба, загорілися полум'ям чорні очі, замерхтіло темно-багряне волосся. Ягу, повернувшись від пульта, радо простягнув йому руки.

— Арімане! Вітаю тебе!

— Я щасливий бачити тебе, — кинув Аріман-Сінг. — Зустріч наша ненадовго. Я незабаром йду, проте для останнього експерименту.

— Як? Ти гадаєш...

— Так, — підхопив Аріман і ласкаво поклав руку на плече Ягу. — Щиро скажу — мені набридла ця планета, їхні боріння. Тепер все наближається до кінця. Як казали їхні латиняни — фініта ля комедія! Завіса опускається. Замкнемо Головних Космократорів у пастку часу. Вони звідти не виберуться. Горикорінь поки що залишається в цій фазі. Його доведеться знищити. Минуть віки, доки знову вступить у дію магніт їхньої єдності. Ми старанно переплутаємо ниті причинності. Ха-ха! Система Ари зможе заспокоїтися, і ми подумаємо, як вивести її на новий шлях...

— Чого ж ти хочеш від мене? — запитав Ягу, з острахом поглядаючи на нещадне обличчя Координатора.

— Приготуєш магнетон. Як тільки побачиш вибух, лети до мене. Одразу туди, в дев'ятнадцяте сторіччя. Нам треба розгадати таємницю келиха. Ця таємниця першорядна для нас. Чи ясно тобі це, мій любий Ягу?

— Ясно, Арімане, я приготуюся.

*

Настав час експерименту. В залі залишилися Горениця і Сінг. Згасло світло, лише гльобус Землі мерехтів м'яким зеленкуватим сяйвом. На екрані виникло обличчя веселого вихрастого хлопця — інженера Соколенка з Інституту Проблем Буття. Він побачив Гореницю, привітно кивнув.

— У нас все готове. Чи готові ви?

— Вони на місці? — тривожно запитав Горениця.

— Так. У локалізованому місці. Публіка поза межами Ботанічного саду.

— Санітарна служба?

— Все в порядку. Не турбуйтеся.

— Як Василь Іванович?

— Тремтить. Майже непритомний, — засміявся Соколенко.

— Ви пропонували йому відмовитися?

— Аякже. Куди там. Краще вмру, каже, ніж відмовлюся. Хочу хоч би красм ока зазирнути ще в рідний час.

— Так і сказав? — здивувався Горениця.

— Еге. Рідний час. А чого? Мені подобається. Лірично.

- Кайдани...
- Що ви сказали? — не зрозумів інженер.
- Кажу, кайдани часу. Приємно і страшно. Ну, досить. Даю синхронізацію. Дайте сигнал готовності.
- Даю.

Гігантський гльобус колихнувся, поплив. Разом з ним попливло крісло, у якому сидів Сінг, зосередившись на географічній точці Києва і фіксуючи її поглядом. У складній системі хронотрансформатора він був медіатором-індуктором, який замикав через свою психіку дві фази часу — сучасного й минулого.

— Готові? — різко крикнув Горениця.

— Готові, — відповіла Земля.

— Вмикаю!

Рефлектори генераторів за куполом містечка оповилися ледь помітним блакитним сяйвом. До земного серпа простяглася доріжка, схожа на прозорий сріблястий меч.

— Вони зникли, — гучним шепотом обізвався Соколенко на екрані. — Успіх, Сергію! Успіх!

— Зажди, — відповів Горениця. — Не кажи гоп, доки...

Він не встиг закінчити фразу. В сутінках залі промайнула фіолетова стрічка блискавиці. Гльобус оповився полум'ям, вибухнув і розлетівся на частки. Горениця страшно закричав, схопився руками за обличчя і впав ниць, ніби вражений кулею.

— Сергію! Сергію! — кричав на екрані Соколенко. — Сергію! Що сталося? Що з тобою?

Місячна хроностанція мовчала.

*

Хвиля забуття зійшла, одкотилася. Галя відчула біль у руках і ногах. Поворухилася. Жива.

Розплющила очі. Присмерк. Жовтаве світло. Неясні тіні.

Де вона? До свідомості ввірвалися образи, які ще недавно були її реальним життям. Примарна зустріч з батьком, подорож на машині, жажливий кінець.

Вона підвелася на ноги. Схопилась за якийсь виступ. То було вузеньке ліжко, вкрите сірою ковдрою. Хутчіше! треба діяти! Був злочин, і напасники вбили батька. Боже мій, швидше вибратися б звідси! Може, він ще живий!..

Через вузеньке віконце лилося надвечірнє світло. Пожитувалася зелена вітка каштана. З протилежного боку

темніли вузькі двері. Галя кинулася до них, хотіла одчинити. Вони не піддавалися. Вона почала гамселити кулачками по дубових дошках, окованих металом. Звук був невиразний, глухий.

Знесилено припала до дверей. Що ж це таке? Невже в нашій країні таке можливе? Якесь бандитська криївка, в'язниця? Хоч би людей побачити.

Почулися неясні звуки. Галя закричала. Знову тиша.

— Хто тут є?! — відчайдушно гукала дівчина. — Люди!

Двері зі скрипом відчинилися. На порозі — висока жіноча постать у чорному. Жінка в руках тримала глек з водою, окрасць хліба, ще щось, загорнуте в білий рушник. Вона була спокійна, зосереджена, з-під чорної хустини на Галю дивилися великі блакитні очі, обрамлені пухнастими чорними віями.

— Ти кричала, сестро?

— Я кликала людей, — стримуючи ридання, мовила дівчина. — Мене підло вкрали, привезли сюди...

— Як? — здивувалася жінка. — То ти не сама пішла сюди?

— Ні! Батька вбили, а я опинилася в полоні! Хто б ви не були, у вас добре обличчя! Покличте міліцію! Випустіть мене!

— Сестро! — вражено відповіла жінка. — Тебе ніхто не триматиме. Мені звелено погодувати тебе, допомогти. А міліція? Що це таке?

— Як? — жажнулася Галя. — Ви не чули такого слова? Де ж я? Невже за кордоном? Тоді у вас є поліція. Мусить бути закон... Мені треба до радянського посла чи консула.

— Не збгану, — похитала головою жінка. — В тебе, певно, гарячка. Ось візьми їжу, водичку. Попий, заспокійся.

Нервово стискаючи кулачки, дівчина заплакала. Вона глянула на себе, тільки тепер помітила, що теж одягнута в чорну ряску.

— Ось гляньте! Вони мене навіть переодягли в щось попівське. Може, це секта?

— Ні, це православний монастир, — здивовано мовила жінка. — Я черниця.

— Монастир? У якому місті?

— В Києві.

— У Києві? — зраділа Галя. — Де? Як він зветься?

— Видубецький монастир. Я гадала, що ти знаєш.

— Видубецький? — з острахом перепитала дівчина. — Я там бувала. Ченців там давно нема. Площу зайняв Ботанічний сад. Один лише старий священик інколи сидить під деревом. Слухайте, люба жінко, ви мене обманюєте!

— Горенько моє, — похитала скрушно головою жінка, мацаючи долонями Галине чоло. — Що це з тобою вчинили? Та ні, наче жару нема. Опіили зіллям якимсь? Чи що?

— Не опіили. Я ввечері повернулася додому. Біля двору мене чекав батько. Я його не бачила кілька років, він зник десь. А тут з'явився... дивний, хворий. Поряд машина.

— Яка машина? — не зрозуміла жінка.

— Легкова.

— Дивні слова. Не чула...

— Що ж ви — ніколи не виходили з монастиря? — збен-тежилася Галя. — Тут народилися?

— Та ні. Я виховувалася в дворянській сім'ї. Катерина Самійленко. Теперішнє ім'я Марія. Маю освіту. А твої слова дивні.

— Чому дивні? Хіба я кажу щось неясне? Батько розповідав щось про келих.

— Зажди! — тривожно перебила її жінка. — Келих? Ти сказала — келих?..

— Так.

— Він розповідав мені.

— Хто він?

— Ягу.

— Не розумію.

— Вузол страхотливий, — шепотіла черниця. — Як він тебе віз сюди? На чому?

— Я знепритомніла. Потім відчула, як мене перенесли з машини. Ніби літак...

— Вогняний вихор, — сказала черниця.

— Сяйво якесь, політ, забуття, — втомлено мовила Галя. — А потім — тут...

— Це він, — кивнула жінка. — Пастка закривається.

— Що ви сказали?

— Зажди. Твої незнайомі слова. Назви. Де ти жила?

— В Києві. Адже це Київ?

— Так то так. Але ж не той Київ.

— А який же? — насторожилася Галя.

— Інший. Чужий тобі. Ти в якому році жила в Києві?

— Химерне запитання. В тисяча дев'яност...

— Що ти сказала? — жажнулася від неї черниця. — Інший вік?.. Проклятий... Що ж він з тобою заподіяв?..

— А хіба... що? Хіба тепер не той вік?

— Нині тисяча вісімсот вісімдесятий рік.

— Що ж це? — відчайдушно сплеснула руками Галя. — Як це можливо? Хто тоді мій гвалтівник?

— Хто він, я вже знаю, — суворо мовила черниця. — А хто ти?

— Я Галя Курінна. Працювала сестрою. Кінчала медичний інститут.

— Це земне. Я питаю про інше.

— Про інше? — здивувалася Галя. — Про що?

— Може, ти згадасш? Може, тобі вві сні щось ввижалося? Система Ара. Блакитне Світило. Аріман...

— Зажди! Зажди! Григир мені розповідав, — прошепотіла дівчина. — Тільки... як же ти знаєш такі наймення?

— Григир? Хто він?

— Мій... ну, найближчий...

— І він розповідав тобі про інші світи?

— Розповідав. Я теж бачила себе інколи на далеких планетах. Політи, інші обличчя, незбагненні пристрої.

— Зажди, — тремтячим голосом озвалася черниця. — Дай глянути на тебе. В очі. Громоваця? — прошепотіла вона тривожно. — Це ти?

— Громоваця? — ледве володіючи собою, перепитала Галя. — Чому ти так мене назвала? Григир кликав мене цим ім'ям. Нібито там, у його видіннях, я була Громовацею...

— А він? Він як бачив себе?

— Меркурієм. Космослідчим.

— Меркурій! — радісно скрикнула черниця. — Все так. Не може бути випадковости. Він же любив тебе там. Згадай, згадай!

— Ніби в тумані все, — втомлено озвалася дівчина, припавши до грудей черниці. — Лише відчуваю, рідна ти.

— Я Юліяна, — крізь сльози озвалася Марія. — Вже давно згадала. Ще в дитинстві марила Блакитним Світилом. Жила подвійним життям. Батьки боялися, кликали лікарів. Я відчувала себе у вічній в'язниці. Я кликала друзів, благала, щоб вони прийшли, відгукнулися. Я мріяла про зоряні політи, читала різні фантазії. Та все було даремно. Тупе оточення, насмішкуваті погляди. Я пішла в світ, працювала вчителькою в багатих сім'ях. Мене спе-

калися, бо я дітям розповідала про далекі прекрасні світи. Потім батьки знайшли мене, привезли додому. А пізніше — монастир. Так звеліли лікарі. Мене вважали божевільною, біснуватою. Про тебе теж так сказано...

— Ким?

— Матінкою Агафією. Вона всіх попередила. Що ти казатимеш, не звертати уваги. О подруго! Нас замкнули в страшну пастку.

— Невже не можна вирватися? — простогнала Галя.

— З в'язниці вирвешся, з монастиря можна втекти, а з пастки часу? Куди? Ми безсилі. Друзі наші розкидані в інших роках. А Ягу і Аріман мають страшну силу.

— Навіщо ми їм?

— Невже не згадала? Чому ми пішли сюди? Хіба твій коханий не казав?

— Казав. Я сумнівалася. Ніби казка...

— Не будемо журитися, сестро. Тримайся мене. Не треба втрачати віри.

— Інший час, — похилила голову Галя. — Сон, марення.. Я вмру від туги. Коханий там, я в безодні віку. Чим, якою силою подолати жахливу безодню?

*

Григір і Василій, одягнені в чернечі рясни, вийшли з машини, швиденько шаснули до входу в Ботанічний сад. Люди, яких цього вечора не пускали до саду, гомоніли, сміялися.

— Невже ще й досі ченці є?

— Дайте спокій людям. То артисти!

— А, мабуть, кіно знімають. Глянь — довкола встановили якісь химерні апарати!

— І міліція охороняє. Оточили весь сад.

— Важнецький, певно, фільм!

— Історичний!

Григір краєм вуха чув ті слова, проте вони вже не торкалися свідомости. Керівник експерименту провів їх у гушавину саду, зупинився на п'ятачку голої землі серед квітів.

— Ось тут стійте. Сюди й повернетесь. Звіримо хронометри. Так. Усе гаразд. За п'ять хвилин початок. Ну, хай щастить! До побачення!

Над землею плив вечір. У небі яснів серп місяця. Григір глянув на нього, зідхнув. Невже правда? Невже станеться?

Василій торкнувся його руки, озвався тремтячим шепотом:

— А що, як не вийде?..

— Вийде, — помертвілими губами ворухнув Григір. — Тихо, Василю Івановичу...

Між деревами видно було дзвіницю Лаври в ореолі електричного саява, на її верхівці горіли червоні вогні. В небі з'явився літак, ніс на собі розмаїті світлячки сигналів. Десь унизу, на Дніпрі, кричали теплоходи.

Раптом щось сталося. Невловиме. Майже невідчутне. Блакитна іскриста хвиля прокотилася над ними. Василій скрикнув:

— Григоре, Лавра!..

— Що?

— Зникла!

Григір глянув на фосфоричний циферблат годинника.

— Не зникла, Василю Івановичу! — зашепотів він. — Електрики не стало. Ми вже там...

— Там, — повторив Василій, ніби вві сні. — Вдома. Боже святий! Не дай прокинутися. Правда ваша. Квіточки зникли. Дерев не ті. На Дніпрі вогнів нема. Гляньте, гляньте...

Справді, п'яма згустилася. Електричні вогні на монастирі щезли. Місяць, як і раніше, плив сріблястим окrajцем між хмар. Десь чувся урочистий спів, протяжний, сумовитий.

— Вечірня, — дихнув на вухо Григорові Василій. — У нас, у чоловічій обителі.

— Пора, — рішуче сказав Григір. — Ведіть мене до жіночих келій.

Вони побігли крутою стежиною вниз. Асфальтові алеї зникли, навколо були густі кущі, бурчаки, бур'яни під ногами. Зупинилися біля низенького сірого будиночка: Василій мовчки показав рукою на вузькі віконця, в деяких з них мерехтіло слабеньке світло.

— Зайдеш у ці двері. Потім ліворуч. Третя праворуч келія Галі. А про ту, другу, вже в неї запитасш.

— А коли там нема? Тоді де шукати?

— У каплиці. Може, моляться. Правда, вони не дуже молилися, бо біснуваті. Але ж матінка змушувала.

— Ну, Василю Івановичу! Прощай! Ніколи не забуду тебе.

— Прощай, Григоре! Ясноокий синку! — просльозився Василій.

Хлопець відчув, як довга борода Василя залоскотала його обличчя. Він обняв його. Чути було, як у старого гупало серце.

— Може, залишишся? Зустрінешся з своїми. Переночуєш.

— Хай їм вовки будуть своїми, — гірко сказав Василій. — Краще в куцах над Дніпром переночую. Під зорями. Засну і присниться мені Храм Краси. Любі веселі діти... і ти.

— Як же ти вийдеш?

— Знаю стежечку. Фірточка в стіні. Прощай, любий синку. Вертайся щасливо туди. До своїх. А я пошлю до вас казку. Чуєш? Казку.

Зашелестіли куці. Нікого нема. Лише Григір стоїть самотньо перед суворою чужою будівлею, слухає молитовне глухе завивання, що долинає ніби з-під землі. Ноги наче з вати. Шум у вухах. Треба подолати дивний транс. Вперед, вперед!..

Він ступив до темного коридора. Штовхнув двері — треті праворуч. У келійці було темно.

— Галю, — покликав Григір.

Ніхто не відповідав.

Хлопець увімкнув ліхтарик, понишпорив по кутках. Ліжко, стіл. Недогарок свічки. Попід стіною метнулася миша.

Він кинувся назад. До каплиці. Хутчіше, хутчіше. Час летить.

Під ногами слизять глина. Певно, недавно пройшов дощ. В обличчя хлопцеві війнув аромат ладану, воску. Він ступив на поріг невеликої церковки. У світлі свічок помітив зігнуті постаті черниць, золоті шати Богоматері, суворий лик Спасителя. Де ж Галя? Як знайти?

— Галю! — голосно покликав Григір.

З-під стіни метнулася тінь, розкинула руки, ніби крила. Полетіла. Охопила тонкими худими руками. Божевільні очі сяяли фосфоричним сайвом.

— Коханий! Ти? як? Звідки?

— Хто це? — заверещала висока черниця. — Лукавий! Свят, свят, свят! Да воскресне Бог і розточаться врази його! Тікайте, сестриці!

Капляця сповнилася вереском. Черниці сипонули врозтіч. Невдовзі Григiр залишився з Галею на самоті. Тільки одна постать стояла біля вiвтаря. Потім поволі почала наближатись до закоханих.

— Як же це, Григорє? — плакала дiвчина. — Тебе теж викрали, кинули сюди?

— Ні, Галю! — щасливо сказав хлопець. — Я сам. Потім поясню. Експеримент. Ми розшукали тебе в минулому. Установа часу. Треба поспішати!

— Я не сама! — тремтячи, мовила Галя. — Зі мною Юліяна!

— Знаю. Вона теж піде з нами! Подруги! Хутчіше!

Юліяна поклала руки на плечі Григора. Жага далеких світів дивилася з її широко розплющених очей у душу хлопця.

— Так ось де ми стрінулася, Меркурію? — прошепотіла вона. — У якій страшній пастці! Невже тобі пощастило розізнкнути її?

— Нас чекають, — обнявши подруг, сказав Григiр. — Треба встигнути. Швидше на кручу. Там перейдемо у свій час...

— Не так швидко, — почувся спокійний голос від дверей. — Моя пастка не просто розмикається...

Залягла зловісна тиша. Григiр оглянувся. До них підходила висока могутня постать у чорному. Еластичне трико обтягувало гармонійне тіло, в промінні свічок довге волосся грало рубіновими іскрами.

— Аріман, — з острахом сказав Григiр, — а я думав, що ти лише кара моєї підсвідомости.

— Ага! Ти пізнав мене, — вдоволено засміявся Аріман. — Це чудово. Отже, розмова буде реальна!

— Чого тобі тут треба, вороже? — високим різким голосом скрикнула Юліяна. — Чому ти вічно переслідуєш нас?

— Не я. Не я, романтичне дiвчисько! Це ви ринулись у хаос тримірности, щоб зруйнувати еволюційну програму. Проте забули, з ким маєте справу! Де вам тягатися зі мною, який тримає в руках усі ниті причинности? Гляньте, як легко я розірвав ваші зв'язки! Горикорiнь там, у майбутньому, ви — в лабетах минулого. Голе знання духу і ні атома можливостей! Розпач! Розумію і співчуваю! Я не диявол! Я — дитя високої людської еволюції, тієї, що рідна й вам! Меркурію! Не метушися, не шукай виходу! Його

нема! Хроностанція на Місяці зруйнована, Горикорінь мертвий!

— Мертвий! — прошепотів Григір. — Ти сієш лише руйнацію і горе, Арімане!

— Не я винен у цьому, — похмуро заперечив Аріман і, простягнувши руку до хлопця, владно сказав: — Ти зрадив мене! Я вірив тобі. Знаю, тебе повела любов. Проте це не виправдовує твого злочину!

— Помста! — гірко озвався Григір. — Як низько ти впав, Арімане!

— Ні! Я не мщу! Я лише меч справедливости. Вам доведеться визнати мою всесильність.

— Чого ж ти хочеш? — запитала Галя, все ще не вірячи своїм очам. — Жажливий фантоме мороку! Чого тобі треба?

— Які романтично-містичні слова! — насмішкувато підхопив Аріман. — Пізнаю Гроловицю! Проте тобі ще далеко до тієї, яка покинула Ару.

— Я стану такою! — гордо відповіла Галя.

— Без моєї волі? Нізащо! Ви не вийдете з пастки Хроноса! Ви вічно блукатимете в його спіралях! Лише я можу дати вам рятунок!

— Чого ж ти хочеш? — запитала Юліяна-Марія.

— Я пропоную мир. Я все забуду. Ви повернетесь у рідну систему. Навіщо вам хаотичні світи тримірности? Згоден — я теж не врахував усього, коли зважився на свій проєкт. Проте не час тепер дискутувати. Я — реаліст. Хай Земля йде своїм шляхом. Для вас знайдеться прекрасна доля в інших світах...

— Ти такий добрий, — іронічно сказав Григір. — Такий справедливий. А яка ціна такого всепрощення?

— Ти догадливий, — кивнув Аріман, гостро глянувши на Григора. — Не втратив своїх якостей. За все треба заплатити. В цьому випадку ціна невелика.

— Яка?

— Незначний експеримент. Ось келих. Тримай його, Гроловице!

Він кинув мерехтливий келих, дівчина підхопила його.

— Це — таємниця. Нам необхідно розгадати суть його субстанції. Він зв'язаний з тобою, Гроловице! Я чекаю: або ти станеш моєю помічницею і погодишся розгадати таємницю келиха, або...

— Або що? — тривожно перепитала Галя, дивлячись на келих.

— Або ви ніколи не побачите не лише майбутнього чи рідної системи, а й сучасного!...

У голосі Арімана вчувалися загрозливі нотки. Він підняв руку. На порозі вирости ще якісь постаті, завмерли.

— Я жду.

Келих зненацька опромінився блакитним сяйвом, у ньому заколихалася рубінова крапля рідини. Веселкове полум'я схопилося над келихом. На обличчі Галі відбився острах і подив.

— Знову те саме, — мовила вона.

— Поверни келих, — напруженим голосом сказав Аріман. — Це те, що мені потрібне! Тасмнича субстанція!

— Я не поверну келиха, — твердо сказала дівчина. — Він мій.

— О нікчемність, — зневажливо кинув Аріман. — Я гадав, що у вас більше розсудливості! Ягу!

Григір виступив наперед, закрив собою Галю і Юліяну. Аріман засміявся.

— Ягу! Взяти їх! Келих і субстанцію в аналізатор. Мені надокучила ця комедія.

Чорні постаті метнулися до Галі, наміряючись вихопити келих з її руки. Якась незрима сила відкинула їх. Почулися крики, прокляття. Аріман закам'янів від несподіванки. Григір презирався з дівчатами.

Біля стіни зненацька з'явилося яскраво-зеленувате сяйво. Воно пульсувало, розгорталося тугою спіралею. З тієї динамічної пульсації почала вимальовуватись постать людини. Блакитне тіло, ясно-синє волосся, аквамаринові, ніби морська вода під сонцем, очі.

— Горіор! — радісно закричав Григір, не вірячи своїм очам. — Горіор! Володар казки!

— Корсар! — з жахом озвався Аріман. — Чому з'явився сюди? Навіщо стасш на дорозі?

— Є межа Космічного Права, — суворо сказав Горіор. — Ти переступив її. Вони йшли без щита сили. Тільки ніжне людське серце — беззахисне і співчутливе — вело їх, захищало, підказувало шлях у п'ятьмі. А ти кинув проти них силу Системи Ари. Це — крайня межа падіння!

— Ти теж втрутився! — злобно сказав Аріман. — Ти дав їм келих!

— Він не мій! То надбання земних поколінь! У ньому вино невмирущости. Пийте його друзі! Пий, Гроловице!

Дівчина піднесла келих до вуст, ковтнула рідини. Передала його друзям.

— Сталось! — сказав Горіор, піднімаючи руку вгору. — Змикаються потоки часу. Було, є й буде — стало єдиним ТЕПЕР. Люди Землі й мислячі істоти ноосфер об'єднуються безсмертним вогнем Подвигу. Чуєш, Арімане? Ти безсилий віднині!

— О ні! У мене ще досить мурів і загадок для вас, — зловісно озвався Аріман. — Не думай, що так просто вібратися для істот тримірності з об'ємів древнього змія!

— Знаю, — суворо відповів Горіор. — Упродовж тисячоліть твої слуги обплутували людей незліченною павутиною забобонів, догм, містики й утилітарних жадань. Закони, закони, закони! Безліч стін довкола полум'яного серця Прометей! Та глянь — горить твоя павутина на вогні пізнання, шлях у космічне безмежжя відкрито, і його не закрий ніхто — ні релігія, ні насилля, ні лестоці, ні навіть ті, хто відкрив цей шлях, — навіть учені!

Твої жерці робили з людей маріонеток грізного, невідомого судді. Під знаком невидимого деспота клекотів, захлиналися кров'ю і кричав від неймовірного болю світ! Досить! Пора людям вивільнити свої титанічні сили, щоб повернути давно суджене — неміряні обрії життя у світі мислі й духу!

Чуєте, друзі! Йдіть у життя і творіть нові заповіді — не заповіді судді, а заповіді любови! Ми повинні зробити це для Світу Свободи, який твориться подвигом вашого віку.

Людам сказали: не вбий!

А я кажу: виходьте з учорапнього світу рабства й покори, де невпинно гуляє смерть, станьте безсмертними. Неможливо вбити нікого й нічого! Все суще вічне й невразливе! Ходімо в царство Свободи, де смерти вже не буде!

Вам говорили: не вкради!

Я кажу: хіба можна щось вкрасти у єдиному світі, де все належатиме нам і де ми станемо лише частками неосяжного цілого? Мати Безміру віддає нам все своє зореносне багатство!

Людам твердили: не протився злу!

А я закликаю: спопеліте проклятий світ, де зло звило собі тисячолітнє гніздо і розплодило міріяди змій. На новій ниві вирощуйте запашну квітку світоносного життя, куди

злу вхід наказано! Віднині шлях ваш туди, де нема ворожені й проклять! Залиште темряві — темряву, а ви — Сини Світла — ідіть у країну знання й любови!

Закони обмеження, деспотії та пустої віри не виправдали себе. Вони прокладали глибоку, невилазну колію там, де потрібна була стихійна гра інтуїції, зв'язували, де крила шукачів прагнули в небо, зупиняли, де нагромаджувалася блискавиця революції й повстання! Чусте, Братове? Віднині — час Любови й Свободи!!

А ти, Арімане, розірвав свій зв'язок із живим потоком людського розуму. Ти й твої багатолікі слуги. Міг би відмовитися від шляху руйнації, та не захотів! Ти вже не людина! Ти антилюдина! ГОМО САТАНІС! Щезни з Землі, вона вже не підвладна тобі. Брама тримірности падає, і безмір ноосфери чекає птахів Свободи!

Розтали постаті Арімана і його помічників. Тиша залягла в каплиці. Іскрами виблискувала полум'яна рідина в келиху. Григир і дівчата не могли вимовити й слова. Нарешті Юліяна простягла руки до Горіора, благально запитала:

— Що нам діяти? Невже залишатися тут? Аріман зник, але пастка часу лишається?

— О ні! — весело засміявся Горіор. — Сила далеких світів зникається з силою Землі. У минулому вам нема чого робити. Доля світу вирішується там, на передньому краї, в майбутті! Ви — люди! Повертайтеся до друзів своїх! Там тяжко, там смерть і страждання. Горикорінь тяжко поранений, але Чорний Папірус допоможе вилікувати його. Десь пробиваються в хащах світу Чайка, Владисвіт, Сократ, Інеса, тисячі невідомих героїв. Несіть їм келих безсмертя, освячений подвигом поколінь. Виводьте полонений розум у світ Свободи! Приготуйтеся, я допоможу вам вернутися в майбутнє! Туди, туди, де мислячі істоти рвуть кайдани гравітації й тримірности, де роботи прагнуть стати людьми, де роз'єднані світи простягають руки один одному крізь безодні віків і просторів, де сходять благословенна зірниця любови над змученою Землею!

Постать Горіора поволі танула. Блакитні іскри гасли на тлі сірої стіни. До слуху вражених друзів ще долинали його останні слова:

— Бийте в скелю Часу! Вона впаде! Гей, зоряні корсарі! Хто хоче вічного подвигу — за мною! Космічні бурі прагнуть позмагатися з вашими полум'яними вітрилами!..

